SHAKESPEARE İLE TANIŞMAK İSTER MİSİNİZ?

2. basım

Mehmet İnanç Turan

Mehmet İnanç Turan

İsveç Yazarlar Birliği üyesidir. Yayımlanmış kitapları şunlardır:

Nâzım'ı Anlamak (Pêrî, 1998)
Hayat Aşk ve Kadın (Etki, 2000)
Yıkıntının Tarihi ve Teorisi (Etki, 2001 – ikinci basım Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011)
İnsan Olması Engellenmiş İnsan (Etki, 2001)
Edebiyatla Örülmüş Aşk Mektupları (Etki, 2003)
Nâzım'ı Nâzımca Anlamak (Etki, 2004)
Shakspeare ile Tanışmak İster misiniz? (Etki, 2006)
Shakspeare ile Tarihe Yolculuk (Etki, 2006)
Küreselleşme (Etki, 2006)
Aykırıhayat (Etki, 2007)
Düşünmenin Felsefi Yolu (Etki, 2007)
Siz de Filozofsunuz (Etki, 2007)
Bin Bir Aforizma (Etki, 2008)
Yaşanmamış Sosyalizm (Yordam, 2009)
Özgür Bir Dünya İçin Direnen Kasabalılar (Etki, 2009)
Felsefenin Ateşi (Kalkedon, 2009)
Marksizm'in Doğuşu (Kalkedon, 2010)
Tarihin Silinmez Mürekkepli Aşkları (Kalkedon, 2010)
On İki Eylül Karanlığında Ölüme Ateş Yakanlar (Kalkedon, 2010)
Felsefi Aşk (Etki, 2011)
Felsefeyi Aşmış Marksizm (Kalkedon, 2011)
Aşkın ve Sevginin Felsefesi (Etki, 2012)
Ütopik Sosyalizmi Aşmış Marksizm (Ütopya, 2012)
Mustafa Suphi'nin Partisi (Etki, 2013)
Büyümüş Marksizm (Ütopya, 2013)
Türkiye Komünist Partisi ve Marksizm (Etki, 2014)
Lenin'e Dönüş (Ütopya, 2014)
Marx'ın Grundrisse'si (Ütopya, 2015)
Asi Ruhlu Kasabalı (Etki, 2015),
Marx'ın Şifresi (Ütopya, 2016),
Lenin'den Sonra (Ütopya, 2016),
Marx'ın Sosyalizm Teorisi ve Karikatürü (Ütopya, 2017),
Marksizm'in El Kitabı (Ütopya, 2017),
Sosyalizm ve Anti-Sosyalizm (Ütopya, 2018),
Mustafa Suphi'nin Partisi'nde Sosyalizm ve Enternasyonalizm (Etki, 2018),
Dimitrov'un Günlükleri (Ütopya, 2019),
Eleştirel Gözle Troçki (Ütopya, 2019).
Aleviliğin Bilimsel Kimliği (Ütopya, 2020).

inancmehmet@hotmail.com

SHAKESPEARE İLE
TANIŞMAK İSTER MİSİNİZ?

2. basım

Sevgili İnanç Tuna'ya

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

SHAKESPEARE'İN YAŞAMINDAN KESİTLER

SONELER

YANLIŞLIKLAR KOMEDYASI

TİTUS ANDRONİCUS

HUYSUZ KIZ

VERONALI İKİ CENTİLMEN

AŞKIN EMEĞİ BOŞA GİTTİ

ROMEO VE JULİET

BİR YAZ GECESİ RÜYASI

VENEDİK TACİRİ

YOK YERE YAYGARA

SİZE NASIL GELİYORSA

ONİKİNCİ GECE

HAMLET

WİNDSOR'UN ŞEN KADINLARI

YETER Kİ SONU İYİ BİTSİN

KISASA KISAS

OTHELLO

KRAL LEAR

MACBETH

PERİCLES

CYMBELİNE

KIŞ MASALI

FIRTINA

İKİ SOYLU AKRABA

KAYNAKÇA

ÖNSÖZ

Bugünkü toplumda yaşayan insanların kişisel çıkar kavgalarını, ihanetlerini, ikiyüzlülüklerini, maskelerini ve bu durumun onların ruhsal dünyalarında yarattığı karşıtlıkları düşündüğüm zaman aklıma hep Shakespeare gelir. Onun eserlerinde dört yüz yıl önce çizilen karakterleri güncel yaşamda hemen bulurum; onları ihtiraslarından, kıskançlıklarından, gülünç, trajik yanlarından tanırım. Çünkü insanları birbirine bağlayan rekabetçi-çıkarcı ilişkiler, sevgiler, dostluklar, aldatmalar, korkular, güçsüzlükler; bu ilişkilerin kişiler arasında yarattığı sevinçler, gerginlikler, sıkıntılar, kavgalar, öz olarak hiç değişmemiştir. Değişen şey biçimdir, aynalardır, insanın kendini sunduğu vitrinlerdir.

* * *

Shakespeare anlaşılması çok zor olan bir yazar değildir. Aksine onun imgeleri, olayları sunuş tarzı, bugünün anlaşılmaz postmodern yazarlarından daha açıktır, daha üstündür. Shakespeare'de imge süs değil, izleyicinin olayı anlaması içindir. Postmodern anlaşılmaz şiir yazanların Shakespeare'den öğrenecekleri çok şey vardır. Belki "Shakespeare"i Shakespeare yapan bir neden de onun bu kadar kolay anlaşılabilir olmasıdır, sıradan insana hitap etmeyi bilmesidir.

Shakespeare'in oyunlarında yaratılan karakterleri yadırgamıyorsak, onlarda bugün bile kendimizden bir şeyler bulabiliyorsak, bunun sırrı Shakespeare'in insan psikolojisini çözümlemedeki üstünlüğüdür; kendi yaşadığı çağda yok olup giden feodalizmin insanını anlatabildiği gibi, daha çok da yeni gelen kapitalizmin bireyini psikolojik açıdan irdeleyebilmesidir. Eğer Shakespeare yalnızca feodalizmin insanında takılıp kalsaydı, bugün kapitalist toplum içinde yaşayan bizlere bu kadar yakın olamazdı. Biz de onu feodalizmin bir yazarı olarak okurduk, ama bireysel olarak kendi benliğimize bugünkü toplum tarafından sokulmaya çalışılan (nefret, ihtiras, kin, kıskançlık, haset gibi) şeyleri onun eserlerinde benzer biçimde bulamazdık. Onun yeteneksel dâhiliği, hem göçmekte olan feodal düzenin insanını, hem de gelmekte olan kapitalist düzenin insanını görmüş, anlamış olmasıdır.

Shakespeare'in başarısı bize anlattığı konularda değildir, çünkü bu konuların hikâyeleri daha önceleri defalarca başka yazarlar tarafından ele alınmıştır. Shakespeare'in orijinalliği, konuya, "insanın psikolojik yapısını" (çelişkileriyle, çatışmalarıyla, ihtiraslarıyla) ekleyerek, konuyu zenginleştirebilmesi, onu yeniden sentez edebilmesidir.

İnsanın iç dünyası çatışmalıdır, karşıtlıklar üzerine kurulmuştur. Shakespeare bunu gördüğü için, oyunlarında karşıtlıkları birlikte sunar. Yaşamın geçtiği yerde ölüm, karanlığın geçtiği yerde aydınlık, çirkinliğin olduğu yerde güzellik, gençliğin olduğu yerde yaşlılık, sevginin karşısında nefret vardır. Ayrıca Shakespeare, "çıkar-çatışmalı toplum" insanının dış dünyasıyla, iç dünyasının aynı olmadığını da görmüştür. Dış görünüşteki insan maskelerinin, rollerinin, aldatıcı olduğunu fark etmiş, bu çelişkiyi izleyicisine gösterebilmiştir.

Shakespeare'in karakterlerinin çoğunluğu yaşamın değişen hareketliliğinin peşine takılabildiklerinden dolayı canlıdır; bu karakterler, şüpheleriyle, seçecekleri yol konusunda kararsızlıklarıyla, iç çekişmeleriyle karşımıza çıkarlar. Shakespeare'in yeteneksel yüceliği de böylece ortaya çıkar.

* * *

Bu kitap sadece Shakespeare'in yeteneksel büyüklüğünü göstermek için yazılmadı. Piyasada bu amaçla yazılmış yeterli miktarda kitap var. Bu çalışma, Shakespeare'i eleştirici bir gözle tanıtmayı, ondaki olumlu-olumsuz unsurları ortaya çıkarmayı, ondan öğrenebileceklerimizin bugünkü gözle neler olması gerektiğini söylemeyi amaçlıyor.

Bugünkü çağdan belirli bilinçle Shakespeare'e bakmak ne anlama geliyor? Kimi Shakespeare uzmanları akla çok yakın görülecek biçimde, onun oyunlarına Elizabeth çağında yaşayanlar açısından bakmamız gerektiğini söyleyerek eleştirinin alanını daraltıyorlar. Bu yazarlar hem Shakespeare'in çağdaşımız olduğunu söylüyorlar, hem de bu tutumlarıyla onu çağımızın dışına itmiş oluyorlar. Kaldı ki, bugünkü dönemde yaşayanlar, eski dönemde yaşayanlar gibi düşünemez, beynin eleştirel süzgecine ambargo uygulayamaz. Eski bir çağın sanatçısı bugün de beğenilerek yaşatılıyorsa -ki Shakespeare böyledir- bugünkü bilincimizle ona bakmaktan kendimizi alıkoyamayız. Ayrıca hiçbir tarihsel dönem, o dönemin kendisi hakkındaki bilinciyle yargılanamaz; söz konusu tarihsel dönemin maddi koşullarının yorumlanmasını içeren bir üst bilinçle yargılanabilir. Bunun tersini düşünmek, düşünce tarihine eleştirel gözle bakılamaz demektir. Çünkü her düşünce adamı kendi çağına göre düşünür, ama yaşadığı çağın ilerisini düşünebilenler bugün de yaşar.

Eklemek gerekiyor; yeni düşünceler, eski düşüncelerin eleştirisel yatağı üzerinde, onların içindeki olumlu yanları alarak yükselir. Bilgi birikimi; yanlışı, doğrudan ayırarak ilerler. Şüphesiz, burada bilgi birikiminin süreci açısından tarihsel bir haksızlık vardır. Yaklaşık olarak dört yüz yıl önce yazılmış bir oyunu, bugünkü gözle-bilinçle değerlendirmek büyük rahatlıktır, avantajdır. Ama ne yapalım ki insan ilerlemek istiyorsa, amacı bağcıyı dövmek değil üzüm yemekse, bu tarihsel haksızlıktan kaçamaz. Her yazarın olduğu gibi Shakespeare'in de kendi çağına göre ileri veya geri düşündüğü noktalar vardır. Geri noktaları tarihsel olarak bulup çıkarmak bir bakıma, o döneme göre ileri düşünenlere yapılan haksızlığı da tersinden gidermektir.

Kimileri Shakespeare'in bir dünya görüşünün olmadığını sanır. Böyle sananlar Shakespeare'e hakaret ettiklerinin, onu "beyinsizlikle" suçladıklarının farkında değillerdir. Çünkü anlamlı sözün olduğu her yerde gizli ya da açık bir dünya görüşü vardır. Her ideoloji dünyaya bir tarz bakıştır; siyasi, dinsel, hukuki, felsefi görüşleri içeren sözlerle kendini belli eder.

Bırakalım Shakespeare gibi bir düşünürü, Gramsci'den ödünç alarak diyebilirim ki: "Her insan bilinçli, ya da bilinçsiz filozoftur". Bu filozofluk, her türlü inanç, kör inanç sisteminde, dinde, gelenek-göreneklerde, dilde kendini gösterir. Bu nedenle insanın herhangi bir kafa çabasının en basit belirtisinde bile bir dünya görüşü vardır.

Shakespeare kişisel duygularını gizlemeyi bilen bir yazardır; fakat yazar kendi dünya görüşünü ne kadar gizlemeye çalışırsa çalışsın, satır aralarından, genel yaklaşım tarzından, "tarafsız - ama taraflı konuşma biçiminden", dünyaya bakış açısı sızar. Önemli olan bu sızan şeyi yakalayabilmektir.

Ne var ki Shakespeare'in kişisel görüşlerini, oyunlarındaki karakterlerin görüşleriyle eşitlemek doğru olmaz; çünkü her karakter farklı düşünür, fikirler çarpışır. Bu birbiriyle çatışan zıt düşüncelerden, Shakespeare'in hangisine yakın olduğunu çıkarabilmek zordur. Shakespeare'in ustalığı da burdadır; yetenekli büyük yazarlar açık taraf tutmadan okuyucuyu, izleyiciyi, belirli

kahramanın belirli görüşlerine doğru iteklerler, oyunun sonunda ortaya çıkan sonuçta yazarın görüşü hissedilir.

Aslında önemli olan şey, Shakespeare'in karakterlerini otopsi masasına yatırıp orasını burasını keserek Shakespeare'in özel görüşünü bulmaya çalışmak değildir. Önemli olan, oyunun vermek istediği temel düşüncedir, sonuçtur. Bu nedenle biz Shakespeare'in değil, onun yarattığı karakterlerin göreli düşüncelerini değerlendirme yolunu seçtik. Shakespeare'i okuyan, izleyen insanın, karakterlerin doğru-yanlış düşüncelerini ayırabilmesi yeterlidir. Zaten Shakespeare'in dünya görüşü bu değerlendirme sürecinin sonunda yavaşça kendini gösterecektir.

Shakespeare'in karakterleri konusunda düşülen başka bir yanlış da onları yaşayan canlı insanlar gibi ele alıp, onların bilinçaltlarını psikanaliz yöntemiyle okumaya çalışmaktır. Bu yoldan ancak saçma bir sonuca varılabilir; çünkü karakterler, Shakespeare'in onları konuşturduğu kadar konuşurlar, canlı insanlar olmadıkları için bizim sorularımıza yanıt veremezler. Karakterler Shakespeare'in beyninin ürünüdür, onları konuştukları kadarıyla, konuştukları üzerinden, sözleriyle değerlendirmek gerekir. Karakterler sadece sözcüklerle vardır.

Ülkemizde Shakespeare'i isim olarak tanımayan insanlar olabilir şüphesiz. Ama Shakespeare'i tanıyanlar arasında da onun yarattığı birçok karakterle hiç tanışmamış milyonlarca insanın olduğu açıktır. Üstelik bunlardan bir kısmı okumuş aydınlardır.

Elinizdeki kitap, Shakespeare'in karakterlerinin düşünceleri üzerinden yola çıkarak; onların görüşlerini, psikolojiden felsefeye kadar uzanan bir dünya bakışıyla yorumlamayı hedefliyor. Ayrıca bu çalışmanın bir amacı daha var: Shakespeare'i entelektüellerin alanının dışına taşımak. Shakespeare'i sıradan insanın anlamasını, sevmesini, ondan öğrenmesini, ona eleştirel gözle bakabilmesini sağlamak.

Hem Shakespeare'i daha önce tanıyanlara, hem de Shakespeare'le ilk kez tanışmak isteyenlere sesleniyor bu kitap. İnsan nasıl okurken öğreniyorsa, yazarken de öğreniyor. Yazarken bilmediğim çok şeyi öğrendiğimi kabul etmem gerekiyor. Sokrates'in dediği gibi: "İnsan bilmezken bildiğini sanması cahillikse, bilmiyorsa, bilmediğini söylemesi bilgeliktir".

SHAKESPEARE'İN YAŞAMINDAN KESİTLER

Shakespeare'in yaşamı konusunda bilinen şeyler çok sınırlıdır. Onun yaşamını tahminler üzerinden anlatan kitaplar bulmak mümkündür; fakat bunlar gerçeği yansıtmadığı için bir kurgu romanı gibidir. Biz buraya tahminleri değil, belgelere dayanan kesinleşmiş bilgileri almayı tercih ettik.

William Shakespeare, Stratford-upon-Avon kasabasında 26 Nisan 1564'te vaftiz olur. Bu tören genellikle çocukların doğumundan birkaç gün sonra yapıldığından dolayı, Shakespeare'in doğum tarihi 23 Nisan 1564 olarak kabul edilir.

Shakespeare'in babası John Shakespeare, belediyede çalışan yetkili bir kişidir. 1561 yılında belediyenin mal mülk işlerine bakar ve 1568'de Stratford Belediye Başkanı olur. John Shakespeare dericilik işi de yapar. İngiltere'de 1570'lerin ortasında ekonomik bunalımın yükselmesi, enflasyonun artması, dericilik sektörünü etkiler. Bu yüzden John Shakespeare tefeciliğe, vurgunculuğa, yasaları çiğnemeye başlar. Shakespeare okul çağına geldiği zaman, babası iki defa yüksek faiz aldığından dolayı tefecilik yasasına karşı gelmekle suçlanır. Bir defasında ceza bile öder. Ayrıca Maliye İdaresi'nce hakkında yasadışı yün ticareti yapmakla suçlanarak iki kez dava açılır. John Shakespeare 1576 yılından sonra yün ticaretindeki alacaklılarından hiçbirine borcunu ödemez, böylece kasabadaki saygın yerini yitirir.

Shakespeare 28 Kasım 1582'de, kendinden sekiz yaş büyük Anne Hathaway'le evlenir. Bu tarihten altı ay sonra Shakespeare'in büyük kızı Susanna doğar, 26 Mayıs 1583 tarihinde vaftiz edilir. Bu tarihlerden anlaşılıyor ki, Shakespeare evlendiği zaman Anne Hathaway üç aylık hamiledir. Şubat 1585'te, Shakespeare'in biri kız, biri oğlan, Judith ve Hamnet adlarını alacak olan ikiz çocukları dünyaya gelir.

* * *

Shakespeare'in tiyatro ile ne zaman ilgilenmeye başladığını tam bilmiyoruz; ama 1592'de, oyun yazarı Robert Greene'in onun hakkında şöyle yazdığını biliyoruz:

"Evet, onlara güvenmeyin; çünkü bizim tüylerimizle kendini güzelleştiren sonradan görme bir karga vardır. Bir oyuncu postuna bürünen kaplan yüreğiyle, bizler kadar tantanalı dizeler söyleyebileceğini sanır ve her işe burnunu soktuğu için, kendini ülkenin biricik sahne-sarsanı saymaya kalkar."[1]

Shakespeare'in eğitim düzeyi, gittiği okul konusunda bilgi yoktur. Shakespeare uzmanları onun okuldan çok hayattan öğrendiği konusunda birleşirler; onun coğrafya, tarih bilgisinin yetersiz olduğunu söylerler; Shakespeare'in oyunlarındaki coğrafya ve tarih yanlışlarından yola çıkarak bu sonuca varırlar.

1593'te Shakespeare'in *Venüs ile Adonis* adlı ilk şiir kitabı yayınlanır. Bu kitabı Shakespeare, üçüncü Southampton Kontu Henry Wriothesley'e ithaf eder ve şöyle yazar:

[1] Robert Greene, Aktaran: Mîna Urgan, *Shakespeare ve Hamlet*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984, s.22

”Kaba dizelerimi siz sayın lorduma ithaf etmekle haddimi aşıyor olabilirim, veya bu kadar cılız bir yüke böylesine güçlü bir dayanak aradığım için tüm âleme maskara olabilirim; ancak siz efendimi biraz memnun edebilirsem, kendimi en yüksek övgüyü kazanmış sayacağım ve yemin ederim, size ve şerefinize daha yaraşır değerde bir ürün verebilmek için bundan böyle tek bir saatimi boş geçirmeyeceğim. Ancak, eğer muhayyilemin ilk evladı çirkin çıkarsa, bu denli soylu bir vaftiz babaya layık olmadığı için çok üzüleceğim ve aynı kötü hasadı bir daha almaktansa, böyle kıraç bir toprağı bundan sonra asla ekmeyeceğim. Ürünümü sizin değerli takdirinize sunuyorum; her şeyin gönlünüzce olmasını ve siz saygıdeğer efendimin tüm umutlarının gerçekleşmesini diliyorum.

Ekselanslarına, tüm saygımla,
William Shakespeare.”[2]

Bu şiir kitabının erotik bir içeriği vardır. Yakışıklı Adonis, şehveti hor gören bir gençtir. Aşk Tanrıçası Venüs bu gence karşı cinsel istek duyar, onu baştan çıkarmaya çalışır. ”Sevgi baştan aşağı gerçektir; şehvet uydurma yalanlarla doludur,” diye düşünen Adonis, Venüs’e yüz vermez, şehvetin esiri olmaz. Bu kitabın sonunda Adonis ölür, Venüs acıları ve şehvet arzularıyla baş başa kalır.

Shakespeare’in 1594’te, *Lucrece’in Irzına Geçilmesi* isimli şiir kitabı yayınlanır. Bu eser de üçüncü Southampton Kontu’na adanmıştır. Shakespeare şöyle yazar:

”Siz sayın lorduma sonsuz sevgimi ithaf ediyorum: Başlangıcı olmayan bu küçük kitap da o sevginin coşku dolu bir parçası. Naçiz dizelerim size layık olduğundan değil, âlicenap kişiliğinizden aldığım cesaretle onu kabul edeceğinizi umuyorum. (…) Yaptığım her şey sizin, yapacağım her şey sizin; hepsi, size adanmış olan varlığımın bir parçası çünkü. Keşke değerim daha büyük olsaydı ve sizin için daha büyük şeyler yapabilseydim; ancak olabildiğim kadarıyla siz lordumun bendesiyim. Size uzun ve mutluluk dolu bir ömür dilerim.

Her zaman siz lordumun hizmetinde olan
William Shakespeare”[3]

Bu kitap konusunu Roma efsanelerinden alır. Roma Kralı’nın oğlu Sextus, Lucrece ismindeki güzel kadına tutulur. Sextus bu kadını ele geçiremeyeceğini anlayınca, ona tecavüz eder, şehvet arzusunu dindirir. Lucrece de namusunu temizlemek için kendini öldürür. Mîna Urgan, Shakespeare’in bu şiir kitapları için şöyle bir değerlendirme yapıyor:

”Açık konuşmak gerekirse, pek değeri olmayan bu şiirleri, büyük bir şairin acemilik dönemine bile yakıştıramıyoruz. Bizce bunları, Elizabeth çağının ikinci derece bir şairi de pekâlâ yazabilirdi. Aşırı süslü, şatafatlı ve yapmacık bir anlatımla, Ovidius’u örnek alarak bu tür erotik şiirler yazmak bir moda halini almıştı o sıralarda.”[4]

* * *

Shakespeare 1594-1595 yılında, ”Lord Chamberlain Kumpanyası” diye adlandırılan tiyatro topluluğunun hissedarı olur. Bu tiyatro topluluğu, Kraliçe Elizabeth’in kuzeni olan Hundson

[2] W.Shakespeare, Aktaran: Park Honan, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.244
[3] A.g.e., s.251,252
[4] Mîna Urgan, *Shakespeare ve Hamlet*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984, s.39

tarafından desteklenir. Shakespeare kumpanyanın ortağı olduktan sonra ekonomik durumu düzelir, mal mülk sahibi olmaya başlar.

Shakespeare 1596 yılının kayıtlarına göre, St. Helen mahallesi sakinleri arasında vergi mükellefi olan yetmiş üç kişiden birisidir. Aynı yıl bir "Aile Arması" satın alır, kibarlar sınıfına doğru hafifçe yükselir. 1597 yılında Stratford'ın en büyük, en güzel evlerinden birini, New Place'i satın alır. Daha sonraları başka evler, topraklar da satın alır. Ortaya çıkan belgelere göre: "1602 yılında, 38 yaşına bastığı tarihten bir hafta kadar sonra Shakespeare Eski Stratford'ın kırsal alanında aşağıdakileri edindi: Clopton Nether arazisinde 48 dönüm ve, buna ek olarak, Clopton Over'da 40 dönüm; Whetegate'te 4 dönüm; Little Rednall'da 24 dönüm; Great Rednall'da 32 dönüm; Nether Gill Pitt'te 8 dönüm; Lime arazisinde 24 dönüm; Over Gill'de 8 dönüm; Homes Crosse'ta 16 dönüm; Hole arazisinde 8 dönüm; Stoney arazisinde 16 dönüm; Base Thorne'un Clopton Hedge uzantısında 16 dönüm; Nether arazisinin Base Thorne uzantısında 16 dönüm; Stoney arazisinin üst ucunda 16 dönüm; Welcome Church yoluyla Bryneclose yolu arasındaki Buttes'ta 16 dönüm; Rowley'in yukarısına düşen arazide 32 dönüm ve Rowley'in aşağısına düşen kısımda 40 dönüm; Fordes Greene'e uzanan ve giren arazide 16 dönüm ve 'the Hame'de, çayırlık arazide 40 dönüm. Toplam 420 dönüm. Shakespeare ayrıca, başka otlak ve çayırlık arazide 8 dönüm daha yer aldı."[5]

Ne ilginçtir ki Shakespeare 1600-1601 yıllarında yazdığı *Hamlet* adlı oyununda, toprak satın almak hırsına kapılanlarla dalga geçer. Belki Shakespeare kendi tutumuyla alay etmek ister.

* * *

Shakespeare'in ortağı olduğu tiyatro topluluğu Kraliçe Elizabeth'ten gerekli desteği görür. Elizabeth sarayda oynanan oyunlar için bu kumpanyaya belirli paralar öder. Shakespeare, Tudor hanedanlığının son temsilcisi olan Kraliçe Elizabeth için olumsuz hiçbir şey yazmaz, tersine onun dönemini över. John O. Whitney'in dediği gibi: "Shakespeare'in hayatı hakkında bildiğimiz çok az şey bize yazarın siyasi düzen ve denge konularında Elizabeth yanlısı dostlarıyla aynı fikirde olduğunu gösteriyor."[6]

1603 yılında Kraliçe Elizabeth ölünce yerine İskoçya Kralı VI. James, I. James adıyla İngiltere Kralı olur. James Londra'ya geldikten sonra Shakespeare'in kumpanyasına imtiyaz verilmesini emreder. Mayıs 1603 tarihinde çıkartılan, Shakespeare'in de içinde olduğu oyunculara yetki verildiğini belirten kraliyet belgesinde şöyle yazıyor:

"Daha önce hazırladıkları veya bundan sonra hazırlayacakları veya edinecekleri komedi, trajedi, tarih oyunu, ara oyunu, kıssa, kırsal oyun, sahne oyunu ve benzerlerini sergileme, sanat ve becerilerini, hem aziz kullarımıza hoşça vakit geçirtme amacıyla, hem de kendilerini huzurumuzda görüp seyretmeyi arzu ettiğimizde bizim avunma ve eğlencemiz için serbestçe ifa ve icra edebilirler."[7]

Kral James iktidar olduktan sonra, Shakespeare'in hissedarı olduğu "Lord Chamberlain Kumpanyası"nın adı değişir, "Kralın Kumpanyası" ismini alır ve saraya bağlanır. James, Shakespeare'in ortak olduğu kumpanyayı kendi adamları olarak kayırır. Shakespeare de oyunlarındaki İskoçlara yönelik değinmelere dikkat eder, İskoçları yüceltir. Hatta James'e

[5] P.Honan, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.392
[6] John O. Whitney, *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Çeviri: Sıla Okur, Alfa Yayınları, 2001, s.263
[7] Mayıs 1603 Kraliyet Belgesi, Aktaran: P.Honan, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.400

açıkça iltifat niteliği taşıyan bölümleri oyunlarına ekler. Park Honan, Shakespeare'in, Kral James dönemindeki tutumuyla ilgili olarak şöyle yazıyor:

"Shakespeare'in topluluğu sarayda eskisinden çok daha sık oynuyordu. Anlaşılan, bazı senaryolarında yer alan, İskoçlara yönelik tatsız değinileri ayıklamışlardı. *Kısasa Kısas*, *Macbeth*, *Kral Lear* veya *Cymbeline* gibi yeni oyunlarda şair, hükümdarına göndermelerde bile bulunuyordu. (…) Konuyu belki de zaman zaman daha karmaşık yapan, Shakespeare'in genel olarak, bir Stuart hükümdarı ile aynı görüşte olma eğilimi. Oysa, kraliyet ailesinin hizmetkârları olarak bile toplum içindeki statülerinin düşük olduğu, kendisinin de açıkça bilincinde olduğu bir gerçekti."[8]

Böylece anlaşılıyor ki Shakespeare'in, hem Tudor hanedanlığının son temsilcisi Elizabeth'le, hem de Stuart hanedanlığının ilk temsilcisi olan Kral James'le arası kötü değildir. Bu nedenle olsa gerek Shakespeare, *VIII. Henry* adlı oyunun son bölümünde Kraliçe Elizabeth'i ve Kral James'i açıkça över. Örnek olsun diye sadece Elizabeth için söylenen bir bölümü aktaralım:

"İyi onunla yaşar;
O baştayken herkes, kendi asmalarının altında
Huzur içinde yiyip içecek
Komşularına barış şarkıları dinletecek
Tanrı doğru bilinecek, kraliçemizin çevresi
Ondan öğrenecek onurun ne olduğunu
Ve onur olacak onları da kraliçemiz gibi büyük kılan
Kanla kanıtlamayacak kimse gücünü."[9]

* * *

Shakespeare 1604'te bazı topraklarını kiraya vererek gelirlerini çoğaltır. Shakespeare parasını hisselere de yatırır. Araştırmacı Park Honan'ın yazdığına göre: "24 Temmuz 1605'te Shakespeare, İpsley'li Ralph Hubaud'dan, İdare'nin âşar vergisi hisselerinden 440 pound karşılığında yarım hisse aldı. Yirminci yüzyılın sonundaki değeri yaklaşık 300.000 pound olan bu miktar onun en yüksek nakit yatırımıydı."[10]

Shakespeare 1610-1611 yıllarından sonra Londra'dan ayrılıp doğduğu kasabaya yerleşir. 1613 yılında Londra'da ilk mülkü olan Blackfriars bekçi evini almayı ihmal etmez. 1616 yılında Shakespeare vasiyetnamesini hazırlar. Vasiyetnamenin giriş kısmında şöyle yazar:

"Tanrı'ya şükür sağlığım ve aklım yerinde olarak bu son vasiyetimi aşağıdaki biçim ve tarzda yapıyorum. Öncelikle ruhumu, beni yaratan Tanrı'ya emanet ediyorum; umudum ve kesin inancım odur ki, ancak ve ancak kurtarıcım Hazreti İsa'nın erdemleri sayesinde sonsuz yaşama kavuşabilmem mümkün olabilecektir. Topraktan oluşan bedenimi de yine toprağa iade ediyorum."[11]

Shakespeare'in Hıristiyan olduğunu biliyoruz, ama Katolik mi, Protestan mı olduğunu bilmiyoruz. Shakespeare vasiyetnamesinin devamında, mal mülkünü, parasını, kimlere

[8] P.Honan, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.402
[9] W.Shakespeare, *VIII. Henry*, Aktaran: John O. Whitney, *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Çeviri: Sıla Okur, Alfa Yayınları, 2001, s.324
[10] P.Honan, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.394
[11] W.Shakespeare, Aktaran: P.Honan, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.515

bıraktığını açıklıyor. Buna göre en büyük mirasçısı karısı değil, en büyük kızı Susanna Hall oluyor. 23 Nisan 1616'da Shakespeare bu dünyadan ayrılır, Stratford kilisesine gömülür.

* * *

Shakespeare, oyunlarında "Blank Verse" denilen bir vezni kullanır, zaman zaman da nesir diline başvurur. Shakespeare yaşadığı sürede oyunlarının hepsinin basımını göremez. Onun ölümünden yedi yıl sonra, John Heminges ile Henry Condell 1623 yılında, Shakespeare'in otuz altı oyununun toplu basımını yaparlar. Yine ancak 1634 yılında, Shakespeare ile John Fletcher'in ortak yazdıkları oyun olan *İki Soylu Akraba*, Thomas Coates tarafından basılır. Shakespeare'in oyunlarının yazılış tarihi konusunda tam kesinlik yoktur. Yaklaşık kronolojik sıraya göre oyunların dizilişi şöyledir:

1590-1592 *VI. Henry* - Üç Bölüm
1592-1594 *Yanlışlıklar Komedyası*, *Titus Andronicus*, *Huysuz Kız*, *III. Richard*
1594-1596 *Veronalı İki Centilmen*, *Aşkın Emeği Boşa Gitti*, *Romeo ve Juliet*, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, *II. Richard*
1596-1598 *Venedik Taciri*, *Kral John*, *IV. Henry* - İki Bölüm
1598-1600 *Yok Yere Yaygara*, *Beğendiğiniz Gibi*, *Onikinci Gece*, *V. Henry*, *Julius Caesar*
1600-1602 *Hamlet*, *Windsor'un Şen Kadınları*, *Troilos ile Cressida*
1602-1604 *Yeter ki Sonu İyi Bitsin*
1604-1606 *Kısasa Kısas*, *Othello*, *Kral Lear*, *Macbeth*
1606-1608 *Atinalı Timon*, *Antonius ve Kleopatra*, *Coriolanus*
1608-1610 *Pericles*, *Cymbeline*
1610-1612 *Kış Masalı*, *Fırtına*
1612-1613 *VIII. Henry*, *İki Soylu Akraba*

Shakespeare'in bu oyunlarından İngiliz tarihiyle, eski Yunanistan ve Roma tarihiyle ilgili oyunlarını sonradan ele almak üzere ayırıp, önce yaklaşık kronolojik sıraya uygun olarak diğer oyunlarını inceleyeceğiz.

SONELER

”Düşünceye dönüşse benim etim kemiğim
Yolum kurban gidemez hoyrat mesafelere;
Ben, tüm uzaklıkları aşıp erişeceğim
Sınırsız ötelerden, senin olduğun yere.
Varsın, sımsıkı bassın ayağım topraklara
Dünyada bir köşede, senden uzak mı uzak,
Çevik düşünce sıçrar, dinlemez deniz, kara.
Ulaşır özlediği yere hayal kurarak.
Ben, düşünce değilim: ah düşündükçe bunu
- Sen gittin, ben uçamam - bu öldürüyor beni…”

William Shakespeare

Shakespeare’in, soneleri 1590-1609 yılları arasında yazdığı sanılıyor. Soneler ilk kez 1609 yılında Thomas Thorpe tarafından basılmış.

Sone, 14 dizelik bir çeşit şiir türüdür. Genellikle iki dörtlük ve iki üçlüden oluşur. Shakespeare daha değişik olan İngiliz sone biçimini kullanmıştır; üç dörtlük ve şiirin özetini veren iki satırdan oluşan bir biçim. Şiirin hiçbir şey anlatmaması gerektiğini düşünen şairlere, şiirin anlaşılmaz oldukça değerli olduğunu savunanlara, Shakespeare’in soneleri iyi bir yanıt oluşturur. Soneler açık, anlaşılır dille, aşk konusu üzerinde yoğunlaşarak yazılmıştır.

Shakespeare’in bilinen 154 sonesi vardır. Bunların ilk 126 tanesi; sarışın, soylu, yakışıklı, zengin bir erkeğe yazılmıştır. Sonraki 26 sonede ise esmer bir kadından bahsedilir. Bu esmer kadının ve sarışın genç erkeğin kim oldukları tartışmalıdır. Genç sarışın adamın üçüncü Southampton Kontu Henry Wriothesley olduğunu iddia edenler vardır. Bilindiği gibi Shakespeare, *Venüs ve Adonis* ile *Lucrece’in Irzına Geçilmesi* isimli koşuk yapıtlarını bu Kont’a adamıştır. Esmer kadının, Kraliçe Elizabeth’in nedimelerinden biri olan Mary Fitton olduğu ileri sürülmektedir.

Shakespeare’in soneleri onun kendi hayatının hikâyesi olarak kabul edilmese de, onun hayatından izler taşıdığı kabul edilebilir. Hiçbir şair kendi yaşamının izlerini taşımayan, duymadığı, hissetmediği şeyi yazamaz. Şiir düz yazı gibi değildir, duygu yüklüdür. Duyguları dile getirebilmek için duymak gerekir. Shakespeare’in soneleri aşk duygularının içten anlatımını yansıtıyor. Onun bu denli duygusallığa hastalık düzeyinde yakalanmış olmasıyla, onu daha yakından tanıyabiliyoruz.

Sonelerin çoğunluğunun bir erkeğe yazılmış olması ilginçliği artırıyor ve en güzel soneler de bunlar. Sevginin cinsiyetinin olmadığını, olamayacağını Shakespeare bize öğretiyor, yaşatıyor. Aşk acısını, ”kendini değil karşıdakini düşünen sevgiyi” betimleyen o kadar güzel satırlar var ki bu sonelerde, Shakespeare’in ifade tarzına, etkileyiciliğine hayran kalıyor insan. Belirtmek gerekiyor: Shakespeare’in tanımladığı sevgi, iki insan arasındaki eşitliğe dayanan bir sevgi değildir; bir bakıma kendinde ne varsa diğerine aktaran, sevgiliye put gibi tapan, güvenliği ve kendini o insanda arayan bir sevgidir.

Esmer kadına yazılmış 26 sonede ise, Shakespeare’in sevgiden, romantizmden çok şehveti konuşturduğunu görüyoruz. Erkek adama yazılmış sonelerde erkeğin güzelliği övülürken, bu

sonelerde esmer kadının güzel olmadığından bahsedilir. Ne var ki, ozan bu kadına tutkundur, tutkunluğu cinselliğe esir olma düzeyindedir. Sonelerden çıkartabildiğimiz kadarıyla, esmer kadının başka erkeklerle de ilişkisi vardır. Hatta ozanın aşk övgüleri düzdüğü sarışın erkekle bu kadının ilişkisi olmuştur.

Shakespeare'in kimliği bilinmeyen "sarışın genç adamı", başka bir erkek şaire ilgi gösterir. Bu öteki şairin kimliği de tartışmalıdır. Üzerinde durulan iki ünlü kişi, Christopher Marlowe ile George Chapman. Ozanın bu dönemde çektiği kıskançlık krizlerini, üzüntülerini, sonelerde bulmak mümkündür.

Sonelerin 126 tanesinin bir erkeğe yazılmış olduğuna bakarak, Shakespeare'in homoseksüel veya biseksüel olduğunu savunanlar çoktur. Shakespeare'in cinsel tercihlerini araştırmak, onu bu yolla yargılamak doğru değildir. Önemli olması gereken Shakespeare'in cinsel tercihi değil, beynidir; onun bakış açısı, duyguları, düşünceleridir.

* * *

Shakespeare sonelerinin başlangıcında sarışın erkeğin güzelliğinden söz açar, onu bu güzelliği devam ettirmesi için evlenmeye ikna etmeye çalışır. Zamanın, güzelliğin düşmanı olduğunu, ölümün güzelliği yutacağını, doğanın güzelliği insana ödünç verdiğini ve mutlaka geri alacağını anlatır. İşte sonelerde bunu ifade eden satırlar.

1. Sone'de:

"Artmasını isteriz en güzel varlıkların
Güzelliğin gül yüzü solmasın diye asla,
Bir güzel, yaşlanıp da göçünce bugün yarın
Anısı yaşar yine körpecik yavrusuyla…
…
Dünyaya acımazsan, oburlar gibi ancak
Varlığın da mezar da güzelliği yutacak."[12]

4. Sone'de:

"Savurgan güzel, nedir bu kendini harcaman
Senin mirasın olan güzellikleri böyle?
Doğa temelli vermez, ödünç verir her zaman:
Eli açık olana borç verir içtenlikle.
Böyle yanlış kullanmak olur mu, güzel pinti,
Miras bırakman için sana bırakılanı?"[13]

9. Sone'de:

"Ah! ardında hiç çocuk bırakmadan ölürsen
Dünya, dul kalmış kadın gibi yas tutar sana.
…
Ama harcanıp giden güzellik son bulacak,
Kullanmadan saklanıp ortadan kalkacaktır.

[12] W.Shakespeare, *Tüm Soneler*, Çeviri: Talât Sait Halman, Cem Yayınevi, 2000, Sone 1, s.43
[13] A.g.e., Sone 4, s.49

Kim kendine karşı bu cinayeti işlerse
O insanın gönlünde aşk bulamaz hiç kimse."[14]

Ozan, 10. Sone'de, sarışın erkeğin hiç kimseyi sevmediğinden yakınır; herkes onu severken o, sevgiden nefret etmektedir, aşkı duymaz içinde. Ozan, genç sarışın adama yumuşak yürekli olmasını, sevmesini önerir.

"Yazık! hem kıyasıya harcıyorsun kendini,
Hem gönlün yeltenmiyor hiç kimseyi sevmeye.
Biliyorsun, saymakla bitmez sevenler seni,
Ama besbelli sen aşk duymuyorsun kimseye.
Öldüren bir nefrettir yüreğindeki şeytan:
Hiç umurunda değil kazsan kendi kuyunu,
Çekinmezsin güzelim canevini yıkmaktan
Onarmak olmalıyken asıl amacın onu.
Sen tutum değiştir de cayayım düşüncemden,
Yumuşak bir sevgi koy nefret yerine bir yol;
Göründüğün gibi ol: cömert, sıcak, sevecen;
Hiç değilse kendine yumuşak yürekli ol."[15]

Ozan bakar ki sarışın genç erkek evlenip, güzelliğini çocuklarına aktarmayı umursamamaktadır. O zaman bu güzelliği yaşatmanın tek yolu, genç adamın güzelliğini aktaran şiirler olabilir; gelecek kuşaklar bu şiirleri okuyarak onun güzelliğini anlayabilirler. Shakespeare, 18. Sone ile işe başlar.

"Seni bir yaz gününe benzetmek mi, ne gezer?
Çok daha güzelsin sen, çok daha cana yakın:
Taze tomurcukları sert rüzgârlar örseler,
Kısacıktır süresi yeryüzünde bir yazın:
Işıldar göğün gözü, yakacak kadar sıcak,
Ve sık sık kararır da yaldız düşer yüzünden;
Her güzel, güzellikten er geç yoksun kalacak
Kader ya da varlığın bozulması yüzünden;
Ama hiç solmayacak sendeki ölümsüz yaz…"[16]

Zamana meydan okur Shakespeare. Zaman herkes için ölümü yaklaştıran güçtür. Ozan bu gerçeğin genç erkeğe işlememesini ister; gelecek kuşaklara bakacakları, sevecekleri güzellik kalsın diye!

"Rüzgâr kanatlı Zaman, yap aklına eseni,
İstersen dünyayı yık, güzel yüzleri sarart,
Ama en kalleş suçtan alıkoyarım seni:
Sevgilimin yüzünü saatlerinle oyma,
Köhne kalemin onu boğmamalı çizgiye;
Sakın sürüp giderken çirkin izini koyma
Sonraki insanlara güzellik kalsın diye."[17]

[14] A.g.e., Sone 9, s.59
[15] A.g.e., Sone 10, s.61
[16] A.g.e., Sone 18, s.77
[17] A.g.e., Sone 19, s.79

Ozan, sarışın genç erkeği hiçbir kadına değişmeyecek kadar yüceltmektedir. Kadınlardaki ikiyüzlülükler genç erkekte yoktur. Bu öyle bir erkektir ki, eğer Tanrı bu erkeği kadın olarak yaratsaydı, mutlaka ona büyük bir sevgi duyacaktı. Ayrıca Tanrı bu erkeği kadın olarak yaratmayarak ozanımızı da tam doyuma erişmekten yoksun bırakmıştır. Burada ozanın sevgisi, cinsellikten uzak, platonik bir sevgi olarak gözükür. Bu görüşler 20. Sone'de ortaya çıkar.

"İnce kadın yüreğin öğrenmemiştir hile,
Bilmez kadınlardaki kancık döneklikleri…
…
Seni yaratmış olsa kadın olarak önce
Yaradan bile çılgın bir sevgi duyacaktı,
Ama bir hiç uğruna bir fazlalık verince
Varlığına doymaktan beni yoksun bıraktı."[18]

Ozanın tüm övgüleri sarışın genç erkeği kendisine uzun süre bağlı tutamaz. Genç adam ona ihanet eder; ozanın ilişkisi olan esmer kadınla cinselliğini yaşar. Ozan ile genç adam ayrı düşmüştür. Yalnızlık ve hüzün ozanı yakalar, çaresizlik içinde sızlanır durur.

"Günün cefası, huzur sağlayamaz geceden:
Gün gecenin, gece günün kıyar canına.
Kanlı bıçaklı iki düşman değiller sanki,
Elele verip bana başlarlar işkenceye:
Biri hep işe koşar, hep sızlanır öteki…
…
Ama gün, işte her gün çilemi uzatıyor;
Gece, işte her gece derdime dert katıyor."[19]

Ozan, genç erkeğe mazoşist biçimde bağlıdır. Onun cinsel ihanetini kolayca bağışlar, kendisini suçlu kabul eder. Genç adamın kendisinden ayrılmaması için yalvarır.

"Günahlarından öte bağışlamışım seni.
Benim aklım savunur senin şehvet suçunu;
Avukatın gibiyim dâvâcın olsam bile:
Suçlu ben'im, yargıca kendim söylerim bunu,
İç savaşa tutuşur bende nefret sevgiyle.
Suç ortağı olmaya gösteriyorum rıza
Hiç acımadan beni soyan tatlı hırsıza."

"Kendini aldatırsan suçun büyüğü senin.
Tatlı hırsız, yine de bağışlarım suçunu
Sen varımı yoğumu aşırsan bile benden;
Oysa daha acıdır, sevenler bilir bunu,
Sevginin haksızlığı nefretin sillesinden.
Güzel sürtük, kötülük iyi görünür sende;
Biz düşman olmayalım canevimi söksen de."[20]

[18] A.g.e., Sone 20, s.81
[19] A.g.e., Sone 28, s.97
[20] A.g.e., Sone 35, 40, s.111,121

Daha ileri gider ozan. Genç sarışın erkeğin şehvet düşkünlüğünü bir hak olarak görür. Mademki genç adam güzeldir, kadınlar onun arkasından koşmaktadır, onun da şehvetten yararlanması haktır. Zaten kadın bir erkeği yatağına atmaya karar vermişse, kadını kim durdurabilir? Sarışın erkek sevgili bu zorunluluğa uymuştur.

”Ben kalbinden uzakken, fırsat kaçırmayarak
Yaptığın şu sefahat, şu çapkınlıklar var ya:
Hepsi de güzelliğin, gençliğin için bir hak,
Çünkü nereye gitsen, arzu koşar oraya.
Herkes seni kazanmak ister cömertsin diye;
Sen âfet bir güzelsin: sevaptır güzel sevmek.
Kadın karar vermişse ağına düşürmeye,
Anasından doğmuş mu ondan kaçacak erkek?”[21]

Ozan böyle konuşsa da bir sorun vardır: Genç adamın cinselliği paylaştığı kadın herhangi bir kadın değil, ozanın sevdiği kadındır (buna cinsel saplantı, ya da bağımlılık demek daha doğru olur). Ortaya çıkan kıskançlığı ve kendisinin tercih edilmeme üzüntüsünü yenmek için Shakespeare ilginç bir teselli formülü bulur. İkisi birleşip ozanı yalnız bıraksalar da, genç adam ve esmer kadın birbirlerinde ozanı bulmuşlardır. Dolayısıyla hem sarışın erkekle, hem de sevdiği kadınla, kendisinin de içinde olduğu bir ortaklık vardır.

”O kadın senin oldu: derdim değil yalnız bu;
Onu eşsiz bir aşkla seviyordum, doğrudur;
Ama, sen onun oldun, yas’a boğdun ruhumu:
Sevgi yok olup gitti, beni kahreden budur.
Bağışlarım, çünkü aşk suça iter seveni.
Sen onu seviyorsun ben seviyorum diye;
O da benim uğruma aldatıyor ya beni,
Hatırım için râzı dostumdaki sevgiye.
…
Sevinçliyim yine de: dostumla tek varlığız;
Ne hoş düzen! O kadın beni seviyor yalnız.”[22]

Ozanın yaşadığı aldatma olayında, sarışın genç adama ne kadar çok hak verilirse, esmer kadından da o kadar çok hak geri alınır; esmer kadının, erkek sevgiliyi baştan çıkarmasına, onu şairimizden koparmasına beddua edilir. Ozanın, genç erkeği yitirme acısı, esmer kadını yitirme acısından daha ağır basar gibidir.

”Biri huzur, biri dert, iki sevgim var benim,
İki görüntü gibi hep gönlümü çelerler:
Sarışın bir erkektir benim iyi meleğim,
Kötü ruh bir kadındır, kapkaranlık bir esmer.
Dişi cin, cehennemde beni yok etmek ister,
Meleğimi gönlümden ayartmaya çalışır,
Onun saf varlığını pis kibriyle büyüler,
Kutsal ruhu şeytana çevirmeye kalkışır.
Benim iyi meleğim iblisçe kudurunca
Dosdoğru bilemem de kuşkulara düşerim:

[21] A.g.e., Sone 41, s.123
[22] A.g.e., Sone 42, s.125

İkisi benden ayrı sıkı dostluk kurunca
Melek, dişi şeytanın cehenneminde derim;
Dertliyim bilemeden kuşkuyla yaşamaktan,
Sonunda meleğimi yakacak dişi şeytan."[23]

Esmer kadının, sarışın gence çektireceği acıları düşünerek ozan, genç adamı korumak ister. Acıyı, hüznü, genç adama değil, kendisine layık görür.

"Kahrolsun hem dostumda hem bende derin yara
Açarak yüreğime ah çektiren o yürek!
Yetmez mi beni sokman amansız cefalara,
Can dostumun kulluğa kul olması mı gerek?
Gaddar gözlerim beni koparttı benliğimden
Öbür benliğim oldu sana kıskıvrak köle;
O da bıraktı beni, kendi varlığım ve sen -
Ben üç kat işkenceye üç kez katlandım böyle.
Yüreğimi zincirle göğsünün zindanına;
Tut zavallı kalbimi, bırak dostumunkini."[24]

Ozan kendini sarışın gencin kölesi gibi hissetmektedir. Daha doğrusu Tanrı böyle olmasına uygun görmüştür. Tanrı, sarışın genç adamın keyfine el koymayı yasaklamıştır. Aşağıdaki dizeler hem mazoşizmi, hem de idealizmi simgeler.

"Tanrı beni ilk başta sana kul yaptı, sonra
Keyfine el koymayı kurmamı yasak etti.
Ya da özlem duymamı hesaplı zamanlara:
Kölenim ya, boş vaktin olsun diye bekletti.
Ah, bırak katlanayım, el pençe divan: değer,
Senin özgürlüğünün tutuklu yokluğuna…
…
Beklemek cehennemdir, ama beklerim seni,
İyi kötü demeden, suçlamadan keyfini."[25]

Böyle konuşan ozan bir ara ölümü düşünür, ölmek ister. Çünkü, dünyanın düzeni bozulmuştur, dünyada dürüstler hainlere kurban gitmektedir, onursuzlara onur bağışlanmaktadır, erdem erdemsizliğin kulu olmuştur. Ama bütün bu kötülüklere rağmen ozan, sarışın gencin dünyada yalnız kalacağını düşünerek ölümden vazgeçer.

"İşte gadra uğradı dört başı mamur olan,
İşte kuvvet kör-topal, devrilmiş boyu bosu,
İşte zorba, sanatın ağzına tıkaç tıkmış,
İşte hüküm sürüyor çılgınlık bilgiçlikle,
İşte en saf gerçeğin adı saflığa çıkmış,
İşte kötü bey olmuş, iyi kötüye köle;
Bıktım artık dünyadan, ben kalıcı değilim,
Gel gör ki ölüp gitsem yalnız kalır sevgilim."[26]

[23] A.g.e., Sone 144, s.329
[24] A.g.e., Sone 133, s.307
[25] A.g.e., Sone 58, s.157
[26] A.g.e., Sone 66, s.173

Ayrıca ozan eğer kendisi bir gün ölürse, sevdiği erkeğin kendisi için yas tutmamasını ister:

”Ah ben düştükten sonra bağrına toprakların
Göz atacak olursan bu şiirlere bir gün,
Söylemesin zavallı adımı dudakların,
Hayatımla birlikte bırak sevgin çürüsün;
Yoksa şu kurnaz dünya deşer de iniltini,
Benim için yas tuttun diye hor görür seni.”[27]

Ozanın yaşlılığı ölümü çağırmaktadır. Sarışın erkek, ozanın ölümünün sonuçlarını daha şimdiden anlamalıdır. Eğer sarışın genç, ozanın ölmesinin yakın olduğunu bilincine çıkarırsa, ozana olan sevgisi daha çok artacaktır, ozanı daha çok sevecektir.

”Bak, göreceksin bende başladığını güzün:
Ayaza karşı titrer dallardaki yapraklar,
Sararır, tek tük kalır, düşerler bütün bütün;
Kuş sesleri kesilmiş, yıkık boş tapınaklar.
Bak, göreceksin bende ateşin korları var:
Genç ve dinç günlerinden kalma küller üstünde
Ölüm döşeğindeymiş gibi fersiz yatarlar;
Eceline ermiştir ateş kendi gücünde.
Senin bunları görmen artıracak sevgini,
Ayrılık yakın diye çok seveceksin beni.”[28]

* * *

Bu arada rakip şair devreye girer. Shakespeare’in sarışın genci, bu şaire ilgi gösterir. Kıskançlık başlar. Ozan, rakip şairi çok ince bir yöntemle eleştirir ve şöyle yazar:

”Ne var ki sana böyle övgüler sunan ozan,
Hep senden çaldığını yine veriyor geri.
Sende erdem bulursa o deyimi çalmıştır
Senin öz varlığından; sana güzellik verse
O güzelliği senin yanağından almıştır;
Sırf sende yaşayanı övebilir överse.
Sakın teşekkür etme sana söylediğine,
Çünkü onun borcunu ödeyen sensin yine.”[29]

Ozan kendi sevgisinin büyüklüğünü, saflığını, ilerdeki sonelerde defalarca yineleyecek, örneğin şöyle diyecektir:

”Bense senin gönlünde yaltaklanırım sana,
Al şu armağanımı, yoksul ama yürekten;
Düzmece, düşük şeyler karışmamıştır ona,
İşte değiş tokuş bu: sana karşılık sırf ben.”[30]

[27] A.g.e., Sone 71, s.183
[28] A.g.e., Sone 73, s.187
[29] A.g.e., Sone 79, s.199
[30] A.g.e., Sone 125, s.291

Yalnızlık kapıyı çalmıştır. Ozan kendini terk edilmiş, horlanmış olarak duyar. Herkesin ona karşı olduğu anda, sarışın gencin de onu yalnız bırakmasının, kendisini ikinci kez yaralayacağını söyler. Terk edilmemek için genç sarışın erkeğe yeniden yalvarır, sevgi dilenciliğini kabul eder. Eğer genç adam onu ilerde bırakmak niyetindeyse, o zamanı beklemeden şimdiden bırakmasını, bütün acıların parça parça değil, bir anda üzerine yıkılmasını ister.

”Hemen nefret et benden nefret etmek istersen,
Tam şimdi, dikilirken dünya benim karşıma;
Beni ezmek isteyen talihe destek ol sen,
Ben yere yıkıldıktan sonra artık hiç vurma.
Ah, yapma, son bulunca üzüntüsü gönlümün;
Üstesinden gelmiştim, bıçak vurma yarama,
Fırtınalı geceyi izleyen yağmurlu gün
Gibi üstüme çökme, zaferi oyalama.
Son bırakan sen olma beni bırakacaksan.
Kıymadan bana başka nice bücür üzüntü,
Sen başlangıçta gel ki tadayım tâ en baştan
Şu talihin gücünde her ne varsa en kötü.
Şimdi yaman görünen başka ufacık dertler
Senden yoksun kalışım yanında hiçe iner.”[31]

Aşk kitabının, körce duygusal bağlılığın son sayfasında çoğu zaman ”Son” diye yazar. Ama bu öyle bir ”son”dur ki, içinde derin kederleri, trajedinin en uç noktasını, yeniden sevmeye karşı duyulan umutsuzluğu taşır. Ozanın, sarışın gence duyduğu aşkın nasıl bittiğine dair bir bilgimiz olmasa da, aşkın bitişinin hüzünlü çığlıklarını sonelerin ağlayan sesinde bulabiliyoruz.

[31] A.g.e., Sone 90, s.221

YANLIŞLIKLAR KOMEDYASI

"Görüyorum ki, en parlak mücevherin bile;
Güzelliği gidiyor bir gün.
Dokunmakla altına bir şey olmaz derler;
Ama çok ellendi mi, altın da yıpranır zamanla.
Yalan dolanla adı lekelenmeyecek
Kimse yoktur şu dünyada."

Adriana, "Yanlışlıklar Komedyası"
W.Shakespeare

Muhtemelen 1592-1593 yıllarında yazılmış olan bu komedya ilk defa 1594 yılında sahneye konulmuş. Shakespeare oyunun temel olayını Plautus'un oyunlarından almış. Komedyadaki kişilerin özelliklerine, davranışlarına değil, onların yaşadıkları olaylara güleriz. *Yanlışlıklar Komedyası* yalnızca kaba bir güldürüdür.

* * *

Öykü Efes'te geçer. Oyunun başlangıcında Siraküzalı tüccar Egeon, Siraküza'ya düşman olan Efes'e gitmek zorunda kalmıştır. Siraküza vatandaşlarının Efes'e girmesi yasak olduğundan dolayı tutuklanmış, Efes Dükü'nün karşısına çıkarılmıştır. Yasalara göre, Efes'te yakalanan bir Siraküzalı bin marklık kefalet bedelini ödeyemediği takdirde idam edilir. Egeon'un ise bu parayı bulması imkânsızdır.

Efes Dükü, Egeon'un hangi amaçla Efes'e geldiğini sorar. Egeon'un acıklı bir hayat hikâyesi vardır. Egeon anlatmaya başlar. Egeon'un, Emilia isimli karısı ikiz iki oğlan doğurur. Bu çocuklara ortak isim olarak Antipholus adını verirler. Emilia'nın doğum yaptığı yerde yoksul bir kadın da doğum yapmış ve yine ikiz iki oğlan dünyaya getirmiştir. Egeon bu fakir annenin iki çocuğunu satın alıp, oğullarına ilerde hizmet etsinler diye köle olarak yetiştirir. Bu iki köle çocuğa da ortak isim olarak Dromio adını verirler.

Bütün aile birlikte deniz yolculuğuna çıkarlar. Yolda fırtınaya yakalanıp kazaya uğrarlar, gemi parçalanır. Emilia, bir oğlu ve ilerde bu oğlunun kölesi olacak çocukla birlikte balıkçılar tarafından kurtarılır. Egeon ve diğer iki çocuk da (öz oğlu - köle çocuk) başka bir gemideki insanlar tarafından kurtarılır. Fakat balıkçılar Emilia ve iki çocuğu geri vermeyip yollarına devam ederler. Emilia'yı da sonradan yanındaki iki çocuktan ayırırlar. Böylece aile parçalanmış olur. Birbirlerinden uzun yıllar haber alamazlar. Baba ve iki çocuk Siraküza'ya geri dönerler.

Egeon'un öz oğlu on sekiz yaşına gelince, yanına kölesi Dromio'yu alarak kardeşini ve annesini aramak üzere yolculuğa çıkar. Aradan yıllar geçer, geriye dönmezler. Egeon şimdi bütün ailesini kaybetmiştir. O da bütün aileyi bulmak amacıyla yollara düşer ve değişik yerlere uğradıktan sonra Efes'e gelir, yakalanır. Egeon'un bu hikâyesini dinleyen Efes Dükü ona acır ve der ki:

"Bahtsız Egeon! Yazık ki kader,
Felaketlerin en acısını sana layık görmüş.
İnan ki, yasalarımıza aykırı olmasaydı,

Tacıma, andıma, mevkiime ters düşmeseydi
- Ki hükümdarlar bile çaresizdir bu durumda -
Ruhum avukatlığını alır, davanı savunurdu.
Ancak, her ne kadar ölüme mahkûm olsan
Ve verilmiş ceza kaldırılamazsa da,
Şerefimize büyük gölge düşmesi pahasına,
Sana elimden gelen iyiliği yapacağım.
Bu nedenle, tüccar, sana bir gün süre tanıyorum;
Git Efes'te ne kadar dostun varsa bul;
Rica et, yalvar, gerekli parayı temin et,
Ki yaşayabilesin. Yoksa ölümden kurtulamazsın."[32]

* * *

Kardeşini ve annesini aramaya çıkan Siraküzalı Antipholus ile kölesi Siraküzalı Dromio da o sıralarda Efes'e gelmiştir. Siraküzalı Antipholus, babasının Efes'te olduğunu ve tutuklandığını bilmemektedir. Siraküzalı Antipholus aradığı yakınlarını bulamadığı için dertlidir; yeni bir şehre gelmiş olmasına rağmen bu şehirde eğlenmek yüreğinden geçmez. Kendi kendine şöyle der:

"Gönlümün aradığına ulaşamadıktan sonra,
Gönlümce vakit geçirmek ne mümkün!
Şu dünyada bir su damlasıyım aslında:
Okyanusta bir başka damla arayan;
Rasgele düştüğü yerde 'adaşım nerede,' diye soran,
Ama onu bulayım derken kendi kaybolan bir damla.
İşte böyle, bir anneyle bir kardeş arıyorum ama,
Onları bulmak kısmet olmadığı gibi,
Kendim de kayboluyorum."[33]

İnsan gittiği yere kendi derdini götürüyorsa, en güzel yer bile gerekli doyumu sağlamaz. Kafası rahat olmayan insan güzelliklerin tam farkına varamaz, gönlünce eğlenmeyi başaramaz.

Kayıp Antipholus ile kölesi Dromio yıllar önce Efes'e getirilmiş ve artık Efesli Antipholus, Efesli Dromio olmuştur. Kendi geçmişlerini bilmemektedirler. Efesli Antipholus, Adriana adlı kadınla evlenmiştir. Adriana'nın, Luciana adlı henüz bekâr olan bir kız kardeşi vardır.

Adriana kocası tarafından aldatıldığını düşünen kıskanç bir kadındır. Efesli Antipholus eve gelmemiştir; Adriana, kocasının yemeğe geç kalmasını "aldatıldığının" kanıtı olarak düşünüp, kardeşi Luciana ile tartışmaktadır. Bu tartışma, o toplumdaki kadının tutumu ve bakışı açısından bizleri aydınlatır. Aynı yanlış görüşlerle çağımızda da karşılaşmak, kadının uzun zamandır süren beyinsel ezilmişliğini belgeler niteliktedir. Adriana ile kardeşi Luciana erkeklere değişik gözlüklerle baksalar da, erkekegemen toplumun görüşünü benimseme noktasında birleşirler. Luciana aldatıldığını düşünen ablasına der ki:

"Erkek, özgürlüğünün efendisidir;
Tek efendileri var erkeklerin, o da zaman.
Zamana göre, gelir ya da giderler.

[32] W.Shakespeare, *Yanlışlıklar Komedyası*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999, s.20
[33] A.g.e., s.22

Onun için en iyisi sabırlı ol ablacığım.
…
Hayvan, balık, kanatlı, ne varsa dünyada,
Erkeğinin hizmetinde, onun buyruğunda;
O hepsinin efendisi, Tanrı'ya hepsinden yakın;
Hâkimi şu yeryüzünün, fırtınalı denizlerin.
Aklıyla ve ruhuyla balıktan, kuştan farklı olan
İnsanın da erkeği, dişinin efendisi ve hükümdarıdır.
İyisi mi sen isteklerinde onların suyuna gitmeye bak."[34]

Luciana erkeklerin egemenliğini onaylamaktadır. Fakat Adriana'nın Luciana'ya söylediği, "Bu köleliğin yüzünden evlenemiyorsun sen," cümlesi yerine oturmaz. Çünkü, Luciana erkeğin kölesi olmayı zaten gönüllü olarak kabul etmektedir. Onun sorunu henüz erkeklerin egemenliğine alışamamış olmasıdır. "İtaate alışmadan önce aşka yer yok içimde," diye düşünen Luciana'ya; Adriana, "Ya kocan başkasının peşinden giderse?" ne yaparsın diye sorar. Luciana'nın yanıtı basittir: "Geri dönene kadar beklerim ben de evde," der Luciana.

Adriana, Luciana'nın, başkalarının acılarına karşı kolayca akıl verdiğini düşünür. Çünkü Luciana evli değildir, onun kocası tarafından aldatılmak gibi sorunu yoktur. Adriana şöyle konuşur:

"Felaketle sarsılmış, perişan bir insanı
Ağlıyor gördüğümüzde, sus demek kolay gelir;
Ama aynı acının yüküyle biz iki büklüm olunca,
Çok daha zor dayanır, daha fazla yakınırız.
Seni üzen, duygusuz bir eşin olmayınca,
'Sabırlı ol, sakin ol,' demek kolay gelir sana.
Ama bir gün sen de benim gibi haksızlığa uğra da,
Bak bakalım ne kalmış o soytarı sabrından."[35]

Kendi karşısındaki "ötekinin" dertlerine sabırlı olmasını öğütleyen insan, aynı felaketle kendisi karşılaştığında sabırsızdır, kendisinin anlaşılmadığını hisseder. Aynı sorundan dolayı başkasına verdiği "üzülmeme tavsiyesini" kendisi tutamaz. Çünkü şimdi söz konusu olan "öteki" değil, kendisidir; "öteki"nin acısı uzak bir acı iken, kendisinin acısı yakın ve kendisinin içindedir.

* * *

Adriana kıskançlık duygularının etkisi altında kalarak kocasını aramaya çıkar. Tesadüf bu ya, Siraküzalı Antipholus ile karşılaşır; onu kocası sanarak kızgınlığını, kıskançlığını boşaltır:

"Kimbilir ne ağır gelirdi sana,
Benim hoppalık ettiğimi söyleseler,
Sana adanmış şu bedeni
Serserilere peşkeş çekip kirletiyor, deselerdi.
Yüzüme tükürmez miydin, kovmaz mıydın beni,
'Koca' sıfatını başıma fırlatmaz mıydın;
Kahpe suratımın lekeli derisini söküp,
Hain elimden evlilik yüzüğünü kesip almaz mıydın;

[34] A.g.e., s.27,28
[35] A.g.e., s.28-29

Beni boşayacağına yürekten and içip,
Kırıp atmaz mıydın o yüzüğü?
Evet, biliyorum yapardın bunları
Ve bana kalırsa iyi de ederdin;
Çünkü zina lekesi var içimde.
Kanıma şehvet günahı karıştı;
Çünkü, eğer seninle ikimiz birsek,
Sen ihanet ettiğin anda,
Etindeki zehir bana da geçer,
Sendeki hastalık bana da bulaşır.
Ama sen gerçek döşeğine sadık kalır,
Ondan şaşmazsan,
Ben lekelenmeden yaşarım,
Sen de şerefinden olmazsın."[36]

Adriana'nın bu sözleri erkekegemen toplumun durumunu güzel anlatır. Siraküzalı Antipholus erkek olarak Adriana'nın sözlerinin ne anlama geldiğini anlar; ancak Adriana onun karısı olmadığı için niçin böyle konuştuğunu anlamaz. Öyle olsa da Adriana'nın, kendisini kocası sanmasından hoşlanır, oyuna katılır, macera olsun diye Adriana'nın peşine takılarak onun evine gider.

Siraküzalı Antipholus evde Adriana'nın kız kardeşi Luciana ile karşılaşır. Luciana, ablasının kocası sandığı Siraküzalı Antipholus'u kenara çekip ona akıl verir. Luciana der ki:

"Aşkın çatısı bu kadar mı çabuk yıkılır?
Eğer ablamla parası için evlendiysen,
Parası için biraz daha şefkat göster ona.
Gözün dışardaysa eğer, belli etme bari;
Gözünü bağla da görmesin yalan aşkını.
Gözlerinde okumasın her şeyi ablam;
Kendi ayıbının sözcüsü kendi dilin olmasın.
Tatlı bak, güzel konuş,
Yakıştır vefasızlığı kendine.
Öyle giydir ki kötülüğü,
İyiliğin habercisi sansın gören.
Yüreğinde kara leke olsa da,
Alnın akmış gibi dur.
Öyle eğit ki günahı,
Mübarek evliya desin gören.
Gizlice aldat onu;
Gerek var mı bilmesine?
Bir hırsız parçası bile yaptığıyla övünmez.
Olur mu; hem döşeğine ihanet edeceksin,
Hem bırakacaksın yüzünden okusun her şeyi sofrada?
…
Onun için, hadi kardeşim nazı bırak, gir içeri,
Gönlünü al ablamın, güldür yüzünü, karıcığım de;
Eğer iltifatın tatlı soluğu atışmaya son verecekse,

[36] A.g.e., s.39

Oyun olsun diye biraz yalan konuşmak sevaptır bile."[37]

Siraküzalı Antipholus, erkekegemen ideolojiyi savunan Luciana'nın tutumundan hoşlanmıştır. Luciana'nın sözlerini dinlerken ona âşık olmuştur. Aşkını itiraf etmekte gecikmez.

"Düşünmeyi ve konuşmayı öğret bana, sevgili varlık;
Sözlerinin arasında gizlenen
Derin anlamı aç göster şu aklıma;
Hurafelere boğulmuş, zavallı,
Sığ, cılız, kaba, dünyasal aklıma.
Neden benim saf ve yalın ruhumu çekip
Karanlıklara götürmeye çalışıyorsun?
Yoksa bir Tanrı mısın sen?
Yeniden mi yaratmak istiyorsun beni?
Değiştir beni o halde, direnmeyeceğim gücüne.
Ama eğer ben bensem, iyi bildiğim bir şey var:
Senin ağlayan ablan eşim filan değil benim;
Ne de bir vefa borcum var yatağına.
Aslında sensin gözümü alan, seni sevdi gönlüm.
Ne olur deniz kızı, bağışla canımı,
Çekme beni şarkınla
Ablanın gözlerinden boşanan gözyaşı sellerine.
Kendin için söyle şarkını, tapınayım sana…"[38]

Luciana, ablasının kocası sandığı adamın kendisine aşk nağmeleri okumasına şaşırır. Olayı sonradan ablasına anlatacaktır.

* * *

Oyun boyunca Siraküzalı Antipholus ile Efesli Antipholus'u birbirine benzetmeden dolayı birtakım komik olaylar yaşanır. Bu durum yanlış anlamalara, yanılgılara, korkunç kargaşaya yol açar. Yaşanan akıl almaz olaylar sonucunda Siraküzalı Antipholus ve uşağı, manastıra sığınmak zorunda kalırlar. Adriana manastıra gelip, kocası sandığı adamın aklını yitirdiğini iddia ederek onun kendisine verilmesini ister. Bu arada manastırın Başrahibesi ile Adriana arasında ilginç bir konuşma geçer. Adriana kocasına karşı nasıl davrandığını, sorunlarının ne olduğunu Başrahibe'ye şöyle anlatır:

"Yani, olur olmaz evden uzaklaştığına göre,
Ortada bir sevgili olabilir.
…
Tartışmalarımızın tek konusu buydu.
Yatakta başına kakar, uykusunu zehir eder;
Yemekte başına kakar, lokmasını haram ederdim.
Baş başayken başka şey konuşmaz,
Toplulukta hep oraya getirirdim lafı.
Ne kötülüğünü bırakırdım yaptığının ne iğrençliğini."[39]

[37] A.g.e., s.53,54
[38] A.g.e., s.54-55
[39] A.g.e., s.90

Başrahibe'nin yanıtı da şöyledir:

"Şimdi anlıyorum adamın niye çıldırdığını.
Kıskanç bir kadının zehir kusan yaygaraları
Kuduz köpeğin dişlerinden daha öldürücüdür.
…
Ne zaman biraz eğleneyim dese,
Kavga çıkarıp keyfini kaçırmışsın.
Eğlencesi engellendi mi insanın,
Peşinden mutlaka huysuz ve karamsar bunalım gelir:
Suratsız ve huzursuz çaresizliğin yoldaşı bunalım.
Onun ardındaysa,
Yaşamın düşmanı, solgun hastalıklardan oluşan
Koca bir felaket birliği vardır.
Yemek, eğlence ve yaşam güvencesi dinlenme;
Bunlar olmazsa, insan da çıldırır hayvan da.
Demek oluyor ki, senin kıskançlık nöbetlerin
Kocanı korkutup aklını başından kaçırmış."[40]

Egeon'un ölüm cezası gerçekleştirileceği sırada, yanlışlıklar komedyası Efes Dükü'nün önüne sorun olarak gelir. Olaylara karışmış olan herkes bir araya toplanınca gerçekler ortaya çıkar. Başrahibe, Egeon'un karısı Emilia'dır. Kardeşler kardeşlere, Egeon karısına kavuşur. Erkeklerden daha fazla erkeklerin hakkını savunan Luciana'ya ve ona âşık olan Siraküzalı Antipholus'a ise ne olduğu belli değildir.

[40] A.g.e., s.91

TİTUS ANDRONİCUS

”Shakespeare, Titus’ta kendi modelinde bulunan tiyatro için gerekli malzemeyi henüz şekillendirmeye başlıyordu. Aslında büyük karakterler oluşturmaktaydı, ama henüz onları bütünüyle konuşturamıyordu… ’Titus Andronicus’, Shakespeare’e özgü tiyatronun bir örneğidir, ama gerçek bir Shakespeare metni henüz yoldadır.”

Jan Kott

1593-1594 yıllarında oynanmış olabileceği tahmin ediliyor. Belirgin bir kaynak kullanılmamış. Oyunda geçen tarihsel olaylar Shakespeare’in kendi kurgularına dayanıyor, masal havası taşıyor. Shakespeare’in ilk tragedyalarından sayılabilecek oyun, insanın kanını donduracak dehşet verici olaylarla, gaddarlıklarla doludur. Shakespeare’in diğer tragedyalarında da cinayetler, öldürmeler, suikastler bulunur; ancak bu oyundaki vahşet, canavarlık anlatılabilecek gibi değildir. Tragedyanın (daha doğrusu birçok acıklı rastlantı üzerine kurulmuş öç alma dramının) kahramanlarının konuşmalarından Shakespeare’in kendine özgü olan tadını tam alamayız.

* * *

Romalı komutan Titus, Gotları yenmiş, Gotlar Kraliçesi Tamora ve üç oğlunu tutsak alarak Roma’ya getirmiştir. Titus’un oğullarından Lucius, ölmüş kardeşleri adına Gotların en gururlu tutsağını kurban olarak ister. Titus, Tamora’nın en büyük oğlunu adak olarak verir. Kendi gözleri önünde parçalanacak, etleri kemiklerinden ayrılacak oğlunu kurtarmak isteyen Tamora, Titus’tan merhamet dilenir:

”Durun, Romalı kardeşler, dur merhametli fatih,
Muzaffer Titus, acı gözlerimden akan yaşlara.
Bir ananın oğul sevgisiyle akıyor bunlar.
Eğer kendi oğullarını bir an olsun sevdinse,
Ah! Benim de oğullarımı nasıl sevdiğimi anlamalısın.
Yetmiyor mu Roma’ya bu halde getirilişimiz.
Senin zaferini ve dönüşünü süsleyişimiz.
Tutsak olup Roma’nın boyunduruğuna girmemiz?
Ülkeleri adına kahramanca çarpıştılar diye
Oğullarım kıyılacak mı böyle sokak ortasında?
Ah! Eğer vatan ve imparatorluk için savaşmak vatan
hizmetiyse
Oğullarım için de öyle değil miydi?”[41]

Titus, Tamora’nın yalvarmalarını dinlemez, öldürme emrini verir ve böylece Tamora’nın kinini kazanmış olur. Tamora gün gelecek öcünü alacaktır. Bu sahnede Tamora gözümüze zavallı bir

[41] W.Shakespeare, *Titus Andronicus*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT Yayınları, 1995, s.10

anne olarak görünür. Titus ise öldürme emrini veren gaddar bir insan!

Olayların geçtiği tarihte Roma'da iktidar kavgası vardır. Ölmüş bulunan Roma İmparatoru'nun tacı için iki kardeş Saturninus ile Bassianus çarpışmaktadır. İmparator'un büyük oğlu Saturninus, "doğum önceliğinin" kendisinde olduğunu ileri sürerek İmparatorluk hakkını istemektedir. İmparator'un diğer oğlu Bassianus, bağımsız seçim yapılmasını, Romalıların seçme özgürlüğünü kullanarak yeni İmparator'u tayin etmesini savunmaktadır.

Bu sırada Titus'un kardeşi Marcus, Roma Parlamentosu'nun Titus'u İmparatorluğa aday gösterdiğini, eğer Titus isterse onu İmparator seçeceklerini Titus'a bildirir. Titus'un yanıtı şöyledir:

"Bu görkemli gövdeye daha genç bir baş yaraşır.
Benimkisi yaşlanmış ve gücünü yitirmiştir.
Ey Roma! Tam kırk yıldır hizmetindeydi kılıcım
Ve hep zaferden zafere götürdüm ordularını
Ve senin uğruna toprağa verdim yirmi bir tane yiğit
oğlumu.
Onlar ülkeleri adına ve erkekçe savaşarak öldüler.
Bu yaşımda bana onurlu bir asa verin,
Dünyayı yönetecek bir taç değil."[42]

Parlamento, Titus kimi desteklerse onu İmparator olarak kabul edecektir. Titus, Saturninus'u İmparator ilan eder ve bu şekilde ilk politik yanlışını yapar. Oysa, Bassanius, Titus'un güzel kızı Lavinia'yı sevmektedir. Titus'a saygı duymaktadır, onun aklına güvenmektedir. Saturninus ise Titus'u sadece İmparator olabilmek için kullanmaktadır.

Saturninus İmparator olduktan sonra Titus'un kızı Lavinia ile evlenmek ister. Titus bu evliliği kızına sormadan onaylar. Bassianus, Lavinia'yı kaçırır. Titus, İmparator Saturninus'a verdiği sözü tutmak, kızını geri getirip İmparator'la evlendirmek için çırpınır. Bu arada kendini engellemek isteyen oğlunu kızgınlıkla öldürür, ama Saturninus'a yaranamaz. İmparator Saturninus, Titus'un iyi niyetine karşılık şöyle der:

"Belki bir gün affedebilirim, arkamdan gülenleri
Ama seni asla ve o mağrur oğullarını, asla!
Beni aşağılamakta birlik olmuşsunuz.
…
Dinle beni Andronicus,
Böbürlenme gururla ve çevrenle öğünme
İmparatorluk tacını almak için sana yakardığımı
Bir daha anlatma kimseye."[43]

Saturninus birdenbire karar vererek, tutsak olarak Roma'ya getirilmiş Gotlar Kraliçesi Tamora'yı kendine eş seçer. Tamora bu seçimden memnundur, oğlunu öldürten Titus'tan artık intikamını alabilecektir.

* * *

[42] A.g.e., s.13
[43] A.g.e., s.17

İki kardeş, Saturninus ile Bassianus barışırlar. Saturninus, kardeşinin Lavinia'yla evlenmesini kabul eder. Bassianus, ağabeyinden Titus'un affedilmesini ister:

"Lord Titus, bu ünü büyük ve asil adam,
Yersiz yere aşağılanmış ve kötülenmiş durumdadır.
Üstelik Lavinia'yı kurtaracağım diye
Ve size olan bağlılığı ve birden taşan öfkesi ile
Kendi eliyle kendi oğluna kıydı.
Saturnine, sizden ricam, onu yine yüceltmemizdir.
Tüm yaptıkları ve geçmişi, onun Roma'ya ve size
Sadakatle bağlı olduğunun kanıtıdır."[44]

Saturninus, Titus'un onu İmparator seçtirmesini, onun iyiliğini unutmuştur. Titus'un bu olayda hiçbir suçu olmamasına rağmen onu bağışlamak istemez. Devreye Tamora girer, herkesin önünde Titus'un affedilmesini ister. Saturninus bu isteği yine kabul etmez. O zaman Tamora İmparator'un kulağına eğilip gizlice konuşur:

"Arının rahatsızlık ve sıkıntılarınızdan
Tahtınıza daha yeni sahip olmuş durumdasınız.
Halkın ve belki de soyluların bile
Sakin bir görüşle olayları izleyip
Titus'un yanında yer almaları olasıdır.
Sizi, sonra, haksızlık ve vefasızlıkla suçlayabilirler.
Ki bunlar Roma'da en haince sayılan suçlardır.
Yakarılara boyun eğin sonra bana izin verin,
Günü gelecek ve hepsinin kökünü kazıyacağım.
Ailenin tümünü ve izleyicilerini de boğazlatacağım."[45]

Saturninus, Tamora'nın niyetini anlamıştır. Saturninus yumuşamış gibi yapar, Titus'un gönlünü alır. Artık sahte bir barış kurulmuştur.

* * *

Tamora, Saturninus'la evlenmiştir; ancak Tamora'nın, Aaron isimli bir zenci köleyle ilişkisi vardır. Aaron da ikiyüzlülükte, sinsilikte, sevgilisi Tamora'dan geri kalmayan bir insandır. Sevgilisinin Saturninus'la evlenmesine sevinir, ortaya çıkan olanaklardan kendisinin nasıl yararlanacağını düşünür. Aaron kendi kendine şöyle der:

"Böylece Aaron, sen de yüreğini pek tut ve sevgilin
İmparatoriçe ile yükselmeye hazır ol.
Uzun süredir Aaron'un efsunlu gözlerine takılıp
Ve Kafkas dağına zincirlenmiş Prometheus gibi,
Sana aşk zinciri ile bağlanmış olanın şansından yararlan.
Kurtul artık kölelik giysileri ve düşkünlüklerden.
Parlayacağım yeni İmparatoriçe'nin yanında;
İnci ve altınlara kavuşacağım onun hizmetinde.
Hizmetinde mi dedim? Esirim olan o Kraliçe ki-

[44] A.g.e., s.21
[45] A.g.e., s.22

Bir Tanrıça'dır."[46]

Tamora'nın iki oğlu Demetrius ve Chiron, Bassianus'la evlenmiş bulunan Lavinia'ya göz koymuştur. Lavinia'ya duydukları "aşk" için iki kardeş kılıçlarıyla kavga etmeye başlarlar. Chiron, "Lavinia'nın uğruna ölmeye hazırım," diye konuşur. Kavgayı gören Aaron, kardeşlerin kavgasını durdurur, anlaşmalarını önerir: Aaron'a göre, iki kardeş birlikte Lavinia'nın bedenine tecavüz yoluyla sahip olabilirler. Kardeşler, Aaron'un buluşunu hemen kabul ederler. İkisinin de istediği Lavinia'nın sevgisi değil, cinselliğidir.

Aaron'un öncülüğünde ve Tamora'nın onayıyla tecavüz planı hazırlanır. Ertesi gün olacak av partisinde, ormanda kuytu bir köşede Lavinia kıstırılacak, Tamora'nın iki oğlu şehvet arzularını tatmin edecektir. Bassianus da öldürülecektir. Aaron yapacakları bu kirli eylemden dolayı duyduğu sevinci Tamora'ya şöyle anlatır:

"Kalbimde öç tutuşmakta, elimde ölüm var,
İntikam ve kan zonklatıyor beynimi
Bak, Tamora, ruhumun kraliçesi
Erişmeyi umduğum cennetin kendisisin.
Bugün Bassianus'un sonu gelecek,
Onun bülbülü kaybedecek bugün dilini,
Oğulların onun namusuyla oynaşacaklar
Ve Bassianus'un kanıyla yıkayacaklar ellerini…"[47]

Av partisine birlikte katılan Bassianus ile Lavinia ormanda Aaron-Tamora ikilisiyle karşılaşır. Tamora onlarla tartışmaya başlar; Aaron onlardan ayrılıp Tamora'nın iki oğlunu oraya getirir. İki oğul Bassianus'u öldürüp cesedini çukura atarlar. Lavinia'ya tecavüz ederler ve kendilerini ele vermesin diye dilini, ellerini keserler.

İmparator Saturninus, kardeşi Bassianus'un öldürüldüğü yere gelir. Aaron-Tamora ikilisi, Titus'un oğullarını, Bassianus'u öldürmekle suçlarlar. Titus oğullarının bu cinayeti işlemediklerine dair kefil olsa da, İmparator onu dinlemez, Titus'un oğullarına ölüm cezası verir. Titus'un iki oğlu idam edilecektir. Titus onlar adına merhamet istemektedir. Nasıl ki Tamora'nın oğlu ölüme giderken; Tamora'nın, Titus'tan merhamet dilendiği gibi! Titus devlet büyüklerine, Parlamento'ya karşı haykırır:

"Dinleyin beni sayın büyüklerim, Soylu Tribünler,
Acıyın ihtiyar yaşıma ve unutmayın ki, zorlu
Savaşlarda geçti tüm gençliğim, uyuyabilesiniz
Diye sizler güvenle yataklarınızda.
Roma'nın zaferi yolunda dökmüş olduğum kanların
Ve nöbetini tuttuğum onca soğuk gecenin uğruna,
Ve şimdi izlediğiniz gibi yaşlı yüzümün
Kırışıklıklarını doldurmuş gözyaşlarım adına,
Merhamet gösteriniz, suçlanan oğullarıma."[48]

Hiç kimse Titus'a kulak asmaz. Titus duvarlarla konuşur sanki! Titus'un oğullarının ölüm kararı kesindir; kararın değiştirilmesi düşünülmemektedir. Titus çaresizlik içinde

[46] A.g.e., s.25
[47] A.g.e., s.31-32
[48] A.g.e., s.43

kıvranmaktadır. Titus, ”Oğullarımı nasıl kurtarırım,” diye düşünürken, Titus’un kardeşi Marcus ile Lavinia birlikte onun yanına gelirler. Marcus, Lavinia’yı ırzına geçilmiş, dili kopartılmış, elleri bileklerinden kesilmiş olarak bulmuştur. Kızının bu haline bakan Titus kederinden ölecek gibi konuşur:

”Acılarım doruğundaydı, sen gelmeden karşıma
Şimde ise, artık Nil nehri gibi sınır tanımaz oldular.
Bir hançer verin, ben de keseyim elimi.
Bu el ki Roma için çarpışmıştı - hep boşunaymış.
Ve yaşam vererek acılarımı çoğalttılar.”[49]

Daha henüz Titus’tan alınan intikam yeterli değildir. Aaron, Titus ailesinden birisinin elini kesip göndermesi karşılığında, İmparator’un idam kararını kaldıracağını Titus’a bildirir. Titus, Aaron’u dostu saymakta, kandırıldığını anlamamaktadır. Titus bir elini Aaron’un yardımıyla keser, İmparator Saturninus’a gönderir ve Aaron’a şöyle der:

”Dost Aaron, götür elimi İmparator’a
Unutmasın, binlerce düşmana karşı
Korudu bu el onu, gömsün onu gerektiği üzere.
Oğullarıma gelince, dersin ki ucuza alınmış
Mücevherler sayarım onları, yine de pahalı
Sayılır, çünkü kendimin olanı bir daha satın alıyorum.”[50]

Titus yıkılmıştır. Kızının ve oğullarının başına gelenler sürekli bir acı kaynağıdır onun için. Titus hissettiği ıstırabı, üzüntüyü, ”Ben deniz oldum,” diye anlatır:

”Gökler boşalınca toprağı sel basmaz mı?
Rüzgârlar çıldırınca, dönmez mi deniz, deliye.
Ve kabaran dalgalarıyla saldırmaz mı, gökyüzüne?
Bu düğümlenmiş olayların ardında akıl var mı dersin?
Deniz oldum ben! Bak! İç çekmeleri kızımın
Nasıl dalgalandırıyor sularımı!
O ağlayan gökyüzü, ben de toprak.
Artık onunla dalgalanacak benim denizim.
Artık onun iç çekmeleri ile dolup taşacak benim toprağım
Giderek coşan bir sel - her şeyi boğacak.”[51]

Titus en büyük darbeyi, oğullarının kesilmiş başlarının ve kendisinin kesilmiş elinin önüne konmasıyla alır. Titus kendinin aşağılandığını, acılarıyla dalga geçildiğini anlar. Şimdi artık sürekli acısını söküp atacak tek şey ancak intikam olabilir. Titus düşmanlarını tanımıştır. İmparator ailesinden, Aaron’dan öcünü almaya yemin eder. Titus bu arada kızının hayatını karartanların Tamora’nın oğulları olduğunu öğrenir. Kinci duyguları daha da artar.

Titus’un oğullarından Lucius, kardeşleri idam edilmeden önce onları kurtarmak istediği için sürgün cezasına çarptırılmıştır. Titus, oğlunun Romalılara düşman olan Gotların yanına gitmesini, orada bir ordu kurmasını, Roma’ya saldırmasını ister.

[49] A.g.e., s.45
[50] A.g.e., s.49
[51] A.g.e., s.50

* * *

Tamora hamiledir, İmparator Saturninus doğacak çocuğunu beklemektedir. Tamora doğum yapar, doğan bebek zencidir. İmparator bu olayı henüz duymadan Tamora çocuğu Aaron'a gönderir, bebeği öldürmesini ister. Tamora'nın oğulları da bebeğin öldürülmesini istemektedir. Tamora'nın oğulları Aaron'a çıkışarak, "Bu ayıp hepimizin yüzünü kızartacak," derler. Aaron onları şöyle yanıtlar:

"Yüz karartan bu aldatıcı renklilik midir?
İşte bu oğlan, başka bir gülücüğün aynası!
Bakın şu kara oğlana nasıl gülüyor babasına,
Ve bir gün diyecek ki! Ben seninim aslan baba.
Unutmayın lordlarım bu sizin kardeşinizdir.
Size can veren aynı damarlardan aldı o kanını
Ve sizlerin de hapsedilmiş olduğunuz aynı rahimden
Çıktı o da dünyanın aydınlığına.
Evet hiç şüpheniz olmasın. Her ne kadar
Taşıyorsa da yüzünde benim damgamı, kardeşinizdir
o sizin!"[52]

Aaron bebeği öldüreceğine, doğumdan haberi olan hastabakıcıyı ve ebeyi öldürür. Tamora'ya başka bir ailenin yeni doğmuş sarı renkli bebeğini gönderir, zenci bebeği yanına alarak Gotların ülkesine doğru yola çıkar. Aaron çocuğu ile birlikte Gotlara yakalanır. Artık Gotların önderi olmuş Lucius onu tanır ve ikisini de öldüreceğini söyler. Aaron çocuğunun canı karşılığında tüm gerçekleri anlatmayı kabul eder.

Gotlar silahlanmışlar, Roma'yı zorla ele geçirmek için yola çıkmışlardır. Başlarında Titus'un oğlu Lucius vardır. Roma Kralı Saturninus korkuya kapılmıştır. Tamora kocasını teselli eder ve Titus'u kandırabilirlerse (ki oğlunu ancak o ikna edebilir) Gotların saldırısının durdurulabileceğini söyler. Titus'u kandırma görevini de kendisi üstlenir.

Titus'u kandırmaya gelen Tamora'nın kendisi Titus tarafından kandırılır. Titus, Tamora'nın iki oğlunu öldürüp, yemek olarak Tamora'nın ve İmparator Saturninus'un önüne koyar. Sonra kızı Lavinia'yı kendi namusunu temizlemek için öldürür. Ardından Tamora'yı bıçaklar. Olaya müdahale eden Saturninus, Titus'u öldürür. Titus'un oğlu da Saturninus'u. Yeni kral, Titus'un oğlu Lucius olur. Aaron, açlıktan ölene değin yarı beline kadar toprağa gömülmeye mahkûm edilir. Tamora'ya verilen ceza bitmemiştir; onun cesedi de cezalandırılacaktır. Lucius der ki:

"O nefret kaynağı Kraliçe Tamora'ya gelince,
Ne töreni yapılsın, ne yas tutulsun.
Öldü diye cenaze çanı da çalınmasın,
Yaşamı hep hayvanca geçti ve acımasız,
Bu nedenle, atılsın cesedi, kurtlar ve kuşlara yem olsun.

Bu durumda, bizim de acımasız olmamız gerekir
Tutacaklarsa onun matemini; cesedini yiyecek
kuşlar tutsun."[53]

[52] A.g.e., s.65
[53] A.g.e., s.95

* * *

Görüldüğü gibi Shakespeare'in bu oyunu okuyucu üzerinde edebi bir tat bırakamıyor. İnsan kendini bir yamyam şölenine davet edilmiş sanıyor. Seyircinin, ya da okuyucunun, bol miktarda akan kan seli içinde Shakespeare'in sanatçı yeteneğini fark etmesi mümkün değil. *Titus Andronicus*'u, Shakespeare'in Shakespeare olmadan önce yazdığını kabul etmek yanlış olmaz.

HUYSUZ KIZ
(HIRÇIN KIZ)

”Ey gaddar aşk! Ey kadın denen vefasız yaratık!”

Tranio, ”Huysuz Kız”
W.Shakespeare

Shakespeare’in ilk yazdığı komedilerdendir. 1590’ların başında (1593 yılı olabilir) kaleme alındığı sanılıyor. *Huysuz Kız* komedyasının en büyük özelliği, çizilen karakterlerin, Shakespeare’in yaşadığı çağdan bugüne kadar varlıklarını sürdürüyor olmalarıdır. Shakespeare onları, duyguları ve davranışlarıyla canlı insanlar gibi, bugüne taşıyabilmiştir. Karakterlerin yaşadıkları olaylara güldüğümüz kadar, kendilerine de güleriz.

Huysuz Kız temel amaç yönünden erkeklerin egemenliğini destekleyen bir oyundur. Ayrıca oyunun diğer ilginç yönü, ”Önoyun” olarak konulan bölümde, zavallı, parasız, ayyaş, tenekecilik yapan köylü Sly ile eğlence amacıyla dalga geçilmesidir.

* * *

Oyunun başlangıcında zengin bir Lord meyhanenin önünden geçerken, yolda sızmış yatan tenekeci Sly’ı görür ve kendisine eğlence olsun diye ona bir oyun oynamaya karar verir. Üst sınıfa bağlı olan Lord, Sly’ı aşağılayıcı biçimde konuşur:

”Ne korkunç canavar! Domuz gibi serilmiş yatıyor.
Gaddar ölüm, işte benzerin; ne kadar pis ve iğrenç!
Baylar, gelin şu sarhoşa bir oyun oynayalım.
Şimdi onu burdan alıp yatağa götürsek,
Güzel giysiler giydirip, parmaklarına yüzükler taksak,
Yatağının yanına muhteşem bir ziyafet sofrası kursak,
Uyandığında başucunda şık giyimli uşaklar bulsa;
Ne dersiniz; kendini unutmaz mıydı şu fukara?”[54]

Köylü Sly ayıltılmadan Lord’un konağına götürülecektir, Sly ayıldıktan sonra varlıklı bir lord olduğuna inandırılacaktır. Gerçek Lord’un uşağı kadın kılığına girip, kendisini lord sanan Sly’ın karısı rolünü oynayacaktır. Tenekeci Sly’ın her isteği yerine getirilecektir. Hoş bir rüyayı gerçek hayat gibi yaşayan ”köylü lord Sly’ın” şerefine, *Huysuz Kız* oyunu sergilenecektir. Gerçek Lord uşaklarına Sly’a nasıl davranmalarını gerektiğini şöyle anlatır:

”Sen de git benim uşak Bartholmew’ı bul;
Oğlanı baştan aşağı kadın gibi giydirsinler;
Sonra onu bizim sarhoşun odasına götür,
Sürekli ’hanımefendi’ diye hitap et ve saygı göster.
Uşağıma da söyle, eğer benim sevgimi kazanmak istiyorsa,
Bugüne kadar gördüğü soylu hanımlar

[54] W.Shakespeare, *Huysuz Kız*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1998, s.19

Efendilerinin yanında nasıl davranıyorsa
O da tıpkı onlar gibi kibar davransın;
Yumuşak ve nazik bir sesle konuşsun,
Önünde yerlere kadar eğilsin;
'Bir emriniz varsa söyleyin sayın Lordum;
Eşiniz ve naçiz bendeniz olan bana,
Saygımı ve aşkımı gösterme fırsatı verin,' desin.
Sonra onu sevgiyle kucaklasın, ateşli öpücükler versin…"[55]

Burada hemen dikkatimizi çeken şey, kadının, kocasına (efendisine) nasıl davranması gerektiği konusunda verilen öğüttür.

* * *

Sly lord olduğuna inandırıldıktan sonra, köylü Sly'ın karşısında *Huysuz Kız* oyunu sahnelenmeye başlanır. Zengin bir bey olan Baptista'nın, Katherina ve Bianca adlı iki kızı vardır. Büyük yaştaki Katherina hırçın, kaprisli, aksi bir kızdır; kendisine koca olacak taliplerine kök söktürdüğü için onunla kimse evlenmek istememektedir. Bianca ise ablasından farklı olarak uslu, akıllı, söz dinler bir kızdır; birçok talibi vardır. Baba Baptista, büyük kızına koca buluncaya kadar küçük kızını evlendirmemeye karar verir.

Bianca'nın taliplerinden bazıları Katherina ile evlensin diye Petruchio'yu bulurlar. Petruchio para düşkünü, huysuz, sert bir adamdır. Kazanacağı çeyizleri ve parayı düşünerek Katherina'ya talip olur. Baba Baptista ile para düşkünü Petruchio arasındaki konuşma, erkekegemen toplumdaki evlilik kurumunun mal-mülk-mirasa dayandığını ortaya koyar:

"**Petruchio**:

Signor Baptista, işim gereği acelem var;
Her gün de kur yapmaya gelemeyeceğim.
Babamı iyi tanırdınız; dolayısıyla beni de.
Her türlü mal mülkünün tek vârisi bendim;
Devraldığım mirası azaltacağıma çoğalttım.
Buna göre, söyler misiniz, kızınızın aşkını kazanırsam,
Karım olduğunda nasıl bir çeyiz getirecek yanında?

Baptista:

Ben öldükten sonra topraklarımın yarısını
Ve evlendiği anda da yirmi bin altın.

Petruchio:

Bu çeyiz karşılığında ben de, eğer ondan önce ölürsem,
Tüm topraklarım ve kiradaki malım mülküm üzerindeki
Dulluk haklarını garanti ediyorum.
Bu durumda, aramızda bir sözleşme yapalım
Ve söylediklerimizi karşılıklı belgeleyelim."[56]

[55] A.g.e., s.22
[56] A.g.e., s.62-63

Baptista, kızı Katherina'nın, Petruchio ile evlenmesini böylece onaylamış olur. Katherina evliliğe direnip huysuzluk yapsa da, sonuçta Petruchio ile evlenmek zorunda kalır. Petruchio'nun görevi, "hırçın kızı", erkek efendisine boyun eğen uysal kadın haline getirmektir. Petruchio, Baptista'ya der ki:

"Bakın, bu hiç sorun değil, size dediğim gibi, baba,
O ne kadar dik başlıysa ben de o kadar kararlıyım.
İki şiddetli yangın karşılaşıp birleşince,
Onları azdıran şeyi de yakar tüketirler.
Hafif esintiler küçük ateşleri körükler ama,
Rüzgâr fırtınaya dönünce ne ateş kalır ne bir şey.
İşte ben de ona böyle davrandığımda,
İster istemez boyun eğecek…"[57]

Petruchio bildiği tüm psikolojik baskı yöntemlerini kullanarak Katherina'yı yola getirmeye çalışacaktır. Petruchio'nun, Katherina'yı psikolojik olarak temel uslandırma yöntemi, Katherina'nın "huysuz kız" olarak yaptığı davranışları abartarak ona döndürmesidir. Petruchio, Katherina'nın huysuzluğunu, Katherina'nın kendi aynasında görmesini sağlar. Petruchio'nun kullandığı baskı yöntemlerinden biri şudur:

"Bugün hiç et yemedi, yemeyecek de;
Dün gece hiç uyumadı, bugün de uyumayacak.
Tıpkı ette olduğu gibi, yatağın yapılışında filan
Ne yapar yapar bir kusur bulurum nasılsa;
Yastığı bir tarafa fırlatırım, şilteyi bir tarafa;
Yorganı bir yere, çarşafları bir yere.
Bu kargaşa arasında da, sanki her şeyi
Onun rahatı için yapıyormuş gibi davranırım.
Sonuçta gece boyu gözüne uyku girmeyecek;
Uyuklamaya kalkışırsa, sövüp saymaya, dalaşmaya başlar,
Yaygara patırtıyla onu hep uyanık tutarım.
İyilik edeyim derken öldürmeyelim de kadını!
Ama başka çarem yok, bu azgın ve dik başlı hatuna
Gem vurmanın yolu bu bence."[58]

Petruchio rezillikten korkmayan bir tiptir. İyi, lüks bir yaşantıdan gelmiş Katherina'yı rezillikle korkutmak ister. Güzel giyinmeye alışmış Katherina'ya giyimin önemli olmadığını anlatırken (kendisinin bu sözlere inanıp inanmadığı pek belli değildir), doğru laflar da eder. Der ki:

"Pekâlâ, hadi gel Kate'ciğim, şimdi babana gidelim;
Üstümüzdeki gündelik giysileri değiştirmesek de olur.
Giysileri yoksul olanın kesesi gurur duyar;
Bedeni zengin kılan kafasının içidir insanın.
En kara bulutlar arasından bile güneş nasıl ışırsa,
En sade giysilerden bile dışarı vurur insanın onuru.
Düşünsene, sırf tüyleri daha güzel diye,
Tarla kuşundan daha mı değerli alakarga?

[57] A.g.e., s.63
[58] A.g.e., s.106-107

Ya da, renk renk derisi göz okşuyor diye,
Engerek daha mı iyi yılanbalığından?
Yo hayır, sevgili Kate; işte sen de,
Kılık kıyafetin ne kadar gösterişsiz olursa olsun,
Bir şey kaybetmezsin değerinden."[59]

Petruchio insanı zengin kılan şeyin bilgi olduğunu, dış görünüş olmadığını vurgulamak ister. Petruchio, Katherina'nın gözünü korkutan birçok olay yaratır. Sonuçta Katherina kendisine yapılan eziyetlere, baskıya dayanamayarak, erkekegemen toplumda olması gereken yere zorla da olsa gelir.

* * *

Bianca'nın isteyeni çoktur. Baba Baptista talipler arasından hangisini seçecektir? Tabii ki mal mülkü en fazla olanı! Baptista damat adaylarına bunu açıkça belirtir:

"Yeter beyler; kesin tartışmayı lütfen.
Ödülü kimin alacağını laf değil iş belirleyecek:
Yani hanginiz kızımın üstüne en büyük serveti,
Mal mülkü geçirirse, Bianca'mın aşkı onun olacak."[60]

Bianca, babası zengin olan Lucentio ile evlendirilir. Böylece Bianca'nın aşkı, mal-mülkle değiştirilmiştir. Oyunun sonunda, kimin karısının daha uysal ve kocasının sözünü dinler olduğu konusunda iki erkekle girdiği bahsi Petruchio kazanır. Bu, oyunun sonuç, ders çıkarma bölümüdür; oyunun amacını artık uysallaşmış Katherina özetler. Petruchio, Katherina'ya, kadınların efendileri olan kocalarına karşı görevlerini anlatmasını ister. Katherina, koca sözü dinlemeyen, uysal olmayan kadınlara karşı şöyle konuşur:

"Ayıp ayıp, alnını öyle düşmanca kırıştırma;
Gözlerinden de haince bakışlar fırlatıp,
Beyini, efendini, kralını incitmeye çalışma.
Kırlara don vurduğunda çayırı nasıl lekelerse,
Bu tavırlar da senin güzelliğini öyle bozar;
Fırtınaların körpe tomurcukları söküp attığı gibi,
Bunlar da senin şöhretini alır götürür,
Ne sana yakışır bu davranış, ne dışarıya hoş görünür.
Sinirlenmiş kadın, suyu bulanmış pınara benzer:
Sevimsiz, tatsız, itici, güzellikten yoksundur.
Öyle kaldıkça da, ne kadar susamış olursa olsun,
Kimsenin içinden gelmez ondan bir yudum almak,
Ya da bir damlasına bile dokunmak.
Kocan senin efendin, hayatın, hamindir;
Senin başın, hükümdarındır; seni kollayan,
Koruyan kişidir; senin için karada, denizde
Her türlü eziyete katlanır; sen sıcak yuvanda,
Sağlık ve güven içinde döşeğinde yatarken,
Fırtınalı gecede uyumaz, ayazda nöbet tutar.
Bunun karşılığında da senden çok şey istemez;

[59] A.g.e., s.122-123
[60] A.g.e., s.75

Sevgi, güler yüz ve içten saygı dışında.
Bu büyük borca karşı, bu kadarcık ödeme!
Hükümdar kulundan nasıl görev beklerse,
Koca da karısından aynı görevi bekler.
Kadın aksi, huysuz, suratsız ve gönülsüz olduğunda,
Kocasının makul iradesine karşı geldiğinde,
Kullarını seven ve kollayan bir hükümdara karşı
Nankörce başkaldıran, hain bir asiden farksızdır.
Kadınların aptallıklarından utanıyorum:
Diz çöküp barış isteyecekleri yerde,
Diklenip savaş ilan ediyorlar;
Kendilerinden hizmet, sevgi ve saygı beklenirken,
Yönetmeye, efendiliğe, hükmetmeye hevesleniyorlar.
Bedenlerimiz nasıl yumuşak, zayıf ve narinse,
Dünyanın eza ve cefasıyla baş etmeye uygun değilse;
Yüreğimiz ve duygularımız da öyle yumuşak olmalı…"[61]

Katherina burada iki şeyi söylemiş oluyor: Birincisi, kadınlar zayıf yaratılmışlardır; onların görevi kocalarına boyun eğmektir. İkincisi, kullarını seven merhametli hükümdarlara başkaldırmak nankörlüktür. Shakespeare oyunu böylece sonlandırırken, oyunun başlangıcında Lord'un kendine eğlence olarak seçtiği "tenekeci Sly"dan hiç söz etmez.

[61] A.g.e., s.152-153

VERONALI İKİ CENTİLMEN

”Çünkü aşk çocuk gibidir. Erişebildiği her şeyi hemen ele geçirmek ister.”

Duka, ”Veronalı İki Centilmen”
W.Shakespeare

1595 yılından önce (büyük olasılıkla 1594 yılında) yazıldığı kabul ediliyor. Shakespeare oyunun kaynağını Jorge de Montemayor’un bir hikâyesinden almış. Shakespeare’in bu gençlik dönemi oyununda birçok acemilikler, kusurlar vardır; oyunun kimi sahneleri inandırıcılıktan yoksundur, çizilen karakterlerin bazı tepkileri, ne tragedyaya ne de komedyaya uygundur.

* * *

Valentine ile Proteus, Verona’da yaşayan iki genç centilmendir. İki gencin arasında uzun zamandır süren yakın dostluk vardır. Birbirlerini çok sevmelerine rağmen, aşk konusunda farklı düşünmektedirler.

Proteus aşka inanan bir adamdır, Julia isimli kıza âşıktır. Bütün yaşamını Julia’ya duyduğu aşka göre düzenlemek istemektedir. Julia’nın bu aşktan henüz haberi yoktur. Valentine ise Proteus’un aşka olan tutkunluğuyla dalga geçen, aşka inanmayan bir gençtir. Hayatı anlamak için değişik yerler görmek, yeni insanlar tanımak istemektedir. Bu amaçla Milano’ya gidip, Milano Dükü’nün yanında çalışmaya karar vermiştir.

Proteus en yakın dostu Valentine’den ayrılmak istememektedir; ancak romantik aşkla bağlı olduğu Julia’yı Verona’da bırakıp arkadaşının peşine takılmaya gönlü razı olmamaktadır. İki centilmen birbirleriyle vedalaşmadan önce aşk üzerine tartışma yaparlar. Valentine der ki:

”Aşk sizin efendiniz. Sizleri idare eden o. Böyle bir budalanın boyunduruğuna girenler bence akıllılar arasında sayılamaz.
…
En turfanda tomurcuğu nasıl henüz açılmadan tırtıl yer bitirirse, aşk da öylece en körpe, en taze dimağları çılgın eder; bunlar daha tomurcuk halinde kavrulur…”[62]

Proteus bu görüşte değildir; onun için aşk, her şeyin -dostluğun bile- üstündedir. Valentine’i yolcu ettikten sonra kendi kendine şöyle der Proteus:

”O, şan ve şerefin peşinde koşuyor. Ben ise aşkın. Dostlarından, onları daha çok övündürmek için ayrılıyor; ben yine kendimi, dostlarımı, her şeyi aşk uğruna bırakıyorum. Sen Julia, beni sen değiştirdin.
…
İyi öğütlere beni sen düşman ettin; bana dünyayı hiçe saydırdın. Aklımı hulyalarla zayıf, kalbimi tasalar, düşüncelerle hasta düşürdün.”[63]

[62] W.Shakespeare, *Veronalı İki Centilmen*, Çeviri: Avni Gida, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1944, s.5
[63] A.g.e., s.6

Valentine aşkı önemsemeyerek ne kadar yanlış düşünüyorsa, Proteus da aşkı hayatın bütünüyle eşitleyerek, aşkı her şeyin üzerine koyarak o kadar yanlış düşünmektedir.

* * *

Lucetta, Julia'nın hizmetçisidir. Proteus yazdığı aşk mektubunu Julia'ya vermesi için Lucetta'ya iletmiştir. Şimdilik Julia'nın mektuptan haberi yoktur. Bu iki kadın kendi aralarında Proteus hakkında konuşmaktadır. Lucetta, Proteus'u över. Julia ise Proteus'un çekingenliğinden yakınır; diğer gençlere nazaran, "O bana olan ilgisini hemen hemen hiç belli etmedi" der. Bu diyalog şöyle sürer:

"**Lucetta**: Bununla beraber, bana kalırsa, hepsinin içinde sizi en çok seven odur.

Julia: Az konuşması sevgisinin küçüklüğünü gösteriyor.

Lucetta: Kapalı tutulan ateş en uzun dayanır.

Julia: Sevgisini göstermeyen sevmiyor demektir.

Lucetta: Tam tersine.. Sevgilerini dünyaya duyuranlar en az sevenlerdir."[64]

Julia'nın dediği gibi, sevgi sözlerde mi gizlidir? Ne sevgisini gösterenin, ne de gösteremeyenin gerçekten sevip sevmediğini bilebiliriz. Gerçek sevginin ölçütü teorik sözler değil, pratiktir, sevilen insan için yapılan şeylerdir. Ancak kendisini pratiğiyle, eylemiyle, fedakârlığıyla kanıtlayan bir insanın sevgisinin, sevgi gösterisine inanmak gerekiyor. İnsanoğlunun aradığı sevgi, sevgi sözcüklerinin griliğini hayat ağacının yeşiline çevirebilen, sevgi eylemini sevgi sözcüklerine döndürebilen sevgidir.

Lucetta, Proteus'un mektubunu Julia'ya verir. Julia gereksiz "namus gösterisine" girerek, mektubu getirdi diye hizmetçisini azarlar ve mektubu yırtar. Lucetta odadan çıktıktan sonra, mektubun parçalarını birleştirerek okumaya çalışır. Kendi kendine pişmanlığını açıklar:

"Kızlar, utangaçlıktan, her vakit hayır derler; fakat teklifi yapanın bunu evet olarak anlamasını isterler. Öf.. öf.. Şu çılgın aşk ne şımarık, ne huysuzdur ki ters bir bebek gibi dadısını tırmalar ve sonra yumuşayarak sopayı öper. Yanımda kalmasını en çok istediğim bir zamanda Lucetta'yı ne kabaca kovdum. İçimdeki sevinç yüreğimi zorla gülümsetirken, kaşlarıma ne büyük bir öfke ile çatılmasını öğrettim."[65]

Julia, Proteus'un aşkına karşılık vermeye karar vermiştir, ona bir mektup gönderir. Proteus aldığı mektubun sevincine doyamadan, kendi babasının onu Milano'ya, arkadaşı Valentine'in yanına gönderme kararıyla karşılaşır. Proteus babasının kararını çiğneyemez, Milano'ya gitmeyi kabul eder, kendi kendine şöyle söylenir:

"Ah.. bu aşk baharı bir nisan gününün güvenilmez ihtişamına ne kadar benziyor… Şimdi bakıyorsunuz güneşin bütün güzelliği meydanda… derken bir bulut geliyor, hepsini siliyor, götürüyor."[66]

[64] A.g.e., s.12
[65] A.g.e., s.13
[66] A.g.e., s.21

Proteus'un sözleri anlamlıdır. Aslında sadece aşk değil, hayat böyledir. Bize göre her şeyin güzel gittiği zamanı, olumsuz bir olay lekeler. Ya da her şeyin kötü göründüğü zamanı, ufacık sevinç, az bir umut aydınlığa çevirir.

Proteus, Julia ile hiçbir aşk yaşamadan ona veda etmeye gider. Birbirlerini unutmayacaklarına dair karşılıklı söz verirler. Proteus imkân bulur bulmaz geri dönecektir, aşkları bıraktıkları yerden devam edecektir. Julia, Proteus'a kendisini hatırlatması için bir yüzük verir ve son sevgi sözcüklerini kullanmadan ayrılıp gider. Proteus onun ardından bakarak der ki:

"Ne?.. Tek kelime söylemeden gidiş?.. Evet, gerçek sevgi böyledir. Söz söyleyemez. **Onu bezeyecek sözler değil hareketlerdir.**"[67]

İşte, hayata uygun gerçek tam da böyledir. Sevgi sözcüklerden çok, eylemiyle konuşur, kendisini ispat eder. Julia veya Proteus sevgilerini eylemleriyle gösterebilecek midir? Bunu da zaman gösterecektir.

* * *

Valentine, Milano Dükü'nün sarayında yaşamaktadır, önemli bir kariyer edinmiştir. Aşkı küçük gören Valentine'de değişiklik vardır; Milano Dükü'nün kızı Silvia'ya âşık olmuştur. Silvia da ona. Valentine'in uşağı Speed, efendisinin âşık olduğunu gösteren işaretleri şöyle tanımlar:

"Sizi Proteus'un tıpkısı yapan birçok şeyler öğrendiniz: Mesela halden hoşnut olmayanlar gibi kol kavuşturmasını; saka kuşu gibi aşk şarkılarından zevk almasını; vebaya yakalanmış gibi yalnız dolaşmasını; alfabesini kaybetmiş bir öğrenci gibi iç çekmesini; büyük anasını yeni gömmüş bir küçük hanım gibi ağlamasını…
…
Üzgün durduğunuz zamanlarda sebep parasızlıktı. Şimdi bir bayan yüzünden öyle değiştiniz ki, size baktığım zamanlar efendim olduğunuza inanamayacağım geliyor."[68]

Artık Valentine aşkın çarpan gücünü onaylamaktadır, aşk konusundaki düşüncelerini değiştirmiştir. Valentine, "aptallara layık gördüğü aşkın eline" şimdi kendisi esir düşmüştür; bunu kabul etmekten de çekinmez. Proteus, Milano Dükü'nün sarayına gelip Valentine ile karşılaştığında, Valentine kendisi üzerinde aşkın yaptığı değişikliği şu sözlerle ifade eder:

"Kendisine karşı beslediğim nefretin öcünü almak için aşk, büyülenmiş gözlerimden uykuyu kovdu ve onları kendi kalbimin derdine bekçi yaptı. Ah, sevgili Proteus, aşk güçlü bir hükümdarmış."[69]

Valentine en yakın dostu olan Proteus'la birlikte olmaktan mutludur. Arkadaşı Proteus'u, Milano Dükü'ne tanıtırken aşırı biçimde övecek kadar samimidir:

"Yaşı genç, fakat tecrübeleri ihtiyar; başı taze, fakat muhakemesi olgundur. Bir kelime ile - çünkü şimdi ne kadar översem öveyim bunlar onun değerinin çok altında kalır- bedence ve akılca tam ve eksiksizdir. Bir centilmene değer verecek bütün meziyetleri nefsinde toplamıştır."[70]

---

[67] A.g.e., s.31
[68] A.g.e., s.23
[69] A.g.e., s.41
[70] A.g.e., s.37

Valentine, dostu Proteus'a: Silvia'ya âşık olduğunu, aşkının Silvia'dan karşılık gördüğünü, fakat Silvia'nın babası Milano Dükü'nün bu ilişkiden haberi olmadığını; Silvia'yı, Thurio adındaki genç bir saray mensubuyla evlendirmek istediğini, bu nedenle Silvia ile birlikte kaçmayı planladıklarını açıklar. Valentine dostuna çok güvenmektedir, dertlerini onunla paylaşmaktadır.

Proteus ise Silvia'yı görür görmez, Verona'da bıraktığı sevgilisi Julia'yı hemen unutarak ona âşık olmuştur. Yeni aşkı için, dost olarak kabul ettiği Valentine'i satmaya hazırlanmaktadır. Proteus kendi kendiyle tartışarak içinde bulunduğu durumu çözmeye çalışır:

"Nasıl bir sıcaklık öteki sıcaklığı kovar, nasıl bir çivi zorla öteki çiviyi sökerse, önceki sevgimin hatırası da bu yenisi karşısında iyiden iyiye unutuldu.
…
Güzel kadın… Sevgilim Julia da güzel. Sevgilim değil, sevdiğim, sevmiş olduğum Julia. Çünkü ona karşı olan aşkım, tıpkı ateşe tutulunca önceki halinden iz kalmayan balmumu bir heykel gibi eridi. Bana kalırsa Valentine'e karşı olan yakın ilgim de soğudu… onu eskisi gibi sevmiyorum. Fakat sevgilisini fazla, çok fazla seviyorum. Arkadaşımı artık bu derecede az sevmemin sebebi de bu.
…
Aşktan vazgeçemem; bununla beraber işte geçiyorum. Fakat sevmeyi yine sevmek için bırakıyorum. Julia'yı ve Valentine'i kaybediyorum. Eğer onları saklarsam kendi kendimi kaybetmem gerekli.
…
Kendime bir arkadaştan daha yakın ve azizim. **Çünkü nefis için duyulan sevgi hepsinden üstündür.**
…
Kendisine karşı beslediğim aşkın öldüğünü hatırlayarak Julia'nın hayatta olduğunu unutacağım. Silvia'da daha tatlı bir arkadaşlık bulmak üzere Valentine'i düşman sayacağım. Valentine'e hainlik etmedikçe kendime artık sadık kalamam."[71]

Proteus'un, Silvia'ya duyduğu aşk üstünkörü şövalye aşkıdır, gerçek sevgi filizi üzerinde yükselmez. Aslında Proteus'un aşk dediği şey kendi nefsine düşkünlüktür, yani egoizmdir. Proteus kendi nefsi uğruna, bireysel çıkarı adına, Valentine ile aralarındaki ortak çıkara dayanan dostluğa karşı düşmanca düşünmeye başlamıştır. Ayrıca Proteus, Julia'ya karşı da dürüst değildir. Julia'nın hiçbir şeyden haberi yoktur, o hâlâ Proteus'u sevmektedir, Proteus'un onu sevdiğini sanmaktadır.

* * *

Proteus, Valentine ile Silvia'nın birlikte kaçacağını ve bu kaçışın planını Milano Dükü'ne gizlice açıklar. Dük bu konuşmayı Valentine'den saklayacağına söz verir. Valentine kaçış planını uygulayamadan yakalanır, sürgün cezasına çarptırılır. Proteus sürgün cezasının acısına katlanamayan Valentine'e ikiyüzlü biçimde davranarak akıl bile verir, onu teselli eder ve der ki:

"**Düzeltemeyeceğin şeye ağlamaktan vazgeç.** Ağladığın için bir yardım yolu ara. Zaman her iyi şeyin bakıcısı ve yetiştiricisidir. Burada kalırsan hem sevdiğini göremeyeceksin, hem kalışın ömrünü kısaltacak. **Umut âşıkların değneğidir.** Ona dayanarak yürü… Umutsuzluğa düşüren

[71] A.g.e., s.43,44,48

düşüncelere karşı bunu kullan. Sen burada olmasan da mektupların gelebilir. Onları bana yollarsın; sevgilinin süt gibi ak göğsüne ulaştırırım."[72]

Valentine çaresizdir, sevgilisi Silvia'ya bir gün kavuşmak umuduyla Milano'yu terk eder. Bu arada, Proteus'tan haber alamayan, onu özleyen Julia, erkek hizmetkâr kılığına girerek Milano'ya gelir, sevgilisi Proteus'un yanına uşak olarak girmeyi başarır. (Shakespeare birçok oyununda, "kılık değiştirmelerle tanınmaz hale gelme esprisini" sıkça kullanır.)

Proteus'un haince hazırladığı plan bitmemiştir, Silvia'yı kazanmak için Valentine'i kötüler durur. Silvia, Valentine'i hâlâ sevmektedir, ona ihanet etmez. Silvia, Proteus'un kötü niyetlerini, onun karakterini anlamıştır. O, Proteus'a şöyle der:

"Sinsi, dönek, ikiyüzlü, vefasız adam! Yeminlerinle birçoklarını aldattığın için beni de yaltaklanmalarınla baştan çıkaracak kadar düşüncesiz ve akılsız mı sandın? Dön, dön ve sevgiline yaptıklarını tamir et! Bana gelince… Gecenin şu solgun kraliçesi üzerine yemin ederim, senin isteğini kabul etmekten çok uzağım. Haince giriştiğin işten dolayı senden iğreniyorum."[73]

Proteus'un yanına uşak olarak giren Julia olayları izlemektedir. Proteus'un gerçek yüzünü görmüştür, fakat yine de Proteus'a olan sevgisini tüketemez. İnandırıcı bir aşk ilişkisine göre, Julia'nın hemen Proteus'u bırakarak Verona'ya geri dönmesini bekleriz. Oyunda böyle olmaz; Julia, Proteus'a uşaklığa devam eder, Proteus'a sadece acır ve kendi kendine der ki:

"Ne yazık… zavallı budala! Bütün kalbiyle benden tiksinen birisine niçin acıyorum? Silvia'yı sevdiği için benden nefret ediyor. Ben kendisini sevdiğim için ona acımalıyım."[74]

* * *

Valentine, Milano'yu terk ettikten sonra yolda bir haydut çetesiyle karşılaşır; onlara, başı belada olan, sürgüne gönderilmiş bir adam olduğunu söyler. Haydutlar onu aralarına alıp kendilerine başkan yaparlar.

Silvia babasının sarayından kaçıp, Valentine'i bulmak için yollara düşer. Silvia'nın kaçtığını duyan Proteus da uşağı kılığındaki Julia ile birlikte onun peşine takılır. Silvia yolda Valentine'in çetesine bağlı bir hırsızla karşılaşır. Bir süre sonra Proteus onlara yetişir, Silvia'yı hırsızın elinden kurtarır. Silvia ona teşekkür yerine hakaret eder. Proteus, Silvia'ya güzellikle erişemeyeceğini anlamıştır; ona zorla sahip olmak ister, onu iğfal etmeye kalkışır. Tam bu sırada Valentine oraya gelir, olayı görür, gözlerine inanamaz ve büyük bir kızgınlıkla şöyle konuşur:

"Bayağı dost… Sevgi ve şeref duygusundan mahrummuşsun. Şimdi dostlar böyle. Hain adam, sana ne kadar güvenmiştim. Ümitlerimi boşa çıkardın. Gözlerimden başka hiçbir şey beni yaptığına inandıramazdı. Artık hayatta bir tek dostum var demeye cesaret edemeyeceğim. (…) İnsanın sağ eli bağrına hainlik ettikten sonra artık kime güvenilebilir? Proteus, sana bir daha inanamayacağım için üzgünüm. Senin yüzünden dünyaya yabancı gözüyle bakacağım. **Dost**

[72] A.g.e., s.63
[73] A.g.e., s.82
[74] A.g.e., s.90

yarası yaraların en derini oluyor. Lânet sana, ey zaman!.. Demek bir dost bütün düşmanların en kötüsü olabilirmiş."[75]

Bu konuşmadan sonra Valentine'in, Proteus'a sert tepki göstermesini bekleriz. Çünkü gerçekten dost yarası yaraların en derinidir. Fakat beklentimiz gerçekleşmez. Proteus yarım ağızla affedilmesini diler. Valentine hemen onu affeder. Affetmekle kalmaz, kendisini sevdiği için her şeyi geride bırakıp yollara düşmüş sevgilisi Silvia'yı da Proteus'a bir eşya gibi sunar. Valentine der ki:

"Öyle ise ödeştik. Seni bir defa daha namuslu bir adam olarak kabul ediyorum. Pişmanlık karşısında hıncı yatışmayan ne yerden ne göktendir. Çünkü bunlar da hoş görmesini bilirler. Pişmanlık Tanrı'nın öfkesini bile yatıştırır. **Sevgimin samimiliği ve cömertliğini göstermek için Silvia'da olan nem varsa sana veriyorum.**"[76]

Bu tutumu anlamak mümkün değildir. Daha ilginci, Silvia kendisinin nefret ettiği Proteus'a, sevgilisi tarafından sunulmasına hiçbir tepki göstermez. Yalnızca uşak kılığındaki Julia tepkisini bayılarak gösterir. İşte oyunun bu son sahnesi, Shakespeare'in burada çizdiği karakterlerinin inandırıcılığını yok eder.

Julia'nın kimliğinin açığa çıkmasıyla, hiçbir duygusal yaralanma olmamış gibi bir anda mutlu sona erişilir, herkes sevgilisine kavuşur; Valentine, Silvia'ya; Proteus, Julia'ya. Oyunu izleyen veya oyunu okuyan kişi ise varılan mutlu sonun zevkine varamaz.

[75] A.g.e., s.102
[76] A.g.e., s.102-103

AŞKIN EMEĞİ BOŞA GİTTİ

”Dili teknik açıdan hünerli olmakla birlikte, *Aşkın Emeği Boşa Gitti*’de, oldukça plansız bir şekilde aceleyle çırpıştırıldığına ilişkin belirtiler var.”

Park Honan

Büyük ihtimalle 1595 yılında oynandığı sanılıyor. Oyunla ilgili herhangi bir kaynağa rastlanmamış. Shakespeare konuyu kendisi bulmuş, hayal gücüne uygun biçimde kurgulamış. Oyunun hukuk okulları öğrencileri için yazıldığı tahmin ediliyor. Shakespeare’in bu oyunu komedya türüne sokulabilir, ancak komedyalardaki ”mutlu son” burada yoktur. Oyunun konusunun gelişimindeki tutarsızlıklar hemen göze çarpar, öykünün içeriği bir noktada kilitlenir.

Öykünün konusu şöyle özetlenebilir: Navarre Kralı ve üç arkadaşı (Biron, Longaville, Dumaine) kendilerini bütünüyle okumaya, bilime verebilmek amacıyla, üç yıl aşktan uzak kalmaya yemin ederler. Oyun boyunca yaşanan olaylar sonucunda, bilimsel emeğin çabası boşa gider, aşk kazanır. Aslında bu öyle bir aşktır ki, aşk da kazanamaz, aşk mutlu sona eremez, aşkın emeği de boşa gider.

* * *

Kral, Navarre ülkesini ve sarayını bilimsel bir akademiye dönüştürmek istemektedir. Üç arkadaşını bu düşüncesine ikna eder. Üç yıl boyunca kadınlardan uzak duracaklardır. Hiçbir kadın, sarayın 1 mil yakınına sokulmayacaktır; hiçbir erkek, kadınlarla görüşmeyecektir. 4 arkadaş böylesine saçma kararları alırlar ama, yeminlerine uyma noktasında aynı kararlılıkta değillerdir.

Longaville: ”Kararlıyım. Üç yıl sürecek bu perhiz dönemi! Bedenim üzülecek olsa bile, beynim konacak ziyafete,” der. Dumaine, arkadaşının düşüncesini destekler:

”Terk ediyorum dünyanın tüm aşağılık iştahlarını
Bu dünyanın zevksiz insanlarına. Adayarak felsefeye
Hayatımı, hep peşinde koşulan aşkı, süsü ve zenginliği
Toptan terk ediyor ve kendi içime kapanıyorum.”[77]

Sadece Biron, kurallara uyacağına dair söz verirken çelişkilidir; aldıkları kararın zorluğundan, uygulanamazlığından yakınır. Hatta Biron kadınlara karşı yapılan perhiz yoluyla, bilimsel bilginin artırılacağına inanmamaktadır. Biron aşka fazla inanmamasına, aşkı rezil bir şey olarak görmesine rağmen arkadaşlarına şöyle der:

”Tüm zevkler nafiledir ve en nafile olanı
Acı ile ele geçendir ki içinde taşır acıyı.
Acı ile sarılırken bizler kitaplara, doğrunun ışığını ele

[77] W.Shakespeare, *Aşkın Çabası Boşuna*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT Yayınları, 2002, s.12

Geçirmek için, doğrunun parlak aydınlığı yalancıktan
Kör edecektir gören gözümüzün ışığını!
Böylece ışığını arayan ışık, ışığın ışığını şaşırtır.
Ararken siz ışığı böyle karanlıklarda
Gözümüzü körelten ışık karanlığa dönüşür.
İzin verin çevireyim gözümü bir güzelin gözüne
Ve onun sağlayacağı ışık sayesinde
Kurtarayım kamaşan gözümüzü, güneş gibi"[78]

Biron kuşkularında haklıdır. Çilecilik insanın kendine yaptığı eziyettir. İnsan kendine eziyet ederek bir şey öğrenemez, bildiğini tekrarlar. Bilgi ışığı, ışığın girmediği karanlıkta değil, ışığın bulunduğu bilinmeyende aranmalıdır. Kral'ın yanılgısı, bilimle, aşkı birbirini engelleyen iki güç olarak koymasıyla başlar. Oysa realist (gerçekçi) yaşamda bu iki güç birbirini tamamlar. Bilim için harcanan emekle, aşk için harcanan emek düşman taraflar olarak ortaya konulursa, ikisi de kaybeder. Hem bilimin emeği, hem de aşkın emeği boşa gider. Çünkü insanın beyni olduğu kadar, bir de yüreği vardır; insanoğlu nasıl ki beyniyle bilgiyi ararsa, yüreğiyle de özlenen sevgiyi arar.

* * *

Fransa Kralı'nın kızı ve üç nedimesi, Navarre'a, Kral ile görüşmeye gelirler. Fransa Prensesi daha önceden satın aldıkları eyaletin (ilin) kendilerine iade edilmesini isteyecektir. Kral ve üç arkadaşının aldığı kararların yaşama uymazlığı ortaya çıkmaya başlamıştır. Kral, Prenses'le görüşmek zorundadır, ama o zaman da bir kadınla görüştüğü için yeminini çiğnemiş olacaktır.

Yaşam, karara uymuyorsa, karar yaşama uygun hale getirilmelidir. Kral, "bir erkeğin, bir kadınla görüşme yasağını" hemen kaldırır. Diğer yasaklar henüz yürürlüktedir. Biron fırsatı kaçırmaz, "Demek ki zorunluluk tüm yeminleri bozabilir," der. Biron yine doğruya parmak basmıştır. Gerçekten de zorunluluk kavranmamışsa körlük yaratır. İnsan zorunluluğu görüp, bilip, onu belli amaçlar için kullanabilirse, kararlarını doğru verebilir.

* * *

Soylu sınıftan olmayan gülünç Costard, soylu olmayan köylü kızı Jaquenetta ile konuştuğu için suçlu olarak Kral'ın karşısına getirilir. Kral hemen yasağı hatırlatır: "İlan edilmiş kurallara göre, kadınla konuşmanın cezası bir yıl hapistir". Oysaki Kral'ın kendisi bu kuralı, Fransa Prensesi'yle görüşeceğinden dolayı kaldırmıştır. Zavallı Costard'a bir hafta boyunca kepek ve suyla perhiz yapma cezası verilir.

Costard'ı, Jaquenetta ile birlikte yakalayan ve Kral'a ihbar eden Armado adlı bir adamdır. Sonradan Armado ansızın Jaquenetta'ya âşık olduğunu söyleyerek karşımıza dikilir. Bu aşkın nasıl, ne zaman ortaya çıktığı bir türlü anlaşılmaz. Fakat Armado'nun ne kadar şiddetli âşık olduğu şu sözlerle anlaşılabilir:

"Ayağının bastığı toprağı, ayakkabısının değdiği yeri ki, daha da aşağılıktır, ayağının yönettiği çarığı ki hepsinden de aşağılıktır, öpesim geliyor."[79]

* * *

[78] A.g.e., s.13-14
[79] A.g.e., s.30

Kral ve arkadaşları güzel Fransa Prensesi ile sarayın dışında toprak-para meselesini görüşmek üzere buluşurlar. Kral onları saraya kabul edemediği için özür diler, sorunu konuşurlar, tam anlaşamazlar. Zaten bu nokta komedya için önemli değildir, oyunun sonuna kadar bir daha bu konuya dönülmez.

Prenses ve nedimeleri saray dışında kurulmuş çadırlara yerleşirler. Kral ile arkadaşları bu kadınlara âşık olurlar. Ancak ne Prenses'in ne de nedimelerinin bu türlü duyguları vardır. Onları Shakespeare öyle tanıtmıştır ki, bu kadınlar, sevgiye ihtiyaç duymayan, şımarık, hafifmeşrep (davranışları, içinde bulunduğu toplumun ahlak kurallarına uymayan) insanlar olarak gözükür.

Kral'ın hizmetkârı Armado, Kral ve arkadaşlarından önce âşık olarak yasağı delmiştir. Âşıkların hiçbiri yeminlerini bozmaya başladıklarını birbirlerine açıklayamazlar. Beş kadın, beş erkek âşığın ezberine, kalbinin içine, kalbinin dışına yerleşmiştir. Nasıl mı? Armado'nun uşağı durumu güzelce izah eder:

"Bir erkeğin hem ezberine, hem kalbinin içine, hem de kalbinin dışına nasıl yerleşilir: Ezberinize alırsınız çünkü ona âşık oldunuz; kalbinizin içindedir çünkü onu seviyorsunuz; kalbinizin dışındadır, çünkü çok sevmenize karşın ona erişemiyorsunuz."[80]

* * *

Armado ve Biron sevdikleri kadınlara mektup yazarlar, mektupları Costard eliyle gönderirler. Costard mektupları karıştırır, gülünç bir durum ortaya çıkar. Armado'nun gönderdiği mektubu Fransa Prensesi ve nedimeleri birlikte okurlar. Armado âşık olduğunu söylediği Jaquenetta'ya hitaben şöyle yazar:

"Ben Kral'ım, soysuz doğumun nedeni ile sen Dilenci'sin. Senin aşkını emredebilir miyim? Evet, edebilirim. Senin aşkını zorlayabilir miyim? Evet, zorlayabilirim. Aşkın için yalvarabilir miyim? Evet. Yalvaracağım. Üstüne giydiğin döküntüler yerine neler dilersin? Süslü urbalar. Ya unvan? Soyluluk, senin için? İşte o benim! Böylece bekliyorum yanıtını. Varsın ayaklarını öpen dudaklarım kirlensin. Gözlerim resimlerinde ve kalbim vücudunun her yanında olsun. En güzel amaçları geliştirmek üzere senin olan

Don Adriano de ARMADO"[81]

Soylu sınıftan olan Armado, köylü kızı Jaquenetta'yı para ve soylulukla satın almak istemektedir. Armado'nun demek istediği şudur: Ya gönlünün rızasıyla beni kabul edersin, ya da zorla bu işi yaparım. Armado şu sözleriyle de bu görüşü ispatlar:

"Benim avım olan sen küçük kuzucuk
Ayaklarımın önüne boyun eğip yatacaksın
Ve senin ile canım çektiği gibi oynayacağım
Ama karşı gelmeye kalkarsan zavallı şey
Açlığımı dindirecek, mağaramın yemeği olacaksın!"[82]

Biron'un aşkıysa daha samimi gözükür. Âşık olduğu kadın ne de olsa Fransa Prensesi'nin nedimelerinden biridir. Biron aşkını yazdığı mektupta şöyle ifade eder:

[80] A.g.e., s.44
[81] A.g.e., s.55
[82] A.g.e., s.55

”Eğer bozmaktaysa yeminimi aşk, nasıl yemin edebilirim
aşkım üzerine?
Eğer tutulacak ise bir yemin, güzelliğe adanmış olması
gerekmez mi?
Kendi yeminime ihanet etmiş olsam da sana olan sadakatim
mutlaktır.
Bana çınar gibi ulu görünen hislerim sana eğik boyunlu
söğüt gibi gelir.
Kendimi adadığım kitaplardan vazgeçip gözlerine adadım
ben kendimi
Zira orada sanatın tanık olduğu yaşamın her güzelliği hayat
bulmaktadır.
Amaç bilgi olacak ise, seni bilmek her şeye yeterli olacaktır.”[83]

Biron bu mektubu gönderdikten sonra bile kendisiyle tartışmaktadır:

”Âşık olmayacağım! Âşık olmaktansa asılsam daha iyi! Ah! Ama onun gözleri! Kaybolur gözümün nuru eğer göremezsem onun gözlerini! Olmazdım ona âşık, görmeseydim o güzel gözlerini. İşte böyle. Sadece yalan söyleyerek yaşamaktayım bu dünyada, yalanlarımla yaşamaktayım. Tanrı biliyor. Âşık oldum. Bu aşk bana kafiyeleri öğretti ve melankoliye müptela oldum! Yaşamımı yönlendiren kafiyeleri yolladım bile ona.”[84]

* * *

Bu arada Kral ve diğer iki arkadaşı da aşk şiirlerini yazmıştır. Önce sahneye Kral çıkar, yazdığı şiiri kendi kendine okur. Kral’ın durumunu, saklandığı köşeden gizlice izleyen Biron görmüştür. Ardından sahneye Longaville çıkar, Kral saklanır ve Longaville’in kendi kendine okuduğu aşk şiirini dinler. Son olarak sahneye Lord Dumaine gelir, bu sefer Longaville saklanır ve Dumaine’in okuduğu şiiri hep birlikte dinlerler:

”O gün! Ah! O ne gündü!
Âşıklar ayı olan Mayıs ayında
Güzeller güzeli bir gonca gördü
Çıldırtan havada uçuşmakta!
Kadife yapraklar arasından rüzgâr
Bilir hiç görünmeden sızmasını,
Ölesiye aşka düşenin bekler kalbi
Aşk nefesinin göğsüne dolmasını.”[85]

Kral hemen ortaya çıkar, iki arkadaşını (Longaville ve Dumaine’i) yeminlerini bozmakla suçlar. Oysaki Biron bütün olayı görmüştür, saklandığı yerden çıkıp onların yanına gelir. O da kendisinin âşık olduğunu saklayarak hepsini suçlar, en çok da Kral’ı. Der ki Biron:

”Sahteciliği kırbaçlamak üzere çıkıyorum ortaya!
Ah, benim haşmetlim, beni affetmenizi rica ederim.
Affedin ama bu âşık solucanları azarlamaya

[83] A.g.e., s.63
[84] A.g.e., s.66
[85] A.g.e., s.70

Siz haşmetlimizin nasıl olabilir ki hakkı?
Gözlerinizin yatakları dolu değil mi gözyaşları ile
Ve aralarında tanınan bir Prenses belirmekte değil mi?
Olmaz, doğru olmaz, yakışır mı bozmak yemininizi
Yalnızca âşıklar sone yazar, öyle değil mi?
Yani hiç mi utanmazsınız, evet, üçünüz birden
Verdiğiniz sözü topluca bozmuş olmaktan!
Siz, onun o anını yakaladınız, Kral da sizi,
Ben ise en yukardan üçünüzü de izledim.
Aman efendim, ne taşkınlıklara tanık oldum
İç çekmelere, ah ve vahlara, yakarı ve inlemelere
Ah, ne büyük bir sabırla seyrettim oturduğum yerden
Haşmetli bir Kral'ın bir böceğe dönüşünü!"[86]

Biron böyle konuşurken, âşık olduğu kıza yazdığı mektubu unutmuştur. Costard mektubu geri getirir; Biron'un foyası ortaya çıkar. Artık Kral ve arkadaşları için gerçeği kabul etmekten başka çare yoktur. Yine Biron konuşur:

"Bir çılgınlıktı uzak kalmaya yemin etmek o gözlerden
Ya da asıl çılgınlık, edilmiş o yemine sadık kalmaktı!
Ya da Akıl uğruna, ki tüm erkekler ona çok bağlıdır,
Ya da Aşk uğruna ki onu çok sever tüm erkekler,
Ya da erkekler uğruna ki onlardan yaratılmıştır kadınlar
Bir kez olsun bozalım yeminimizi ve bulalım kendimizi."[87]

Böylece aşka tövbe etmiş dört kafadar yeminlerini bozarlar, âşık oldukları kadınları elde etmek amacıyla plan yapmaya başlarlar. Ne var ki yaptıkları planlar onları daha gülünç duruma sokar. Kadınlar, dört erkekle dalgalarını geçerler. Onlardan gelen hediyeleri alırlar, ama aşklarına karşılık vermezler. Biron'un âşık olduğu kadın şöyle konuşur:

"Öğrendim ya bir kere bana tutulmuş olduğunu
Yalvartacağım artık onu, yerlerde süründüreceğim,
Aklını başından alacağım, nöbet tutturacağım kapımda
Tüm vaktini adıma anlamsız kafiyeler düzmekle geçirecek
Tüm çabaları benim uğruma olmaktan öteye gidemeyecek
Aşağılanmaya öylesine alıştıracağım ki onu, şakalarımdan
Gurur duyar hale gelecek, pokerde üç asım varmış gibi
Yapacağım ve blöfümü her zaman yutacak, oyuncağım
Haline gelecek benim ve ben de onun alınyazısı olacağım."[88]

Shakespeare'in bu komedyası "mutlu sonu" geleceğe erteleyerek biter. Prenses'in babasının ölüm haberi gelir. Prenses ve üç nedimesi ülkelerine döneceklerdir. Kral ile arkadaşları, genç kızlara hiç olmazsa söz kesmeleri için yalvarırlar. Prenses, Kral'ın bir yıl süreyle manastıra kapanmasını ister. Kral inzivaya çekilmeyi kabul eder. Prenses'in üç nedimesi, âşıklarına bir yıllık süreler koyarlar, evlenmeye bu sürenin sonunda karar vereceklerini söylerler. Böylece oyun biter. Aslında oyun bitmez. Oyunun en güzel sözleriyle oyun hep devam eder: "**Soylular oynasınlar kendi oyunlarını, biz de sürdürelim yaşamımızı**".

[86] A.g.e., s.72
[87] A.g.e., s.79
[88] A.g.e., s.90

ROMEO VE JULİET

”Burjuva bakış açısı hiçbir zaman kendisiyle, romantik bakış açısı arasındaki antitezin ötesine geçmedi ve bu nedenle romantik bakış açısı, burjuva bakış açısının mübarek ölümüne dek onun meşru antitezi olarak ona eşlik edecektir.”

Karl Marx

1595 yılında yazılmış olduğu sanılıyor. Shakespeare oyunun konusunu Arthur Broke’un ”Romeus and Juliet” adlı şiirinden almış, onu yeni eklemelerle zenginleştirip aşk tragedyası haline getirmiş. Oyunun içeriğini belirleyen, birbirine düşman iki zengin ailenin gençleri arasında yaşanan ve korkunç bir sonla biten aşkın serüvenidir.

Tragedyanın en önemli öğesi, tragedyada rol alan kişilerin benliklerinin, ruhsal yapılarının, dengeci-statükocu olmamasıdır; tragedyanın kahramanları, iç etkenlerin, kendi kişiliklerinin, yanlış kararlarının, çelişkili-çatışmalı duygularının kurbanlarıdır. Oysa ne Romeo, ne de Juliet kendi kişiliklerinin değil, dış etkenlerin (ailelerinin arasındaki düşmanlığın) kurbanlarıdır.

* * *

Capulet ve Montague isimli varlıklı iki aile sürekli kavga etmektedir. Juliet, Capulet’lerin kızıdır. Romeo da Montague’lerin oğludur. Bu iki genç henüz birbirini tanımamış olmalarına rağmen, ailelerinden aşılanan nefretin etkisi altındadır.

Romeo, Rosaline adlı kıza deli gibi âşıktır. Kız ona ilgi göstermemektedir. Romeo tek taraflı aşkın çaresizliği, ıstırapları altında kıvranmaktadır. Rosaline’e karşı olan duygularını, arkadaşı Benvolio’ya şu sözlerle anlatır Romeo:

”Ne yaparsın, böyledir çilesi aşkın,
Taş gibi oturmuş bağrıma acılarım.
Benimkine katılınca senin de üzüntülerin
Büsbütün artıyor derdim, kararıyor gönlüm.
İç çekişlerin buğusuyla yükselen bir dumandır sevgi
Duman dağılınca, tutuşan bir ateş olur âşıkların gözlerinde
Keder indi mi bir kez, âşıkların gözyaşlarıyla beslenen bir deniz oluverir”[89]

Benvolio, Romeo’ya bu aşkı düşünmemesini, unutmasını tavsiye eder. Romeo’nun yanıtı bütün âşıkların verebileceği yanıttır: ”**Öğret bana, nasıl unutulur düşünmek?**”

Benvolio, Romeo’yu talihsiz aşktan kurtarmanın yolunu bilmektedir: Romeo ancak başka kıza âşık olursa, şimdiki aşkını unutabilir. Çünkü her yeni aşk doğarken eski aşkı öldürür. Bu amaçla Benvolio, Romeo’yu, Capulet’lerin vereceği maskeli baloya gitmeye ikna eder. Eğlenceye şehrin sosyetesinin alımlı kızları gelecektir ve belki Romeo kızlardan birini beğenecek, Rosaline’e duyduğu aşkı unutacaktır.

[89] W.Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 2002, s.25-26

Romeo gibi Montague ailesine bağlı birisinin, düşman ailenin toplantısına gitmesi tehlikelidir; ama Romeo kendi aşkını kendisine ispat etmek ister. Baloya katılacak kızların hepsi Romeo'nun gözünde "karga"dır, Rosaline ise "kuğu"dur. Kuğunun yerini kargalardan hiçbiri alamaz.

Capulet'lerin kızı Juliet 14 yaşında tatlı bir kızdır. Evlenmeyi hiç düşünmemektedir. Paris adlı Kont onunla evlenmek istemektedir. Romeo yeni bir aşk ile karşılaşacağına inanmayarak, düşman olduğu ailenin balosuna maskesiyle katılır ve ailenin kızı Juliet'i görür görmez Rosaline'e duyduğu aşkı unutur:

"Ak bir güvercin kargalar arasında.
Durduğu yeri kaçırmayayım dans bitince,
Şu kaba elim kutsansın onunkine değince.
Gönlüm hiç sevdi mi bugüne dek?
Sevdiyse, yalanlayın gözlerim. Görmedim çünkü
Bu geceye dek gerçek güzelliği."[90]

Romeo sevgiyi güzellikle ölçmektedir. Sevgiyi sadece güzellikle ölçmek bir hastalıktır. Romeo, Juliet'i, Rosaline'den daha güzel olduğu için sevmiştir ve bir anda daha önce aşkından yanıp tutuştuğu Rosaline'den vazgeçmiştir. Shakespeare, Romeo-Juliet aşkını güzellik beğenisi üzerine kurar, buradan ölümsüz bir sevgi çıkarır:

"Ölüm döşeğindedir şimdi eski sevda
Ve mirasçısı olmayı bekler yeni sevgi;
Uğrunda ölmek bile istenilen o güzel,
Güzel değildir artık Juliet'in yanında."[91]

Baloda Romeo, Juliet ile dans eder, onu öper, böylece büyük aşk başlamış olur. Her ikisi de aynı gece, birbirine düşman ailelerin çocukları olduğunu öğrenirler. Ancak bunun bir önemi yoktur; aşk, bütün engelleri aşacak enerjiyle yüklüdür.

Romeo eğlencenin bitiminde kalbini bıraktığı evden ayrılır; ama uzağa gidemez, Juliet'in evinin arka bahçesindeki duvardan içeri atlar. Tam o sırada Juliet pencereden dışarıya bakmaktadır. Romeo kendi kendine konuşur:

"Tüm göklerin en güzel yıldızlarından ikisi,
Yalvarıyorlar onun gözlerine işleri olduğundan:
Biz dönünceye dek siz parıldayın, diye.
Gözleri gökte olsaydı, yıldızlar da onun yüzünde;
Utandırırdı yıldızları yanaklarının parlaklığı,
Gün ışığının kandili utandırdığı gibi tıpkı.
Öyle parlak bir ışık çağlayanı olurdu ki gözleri gökte,
Gece bitti sanarak kuşlar cıvıldaşırdı.
Bak, nasıl da dayamış yanağını eline!
Ah, eline giydiği eldiven olaydım da
Dokunaydım yanağına."[92]

[90] A.g.e., s.46
[91] A.g.e., s.52
[92] A.g.e., s.55

Juliet de yüksek sesle düşünmektedir, Romeo bu düşünceleri duymaktadır:

”Ah, Romeo, Romeo! Neden Romeo’sun sen?
İnkâr et babanı, adını yadsı!
Yapamazsan, yemin et sevdiğine,
Vazgeçeyim Capulet olmaktan ben.
…
Benim düşmanım olan adındır yalnızca
Sen sensin, Montague olmasan da.
Hem Montague nedir ki? Ne eli bir erkeğin,
Ne ayağı, ne kolu, ne yüzü ne de başka bir parçası.
N’olur başka bir ad bul kendine.
Adın ne değeri var? Şu gülün adı değişse bile
Kokmaz mı aynı güzellikte?
Romeo’nun da adı Romeo olmasaydı,
Kusursuzluğundan hiçbir şey kaybolmazdı.
Romeo, bırak, at bu adı! Senin parçan olmayan
Bu ada karşılık al bütün varlığımı.”[93]

Bu sözleri duyan Romeo, Juliet’in sevgisinden emin olarak ortaya çıkar, adından nefret ettiğini söyler, Juliet’e sevgisini dile getirir. Juliet, Romeo’nun kendisini duymasından rahatsızdır; bu kadar kısa zamanda aşkını erkeğe itiraf eden kadın, kolayca ele geçirilen ”hafif” kadın sanılabilir. Juliet kaygıyla Romeo’ya der ki:

”Kolayca elde edilmiş sanıyorsan beni eğer,
Çatayım kaşlarımı, naz yapıp ’hayır’ diyeyim sana,
Ta ki sen kapanasın ayaklarıma.
Yoksa dünyada yapmam öyle bir şey.
Doğrusunu istersen güzel Montague,
Çılgınca seviyorum seni; belki de bu yüzden
Hoppaca buluyorsundur benim hareketlerimi;
Ama inan sevgilim, daha bağlı olacağım sana
Daha kurnaz olup da çekingen duranlardan.
İtiraf edeyim ki, daha çekingen davranmalıydım,
Ama farkına varmadan ben, seni sevdiğimi
Ağzımdan işitmişsin. N’olur bağışla beni,
Hafifliğe yorma sakın
Karanlık gecenin açığa vurduğu çaresizliğimi.”[94]

Romeo onun bu kuşkularını silecek biçimde konuşur; Juliet’in sevgisine sevgiyle karşılık vereceğine yemin eder. Juliet, Romeo’ya olan sevgisini şu anlamlı sözlerle anlatır:

”**Cömertliğim uçsuz bucaksız denizler gibi,**
Denizler gibi derin sana olan sevgim.
Sana ne kadar verirsem, o kadar çoğalıyor bende kalan,
Sonsuz çünkü ikisi de.”[95]

[93] A.g.e., s.56
[94] A.g.e., s.59
[95] A.g.e., s.60

Shakespeare'in sevgi üzerine yazdığı en güzel bölümlerden biridir bu. Gerçekten de sevgi vermekle azalmaz, veren insanda çoğalır. Çünkü sevgi, para gibi birikim aracı değildir; sevgi, alan insanı insan olarak zenginleştirdiği gibi, veren insanı da insani olarak zenginleştirir.

Juliet, Romeo'nun sevgisini evlenerek ispat etmesini ister. Çünkü toplum sevgiyi, evlilik kurumuyla özdeş kılmıştır. Evlilik dışı sevgi "namuslu" bir sevgi sayılmaz. Sevenler sevdiğini göstermek için evlenmek zorundadır bu toplumun anlayışına göre.

* * *

Juliet sevgisini evlilikle perçinlemek istemektedir. Ama bu evlilik, aileler arasındaki düşmanlıktan dolayı gizli olmak zorundadır. Romeo, Rahip Lawrence'den evliliği ailelerden gizlice gerçekleştirmek üzere yardım ister. Rahip, Romeo'nun, Rosaline'e duyduğu aşkı daha önceden bildiği için ilkin çok şaşırır:

"Büyük bir aşkla sevdiğin Rosaline'i,
Öylece, çabucak bıraktın ha! Gençlerin sevgisi,
Yüreklerinde değil de gözlerindeymiş demek."[96]

Romeo kendini savunur:

"Bak şimdiki sevgilim,
ilgiye ilgi gösteriyor, sevgiye sevgi;
Öteki öyle değildi ki."[97]

Rahip de ona gereken yanıtı verir:

"Çünkü sökemeden gerçek sevgiyi,
Senin yalnızca ezberden maval okuduğunu
O çok iyi biliyordu."[98]

Romeo'nun, Rosaline'e duyduğu sevgi, "güzellik" üzerine kuruluydu ve tek yanlı bir aşktı. Juliet'e duyduğu aşk da başlangıçta "güzellik" üzerine kuruluydu. Burada diğerinden farklı olarak karşılıklı duygu aktarımı vardır. "Güzellik" temeline bağlı cinsel çekicilik sevginin ilk adımında rol oynayabilir; fakat sadece bu temele dayalı sevgi, sevgi olarak varlığını sürdüremez.

Juliet ile Romeo arasındaki evliliğin iki düşman aileyi ileride barıştırabileceğini düşünen Rahip, ailelerinden gizli olarak iki genci evlendirir. Romeo mutludur, ama mutluluğu uzun sürmez. Capulet'lerden Juliet'in kuzeni Tybalt, Romeo'nun arkadaşını öldürür, Romeo da Tybalt'ı öldürmek zorunda kalır. Bu olay cezasız kalmayacaktır, Romeo'ya sürgün cezası verilir. Olayı duyan Juliet, kuzenini öldüren Romeo'ya karşı büyük bir nefret duyar önce. Sonra kendini şöyle teselli eder:

"Peki ama hain, niçin öldürdün kuzenimi?
Çünkü hain kuzenim seni öldürecekti.

[96] A.g.e., s.66
[97] A.g.e., s.67
[98] A.g.e., s.67

Geri dönün akılsız gözyaşları, dönün kaynağınıza!
Yanlışlıkla sevince verdiğiniz haracı,
Acıya vermeniz gerekir aslında.
Tybalt'ın öldürmek istediği kocam yaşıyor,
Kocamı öldürecek olan Tybalt öldü.
Bu avutucu bir şey, neden ağlıyorum öyleyse ben?
…
'Tybalt öldü, Romeo da - sürüldü.'
Şu 'sürüldü', bir tek 'sürüldü' sözü yok mu,
Binlerce Tybalt'ın denktir ölümüne."[99]

Romeo, Tybalt'ı öldürdükten sonra Rahip Lawrence'in evine sığınır. Kendisine verilen sürgün cezasını burada öğrenir ve çılgına döner. "Sürgün" demek, Juliet'ten ebediyen ayrılmak demektir. Bu ayrılığa dayanamayacağını düşünerek kendini öldürmek ister, hançerini çeker. Rahip onun zayıflığını, kadınların "zayıflığıyla" kıyaslayarak eleştirici tarzda konuşur:

"İndir şu umutsuz elini! Erkek değil misin sen?
Görünüşün haykırıyor erkek olduğunu oysa
Ama gözyaşların kadınca.
…
Sende erkek kalıbına yakışmayan bir kadın var
Ya da her ikisine benzeyen bir canavar.
…
Yazık, yazık, kalıbından utan,
Ayıp ediyorsun erkekliğine, sevgine, aklına karşı,
Bol parasını yerinde kullanmayan bir tefeci gibi,
Yerinde kullanmıyorsun aklını, erkekliğini, sevgini."[100]

Yukarıdaki sözler ideolojik anlamda erkek kimliğini yüceltir. Erkekegemen toplumun, "erkekler ağlamaz" söylemine örnek oluşturur. Daha sonra Rahip, Romeo'ya, "olumsuzluklar içinden olumlu şeyler çıkarma sanatının" bir örneğini sunarak şöyle der:

"Az önce uğruna ölmek istediğin Juliet'in yaşıyor;
Mutlu olman gerekir bu yüzden.
Tybalt öldürmek istiyordu seni,
Sen onu öldürdün. Bunun için de mutlu olmalısın.
Ölümle tehdit eden yasa dostun oluyor,
Cezanı sürgüne çeviriyor.
Bu da bir mutluluk senin için.
Bir yığın mutluluk konuyor başına;
Talih yüzüne gülüyor bütün ihtişamıyla;
Ama sen, şımarık, somurtkan bir yosma gibi
Dudak kıvırıyorsun talihine, aşkına.
Gözünü aç! Değerini bilmeyen mutluluğun, sefil olur."[101]

Romeo bu sözleri dinledikten sonra biraz sakinleşir. Bu arada Juliet onunla son kez buluşmak, vedalaşmak üzere haber göndermiştir. Romeo gizlice Juliet'in odasına girer, o geceyi karısıyla

[99] A.g.e., s.98
[100] A.g.e., s.105
[101] A.g.e., s.106

birlikte geçirir. Sabahın ilk ışıkları sevgililerin ayrılma saatlerinin geldiğini gösterdiğinde, Romeo gitmek istemez. Kalmak ise ölüm demektir:

”Gecenin kandilleri sönmüş, neşeli günse
Parmak uçlarına basmış bekliyor dumanlı tepelerde.
Ya gidip yaşamalı, ya kalıp ölmeliyim.”[102]

Romeo gelecekte Juliet’le yaşayacağı güzel günleri hayal ederek oradan ayrılır, sürüldüğü şehre doğru yola çıkar. Romeo’nun sürgüne gitmesinden çok az zaman sonra Juliet’in trajedisi başlar. Lord Capulet, kızını, Paris adlı kont ile evlendirmeye karar verir. Juliet itiraz eder; fakat babası kararlıdır, Juliet’i evden kovmakla tehdit eder. Juliet çaresiz kalmıştır, akıl danışmak üzere Rahip Lawrence’in yanına gider:

”Rahibe gidip öğrenmeliyim bulacağı çareyi,
Çıkar yol yoksa, gücüm var benim öldürmeye kendimi.”[103]

Rahip’in bulduğu çözüm şu olur: Juliet, Kont Paris ile evlenmeyi kabul edecek, düğünden önce kendisine Rahip’in verdiği ilacı içecek, ilaç sayesinde 42 saat ölü gibi uyuyacak, onu öldü sanıp aile mezarlığına gömecekler. Rahip bu arada Romeo’ya haber gönderecek ve 42 saat sonra Juliet’i mezardan çıkaracaklar. Romeo, Juliet’i yanına alarak kaldığı sürgün yerine götürecek. Bu plan gereğince Juliet ilacı içer, düğün günü onu almaya gelen koca adayı Kont Paris, Juliet’in ölüsüyle karşılaşır. Lord Capulet, kızının ölümünü şu sözlerle anlatır Kont Paris’e:

”Ah, oğlum, düğün gününden bir gece önce,
Ölüm girmiş karının koynuna; bak yatıyor orada.
Bir çiçekti o, ama ölüm bozup soldurmuş bu bekâret çiçeğini.
Damadım ölüm benim, tek mirasçım artık ölüm,
Benim kızımla evlenen o; ben de ölüp ona bırakacağım hepsini;
Hayat, mal, mülk tümü artık ölümün.”[104]

Ölüm, insanları biçimsel olarak eşitler. Dünya varlığını toprağa götüremez insan! Lord Capulet, mal-mülkünü ölüme bırakamaz, yaşayan mirasçılarına bırakabilir. İnsan ölüme sadece hayatını verir, hayatla ölüm yer değiştirir. Ölüm ancak yok olan hayatın mirasçısıdır.

Juliet’in ölüm haberi Romeo’ya ulaşır. Romeo bunun sahte bir ölüm olduğunu bilmez. Rahip’in olayların gerçeğini anlatan mektubu Romeo’ya ulaşamamıştır. Romeo, Juliet’in mezarını görmek ve orada kendini öldürmek isteğiyle yola çıkar. Yol üzerinde daha önce tanıdığı eczacının yanına uğrar, ondan satışı yasak olan zehri satın almak ister. Yoksul eczacı önce biraz tereddüt eder; çünkü bu zehri satmanın cezası ölümdür. Romeo onu şu sözlerle ikna eder:

”Böyle tamtakır sefaletin göbeğinde yaşıyorsun da
Hâlâ mı korkuyorsun ölmekten?
Açlık yer etmiş yanaklarında,
Gözlerin ihtiyaç ve sıkıntını ele veriyor,
Nefret ve yoksulluk çökmüş omuzlarına:
Ne dünya senin dostun, ne de yasalar;
Seni zengin etmek için hiçbir yasa koymuyor dünya;

[102] A.g.e., s.110
[103] A.g.e., s.120
[104] A.g.e., s.135

Öyleyse, züğürtlükten kurtulmak için
Al şunu, çiğne yasayı…"[105]

Romeo burada bize toplumda varolan bir gerçeği anlatmış olur. Yoksulluk, "bireysel varoluş kavgasının" hızlandırıcısıdır; yoksul insanı varlığını sürdürebilmek için her yola iter.

Romeo altını verir, zehri alır, öldüğünü sandığı Juliet'in mezarına doğru yeniden yola çıkar. Juliet'in mezarına gece yarısı ulaşır, mezarı açar. Tam o sırada Kont Paris, Juliet'in yasını tutmak için oraya gelmiştir. Romeo, Kont Paris ile dövüşür, onu öldürür. Bu arada Romeo'nun içtiği zehir etkisini göstermeye başlamıştır. Romeo sevgilisini son kez öper ve Juliet'in tekrar yeniden doğacağını bilmeden hayata veda eder. Juliet uyandığında cansız bir şekilde yatmakta olan Romeo'yu ve Paris'i görür. Romeo'nun elindeki zehir kabından her şeyi anlar. Der ki Juliet:

"Bu da ne? Canım sevgilimin avucunda bir şişe!
Demek ki, zehirden sevgilimin bu vakitsiz ölümü.
Cimri! Hepsini içmiş; bir damla bile
Bırakmadın demek kavuşabilmem için sana?
Öyleyse dudaklarından öperim,
Orada bir parça zehir kalmıştır belki;
Bir zamanlar hayat veren dudakların
Bu kez son versin hayatıma."[106]

Sonra Juliet, Romeo'nun hançerini alır, göğsüne saplar, Romeo'nun cesedi üzerine düşer. Olay yerine gelen iki düşman ailenin bireyleri yaptıkları yanlışı anlamışlardır artık. Capulet'ler ve Montague'ler bu acı olay sonrası barışırlar. Romeo ile Juliet'in som altından heykellerini dikmeye karar verirler. Böylece Shakespeare bu oyunun girişine yazdığı önoyunla verdiği mesajı doğrulamış olur:

"İşte ölümcül döllerinden bu iki ailenin
Doğar yıldızları sönük iki talihsiz sevgili,
Yürek parçalayan acı yazgılarıyla bu iki genç
Ölümleriyle toprağa gömer büyüklerin kinini."[107]

Evet, ölüm bireysel kinleri toprağa gömer, geride kalanlara bir şeyler öğretir. Tabii ki insan yaşadığı acılardan bir şeyler öğrenmek isterse…

[105] A.g.e., s.143-144
[106] A.g.e., s.153
[107] A.g.e., s.15

BİR YAZ GECESİ RÜYASI

"Shakespare'e özgü bir özellik, aşkın birdenbire ortaya çıkmasıdır. İlk bakıştan, ilk dokunuştan itibaren, ortak bir büyüleniş ve şehvet vardır. Aşk, bir şahin gibi tepelerine çöker, dünya ayaklarının altından kayıp gider; âşıklar yalnızca birbirlerini görürler. Shakespeare'de aşk tüm benliği sarhoşlukla ve istekle doldurur. *Rüya*'da bu aşkın yarattığı tutkulardan geriye kalan, arzunun şiddetini sürdürmesidir."

Jan Kott

1594-1596 yılları arasında yazıldığı tahmin ediliyor. Shakespeare değişik kaynaklardaki öyküleri birleştirip tek öykü haline getirdiğinden, temel kaynak gösterilemiyor. Oyunun bir düğünü kutlamak üzere, sarayda temsil edilmek için kaleme alındığı sanılıyor.

Burada Shakespeare'in yarattığı karakterlerden bir kısmını (özellikle âşıkları) benlikleriyle, kişisel meziyetleriyle tanıyamayız. Bu nedenle olsa gerek, oyundaki âşıkları hep birbirine karıştırırız. Oyunun komedya kısmını, amatör tiyatro oynayan zanaatçılar topluluğu yüklenmek zorunda kalmıştır. Shakespeare, zanaatçıların oyun provalarıyla alay eder. Ayrıca Shakespeare bu oyunda, aşk maceralarının gelip geçici duygularla yüklü olduğunu göstermek ister.

* * *

Oyunun girişinde, Atina Dükü Theseus ile Amazonlar Kraliçesi Hippolyta evlenmek üzeredir. Egeus ve kızı Hermia, Atina Dükü'nün huzuruna çıkıp aralarındaki sorunu anlatırlar. Egeus, kızını Demetrius'la evlendirmek istemektedir. Hermia bu evliliğe karşı çıkmaktadır; çünkü Hermia, Lysander isimli genci sevmektedir.

O dönemdeki Atina yasalarına göre; Hermia ya babasının gösterdiği gençle evlenmek zorundadır, ya da hiçbir erkekle evlenmeyerek rahibe gibi yaşamak zorundadır. Atina Dükü Theseus, Hermia'ya bu iki tercihi sunar:

"Ömür boyu dölsüz bir rahibe gibi yaşamaya dayanabilecek
misin?
Böyle bir kızlık yolculuğuna çıkanlar,
Duygularına böyle gem vuranlar, üç kez kutsaldır;
Ama yeryüzünde damıtılan gül de daha mutludur;
Diken üstünde el değmeden kurur gider yoksa;
Tek başına büyür, yaşar ve ölür."[108]

Bilindiği gibi Hıristiyanlığın kurucusu İsa, Tanrı'nın kullarının bekâr kalmasını tercih eder; eğer kendilerini "denetleyemiyorlarsa" evlenmeyi onaylar. İsa'nın formülü şudur: "Bekâr mısın

[108] W.Shakespeare, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999, s.24

kendine bir eş arama. Ama evlenirsen, günah işlemiş olmazsın."[109] Atina Dükü, "Duygularına böyle gem vuranlar üç kez kutsaldır" diyerek, İncil'in tutumunu bir yandan onaylar; ancak kendisi de evlenme hazırlığında olduğu için bir yandan da "evliliği" över.

Atina Dükü'nün Hermia'nın önüne koyduğu iki tercih Hermia açısından kabul edilebilir değildir. O ne rahibe olmak, ne de sevmediği adamla evlenmek istemektedir. Bu çaresiz durum iki âşığı (Lysander ve Hermia'yı) kederlendirir. Lysander, "Gerçek aşkın yolu dikensiz olmazmış," derken; Hermia, "Başkasının gözüyle seçer mi kişi seveceğini," der. Lysander yaşamdaki gerçek parıldayan şeylerin yok olduğunu, mutlu olayların mutsuz olaylar tarafından yok edildiğini düşünmeye başlar:

"Sonunda bir uyum çıksa bile ortaya,
Bir bakarsın çepçevre kuşatılmış:
Ölümle, savaşla ya da hastalıkla.
Ve bir anlık ses gibi ömürsüz kalmış;
Gölge gibi, bir var bir yok; rüya gibi, kısacık;
Karanlık gecede çakan şimşek gibi
Birden coşup yeri göğü seriyor gözler önüne
Ve daha insan kendini toplayıp 'Şuraya bak!' diyemeden,
Karanlığın çeneleri açılıp her şeyi yutuyor.
İşte böyle, göz açıp kapamadan yok oluyor.
Parıldayan ne varsa yaşamda."[110]

400 yıl önce söylenmiş yukarıdaki anlamlı sözler bugün yaşadığımız hayata ışınlanmış bir gerçek gibidir. Sorunlu hayat dokunduğu her şeyin parlaklığını bir anda yok eder.

Lysander'in, sevgilisi Hermia'yı bırakmaya niyeti yoktur. Atina'dan uzak yerde yaşayan teyzesine gidip orada evlenmeyi önerir Hermia'ya. İki âşık ertesi gün ormanda buluşmayı kararlaştırır.

Hermia'nın Helena isimli bir kız arkadaşı vardır ve Hermia ile evlenmek isteyen Demetrius'a âşıktır. Demetrius onu istememektedir. Helena, Hermia'nın güzelliğini över, onun kadar güzel olabilmek için Demetrius'un dışında her şeyini vermeye hazır olduğunu belirtir. Helena'nın demek istediği şey şudur: Eğer kendisi Hermia gibi güzel olabilseydi, Demetrius onu sevecekti! Hermia bu düşüncesinin yanlış olduğuna karar vermekte gecikmez. Der ki:

"Kimi insanlar ne mutlu olabiliyor!
Atina'da kime sorsanız, ben de onun kadar güzelim.
Ama ne önemi var, Demetrius öyle düşünmüyor ya!
Ondan başka herkesin bildiğini bilmek istemiyor.
Hermia'nın gözlerine taparken o nasıl yanılıyorsa,
Onun her şeyini beğenirken ben de öyle yanılıyorum.
Sıradan, çirkin, çarpık şeyleri bile
Aşk değiştirebilir, biçimli, değerli kılabilir.
Aşk gördüğünü gözleriyle değil, hayaliyle görür…"[111]

[109] *İncil*, Yeni Yaşam Yayınları, 1991, s.358
[110] W.Shakespeare, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999, s.26-27
[111] A.g.e., s.30

Aşkın gerçeği tam da Hermia'nın söylediği gibidir. Aşk, bilinçle göremez, duygularıyla görür. Duygular, umutlu hayalin peşinden koşturur durur. Aşkın akıntısına kapılmış insan görmek istediğini görür ve gördüğü şeyler hep iyi şeylerdir. Akıntı, olağan suya dönüştüğünde ise göremediğini görür, onlar da hep kötü şeylerdir. Aşk tamamen bittiğindeyse, insanın aklında sadece aşk için yaptığı delilikler kalır.

* * *

Hermia-Lysander çifti Atina'dan kaçacaklarını Helena'ya sır olarak söylerler. Helena arkadaşlarına ihanet ederek, bu kaçışı Demetrius'a bildirir. Amacı, Demetrius'un övgüsünü kazanmaktır.

Lysander ile Hermia şehrin dışındaki ormanda buluşur. Demetrius onların kaçışını engellemek için ormana gelir. Helena da onun peşindedir. Demetrius, Helena'nın kendisini takip etmesini istemediğinden dolayı ona her türlü hakareti yapar, onu aşağılar; ancak Helena bunlara katlanır, Demetrius'a karşı şöyle konuşur.

"Senin sadık köpeğin oldum artık:
Beni dövsen de, sana sürtünmekten vazgeçmem.
Köpeğine ne yaparsan, bana da onu yap:
İt beni, tekmele, yanında yok say, bırak git,
Ama, sana layık değilsem de, izin ver peşinden geleyim.
Hiç değilse köpeğini sevdiğin gibi seversen beni,
Sevgilerin en yücesini bulmuş sayarım kendimi."[112]

Helena'nın sevgisi mazoşistçe tek yanlı sevgidir. Halbuki gerçek sevgi eşitlik ister. Helena'nın, "Erkek gibi aşk uğruna dövüşemeyiz biz; erkeğin peşinden koşmak için yaratılmamışız; peşimizden koşulsun isteriz," sözleri, Helena'nın beynindeki erkekegemen görüşü bir kez daha doğrular.

* * *

Periler Kralı Oberon ve Kraliçesi Titania da olayın geçtiği ormanda yaşamaktadır. Kral ile Kraliçe çalıntı bir çocuk yüzünden kavgalıdır. (Shakespeare'in, oyunda hiç ortaya çıkmayan ve hiçbir rol oynamayan çocuğu niçin devreye soktuğu belli değildir, anlamsızdır.)

Oberon, Titania'ya kendi gücünü kabul ettirmek istemektedir, onu cezalandırması gerekmektedir. Oberon'un, Puck isimli yardımcı bir perisi vardır. Bu periden, uyuyan bir insanın gözkapaklarına sürüldüğünde, uykudan uyandığı zaman ilk gördüğü canlıya âşık olmasını sağlayan sihirli çiçeği getirmesini ister. Titania'dan sihirli çiçek sayesinde intikam alacaktır Oberon.

Bu arada bir grup esnaf ve işçilerden kurulu amatör tiyatro topluluğu, Atina Dükü'nün düğününde sergilenmek üzere bir oyun hazırlamaktadır, oyunun provalarını yapmak için ormana gelmiştir.

Puck, Titania uyurken onun gözkapaklarına tılsımlı çiçeğin suyunu sürer. Titania uyandığında karşısında Bottom adlı işçiyi bulur; fakat Bottom'un kafası daha önceden Puck tarafından eşek

[112] A.g.e., s.44-45

kafasına dönüştürülmüştür. Titania sihirli çiçeğin etkisiyle ona âşık olur. Periler Kralı Oberon olayı dışardan izleyerek Titania ile dalga geçer.

Oberon, Titania'ya kötülük yaparken, Demetrius'un peşinden koşan Helena'ya iyilik yapmak ister; Puck'a, ormandaki Demetrius'u bulup onun gözkapağına tılsımlı çiçek suyunu sıkmasını, onu Helena ile karşılaştırıp âşık etmesini söyler.

Hermia ve Lysander ormanda bir köşede uyumaktadır. Puck, Lysander ile Demetrius'u karıştırır, çiçek iksirini Lysander'in gözkapaklarına sürer. Bir zaman sonra uykudan uyanan Lysander, ilk olarak Helena'yı karşısında görür. Büyülü çiçeğin etkisiyle Lysander'in Hermia'ya duyduğu aşk kaybolmuştur, onun yerine Helena'nın aşkı geçmiştir. Bu sırada Hermia hâlâ uyumaktadır ve Helena onu henüz görmemiştir. Lysander önce kendi kendine konuşur:

"Hermia'yı görmedi. Sen uyu uyuduğun yerde.
Bir daha da Lysander'in yanına gelme.
İnsan fazla yiyince en tatlı şeyden bile
Nasıl tiksinti gelirse;
Ya da inandığı şeye inancını yitirenler arasında,
En çok aldanmış olanın nefreti nasıl en büyük olursa,
Sana doymuş olan, sevgisini yitiren ben de,
Nefretimi anlatacak söz bulamıyorum şimdi.
Gücüm, hünerim, becerim, haydi yola düşelim,
Helen'e sevgimizi sunup buyruğuna girelim."[113]

Lysander, Helena'ya duyduğu aşkı güzel sözlerle ilan etmeye başlar. Helena kendisiyle dalga geçildiğini sanır, çok öfkelenir. Helena kaçar, Lysander onun peşine düşer. Hermia uyandığında Lysander'i yanında bulamaz, Lysander'i aramaya başlar. Tesadüfen karşısına Demetrius çıkar. Hermia, Demetrius'un, Lysander'i uykusunda öldürdüğünü düşünür. Ona der ki:

"Çekinme, daha derine yürü, beni de öldür.
Öyle bağlıydı ki bana,
Güneş bile gündüze o denli bağlanmamıştır.
Hermia'yı uykusunda bırakıp gittiğine kim inanır?
Şu kaskatı yeryüzünün delineceğine,
Ayın o delikten süzülüp öte yana geçeceğine,
Ve orda, kardeşi güneşin öğle vaktinin
Tadını kaçıracağına inanırım daha iyi.
Besbelli, canına kıydın onun.
Katillik yüzünden akıyor;
Ölü bakıyorsun, acı acı."[114]

Bir zaman sonra Hermia, Lysander'i Helena'ya aşkını ilan ederken bulur, gözlerine inanamaz. Helena ise bütün olanları Hermia'nın planladığını, kendisiyle oyun oynandığını düşünmektedir. Hermia'ya bakarak kızgınlıkla konuşur Helena:

"Hele Lysander, ruhu senin aşkınla doluyken:
Niye onu inkâr eder, bana sevgi gösterisi yapar?

[113] A.g.e., s.53
[114] A.g.e., s.66

Senin izninle, senin kışkırtmanla tabii.
Ne olmuş senin kadar hoş, senin kadar çekici,
Bahtı açık değilsem?
Sevilmeden seviyor, hep itiliyorsam ne olmuş?
Hor görmektense acıman gerekmez mi bana?"[115]

* * *

Periler Kralı Oberon durumu görmüştür; Puck tarafından yapılan hatayı anlamıştır. Puck yanlışını düzeltmek üzere gerekli emri Oberon'dan alır. Demetrius'un uykuya daldığı bir sırada, tılsımlı çiçeği onun gözkapaklarına sürer ve onu uyandığı zaman Helena ile karşılaştırır. Puck bu sefer doğru insana büyü yapmıştır. Demetrius artık şöyle düşünmektedir:

"Hermia'ya olan sevgim kar gibi eridi gitti.
Çocukluğumda tutkun olduğum bir oyuncaktan,
Değersiz bir boncuktan ne kaldıysa aklımda,
Bu sevgiden de kalan o şimdi.
Gözüm gönlüm tek Helena'yı görüyor artık.
Aklım fikrim hep onda."[116]

Puck aynı işi Lysander için de yapar; Lysander uyandığında tekrar Hermia'ya âşık olur. Oberon, Periler Kraliçesi Titania'yı yeterli ölçüde cezalandırdığını düşünerek büyüyü çözer; Titania'nın Bottom'a duyduğu aşk da geçer, Kral ve Kraliçe barışır. Oyunun sonunda Atina Dükü - Hippolyta, Lysander - Hermia, Demetrius - Helena çiftleri birlikte düğün yapmaya karar verirler. Shakespeare her şeyi yine tatlıya bağlamış olur; Puck'ın ağzından şu sözleri çıkartarak oyunu bitirir:

"Biz gölgeler, kusur işlediysek eğer,
Şöyle düşünün ve bizi hoş görün:
Bu hayaller görünürken sahnemizde,
Siz de biraz kestirdiniz yerinizde.
Diyelim ki cılız ve anlamsızdı konumuz,
Ama rüyada geçmedi mi oyunumuz?"[117]

Doğaüstü güçlerin çözdüğü aşk hikâyesine, bir yaz gecesi rüyasına, inanıp inanmamak okuyucunun ya da seyircinin bilincine kalmıştır. Gerçek yaşamdaki aşk sorunları da rüyadaki gibi kolay çözülebilseydi ne iyi olurdu değil mi?

[115] A.g.e., s.73
[116] A.g.e., s.92
[117] A.g.e., s.115

VENEDİK TACİRİ

"Böylece, 'Shakespeare neden yazdı bu oyunu?' sorusuyla karşı karşıya kalıyoruz. Bu oyunun kişilendirmelerini, çatışmalarını, dramatik yapısını yönelten düşünüş neydi? Yahudileri savunma isteğiydi diyemeyiz. İlk ağızda, öykünün genel anti-semitik niteliği buna elvermez."

Sidney Finkelstein

1596-1597 yılları arasında yazıldığı tahmin ediliyor. İş ve ticaret merkezi olan Venedik olayların geçtiği yer olarak seçilmiş. Shakespeare, Ser Giovanni'nin 1558'de Milano'da basılan "Ahmak" adlı öyküsünden esinlenmiş. Shakespeare'in *Venedik Taciri*'ndeki anti-semitizm (Yahudi karşıtlığı) hemen dikkat çeker. Şüphesiz ki bu anti-semitizm, Nazilerin Yahudi düşmanlığı gibi değildir; Ortaçağ'da Yahudilerin sevilmeyen bir topluluk olmalarıyla ilgilidir. Shakespeare yaşadığı çağın Yahudilerle ilgili önyargılarına uygun olarak davranmıştır. Bu önyargılı bakışı Shakespeare'in başka eserlerinde de bulmak mümkündür. Örneğin *IV. Henry*'de Falstaff der ki:

"Yalanım varsa Yahudi olayım, hem de Musevi Yahudi!"[118]

Yine *Yok Yere Yaygara*'da Benedick şöyle konuşur:

"Eğer ben de ona merhamet etmezsem alçağın biriyim; onu sevmezsem Yahudiyim."[119]

Veronalı İki Centilmen'de Launce değişik iki yerde şöyle der:

"Ayrılışımızı bir Yahudi seyretseydi o bile ağlardı."

"Eğer benimle birlikte meyhaneye geleceksen iyi. Yoksa Yahudi'nin, İbrani'nin birisin. Hıristiyan adını taşımaya bile layık değilsin."[120]

Ortaçağ Yahudileri, baskı altında yaşayan, zaman zaman katledilen, sürgüne gönderilen bir azınlıktı. Avrupa Yahudileri geçimlerini para komisyonculuğundan (tefecilikten) sağlarlardı. Fahiş oranlarda faizle para satan Yahudiler, Avrupa'da istenilmeyen topluluktu. Yahudiler 1290'da İngiltere'den sürülmüşlerdi, ancak 1640'tan sonra geri döneceklerdi.

Ortaçağdaki anti-semitizm iki etkene bağlıydı: Birincisi; Yahudilerin, Hıristiyanlığın düşmanı, İsa'nın katilleri olarak görülmeleriydi. Kilise, Yahudi düşmanlığını öğütleyen ideolojik bir kurumdu. İkincisi, Yahudilerin ticarette oynadıkları faizci role karşı duyulan tepkiydi. Tefecilik dinsel olarak yasaklıydı, ama pratikte "yasal" olarak işliyordu.

---

[118] W.Shakespeare, *IV. Henry*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2000, s.58
[119] W.Shakespeare, *Yok Yere Yaygara*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1998, s.65
[120] W.Shakespeare, *Veronalı İki Centilmen*, Çeviri: Avni Gida, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1944, s.32,46-47

İngiltere'de Yahudi meselesi başka bir açıdan günceldi. Kraliçe Elizabeth'in Yahudi doktoru Ruy Lopez 1594'te (yani *Venedik Taciri* yazılmadan 2-3 yıl önce) Kraliçe'yi zehirlemekle suçlanarak ölüme mahkûm edilmişti. (Bu Yahudi, dininden dönerek Hıristiyanlığı kabul etmişti.)

Venedik Taciri'ndeki anti-semitik hava insanı rahatsız etse de, oyunun temel konusu, yükselen burjuva hukukunun iç çelişkileri üzerinedir.

* * *

Oyunun ilk girişi Antonio'nun kendi ruhsal durumunu anlatmasıyla başlar. Antonio, Venedikli bir tüccardır; "Venedik Taciri" denen kişidir. Antonio melankolik davranış biçimleri sergilemektedir. Hayat sahnesinde kendisine verilen rolün "dertli adam rolü" olduğunu düşünmektedir. Sıkıntı, Antonio'nun vazgeçemediği, hep ruhunda taşıdığı, kendi benliğinden bir parçadır. Antonio arkadaşlarına kendi psikolojisini şu sözlerle anlatır:

"İçimde hep bir sıkıntı var.
Nedenini bilmiyorum ama bıktırdı artık;
Diyorsunuz ki, sizi de bıktırdı;
İyi ama, niye yakalandım bu derde,
Nerde buldum, nasıl kaptım onu,
Anlamı ne, kaynağı nerde,
Bir türlü bilemiyorum.
Üstelik öyle serseme çeviriyor ki beni,
Nerdeyse kendimi tanıyamaz oldum artık."[121]

Antonio'nun arkadaşları bu sıkıntının nedenini, Antonio'nun gemilerinin denizde olmasına, mal varlığının sürekli olarak tehlikede olmasına bağlarlar. Solanio, arkadaşı Antonio'ya der ki:

"İnanın bayım, benim malım da böyle tehlikede olsa,
Aklımın büyük bir kısmı orda,
Umutlarımın yanında olurdu.
Rüzgârın yönünü görmek için ot yolar dururdum.
Limanlar, iskeleler, güvenli koylar nerde diye,
Haritalardan başımı kaldıramazdım.
Malıma zarar verebilecek her şey içimi karartırdı."[122]

Solanio'nun sözlerinde bir doğruluk payı vardır. Çünkü sıkıntının (anksietenin) temel nedeni, sevilen, istek duyulan, arzu edilen objeden ayrılmak, ya da onu kaybetme endişesidir. Burada söz konusu olan obje, Antonio'nun denizdeki mal varlığıdır. Aklı malında olan tacir, sahip olduğu şeyleri kaybedebileceğini düşünerek, kendi iç benliğinde "bilinmez bir kaygı" yaratır, onun esiri olur.

Melankoli, görünüşte sebebi belli olmaksızın köşeye çekilip dışa kapanmadır, kişinin çözemediği nedensiz can sıkıntısıdır. Nedeni henüz bilinmeden tutulan yas da, insanı melankolik yapar, insan boşlukta gibi yaşar. Melankoli, insanı kendi üzerine kapatır, onu suskunlaştırır. Antonio gerçek anlamda melankolik midir? Yoksa "melankolik görünme" hastalığına mı yakalanmıştır?

---

[121] W.Shakespeare, *Venedik Taciri*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.19
[122] A.g.e., s.19-20

Melankoli ile "melankolik rol yapma" arasında fark vardır. Melankoli, varolan, ama bilinmez bir kaygıya dayanırken; "melankolik rol yapma", toplumda belirli amaca ulaşmak (örneğin kendini ağırdan satmak, bilgili görünmek) için bir araçtır. Antonio'nun arkadaşı Gratiano şöyle konuşurken, "melankolik rol yapma" hastalığına dikkat çekmiş olur.

"Bak Antonio, iyi dinle,
Seni severim ve şimdi sevgim konuşuyor:
Bazı insanlar vardır, suratlarına,
Durgun suların yüzünde olduğu gibi,
Bir tür örtü takınırlar;
İnatçı bir suskunluk örtüsü.
Böyle yapmakla sanırlar ki, başkalarına,
Akıllı, ciddi, keskin zekâlı görünecekler.
Sanki, 'Ben bilgiçler bilgiçiyim;
Ağzımı açtığımda, hiçbir köpek havlamasın,'
Der gibidirler.
Oo, Antonio, ben öylelerini bilirim ki,
Sırf konuşmadıkları için bilge tanınırlar.
Ki, hiç kuşkum yok, ağızlarını açsalar,
Onları dinleyip de 'budala' demekten
Ve lanetlenmekten kimse kurtulamazdı.
Neyse, gerisini başka zaman anlatırım.
Ama şu 'şöhret' denen minik balık için
Melankoli yemiyle avlanmaktan vazgeç…"[123]

Yukarıdaki sözler gerçeğin sadece bir yönüdür. Gerçeğin diğer ucu çoğu insan için "gevezeliğe" kadar uzanır. Konuşmanın anlamı içerdiği anlam kadardır. Bazı durumlarda gevezeliğe karşı suskunluk en anlamlı yanıttır. Antonio'nun diğer arkadaşı Bassanio'nun şu sözleri de çok konuşup hiçbir şey söylemeyenlere uyarıdır:

"Venedik'te Gratiano kadar çok konuşup az şey söyleyen kimse yoktur. Anlamlı sözleri, iki balya saman içinde iki buğday tanesini geçmez: Onları bulmak istersen gün boyu araman gerek; bulduğunda da aradığına değmiyor."[124]

Gratiano'nun ilk başta aktardığımız sözleri düşünüldüğünde, Gratiano bu uyarıyı hak etmez. Bassanio sanki Antonio'yu korur gibidir. Bunda şaşılacak bir şey yoktur; çünkü Antonio, Bassanio'yu en yakın dostu kabul edip, ona parasal yardım yapan kişi konumundadır.

Bassanio, parasını çarçur etmiş, varını yoğunu saçıp savurmuştur. Antonio'nun parasal desteği sayesinde yaşamaktadır. Bassanio kendini zenginleştirmek ve Antonio'ya olan borçlarından kurtulmak amacıyla varlıklı bir kadınla evlenmeyi planlamaktadır. Bassanio, Antonio'ya der ki:

"Okul günlerimde, attığım bir oku kaybedince,
Adaşını da aynı yere, aynı şekilde atar
Ve ötekini bulmak için bu kez gidişini dikkatle gözlerdim.
Böylece, ikisini de kaybetmeyi göze alır,

[123] A.g.e., s.23
[124] A.g.e., s.24

İkisini de bulurdum."[125]

Bassanio bu sözleriyle Antonio'dan yeni borç istemeye hazırlanmaktadır. Eğer Antonio bir kez daha borç para verirse, Bassanio da önceki ve sonraki borçlarını birlikte ödeyebilecektir.

* * *

Bassanio, Portia adında, babasından büyük miras kalmış güzel bir kız bulmuştur, kızın birçok taliplisi vardır. Bassanio rakiplerini yenip zenginliğe ve Portia'ya kavuşmak için Antonio'dan borç para ister. Ne çare ki, Antonio'nun gemileri denizde olduğundan, o anda hazır parası yoktur.

Antonio, dostu Bassanio'ya yardım etmek isteğiyle Yahudi Shylock'tan faizle borç para almaya karar verir. Aslında Antonio, Yahudileri ve faizciliği sevmeyen bir Hıristiyandır; fakat Shylock'un kapısına gitmeye mecbur kalır.

Shylock'un, Antonio'yu Hıristiyan olduğu için sevmediği açıktır. Daha önemlisi Shylock'un kini, Hıristiyanların, Yahudilere yaptığı baskıya karşı çıkıştan gelir. Shylock, Antonio hakkında şöyle düşünür:

"Bir gün punduna getirir adamın bacağını kaparsam,
Yüzyılların öcünü almasını bilirim ondan.
Kutsal ulusumuzdan nefret ediyor;
Nerde kalabalık bir tüccar grubu bulsa,
Bana, yaptığım işlere,
Faiz dediği haklı kazancıma ağzına geleni söylüyor.
Ümmetime lanet yağsın onu bağışlarsam!"[126]

Antonio'nun yüzüne karşı da şöyle der:

"Acı çekmek halkımın kaderinde var çünkü.
İmansız dediniz bana, insafsız köpek dediniz
Ve Yahudi giysilerime tükürdünüz;
Hepsi de, benim olan şeyi kullandığım için.
Eh şimdi de görünüşe göre yardımıma ihtiyacınız var.
Değil mi ha? Şimdi de bana gelip diyorsunuz ki,
'Shylock, bize para lazım,' diyorsunuz;
Tükürüğünü sakalıma boşaltan,
Eşiğinize gelen sokak köpeğini tekmeler gibi
Beni tekmeleyen siz, şimdi para istiyorsunuz."[127]

Shylock'un bakış açısı, Yahudilerin, anti-semitistlerin elinden çektiklerine karşı isyan niteliği taşır. Bu başkaldırı ruhunda Shylock hiç de haksız sayılmaz.

Shylock bir şartla borç vermeyi kabul eder: Eğer Antonio borcunu zamanda ödeyemezse, bedeninin herhangi bir yerinden kesilmek üzere yarım kilo et vermeyi garanti edecektir. Antonio anlaşmayı kabul eder, notere gidip senedi imzalarlar.

---

[125] A.g.e., s.25
[126] A.g.e., s.34
[127] A.g.e., s.36-37

* * *

Bassanio'nun evlenmek istediği Portia zeki bir kızdır. Onun zekiliğini şu sözlerden anlayabiliyoruz:

"Eğer iyi olanı yapmak, bilmek kadar kolay olsaydı, köy kilisesi katedrale, yoksulun kulübesi de kral sarayına dönerdi. Ben papaz diye, kendi öğüdünü dinleyene derim. Yirmi kişiye birden kolayca davranış dersi verirdim, ama o dersi alacak yirmi kişiden biri olmaya gelince iş değişir. İnsanın beyni, kanını dizginleyecek yasalar koyabilir; ama kızışmış tutkular soğuk kuralların üstünden atlayıp geçecektir."[128]

Portia'nın sözleri anlamlıdır. Gerçekten de "bilmek" ve "yapmak" iki farklı şeydir. "Bilmek" teori alanına, "yapmak" ise pratik alana denk düşer. Sadece teoriyle yetinenlerden eylem çıkmaz, bildikleriyle hep beklerler. Teorisiz pratikle yetinenlerin ise gittiği yol doğru olamaz, yanlış eylemden doğru hayat ortaya çıkmaz.

Portia babasının vasiyetine uygun olarak kendine talip aramaktadır. Vasiyete göre talipler; altından, gümüşten, kurşundan yapılmış üç sandık arasından birini seçeceklerdir; doğru seçimi yapan Portia'yla evlenmeye hak kazanacaktır. Diğer talipler yanlış seçim yaparak şans oyununu kazanamazlar. Şimdi sıra Bassanio'dadır. Bassanio'nun önüne üç sandık konur:

"Birincisi altından, üstünde de şöyle yazıyor:
'Beni seçen, çok kişinin istediğini kazanacak.'
İkincisi gümüşten ve şu söz var üstünde:
'Beni seçen, neye layıksa onu elde edecek.'
Üçüncüsü kasvetli kurşundan; dosdoğru uyarıyor:
'Beni seçen, nesi varsa verip gözden çıkarmalı.'"[129]

Bassanio üç sandığın her birinin anlamı üzerinde düşünerek seçimini açıklar:

"**Dış görünüş bazen hiç de yansıtmaz gerçeği;**
Oysa dünya hep gösterişe kanmıştır.
Adaleti alalım: Duruşma sırasında,
Şöyle zarif sözlerle terbiye edilip sunulsa,
Gizlenmeyecek kötülük, örtülemeyecek yolsuzluk var mı?
…
Ne denli katıksız olursa olsun,
Dışardan bakıldığında iyi yanı bulunmayacak
Kötülük yoktur yeryüzünde.
…
İşte böyle, **süs dediğin,**
Tehlike dolu denizin aldatıcı kıyısıdır;
Hintli güzelin yüzündeki göz alıcı tül peçedir;
Kısacası, en akıllı insanları bile tuzağa düşürmek için
Yalan dolanla dolu şu devrin büründüğü
Doğruluk kisvesidir.
O halde, sen ey alımlı altın,

[128] A.g.e., s.27-28
[129] A.g.e., s.63

Midas'ın sert lokması, istemiyorum seni!
Seni de istemiyorum, herkesin uşağı,
Soluk yüzlü sefil! Oysa sen, yalın kurşun,
Vaatte bulunmak bir yana, tehdit eder gibisin;
Ama senin sadeliğin, parlak sözlerden çok etkiledi beni.
Sonu sevinç olsun diyorum
Ve işte seçiyorum seni!"[130]

Dış görünüşün çoğu kez gerçeği yansıtmadığı açıktır. "Görünüşün gerçekliğine" kanmak yanılgıdır. Çünkü görünüşün gerçekliği ile gerçekliğin görünüşü üst üste düşmez. Bassanio kurşun sandığı seçerek vasiyete göre doğru seçim yapmıştır; Portia ile evlenmeye hak kazanmıştır. Portia da onun kazanmasından memnundur. Bassanio, Portia'ya aşk-sevgi dolu bir sürü romantik laf eder. Bu sadece görünüşün gerçekliğidir. Gerçekliğin görünüşü ise başkadır. Portia bunu bilir. Yine de aşkın paradan üstün olduğunu ima eden yalancı bir hava yaratırlar. Portia, Bassanio'ya der ki:

"Ah o bakışların yok mu! Başımı döndürdü,
İkiye ayırdı beni böyle:
Bir yarım senin, öteki yarım senin
- 'Kendimin' diyecektim; ama benimse senin demek;
O halde hepsi senin."[131]

Bassanio hem kadına, hem onun malına mülküne sahip olur. Hepsi onundur artık. Portia için bu büyük mutluluktur. Bu mutluluğu şu sözlerle dile getirir Portia:

"Benliğim ve benim olan her şey
Şimdi size aktarıldı, sizin oldu.
Şimdiye dek bu güzel konağın sahibi,
Hizmetkârların efendisi, kendimin ecesi bendim.
Şimdi, şu anda ise artık, bu ev,
Bu hizmetkârlar ve şu karşınızdaki ben,
Siz lordumun olduk."[132]

* * *

Launcelot, Shylock'un yanında çalışan bir hizmetkârdır. Efendisini sevmez, ama kendisini sömürdüğü, ezdiği için değil! Yahudi olduğu için! Launcelot'un şu sözlerinden onun Yahudi karşıtı olduğu bellidir:

"Yahudi'den kaçıp kurtulmak için şeytanın sözüne uymam gerek, şeytansa (çok afedersiniz) iblisin ta kendisi: Yahudi kesinlikle insan kılığında bir şeytan…
…
Efendim tam bir Yahudi - hediye yerine yağlı bir ip ver ona daha iyi.
…
Bundan sonra Yahudi'nin yanında duran Yahudi olsun!"[133]

[130] A.g.e., s.83,84
[131] A.g.e., s.81
[132] A.g.e., s.86-87
[133] A.g.e., s.44,47

Uşak Launcelot, Shylock'u bırakıp Bassanio'nun hizmetine girer. Böylece gösterilmiş olur ki, Yahudi'den kaçana Hıristiyanlar sahip çıkar. Shylock'tan kaçacak olan sadece uşak Launcelot değildir. Shylock'un Jessica isimli kızı da babasını bırakıp, Hıristiyan Lorenzo'nun kucağına sığınacak, Yahudiliği terk edip Hıristiyan olacaktır. Jessica'nın sözleriyle:

"Ah, babamın evladıyım diye utanmak
Ne korkunç bir günah!
Ama, kızı olarak onun kanından gelme olsam da,
Davranışımda ona çekmiş değilim.
Oo Lorenzo, eğer sözünü tutarsan,
Son bulacak bu dertlerim,
Hem Hıristiyan olacağım, hem seni seven eşin."[134]

Jessica babasının altınlarını da çalarak Lorenzo ile birleşir. Jessica'nın kendine ve babasına ihaneti üstün bir davranışmış gibi sunulur. Bu birleşme Hıristiyanlığın üstünlüğünü bir kez daha pekiştirir.

Shylock, kızının bir Hıristiyana kaçtığını duyunca kızgınlığından yerinde duramaz, yollara düşer. Önüne gelene derdini anlatır. Antonio'nun arkadaşı Solanio, Shylock'un durumunu anti-semitik sözlerle betimler:

"Hayatımda hiç, o köpek Yahudi'nin sokaklarda attığı kadar
Acayip, tüyler ürpertici, durmadan değişen,
Şaşkın bir çığlık duymamıştım.
'Kızım! Ah dukalarım! Vah kızım!
Hıristiyanla kaçmış! Ah benim Hıristiyan dukalarım.
Adalet! Kanun! Dukalarım ve kızım!"[135]

Yine Solanio'nun, Shylock'un kendine doğru geldiğini gördüğü zaman söylediği şu sözler de onun anti-semitizmini simgeler:

"Şeytan araya girmeden hemen 'Amin' diyeyim bu söze, çünkü işte kendisi Yahudi kılığında geliyor."[136]

Bu Yahudi karşıtlığına oyunun başka bir yerinde Antonio da katılır. O der ki:

"Yahudi yüreğini yumuşatmaya çalışmaktansa,
Dünyanın en sert şeyini yumuşatmayı dene daha iyi;
O yürekten serti yoktur çünkü."[137]

Shakespeare oyunun inandırıcılığından kopmak istemediğinden dolayı Shylock'a da söz verir. Karakterlerin anti-semitik konuşmalarına karşı, Shylock'un haklı ve anlamlı yanıtı şudur:

"Yahudi'nin gözü yok mu? Yahudi'nin elleri yok mu; organları, boy posu, duyuları, duyguları, heyecanı yok mu? Aynı yiyecekle beslenmiyor mu, aynı silahla yaralanmıyor mu, aynı hastalıklara yakalanmıyor mu, aynı yollarla iyileşmiyor mu, aynı kışın ve yazın üşüyüp

[134] A.g.e., s.53
[135] A.g.e., s.67
[136] A.g.e., s.76
[137] A.g.e., s.108

ısınmıyor mu? Farkı ne Hıristiyan insandan? Etimizi kesince bizim de kanımız akmaz mı? Gıdıklanınca gülmez miyiz? Zehirlenirsek ölmez miyiz? Peki ya bize haksızlık ederseniz öcümüzü almaz mıyız? Her şeyde size benzediğimize göre, bunda da benzeyeceğiz tabii. Yahudi Hıristiyan'a haksızlık edince, karşılığında göreceği iyilik ne? İntikam! Hıristiyan Yahudi'ye haksızlık ederse, Hıristiyan örneğine göre karşılığı ne olmalı? İntikam tabii! Hainlik etmesini sizden öğrendim, yine size uygulayacağım."[138]

* * *

Bu arada Antonio'nun gemileri denizde kaybolmuştur, Shylock'a borcunu ödeyemez. Bassanio'nun karısı Portia borcu ödemeyi kabul eder, ardından da Bassanio'ya şöyle der:

"Bana pahalıya geldin doğrusu;
Onun için, sevgim de paha biçilmez olacak."[139]

Portia sevgiyi parayla ölçer. Bassanio ona pahalıya gelmiştir; o nedenle sevgisi paha biçilmez olacaktır. Bassanio, parayla ölçülen sevginin değerini bilmelidir. Zaten Portia'nın bütün serveti Bassanio'nun olduğuna göre, Bassanio'nun sevgisinin büyüklüğü servetin büyüklüğü kadardır.

Portia parayı gözden çıkarmıştır; ancak Shylock ödeme tarihi geçen parayı istemez, senette yazılanın uygulanmasını ister. Kısacası Shylock, Antonio'nun etini istemektedir. Sorun, Venedik Dükü'nün mahkemesinde çözülecektir.

Mahkeme kurulur, Portia avukat kılığına girerek Antonio'yu savunmayı üstlenir. Portia savunmasını öyle hazırlamıştır ki, merhametli hükümdarlara da aradan pay çıkmıştır. Shylock'un krallar gibi merhametli olmasını isteyen Portia şöyle konuşur:

"Hükümdarın asası, dünyasal gücü gösterir;
Hayranlık uyandıran, yüce bir mevkiin simgesidir;
Kralların korkutucu, ürkütücü özellikleri onda yatar.
Oysa merhametin yeri bütün bunların ötesindedir;
Kralların yüreğinde taht kurmuştur o;
Yüce Tanrı'nın bir özelliğidir."[140]

Venedik Dükü, davadan vazgeçmesi için Shylock'u uyarır; ona, "Merhamet etmeyen merhamet göremez," der. Shylock Venedik adaletinin ikiyüzlülüğünü açık ederek, kendi hakkını burjuva hukukuna dayandırır; çünkü Venedik yasalarına göre haklı olan Shylock'tur, elinde yasalara uygun senet vardır. Shylock kendini şöyle savunur:

"Haksızlık etmedim ki hükümden korkayım.
Aranızda satın alınmış birçok köle var.
Eşeklerinize, köpeklerinize, katırlarınıza yaptırdığınız
Ne kadar adi ve aşağılık iş varsa
Onlara da aynısını layık görürsünüz;
Sırf adamları paranızla aldınız diye.
Şimdi size, salıverin bunları desem;
Mirasçılarınızla evlendirsenize;

[138] A.g.e., s.77
[139] A.g.e., s.93
[140] A.g.e., s.114

Niye bunlar yük altında böyle ter döküp duruyor;
Onların yatakları da sizinki kadar yumuşak olsun;
Onların midesine de sizin yediğiniz yemek girsin, desem;
Cevap olarak, 'Köleler bizim,' demez misiniz?
Benim de size cevabım aynı:
Ondan istediğim et parçası pahalıya mal oldu bana;
Bana ait o et ve onu istiyorum.
Eğer vermezseniz, yazıklar olsun yasalarınıza!
Venedik'te adaletin gücü yokmuş demek."[141]

Shylock'un burjuva hukukundan gücünü alan bu haklı sözlerine, Venedik'teki yasalara bağlı kalındığı sürece karşı çıkılamaz. Bunun için ne Dük, ne Antonio, ne de avukat kılığındaki Portia yasalara karşı çıkmayı düşünür. Çünkü yasalar bir kez delindiği zaman onları işletmek mümkün olmaz. Bu yüzden Portia, "Venedik'te konulmuş yasaların üstünde hiçbir güç yoktur" diyerek, Venedik devlet sistemini ve yasalarını savunur.

Yasalar uygulanacaksa Shylock'un hakkı verilmeli, imzalanan senedin "et koparma" maddesi hayata geçmelidir. İşte tam bu noktada burjuva hukukunun ikiyüzlülüğü devreye girer. Avukat kılığındaki Portia, varolan başka bir yasayı Shylock'un önüne demagojik biçimde çıkarır. Portia, Shylock'a şöyle der:

"Bu anlaşma sana bir damla bile kan vermiyor.
İfade tam olarak 'yarım kilo et'.
O halde anlaşmayla verileni al;
Yani yarım kilo etini.
Ama bu eti keserken
Bir damla bile Hıristiyan kanı akıtırsan,
Venedik yasaları uyarınca
Tüm malına ve mülküne el konularak
Hepsi Venedik devletine aktarılacak."[142]

Böylece, hukuksal çelişkilerin ve hilenin kurbanı Shylock olur. Antonio'ya verdiği parayı alıp gitmeye razıdır, ama artık geçtir. Shylock'un güvendiği Venedik yasaları şimdi onu cezalandıracaktır. Portia yasalara dayanarak (daha doğrusu hukukun taraflı yanlarından yararlanarak) der ki:

"Dur bakalım Yahudi;
Yasaların işi bitmedi seninle.
Venedik Yasalarına göre,
Bir yabancının, dolaylı veya dolaysız yollarla,
Herhangi bir vatandaşın canına kastettiği kanıtlanırsa,
Mal mülkünün yarısı mağdur tarafa verilir;
Öteki yarısı devlet hazinesine aktarılır.
Suçlunun canını bağışlamak,
Başka hiçbir mercinin etkisi olmaksızın
Dük'ün merhametine kalır.
Bence şimdi sen bu durumdasın."[143]

[141] A.g.e., s.109
[142] A.g.e., s.119-120
[143] A.g.e., s.122

Shylock alacağından vazgeçmiştir, canını kurtarma derdine düşmüştür. Venedik Dükü merhametini göstererek Shylock'un canını bağışlar. Shylock'un mal mülkünün yarısı devlete, diğer yarısı Antonio'ya kalacaktır. Antonio iyi bir Hıristiyan olduğunu göstermek istercesine şöyle der:

"Sayın Lordum Dük hazretlerinin ve mahkemenin izniyle,
Mal mülkünün yarısına ilişkin cezanın kaldırılması
Benim için uygundur; yeter ki öteki yarısı,
Ölümünden sonra, kısa bir süre önce
Kızını kaçıran gence verilmek üzere
Emaneten bana bırakılsın.
İki şart daha var: Birincisi,
Ona yapılan bu iyilik karşılığında
Derhal Hıristiyan olacak;
İkincisi ise, bu mahkeme önünde
Yasal bir belge düzenleyerek
Sahip olduğu her şeyi ölümünden sonra
Oğlu Lorenzo'yla kızına bırakacak."[144]

Shylock şartları kabul etmezse, Dük onun canını bağışlamayacaktır. Çaresiz kalan Shylock şartları kabul eder. Yahudi Shylock'a Hıristiyanlık zorla kabul ettirilmiştir. Hıristiyan adaleti galip gelmiş, hakkını isteyen Shylock -aslında Yahudiler- cezalandırılmıştır. Bu şekilde Hıristiyanlığın, Yahudilik karşısındaki üstünlüğü onaylanmıştır.

Tarihsel olarak Shylock haklıdır; ne çare ki Shylock'un yanlışı, kendi ulusuna yapılan eziyetin acısını bireysel olarak bir insandan çıkarmak istemesidir. Bireysel kin insanı alçaltır. Shylock'a gerekli olan doğru bir bilinçtir. Shylock'un ise böyle bilinci yoktur.

[144] A.g.e., s.123

YOK YERE YAYGARA
(KURU GÜRÜLTÜ)

"Kendi mükemmelliğini kabul etmemek,
Her zaman üstünlük göstergesi olmuştur."

Don Pedro, "Yok Yere Yaygara"
W.Shakespeare

1598 ya da 1599 yılında yazılmış. Shakespeare oyunun konusunu, Aristo'nun epik bir şiirinden ve Bandello'nun bir hikâyesinden almış. *Yok Yere Yaygara* 1613 yılında sarayda da sergilenmiş.

* * *

Aragon Prensi Don Pedro, Messina Valisi Leonato'yu ziyaret ederken, yanında Claudio ve Benedick adlı iki lordu getirmiştir. Lord Benedick kadın cinsini hor gören bir adamdır. Kadınların eninde sonunda erkekleri aldatacağını düşünen Benedick evliliğe karşıdır. Hiçbir kadına güvenememektedir. Onun kadınlar konusundaki görüşü şudur:

"Beni doğuran kadına teşekkür borçluyum; beni büyütüp yetiştiren kadına yine naçizane şükranlarımı sunuyorum; ama alnımın çatına boynuz takmaya ya da görünmez kayışa borazanımı asmaya gelince, kadınlar kusuruma bakmasınlar. **Herhangi bir kadına güvensizlik göstererek onlara haksızlık etmektense, hiçbirine güvenmeyerek kendime hakça davranırım daha iyi.** Tabii bunun zararı ve belki de yararı şu ki, ömür boyu bekâr kalacağım."[145]

Benedick beğenebileceği bir kadındaki özellikleri şöyle sıralar:

"Kadının biri güzelmiş, beni ilgilendirmez; bir başkası akıllıymış, ilgilendirmez; bir ötekisi iffetliymiş, ilgilendirmez. Tüm erdemleri kendinde toplamadıkça hiçbir kadın benim gözüme giremez. Bir kere zengin olmalı, bu kesin; akıllı olmalı, yoksa hiç yaklaşmasın; iffetli olmalı, yoksa pazarlığa bile girmem; güzel olmalı, yoksa yüzüne bakmam; yumuşak huylu değilse, benden uzak dursun; soylu değilse beş para etmez; tatlı dilli olmalı; çalıp söylemeyi çok iyi bilmeli; saçının rengine gelince… Tanrı vergisi olmalı."[146]

Benedick kadının zenginliğini, soylu bir aileden gelmesini erdem olarak görür. Dikkat edilirse Benedick'in talepleri arasında en önemli şey eksiktir: Sevgi. Lord Claudio ise aşka inanmaktadır, inancını Vali Leonato'nun kızı Hero'ya âşık olarak gösterir. Ne var ki, aşkını Hero'ya söyleyemez, Aragon Prensi Don Pedro'dan yardım ister. Don Pedro, Claudio'ya yardım edecektir. Ama nasıl? Don Pedro'nun bulduğu uygun yol şudur:

"Bildiğim kadarıyla bu gece şenlik var.
Ben senin kılığına girer, güzel Hero'ya,
Claudio olduğumu söylerim
Baş başa kaldığımızda ona kalbimi açarım;

[145] W.Shakespeare, *Yok Yere Yaygara*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1998, s.29
[146] A.g.e., s.56

Aşkımı öyle güçlü, öyle yaman anlatırım ki,
Kulağını zorla tutsak alırım.
Sonra gider durumu babasına açarım;
Sonuçta, kız da senin olur."[147]

Don Pedro maskeli baloda bu acayip planı uygular. Hero, Claudio ile evlenmeyi kabul eder. Düğün hazırlıklarına başlanır.

* * *

Vali Leonato'nun, Beatrice isimli bir yeğeni vardır. Beatrice ile Hero iyi arkadaştır. Hero uysal bir kızken, Beatrice kibirli-huysuz bir kızdır. Ayrıca Beatrice erkekleri hor görmekte, evliliğe hoş gözle bakmamaktadır. Beatrice'in görüşü şöyledir:

"Kur yapma, evlilik ve pişmanlık üçlüsü; tıpkı İskoç dansı, ağır dans ve titrek dansa benziyor: Kur yapma işi ateşli ve hızlı; aynı İskoç dansı gibi ve onun kadar da acayip; evlilik, ağır aksak tempoda; geleneğe, usule uygun yürüyor; arkadan pişmanlık geliyor ve titreyen bacaklarla iniş aşağı kaptırıp gidiyor, ta ki kendini mezarın dibinde bulana kadar."[148]

Bu sözlerde gerçek payı büyüktür. İki cins arasındaki ilişkinin başlangıcı ateşli ve hızlıdır; tutku yüklüdür. Ulaşılacak amaç evliliktir. Evlilik başladıktan sonra sorunlar başlar; ilişkinin ateşi, hızı azalır. Paylaşılan şeyler önemini yitirir, paylaşılmak istenen ama paylaşılamayan şeyler artar. Giderek ilişki, tutkusunu yitirip sıradan alışkanlığa dönüşür.

Beatrice de Benedick gibi kendini beğenmiş bir tiptir. Benedick'e kadın beğendirmek ne kadar zorsa, Beatrice de erkek beğendirmek o kadar zordur. Beatrice ile Benedick aynı hamurdan yapılmış insanlardır. Beatrice ve Benedick birbirlerini sevmemekte, hatta birbirlerinden nefret etmektedir. Fakat onların dostları ikisinin evlenmesini istemektedir. Beatrice ile Benedick'e "iyi niyetli bir komplo" kurarak, her birinin ötekine âşık olduğunu kabul ettirirler. Evliliğe karşı olan Beatrice şöyle konuşmaya başlar:

"Elveda kibir! Elveda genç kız gururu!
Ardınıza gizlenmenin yararı yok artık bana!
Ama sen seve dur Benedick; karşılığını göreceksin;
Yaban yüreğim uslanıp, eline yakışır olacak.
İyiliğimi görünce bak nasıl yüreklenecеksin,
Aşklarımız birleşecek, kutsal bağla bağlanacak!"[149]

Benedick de düşüncelerini değiştirir, şöyle konuşur:

"Bugüne dek evliliğe bu kadar atıp tuttuktan sonra, benimle epey dalga geçip takılanlar olacak tabii, ama zevkler değişemez mi? Kişi gençlikte bayıla bayıla yediği ete, yaşlanınca tahammül edemeyebilir. Alaylar, sivri sözler, yani insan aklının kâğıttan kurşunları yüzünden canının istediğini yapmaktan vaz mı geçecek yani? Yo, niye geçsin? Dünyaya insan lazım. Ben de, bekâr öleceğim derken evleninceye kadar yaşayacağımı düşünmemiştim."[150]

[147] A.g.e., s.32
[148] A.g.e., s.40
[149] A.g.e., s.72
[150] A.g.e., s.65

Sonuçta birbirlerini sevdiklerini sanan Benedick ve Beatrice arasında inandırıcılığa dayanmayan suni bir aşk ilişkisi kurulmuş olur.

* * *

Aragon Prensi Don Pedro'nun, Don John isimli gayri meşru bir kardeşi vardır. Don John kötü niyetlidir; Claudio-Hero çiftinin evlenmesini istememektedir. Don John bu evliliği engellemek için arkadaşı Borachio ile birlikte bir tuzak hazırlar.

Borachio flört ettiği Hero'nun hizmetçisi Margaret'i, Hero'nun giysilerini giyerek, Hero'nun penceresinden kendisiyle gece vakti konuşmaya ikna edecektir. Oraya Claudio ile Don Pedro çağrılacak; Margaret'i Hero sanıp, Hero'nun ihanet ettiğini düşüneceklerdir. Bu plan uygulanır, başarılı olur. Evlilik töreni sırasında Claudio Hero'yu reddeder, onun sadakatsiz olduğunu ve ihanet ettiğini söyler. Claudio der ki:

"Ah Hero, dış güzelliklerinin yarısı
Düşünce ve duygularına, yüreğine yansımış olsa
Kim bilir ne Hero olurdun!
Ama şimdi elveda, en kötü ve en güzel!
Elveda ey saf hainlik ve hain saflık!
Senden sonra, aşkın kapılarına kilit vuracağım,
Gözkapaklarımdan kuşku sarkacak,
Her güzelde tehlike görecek gözlerim,
Bir daha inanmayacak görünüşüne."[151]

Hiçbir şeyden haberi olmayan, suçsuz olan Hero düşer bayılır. Claudio ile diğerleri evlilik salonunu terk ederler. Nikâhı kıyacak Rahip, Hero'nun suçsuz olduğuna inanmaktadır. Rahip, Hero'nun babası Leonato'ya bir plan önerir: Etrafa Hero'nun ölmüş olduğu haberi yayılacaktır. Ölüm haberi nefreti acımaya dönüştürecektir. Claudio, Hero'nun öldüğünü duyunca pişmanlık duyacak, suçluluk duygusu altında ezilecektir. Böylece Claudio, Hero'nun suçlu olduğunu düşünse bile, "Keşke onu öyle suçlamasaydım," diyecektir. Ayrıca ölüm haberi Hero üzerine yapılacak dedikoduları önleyecektir. Rahip planın hedefini şu sözlerle ifade eder:

"Hero'nun öldüğü haberi yayılınca,
Ki hepimiz öldüğünü söyleyeceğiz,
Daha suçlandığının üstünden gün geçmeden,
Duyan herkes ardından yanıp yakılmaya başlayacak,
Yazık oldu, diyecek ve onu bağışlayacak.
Çünkü insanoğlu böyledir:
Elinde olanın gerçek değerini bilmez.
Ama o şey elden gidip yok olunca,
Birden kıymetleniverir ve işte o zaman,
Sahip olduğu sürece görmediği niteliklerini de
Görmeye Başlar. Claudio için de aynı şey olacak."[152]

Rahip'in senaryosu Hero'nun kurtuluşunu sağlayan nesnel bir içeriğe sahip değildir; ölüm acısının insan psikolojisinde yarattığı yarılmanın gücüne dayanmaktadır. Ölen bireyin

[151] A.g.e., s.100
[152] A.g.e., s.105

yüceltilmesi, bireyin yaşarken yaptığı hataların üzerinin örtülmesini sağlar. Olağan insanlar bu yüceltmeyi severek yaparlar; çünkü ölüden hiç kimseye zarar gelmez.

Rahip'in sözlerindeki en doğru yan şudur: İnsanoğlu elinde olan şeyin gerçek değerini onu kaybettiği zaman anlar. Çünkü insan, sahip olduğu şeyleri hiç kaybetmeyecekmiş gibi yaşar. "Herkes kaybedebilir" düşüncesini kabul eden birey, "ben kaybedebilirim" düşüncesine çoğu kez başlangıçta ulaşamaz. Ulaştığındaysa artık kaybetmiştir.

* * *

Beatrice, Hero'nun dostu olarak üzüntülüdür; Claudio'ya karşı intikam duygularıyla doludur. Hero'nun uğradığı haksızlığın cezasını Claudio canıyla ödemelidir. Beatrice fiziksel gücünün Claudio'yu öldürmeye yetmeyeceğini bilir. Tek çare Claudio'yu öldürecek bir insan bulmasıdır. Beatrice'in en yakınındaki insan, Claudio'nun en yakın dostu olan Benedick'tir.

Beatrice, Benedick'ten, Claudio'yu öldürmesini ister. Eğer Benedick, Beatrice seviyorsa, aşkını kanıtlamak için dostu Claudio'yu öldürmeyi kabul etmelidir. Benedick önce bu öneriye karşı çıkar; fakat sonradan "aşk, dostluktan daha önemlidir" düşüncesine bağlı kalarak Claudio'yu düelloya çağırmayı kabul eder:

"Tamam; kararımı verdim. Onu düelloya çağıracağım. Şimdi elini öpüp gidiyorum. Şu elin hakkı için, Claudio bunu pahalıya ödeyecek."[153]

Benedick'in tutumu aşkı yüceltir, ancak onun insanlığını azaltır. En yakın dostunu aşkı için öldürmeyi kabul eden Benedick aslında kendi insanlığını öldürür. Beatrice'in istemi de insanal bir yücelik taşımaz. Beatrice sevgisini değil, kadınsal gücünü kullanmış olur. Çünkü Beatrice, Benedick'i gerçekten sevmiş olsaydı, aşkına karşılık Claudio'nun canını istemezdi. Şartlı sevgi-aşk, gerçek sevgi değildir. Beatrice sevgisini, sevgiyle değil; sevgisini, intikam duygusuyla değiştirmiştir.

* * *

Hero'nun ölüm haberi Rahip'in dediği gibi istenen duygusal etkiyi bırakır. Claudio pişmanlık duygusuyla kıvranır, ama Hero'yu yürekten affedemez. Hero'nun babası Leonato, kızının başına gelen belaya en çok üzülen insandır. Hero'nun ölmediğini bilmesine rağmen, kızına sürülen lekenin temizlenemeyeceğini düşünmektedir. Leonato'nun dostları onu teselli etmeye çalışır. Ona, "Kederi bu kadar yaşamak akıllıca değil," derler. Leonato haklı bir yaklaşımla şöyle der:

"Lütfen boşa öğüt vermekten vazgeç;
Hepsi kulaklarımdan geçip gidiyor çünkü;
Tıpkı suyun elekten geçtiği gibi.
…
İnsan, acıyı kendi duymuyorsa,
Rahatça öğüt verip teselli sunabilir;
Ama o acıyı tatmaya görsün,
Çılgınlığa karşı ilaç yerine akıl verenin,
Azmış deliliğe, ipek iplikle köstek vuranın,
Ağrıyı nefesle, sancıyı lafla dindirmeye kalkanın

[153] A.g.e., s.111

Öğütleri isyana döner bir anda.
Yok yok; herkes kendine görev edinmiş,
Keder yükünün altında kıvranan birini gördü mü,
Hemen başlıyor sabır, tahammül dilemeye,
Ama aynı şey kendi başına gelince
Kendi öğüdünü dinlemeye kimsenin aklı yetmiyor.
Onun için, bana akıl verme;
Dertlerimin çığlığında nasihat filan duyulmuyor."[154]

* * *

Olayların gelişim sürecinde Benedick'in, Claudio'yu öldürmesine gerek kalmaz. Borachio işlediği suçu açıklar, Hero'nun suçsuzluğu ortaya çıkar. Hero'nun öldüğüne inanan Claudio, kendilerine yapılan komployu öğrendikten sonra daha fazla suçluluk duygusuna kapılır. Kendisini Leonato'ya affettirmek için Hero'nun kuzeniyle evlenmeyi kabul eder. Claudio sevmediği bir insanla evlenmeyi kabul ederek kendini cezalandırmaktadır. Claudio'yu düğün günü bir sürpriz beklemektedir. Claudio, gelinin peçesini kaldırdığında karşısında Hero'yu görür. Hero'yla evlenirler. Mutluluk senaryosunu tamamlamak için Benedick ile Beatrice de evlenirler. Böylece oyun mutlu sona erişmiş olur. Mutluluğun az, mutsuzluğun çok olduğu gerçek dünya ise kederli biçimde dönmeye devam eder.

[154] A.g.e., s.117,118

SİZE NASIL GELİYORSA
(BEĞENDİĞİNİZ GİBİ)

”Üzülen insan üzmemeyi de bilir.
Aşk yüzünden çektiğim acıya üzülüyorsan,
Aşkını ver bana yeter; ne bende acı kalır,
Ne sende üzüntü.”

Silvius, ”Size Nasıl Geliyorsa”
W.Shakespeare

Bu komedyanın 1599 veya 1600 yılında yazıldığı sanılıyor. *Beğendiğiniz Gibi* adıyla da Türkçe’ye çevirilen eseri Shakespeare, Thomas Lodge’un yazdığı ”Rosalynde” öyküsünden esinlenerek, ona yaptığı eklemelerle ortaya çıkarmış.

Oyunun hiçbir yerinde gerilim yoktur; aksine huzurun, sevincin, uyumun egemenliği vardır. Oyunda herkes canının istediği gibi davranır. Komedyanın konusu ilgimizi çekmez; ama kişilerin düşünce, duygu ve davranışları ilgi merkezimize oturur. Özellikle soytarı Touchstone’un ve melankolik Jaques’in sözleri düşünülmeye, tartışılmaya değer.

* * *

Dük Frederick, ağabeyi Büyük Dük’ün iktidarını ve topraklarını gasp ederek onu Arden Ormanı’na sürgün eder. Büyük Dük’ün, Rosalind adlı kızı sürgüne gönderilmez; Dük Frederick tarafından kızı Celia’ya arkadaşlık etmesi için sarayda tutulur. Kardeşler arasındaki anlaşmazlık, bu iki genç kız arasındaki içten dostluğu zedelemez. Celia, babasının yaptığı haksızlığın bilincindedir, Rosalind’in üzüntüsünü her zaman dostça paylaşır.

Büyük Dük’ün kızı Rosalind, Orlando isimli gençle tanışır, ona ilgi duymaya başlar. Orlando’nun Oliver isimli kıskanç bir ağabeyi vardır, Orlando’ya gaddarca eziyet etmektedir. Bu nedenle Orlando da Arden Ormanı’na kaçmak zorunda kalır. Kısa bir süre sonra Rosalind, amcası Dük Frederick tarafından Celia’nın karşı çıkmasına rağmen saraydan kovulur. Rosalind’i çok seven Celia onu yalnız bırakmaz, onunla birlikte gizlice kaçmaya karar verir. İki kız arkadaş Arden Ormanı’na gitmeyi, Rosalind’in babası Büyük Dük’ü bulmayı düşünmektedir. Bu yolculukta tehlikelerden korunmak için Rosalind erkek kılığına girer ve Arden Ormanı’na doğru yola çıkarlar.

* * *

Shakespeare’in *Size Nasıl Geliyorsa* adlı pastoral (kırsal) komedisinde, ”kader” ile ilgili birçok söz bulunabilir. Orlando, ”Yenilsem de zararı yok, kader zaten yüzüme hiç gülmemiş,”[155] diye söylenir. Yine Rosalind, ”Kaderin gözünden düşmüş biri,”[156] olduğundan yakınır. Oliver’in hizmetkârı Adam, ”Alın bu parayı; kargaların rızkını veren, serçeyi aç bırakmayan yüce Tanrı, beni de yaşlılıkta aç bırakmaz,”[157] der. Kader ve doğanın insan yaşamını nasıl etkilediği,

[155] W.Shakespeare, *Size Nasıl Geliyorsa*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999, s.30
[156] A.g.e., s.33
[157] A.g.e., s.49

yönlendirdiği konusunda Celia ile Rosalind hoş bir sohbete girerler:

”*Celia*: Hadi gel oturup Kader denen o hamarat kadınla çıkrığına veriştirelim biraz; belki bizi duyar da lütuflarını eşit dağıtır.

Rosalind: Keşke duyurabilsek sesimizi, çünkü armağanları hep yanlış yerlere gidiyor; bu gönlü bol kör hatun en çok da kadınlara layık gördüğü lütuflarda yanılıyor.

Celia: Hem de nasıl! Güzel yaptığı kadınlardan çoğu kez namusu esirgiyor; namuslu yarattıkları da yüzüne bakılmaz oluyor.

Rosalind: Ama olmadı ki; sen Kader’in işiyle Doğa’nınkini karıştırdın. Kader, bu dünyanın armağanlarına hükmeder, Doğa’dan gelen özelliklere değil.”[158]

Demek Rosalind’e göre: İnsanın güzel veya çirkin olmasına doğa, insanın başına gelenlere de kader karar veriyor. Doğa insana zekâ veriyor, ama kader insanı oradan oraya sürüklüyor. İnsan iradesiyse kaderin izin verdiği kadarıyla kendisini ortaya koyabiliyor.

* * *

Büyük Dük sürgüne giderken kendisini seven birkaç lord arkadaşını yanına almıştır. Arden Ormanı’nda doğayla baş başa yaşam sürdürmektedirler. Büyük Dük uğradığı haksızlığın verdiği acılara karşın, doğanın ona sunduğu güzelliklerle teselli bulmaya çalışmaktadır. Daha önceki saray yaşamıyla, şimdiki doğa yaşamını karşılaştıran Büyük Dük, arkadaşlarına şöyle seslenir:

”Ee, dostlarım, sürgündeki kardeşlerim;
Bu hayata alıştıktan sonra, sizce de her şey,
O sahte, tantanalı ortamdan daha tatlı değil mi?
Şu orman, hasetlik dolu saraydan daha güvenli değil mi?
Âdemin çektiği sıkıntıyı hissetmiyoruz bile burda,
Mevsimler önemli değil bizim için:
Kış günü esen dondurucu rüzgâr,
Hırçın uğultusu ve keskin dişleriyle
Bedenime çarpıp beni ısırdığında,
Soğuktan kaskatı kesilsem de, gülümsüyor,
’Hiç değilse iltifattan sayılmaz bu,’ diyorum,
’Bunların hepsi yalnızca birer danışman;
Ben neyim, nasıl bir varlığım,
Duyularım aracılığıyla anlamamı sağlıyorlar.’”[159]

Büyük Dük bir açıdan haklıdır; ormanda dostlar arasındaki yaşam samimi yaşamdır; bireysel çıkar çelişkilerini, yabancılaşma duygusunu azaltır. İnsan kendi benliğini, doğanın tarafsız sakinliğiyle dengeler; temel çelişki insan ile insan arasında değil, insan ile doğa arasındadır. Saraydaki yaşamsa içtensiz yaşamdır; iltifat, ikiyüzlülük, çıkarcılık, kibarlık, ihanet, insanlar arasında dostluk maskesiyle dolaşır. Buradaki temel çelişki, insan ile insan arasındadır.

* * *

[158] A.g.e., s.23
[159] A.g.e., s.43

Saraydaki yaşamla, ormandaki yaşam farklıdır; ama sorunlu bir toplum içinde nerede olursa olsun yaşanan aşk sorunludur. Çünkü cinsel aşk, insan ile insan arasında yaşanabilir ve toplumun etkilerini üzerinde taşıyan insan bütün kusurlarını aşkın içine taşır.

Arden Ormanı'nda çobanlık yapan Silvius, Phebe isimli çoban kızını sevmektedir. Phebe, Silvius'u hor görmekte, beğenmemektedir; ona karşı sevgisiz, hoyratça davranmaktadır. Âşık Silvius sevgisine karşılık bulamamanın hüznüyle içi yanmakta, çoban arkadaşına yüreğini dökmektedir:

"Gençliğinde istediğin kadar içten sevmiş ol;
Gece yarısı yastığa kapanıp istediğin kadar iç çekmiş ol.
Bence dünyada yoktur benim gibi sevmiş erkek;
Ama ola ki geçmişte sen de benim gibi aşka düştüysen,
Kimbilir kendinden geçip ne saçmalıklar yapmışsındır."[160]

Silvius'un arkadaşı onu anlamaz. "Binlercesini yaptım, ama unuttum gitti," der. Çoban Silvius yine konuşmaya başlar:

"**O zaman asla yürekten sevmemişsin demek.**
Aşk yüzünden yaptığın şapşalca şeylerden
En küçüğünü bile hatırlamıyorsan,
Hiç sevmemişsin bence sen.
Ya da şu anda benim yaptığım gibi oturup
Sevdiğini öve öve karşındakini bıktırmadıysan,
Hiç sevmemişsin bence sen.
Ya da, aşkımın şu anda bana yaptırdığı gibi,
Aşk yüzünden sen de ansızın,
Hop diye, işte böyle fırlayıp kaçmadıysan,
Hiç sevmemişsin bence sen.
Ah Phebe, Phebe, Phebe!"[161]

* * *

Büyük Dük'ün arkasına takılıp gönüllü olarak Arden Ormanı'na gelenlerden birisi de Jaques'tir. O, hayata "felsefi" gözlüklerle bakar, "filozof" gibi yorumlar yapar. Jaques çok düşünen, kendi içinde durgun, sessiz bir adamdır. Melankoliktir. Kendi hüznünden koca bir dünya geliştirip, onunla kendini tatmin eder. Dışarıyı sadece dıştan göründüğü gibi seyreder. Kendini şöyle tanıtır:

"Benim durgunluğum başkalarınınkine benzemez; mesela, bilgininki hasetlikten olur; müzisyeninki hayalcilikten, saraylınınki kibirden; askerinki ihtirastan; avukatınki kurnazlıktan; hanımlarınki fazla kibarlıktan; sevdalınınki bunların hepsinden. Ama benim durgunluğum tek ve bana özgü; içinde olmayan yok; ne gördüysem alıp damıtmışım, her yolculuktan dönüşte biraz daha derin düşünceye dalmışım; sonunda böyle durmadan düşünen biri olup çıkmışım."[162]

[160] A.g.e., s.52
[161] A.g.e., s.52
[162] A.g.e., s.103-104

Yaşamla ilgili çok şey bildiğini düşünen ”filozofların” da yaşamdan öğrenecekleri vardır. Touchstone adlı soytarı, Jaques'le konuşurken ”filozofca” laflar eder, onu şaşırtır. Soytarı cebinden saatini çıkarır, donuk gözlerle saate bakar, ”saat on,” der Jaques'e ve devam eder:

”Yaşamak dediğin ne ki! Daha bir saat önce dokuzdu,
Bir saat sonraysa on bir olacak ve işte böyle, bizler de
Saatten saate olgunlaşıyor, olgunlaşıyor;
Saatten saate çürüyor, çürüyoruz;
Bu hikâye de böyle sürüp gidiyor.”[163]

Jaques bir soytarıdan bile öğreneceği şeyler olduğunu anlamıştır. Soytarı Touchstone'un felsefi söylemi Jaques'i etkilemiştir. Artık Jaques yaşama bakış tarzını daha felsefi olarak formüle edebilir:

”**Tümüyle bir sahnedir yaşam;**
Erkeklerle kadınlarsa, hepsi birer oyuncu;
Biri çıkar, öteki girer ve her biri,
Kendine düşen sürede pek çok rol oynar;
İnsanın yedi dönemi yedi perde eder.
İlk perdede bebektir; dadısının kollarında
Cıyak cıyak bağıran, her an kusan bir bebek.
Sonra, sızlanıp duran okul çocuğu gelir;
Elinde çantası, pırıl pırıl sabah suratıyla;
Salyangoz gibi sürüne sürüne,
Gönülsüzce okuluna yollanan çocuk.
Sonra sıra sevdalıda: baca gibi iç çeker durur,
Ezgiler düzer sevdiğinin kaşlarına.
…
Sahne değişir;
Altıncı dönemde sıra
Sıska, terlikli, pimpirik ihtiyara gelir;
Gözlükleri burnunun üstüne düşmüş, yanakları sarkmış,
Gençliğinden kalma iyi korunmuş pantolonu,
Bir deri bir kemik bacaklarına çuval gibi bollaşmıştır;
O tok erkek sesi yeniden tiz çocuk sesine dönmüştür;
Islık gibi çıkar ağzından.
İlginç olaylarla dolu bu tarihsel oyunun son sahnesi
İkinci çocukluk ve sınırsız unutkanlıktır;
Ne diş kalmıştır artık, ne göz, ne tat,
Ne de başka bir şey.”[164]

Yaşadığımız hayatın dıştan görünüşü Jaques'in anlattığı gibidir. Doğuştan başlayıp ölüme kadar giden yol herkes için aynıdır; fakat bu yoldan nasıl geçildiği, yol boyunca nelerin yaşandığı farklıdır. Farklılık, yaşamın iç dokusunu oluşturur; gerçek yaşam da budur. Jaques; iyi-kötü, mutlu-mutsuz hayattan bahsetmez, sadece hayattan bahseder. Gerçek hayatsa, dıştan herkes için aynı gibi görünen hayatı soyduğumuzda ortaya çıkar.

[163] A.g.e., s.60
[164] A.g.e., s.65-66

Soytarı Touchstone, Lord Jaques'in görüşlerinden daha ileri giderek, hayatın farklı içsel yanlarını sorgular; çoban yaşamıyla, saray yaşamını karşılaştırır. Soytarının durduğu yer yanlış olsa da, yaşamın objektif farklılığı onun söylediği gibidir:

"Aslına bakarsan çoban, kendi içinde iyi bir yaşam, ama bir çoban yaşamı olarak beş para etmez. Bu yaşamda insan yalnız olduğu için çok hoşuma gidiyor; ama garip kaldığı için berbat bir yaşam bence. Vaktini hep kırlarda geçirdiğin için keyifli bir yaşam doğrusu, ama sarayda olmadığın için çok sıkıcı. Yani bak, sade bir yaşam olarak bana çok uygun, ama yiyecek kıt olduğu için mideme ters düşüyor."[165]

* * *

Erkek kılığına girmiş Rosalind daha önce ilgi duyduğu Orlando'ya Arden Ormanı'nda rastlar. Orlando sevmiş olduğu kızı tanımaz, aralarında dostça ilişki başlar. Orlando onun Rosalind olduğunu bilmeden, Rosalind'e karşı duyduğu aşkı anlatır. Rosalind, Orlando'nun aşkından emin olmak için onunla dalga geçerek konuşur. Orlando aşk hastalığına yakalanmıştır, derdine çare aramaktadır. Ganymede adını almış olan Rosalind, Orlando'yu tedavi edeceğine, onu aşk hastalığından kurtaracağına söz verir. Bunu da nasıl yapacağını Orlando'ya şöyle açıklar:

"Evet, bir kişiyi. Şöyle yaptım: 'Beni sevgilin olarak düşün,' dedim bu kişiye ve ona her gün bana kur yapma görevi verdim. Bu süre içinde ben de, ay gibi değişken bir kimliğe bürünüp, alıngan, kaprisli, huysuz, sevdalı ve sokulgan, kibirli, hayalci, yapmacıklı, kuş beyinli, güvenilmez, ağlamaklı, güler yüzlü pozlara girdim; **her duygunun ifadesini takındım; ama hiçbiri içten değildi. Tıpkı, çoğu erkekle kadında olduğu gibi**. Onu bir sevdim bir sevmedim, bir üzerine düştüm, bir uzaklaştım; bir gözyaşı döktüm, bir yüzüne tükürdüm. Sonunda o delice aşk hastalığından kurtuldu ve gerçek deliliğe yakalandı; dünyadan elini eteğini çekti, ücra bir köşeye çekilip tek başına keşiş hayatı yaşamaya başladı. İşte onu böyle iyileştirdim…"[166]

Zavallı Orlando kendisine yapılan öneriyi çaresizce kabul eder. Bu kabulleniş aslında Rosalind'e karşı duyduğu aşktan vazgeçmek demektir. Rosalind aşk hastalığını, aşkı öldürerek tedavi etmektedir. Rosalind aşkın doğduğu gibi aynı canlılıkta kalmadığını bilmektedir. Orlando'ya haklı olarak der ki:

"**İnsanlar kur yaparken Nisan, evlendikten sonra Aralık havasında olurlar. Kızlar da kızken Mayıs'tırlar, ama eş olunca gökte havalar değişir.**"[167]

Rosalind'in sözlerindeki gerçeklik oranı tartışılmaya gereksinim duyulmayacak kadar büyüktür. Dün olduğu gibi bugün de, karşı cinse ulaşmadan önceki durumla, ulaştıktan sonraki durum farklı değil mi?

* * *

Çoban Silvius'un âşık olduğu Phebe, erkek kılığında olan Rosalind'le ormanda karşılaşmış, ona ilgi duymuştur. Rosalind ona yüz vermez, onun yerine akıl verir; Silvius'un değerini bilmesini, kibirli olmamasını söyler. Çoban Silvius'u da Phebe'nin peşinden koşup durduğu için eleştirir, ona der ki:

---

[165] A.g.e., s.70
[166] A.g.e., s.86-87
[167] A.g.e., s.109

”Sana gelince, şaşkın çoban, dumanlı güney rüzgârı gibi,
Yağmur yaş yüklenmiş, oflaya puflaya
Ne koşup duruyorsun bunun peşinden?
Sen bu yakışıklı halinle onun gibi bin tane edersin.
Zaten senin gibi aptallar yüzünden
Dünya şapşal çocuklarla doluyor.
Aynasından yüz bulamayınca seni bulmuş kadın;
Olduğundan çok daha şirin görüyor kendini sende.”[168]

Sonra Rosalind, Phebe’ye dönüp son uyarısını yapar:

”İstersen dostça kulağına söyleyeyim,
Hazır fırsat çıkmışken satmaya bak kendini;
Böyle uygun bir pazar bir daha ya bulunur ya bulunmaz.
Hadi adamdan af dile, onu sev ve teklifini kabul et;
Çirkinlerin en çirkini kibirli çirkindir.”[169]

Bu sözleriyle Rosalind kadın cinsinin toplumsal konumunu dile getirmiş olur.

* * *

Arden Ormanı’nda bu türlü olaylar yaşanırken, kötü yürekli Dük Frederick, Orlando’nun ağabeyi Oliver’in mal varlığına el koyup, onu da Arden Ormanı’na gitmeye zorunlu kılar. Orlando ormana gelmiş olan ağabeyini rastlantı sonucu ölümden kurtarır, kardeşler barışır. Önceden kötü insan olan Oliver anlaşılmaz bir hızla hemen iyi insana dönüşür.

Oliver, Dük Frederick’in kızı Celia’ya âşık olur. Soytarı Touchstone daha önceden, saf bir köylü kızı olan Audrey’e âşık olmuştur. Bütün âşıkları birleştirme zamanı gelmiştir. Sonunda Rosalind kimliğini açıklar ve Evlilik Tanrısı Hymen’in kişi olarak evlilik törenine katılımıyla bütün âşıklar (Rosalind-Orlando, Touchstone-Audrey, Silvius-Phebe, Oliver-Celia) evlenir. İyi yürekli Büyük Dük de törene katılır, kızının mutluluğunu görmüş olur. Burada ilginç olan nokta Evlilik Tanrısı Hymen’in törende bulunması ve şöyle konuşmasıdır:

”Susalım hey! Kargaşayı yasaklıyorum;
Bütün bu acayip olaylara
Artık ben son veriyorum.
Şimdi içimizden şu sekizi elele tutuşsun
Ve Hymen’in ekibine katılsın…”[170]

Bu arada Arden Ormanı’na gidenin gelmediğini gören gaspçı Dük Frederick, kardeşini tamamen ortadan kaldırmak için ormana doğru yola çıkmıştır. Dük Frederick yabani Arden Ormanı’nın eteklerine geldiğinde bir din adamıyla karşılaşır ve onunla konuştuktan sonra nedamet getirip yine anlaşılmaz bir hızla ”iyi adam” olur; iktidarını sürgündeki ağabeyine bırakır, gasp ettiği toprakları geri verir, manastıra kapanır. Bu bilgileri getiren haberci şöyle der:

”Dük Frederick,

[168] A.g.e., s.97
[169] A.g.e., s.97
[170] A.g.e., s.140

Baktı ki ne kadar değerli adamı varsa
Akın akın bu ormana geliyor,
Koca bir ordu topladı ve komutayı da kendi aldı.
Amacı, buradaki ağabeyini yakalayıp
Kılıcıyla kafasını uçurmaktı. İşte bu amaçla
Bu yabani ormanın eteklerine kadar geldi;
Ama orda dini bütün bir ihtiyarla karşılaştı
Ve onunla bir süre konuştuktan sonra
Hem giriştiği işten hem de dünyadan vazgeçip
Tacını sürgündeki ağabeyine bıraktı.
Ağabeyiyle birlikte sürgün edilen insanlardan
Gasp ettiği toprakları da sahiplerine iade etti."[171]

Dinin "iyilikçi" etkisiyle ansızın zalimlikten vazgeçen Dük Frederick'in geldiği bu noktaya çok sevinen "filozof" Jaques de şöyle konuşur:

"Eğer yanlış duymadıysam,
Dük kendini dine adamış
Ve tantanalı sarayla her türlü bağını kesmiş.
…
O zaman ben onun yanına gidiyorum.
Ansızın dine dönen bu tür adamlardan
Öğrenmeye değer çok şey olabilir."[172]

Daha önce bir soytarıdan hayat konusunda doğruya yakın şeyler öğrenen Jaques, bu sefer başka bir yola girmiş olur. Shakespeare bu oyununda herkesi "kendine geldiği gibi" mutlu eder. Kötü insanlar birdenbire iyi insan olmuştur. Zalim Dük Frederick dinin ikna edici gücüyle yaptığı adaletsizlikleri düzeltmiştir.

[171] A.g.e., s.141
[172] A.g.e., s.142

ONİKİNCİ GECE

”Bilseniz efendim, dostlarım beni göklere çıkarıp eşek yerine koyuyorlar. Oysa düşmanlarım eşek olduğumu hiç saklamadan, gözüme baka baka söylüyorlar. Böylece, düşmanlarım sayesinde kendimi tanıyorum; dostlarım tarafından ise aldatılıyorum.”

Soytarı, ”Onikinci Gece”
W.Shakespeare

1598-1602 yılları arasında yazıldığı sanılıyor. 1601 yılı en uygun yazım tarihi olarak kabul ediliyor. ”Onikinci Gece” adı Noel şenliklerinden alınmıştır, dinsel içeriği vardır. Noel şenlikleri 24 Aralık gecesi başlar, 12 gün sonra biter. Son onikinci gece şenlik açısından önemlidir. Oyun bu şenliklerde oynanması amacıyla kaleme alınmıştır.

Oyunun başka bir ismi daha vardır: *Ne İsterseniz*. Oyunun konusu bir aşk hikâyesidir. Öykü, Barnabe Rich’in 1581’de yayınlanan ”Askerlik Mesleğine Elveda” adlı kitabından etkiler taşır. Shakespeare’in diğer oyunlarında olduğu gibi *Onikinci Gece* oyununda da varlıklı sınıf arasında geçen bir aşka tanık oluruz.

* * *

Dük Orsino, aşka âşık romantik bir adamdır. Oyunun başında Orsino aşk üzerine konuşarak kendini tanıtır:

”Müzik eğer aşkın gıdasıysa, durmayın çalın!
O kadar çalın ki, tıkabasa doysun gözü aşkın!
Şu ezgiyi çalın yeni baştan!
Hani yavaştan uçup giden melodisi olanı;
Ne güzel bir melodi;
Tıpkı menekşelerin güzel kokularını
Soluğuyla yalayıp çalan rüzgârın
Huzur veren tatlı ninnisi gibi
Şenlendirdi kulaklarımı!
…
Ey aşk, ne kadar duyarlısın her yeni düşünceye, duyguya;
Sevgilinin aklını çelen her yeni düşünceyi;
Yutmaya hazırsın aç denizler gibi.
Ama ne olursa olsun değeri
Bir anda yitiriyor hepsini!”[173]

Orsino bu sözleriyle aşkı sevdiğini, ancak aşkın açgözlülüğünden şikayetçi olduğunu anlatmak ister. Gerçek anlamıyla aslında açgözlü olan aşk değil, onu yaşayan insanlardır. Aşkın başlangıç döneminde insanların duyguları doruktayken birbirlerini tıka basa doyururlar, bir türlü doymazlar. Duyguların inişe geçtiği dönemdeyse, birbirlerini duygusal olarak aç bırakarak,

[173] W.Shakespeare, *Onikinci Gece*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1998, s.25-26

açgözlülüğü kışkırtırlar. Bütün sorun, aşkın içinde tokgözlü olan ”sevgiyi”, bilinçle-duyguyla besleyememekten gelir.

Dük Orsino, Kontes Olivia’yı ”deli” gibi sevmektedir, Olivia ona aynı duyguları hissetmemektedir. Olivia her erkeğin kendisine âşık olabileceğini düşünen, kendini aşırı beğenen, kendine âşık (narsisist) bir tiptir. Aslında Orsino’nun aşkı aşk sayılmaz. Çünkü Olivia ile Orsino arasında hiçbir duygusal ilişki yoktur, Orsino elde edilmesi güç bir kadının gizemciliğine tutkundur. Dük aşkını anlatırken, kadınların sevme gücünü küçülterek şöyle konuşur:

”Hiçbir kadın gönlüne
Bu kadar büyük heyecanlar sığamaz.
Kaldıramaz bu kadarını.
Ne yazık ki bir anlık iştahtır sevgileri-
Yürekten bir sevgi değil, bir tadımlık hoşlanmadır-
Oburluğa, doymaya ve kusmaya yönelik bir yaşantıdır;
Ya benimki: Denizler kadar açtır benim sevgim,
Denizler kadar da hazımlıdır.
Bir kadının bana duyduğu aşkla,
Benim Olivia’ya duyduğumu kıyaslama.”[174]

Dük Orsino çıldırasıya sevdiği Olivia’nın da kadın olduğunu unutmaktadır. Kadınların sevgileri ”bir anlık iştahsa” Olivia’nın sevgisi de böyle olmayacak mıdır?

Oyunda başka bir kadın daha vardır: Viola. Bu kadın, ikiz kardeşi Sebastian ile birlikte gemi kazasına uğramıştır, iki kardeş birbirinin öldüğünü sanmaktadır, ama ikisi de gemiciler tarafından kurtarılmıştır. İki kardeş (Viola ve Sebastian) kaderci tiplerdir. Kaderlerinin kendi geleceklerini belirlediğine inanırlar. Bu düşünceyi Viola şu sözlerle belirtir:

”Kader, gücünü göster! Bizler kendimizin efendisi değiliz. Yazılan bozulmaz. N’apalım öyle olsun.”[175]

Aynı yaklaşımı Sebastian’ın şu sözlerinde de buluruz:

”Şu sıralarda, yıldızlarım kara kara üstüme ışıldıyorlar; kara yazgım belki size de bulaşabilir. Onun için, beni bağışlayın ve siz gidin; ben de uğursuz talihime katlanayım.”[176]

* * *

Viola erkek kılığına girerek Dük Orsino’nun yanına hizmetkâr olarak girer, kendini Cesario olarak tanıtır. Bir süre sonra Orsino’ya âşık olur, ancak bu aşkı açıklayacak konuma sahip değildir. Viola’nın aşkı oyundaki tek samimi aşktır.

Dük, Cesario’yu, sevdiği kadın olan Olivia’nın yanına elçi olarak gönderir. Cesario (Viola) Dük’ün adına Olivia’ya kur yapacak, onun Dük’ü sevmesini sağlayacaktır. Dük, Cesario’ya der ki:

[174] A.g.e., s.82
[175] A.g.e., s.59
[176] A.g.e., s.60

”Sevgili delikanlı, inan bana;
Çünkü olgun görünüşüne karşın,
Sana erkek diyenler, yalan söylemiş olurlar.
Seninkilerden daha biçimli,
Daha yakut renkli değildir Diana’nın dudakları.
İnce sesin, tıpkı bir genç kızınki gibi,
Tiz ve berrak; ve her şeyin uygun
Bir kadın rolü oynaman için.
Yıldızının var ettiği karakterinin
Bu işe çok uygun olduğunu biliyorum.”[177]

Tabii ki, yıldızların insan karakterini belirlediğini sanmak, ortaçağın geleneksel görüşüdür; felsefi yönden idealizmdir. Olivia’ya kur yapma görevini alan Cesario kendi kendine konuşur:

”Zoraki bir uğraş benim için!
Kimlere kur yaparsam yapayım,
Onun karısı ben olmalıyım.”[178]

Cesario, Olivia ile karşılaşır, ona içtenlikle Dük’ün sevgisini anlatır. Viola’nın güzelliğini överek, bu güzelliğin kopyasını ölmeden önce dünyaya bırakması gerektiğini söyler:

”Fevkalâde harmanlanmış bir güzellik,
Doğanın usta ve becerikli elleri düzenlemiş akını kızılını.
Bayan, eğer bu güzelliklerin bir kopyasını
Dünyaya bırakmadan mezara götürürseniz,
Dişilerin en zalimisiniz.”[179]

Olivia, Viola’ya, Dük Orsino’yu sevmediğini belirtir; artık bu iş için kimseyi göndermemesini kızgınlıkla ister. Viola aynı kızgınlıkla yanıt verir, bu bir bedduadır:

”Karşılık görmeyen ben değilim, efendimdir.
Dilerim, çakmaktaşına dönüşsün
Seveceğiniz kişinin yüreği
Tıpkı efendiminki gibi!”[180]

Olivia, erkek kılığındaki Viola’ya vurulmuştur. Olivia bir anda ortaya çıkan aşk çarpılmasını kendine şu sözlerle ifade eder:

”Bu nasıl şey? İnsan bu kadar çarpılabilir mi?
Bu genci içimde hissediyorum tüm erdemleriyle.
Görünmeden, ustalıkla sızdı ruhuma, yüreğime.”[181]

İş tersine döner, Kontes Olivia, Cesario’ya kur yapmaya başlar. Viola böylece başka bir çıkmaz yola daha girmiş olur. Olivia’ya yüz vermez, kendisi de dahil bütün kadınlar hakkında şöyle düşünür:

[177] A.g.e., s.42
[178] A.g.e., s.43
[179] A.g.e., s.56
[180] A.g.e., s.58
[181] A.g.e., s.59

”Kadınların balmumundan yüreklerinde
Yakışıklı düzenbazların izlerini bırakmaları ne kadar kolay!
Yazık, zaaflarımızdır bunun nedeni, biz değiliz.
Bu zaaflarla yaratılmışız, zayıfız bunun için de.”[182]

İlginç olan nokta, aradan 400 yıl geçmiş olmasına rağmen bu bakış açısının bugün de canlılığını korumasıdır.

* * *

Cesario’dan beklediği sevgiyi alamayan Olivia kendini küçük düşmüş hisseder, şöyle konuşur:

”Onurumu bir direğe bağlamadınız mı?
Sonra da acımasız bir yüreğin kurabileceği,
Tasmasından çıkarılıp başıboş bırakılmış düşünceleri
Üzerime saldırtmadınız mı?”[183]

Kibirli ve varlıklı Olivia kabul edilmemenin acısıyla konuşmaktadır, kendine acımaktadır. Cesario’ya der ki:

”Öylesine çok seviyorum ki seni,
Ne akıl, ne mantık saklayamaz sevgimi.
Karşılık bulmadan seni sevdim diye,
Kayıtsız kalmakta haklı olduğun sonucuna varma;
Daha doğrusu şu gerçeğe dayanarak ölç ve biç iyice:
Karşılıklı aşk güzeldir; ama daha güzeli,
Karşılık beklemeden kendini verenidir.”[184]

Burada iki nokta birbirine karışır. Birincisi, gerçek aşk her iki taraf için de, ”karşılık beklemeden vermeyi” gerektirir. Oysa tek taraflı aşksa talihsiz aşktır, güzel değildir. Olivia kendini yanlış biçimde avutur. Tutulduğu tek taraflı aşkı yüceltir. Olivia başka bir noktada yine yanlış düşünür; Cesario’yu ”sevgisiyle” ele geçiremeyince, onu ”satın almayı” planlar. Şöyle konuşur:

”Ona haber gönderdim; ya gelmeyi kabul ederse!
Onu nasıl ağırlayayım? Ne vereyim ona?
Çünkü gençlik yalvararak, ödünç alınarak değil,
Çoğu kez **satın alınarak** ele geçer.”[185]

Olivia karşılığı ödenerek alınacak aşkın, gerçek aşk olamayacağını düşünemez. Çok sevdiğini söylediği Cesario’ya şöyle der:

”Hem yalvarırım yarın yine gelin.
Namus dışında nem varsa isteyin.

[182] A.g.e., s.64
[183] A.g.e., s.102
[184] A.g.e., s.105
[185] A.g.e., s.113

Esirgemem sizden hiçbirini."[186]

* * *

Oyunun komedya kısmını Kontes Olivia'nın evinde yaşayanlar yaratırlar. Malvolio, Olivia'nın kâhyasıdır, işini iyi yapan bir adamdır. Malvolio'nun kusuru kendini beğenmişliğidir; o, sürekli olarak başkalarında kusurlar bulur, insanları aşağılar. Olivia, Malvolio'nun karakterini bildiği için ona der ki:

"Yazık, siz kendinizi sevme hastalığına yakalanmışsınız, Malvolio. Her şeyi sağlıksız bir iştahla tadıyorsunuz."[187]

Malvolio'nun "kendini sevme hastalığının" yarattığı davranışlara kızan ve ona bir ders vermek isteyen Olivia'nın hizmetçisi Maria, hanımının el yazısını taklit ederek ona bir aşk mektubu yazar. Malvolio, Olivia'nın kendisine âşık olduğunu düşünerek birçok saçmalık yapar, gülünç durumlara düşer. Olivia, kâhyasının komik davranışlarına anlam veremez, onun aklını kaçırmış olmasından kuşkulanır. Sonuçta Olivia, Malvolio ile dalga geçildiğini, onun maskaraya çevirildiğini anlar ve Malvolio'ya gerçeği açıklayarak onu kurtarır bu durumdan. Böylece Malvolio kendini beğenme hastalığının cezasını görmüş olur.

Komedyanın bir yerinde Viola'nın ikiz erkek kardeşi Sebastian ortaya çıkar; tesadüfen Olivia'yla karşılaşır. Olivia onu Cesario sanır; Sebastian tıpa tıp Cesario'ya (Viola'ya) benzemektedir. Sebastian, Olivia'ya sıcak davranır. Olivia bu değişikliğin sebebini anlamasa da, onu hemen kiliseye götürür, evlenirler. Oyunun sonunda Dük, Cesario, Sebastian, Olivia aynı yerde karşılaşırlar. Cesario, Viola olduğunu ve Dük'ü sevdiğini açıklar. Dük, Olivia'ya olan sevgisinden birden vazgeçip, Viola ile evlenir. Viola hem kardeşine, hem sevdiği adama kavuşmuş olur.

[186] A.g.e., s.123
[187] A.g.e., s.48

HAMLET

"Hamlet'in yaşadığı tikel olumsuzluk biçimi melankolidir ve melankoli, paranoyak kıskançlığa pek benzemeyen bir biçimde değerler dünyasını kurutur ve onu, mide bulandırıcı hiçliğin içinde eritip yok eder…"

Terry Eagleton

Hamlet ilk kez 1601 yılında oynanmış. Shakespeare, *Hamlet*'in konusunu, Belleforest'in "Trajik Öyküler" adlı kitabından almış. Belleforest ise öyküyü Danimarkalı tarihçi Saxo Grammaticus'dan aktarmış. *Hamlet* duygulardan daha çok, düşüncelerin ağır bastığı bir tragedyadır. Oyun, Hamlet'in (tek bir kişinin) düşünce ve duyguları üzerine yoğunlaştırılmıştır.

Bu tragedya, babası öldürülen Danimarka Prens'i Hamlet'in intikam alma serüvenini içerir. Ayrıca öyküde, Hamlet'in kendi annesinin yanlışlarına karşı, Hamlet'in kızgın psikolojik tepkilerini buluruz; bunlar, suçlu olarak düşünülen anneye karşı bir oğulun duyabileceği kindir.

* * *

Hamlet başlangıçta babasının doğal biçimde öldüğünü sanmaktadır. Hamlet'in babasının ölümünden kısa bir süre sonra, amcası ile annesi evlenerek iktidara sahip olmuşlardır. Hamlet hem babasının ölüm acısını derin biçimde yaşar, hem de annesinin evliliğini içine sindiremez. Hamlet'in, babasının ölümünden dolayı duyduğu keder o kadar büyüktür ki, eğer Tanrı intihar etmeyi yasaklamamış olsaydı, canına kıymaya hazırdır.

"Ah, şu kaskatı beden eriyip çözülseydi,
Bir çiğ damlasına dönseydi keşke!
Ya da, o Ebedi Varlık,
Kendini öldürmeyi yasaklamamış olsaydı insana.
Ah Tanrım!
Öyle sıkıcı, yavan, boş ve yararsız
Geliyor ki her şey bana şu dünyada.
Yazık, ah, çok yazık!
Her yanını ot bürümüş bir bahçe,
Tohuma kaçmış baştan başa.
Doğada çürümüş, kokuşmuş ne varsa
Onlara kalmış her yer. Böyle mi olacaktı…
Öleli daha iki ay oldu; yok yok iki ay bile değil!
Ne mükemmel bir kraldı!"[188]

Yukardaki sözler Hamlet'in hüznünü güzel anlatır. Hamlet melankoliye girmiştir, hayat anlamsızlığa bürünmüştür. Hamlet ölen babasının yasını tutarken, annesi daha şimdiden yeni bir yaşama başlamış, eski kocasını unutmuştur. Hamlet'in annesi, oğluna ölümün olağan bir olay olduğunu, yaşayan her şeyin bir gün öleceğini, yere dönük gözlerle babasını toprakta

[188] W.Shakespeare, *Hamlet*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.50

aramasının gereksiz olduğunu, matem havasından, matem elbiselerinden kurtulması gerektiğini anlatır. Hamlet'in, annesine yanıtı şöyledir:

"Yalnızca şu kara palto değil, sevgili anne,
Benim içyüzümü gösteren;
Ne de yaşlı günlerin sıradan siyah giysileri,
Ne de elde olmayan sesli iç çekişler,
Yok yok; ne de gözlerde dinmeyen ırmaklar,
Ne de yüzdeki perişan ifadeler, ya da
Acı belirten tavırlar, haller, pozlar,
İşte bunlar 'görünür.' Çünkü bu rolleri oynayabilir insan.
Benim içimde görünüşten öte bir şey var…
Bu saydıklarımsa acının süsleri, takıları yalnız."[189]

Hamlet burada bize insanın dış görünüşüyle, davranışlarıyla, iç benliğinin aynı samimiyette olmadığını göstermek ister. Zorunluluklar gereği taktığımız maskelerin, oynadığımız içtensiz rollerin, yüreğimizle uyumu yoktur; insanlar görünüşte ağlarken, içleri bayram yapar, ya da tersi. Görüntü aldatıcıdır; gerçek, görüntünün altında gizlenir.

Hamlet, babasının ölümünden dolayı hissettiği acıyı içten duyar, bunu davranışlarıyla uyumlu kılar; burada rol yapmaz, maske takmaz. Kraliçe ve Kral'a (annesine, amcasına) öfke duyar; ama bunu göstermek istemez, burada içtensizlik maskesini kullanır. Annesinin evliliğini "ensest" ilişki olarak görür, annesinin kısa süre içinde değersiz bir adamla yaptığı evlilikten nefret eder. Henüz Hamlet babasını kimin öldürdüğünü bilmeden böyle düşünmektedir. Hamlet'in, annesi hakkındaki gerçek düşünceleri şöyledir:

"Tabii ya, öyle düşkündü ki babama,
Yedikçe iştahı kabaran insanlara benziyordu.
…
Zavallı babamın tabutunun peşinden giderken giydiği
O ayakkabılar daha eskimeden -
Evet o, aynı kadın - Ah Tanrım!
Düşünce yetisi olmayan bir hayvan bile
Ondan daha uzun süre yas tutardı - amcamla evlendi,
…
Bir ay içinde,
O sahte gözyaşlarının tuzuyla yanan gözlerinin
Kırmızılığı bile gitmeden,
Evlendi. Ah, bu ne haince telaş,
Böyle hemen günah çarşaflarına koşuvermek!
Ne başında hayır var bu işin ne sonunda.
Ama, parçalan, ey yüreğim,
Dilimi tutmak zorundayım çünkü."[190]

Demek ki iktidara boyun eğme zorunluluğu, Hamlet'i ikiyüzlü tutuma itmektedir.

* * *

[189] A.g.e., s.48
[190] A.g.e., s.51

Hamlet, Kral'ın ispiyoncu adamı Polonius'un kızı Ophelia'yı sevmektedir. Kızın onu sevdiği şüphelidir. Çünkü Ophelia, babası ve ağabeyi bu ilişkiyi istemiyorlar diye, Hamlet'in aşk mektuplarını geri gönderir. Bu kadar kolay vazgeçilebilen sevgi, sevgi sayılmaz. Ophelia'nın ağabeyi Laertes, Hamlet'in sevgisi konusunda eleştirici konuşur, Ophelia ona hak verir. Laertes der ki:

"Kork bundan Ophelia; sevgili kardeşim kork.
Duygularının geri hattında kalmaya bak,
Arzunun atış menzilinden, tehlikesinden uzak dur.
En temkinli genç kız bile
Güzelliğini açıp yalnız gökteki aya gösterse,
Yeterince tedbirsizlik etmiş sayılır.
Erdemin kendisi bile iftiranın elinden kaçamaz."[191]

Ophelia'nın babası da şöyle der:

"Kendini bir bebek gibi düşün,
Aslında hiçbir değeri olmayan bu boş teklifleri,
Gerçek sanan bir bebek.
Kendini daha pahalıya sat…
…
Bu parlayışlar, kızım,
Isıdan çok ışık verir ve daha yanmaya başlamadan
Sönüp gider ikisi de;
Yanılıp ateş sanma onları.
…
Boş vakitlerini kötüye kullanmanı istemiyorum;
Hamlet'le konuşarak harcama onları artık.
Sözümü dinle ve vazgeç bu işten."[192]

Ophelia, babasının söylediklerini, "Nasıl isterseniz Lord'um," diye onaylar. Ophelia, büyüklerinin sözlerinden çıkmayan, onların kararlarının doğru olduğuna inanan, kendi duygularının bilincinde olmayan, kendine güvensiz, güçsüz bir kızdır. Hamlet, Ophelia'ya olan duygularında başlangıçta içtendir; ama Ophelia, büyüklerinin sözlerine uydukça, Hamlet ondan kopmaya doğru yol alacaktır; ileride ona şu veda mektubunu yazmak zorunda kalacaktır:

"Yıldızlar ateştir deseler de, inanma,
Güneş gökte yürür deseler de, inanma,
Gerçek yalancıdır deseler de, inanma,
Ama aşkımdan asla kuşkulanma.
Ah sevgili Ophelia, bu gibi dizelerde hünerli değilim.
İniltilerimi dile dökme sanatı yok bende, ama seni her
şeyden çok sevdiğime, her şeyden en çok sevdiğime inan.
Elveda."[193]

* * *

[191] A.g.e., s.59
[192] A.g.e., s.62,63
[193] A.g.e., s.90

Hamlet melankolik dünya içinde yaşarken, gece yarısından sonra ortaya çıkan bir hayalet bu dünyayı daha melankolik yapar. Danimarka Kralı'nın hayaleti (Hamlet'in ölmüş babası) Hamlet'e görünür, onunla konuşur, kendisini kardeşinin öldürdüğünü söyler:

"Şimdi dinle Hamlet:
Diyorlar ki, bahçemde uyurken yılan sokmuş beni.
İşte bu haince, uydurma masalla
Tüm Danimarka'nın kulağı ahlaksızca dolduruldu.
Ama sen, soylu genç, bil ki,
Babanı sokup canını alan yılan
Şimdi onun tacını taşıyor."[194]

Hayalet kendi intikamının Hamlet eliyle alınmasını istemektedir. Hamlet şimdi Kral olan amcasını cezalandırırsa, babasının ruhu rahat edecektir. Hayalet özel bir uyarı da yapar: Hamlet'in, annesine zarar vermemesini ister.

"Ve sakın annene bir şey yapmayı geçirme aklından;
Göklere bırak onu,
Bırak kendi bağrındaki dikenler
Dalasın, soksun ruhunu."[195]

Oyunun kurgusu içinde, Hamlet'in annesi cinayetten gerçekten habersizdir. Hamlet, annesinden de intikam almayı düşünür, ona karşı olan kızgınlığını sürdürür; annesinin, babasının katiliyle evlenmiş olmasından tiksinir. Babasının katilini cezalandırmak isterken, daha çok annesinin sevgilisini cezalandırmak ister. Cezalandırılacak kişi aynı kişidir; ancak suç, annesinin koynuna giren adama yönelmiştir. Belki bu yüzden annesine duyduğu kin, babasının katiline karşı duyduğu kinden daha fazladır. Hamlet'in, annesine yönelen öfkesinin önündeki engel babasının hayaletidir, hayalet hâlâ bu kadını korumaktadır.

* * *

Hamlet intikam amacını gizleyebilmek, kendi psikolojik dengesini koruyabilmek, gerçekten delirmemek için deli taklidi yapmaya karar verir, çevresini buna inandırır. Ophelia'nın babası; Hamlet'in, kızına duyduğu aşktan dolayı çıldırdığını sanır ve tahminini Kral'a "felsefi" biçimde söyler:

"Ödev nedir, gündüz neden gündüzdür,
Neden gecedir gece, zaman zamandır,
Gibi şeyler üzerinde uzun uzadıya konuşmak;
Geceyi, gündüzü ve zamanı boşa harcamak olur.
Bu nedenle, madem ki **zekânın ruhu kısa sözde yatar**;
Uzun laf ise, kol, bacak ve dış görünüştür;
Ben de kısa keseceğim. Soylu oğlunuz deli.
…
Ve şöyle dedim genç hanım kızıma:
'Lord Hamlet bir prens. Sizin yıldızlarınız ayrı.
Bu iş olamaz.' Sonra ona sıkı sıkıya tembihledim:
Hamlet'e kapı açmak yok,

[194] A.g.e., s.70
[195] A.g.e., s.71

Haberci kabul etmek yok, hediye almak yok.
Tabii bunları yapınca, öğütlerimin meyvesini aldı
Hamlet'se, karşılık göremeyince, uzun lafın kısası,
Kedere düştü, yemeden içmeden kesildi;
Uykuları kaçtı, dermanı tükendi,
Sonra saflaştı biraz ve bu düşüşün sonunda
Bugünkü çılgınlığa erişti ve sapıttı."[196]

Yukardaki sözlerle Ophelia'nın babası, gevezeliğe karşı olduğunu da anlatmak ister; fakat bu sözler onun kendi geveze kişiliği için söylenmiş gibidir. Öyle olsa da, "zekânın ruhu kısa sözde yatar" cümlesi, saatlerce konuşup hiçbir şey söylemeyen gevezeler için uyarıcıdır; insan bir konuyu ne kadar iyi biliyorsa, görüşünü o kadar kısa ifade eder.

* * *

Hamlet intikam almak istemektedir, ancak hayaletin doğru söyleyip söylemediği konusunda ikircim içindedir, harekete geçemez. İçindeki isyan büyümektedir. İsyan duygusunun paralelinde kasveti de büyümektedir; dış dünyayı iğrenç, insanları "toz zerresi" gibi görmektedir. Hamlet hissettiklerini şu sözlerle anlatır:

"Öyle bir kasvet çöktü ki üstüme; şu heybetli düzen, şu yeryüzü, çorak bir yarımada gibi görünüyor bana. Üzerimizdeki şu muhteşem örtü, şu hava, tepemizde asılı şu harika gök kubbe, sırmadan ateşlerle bezenmiş şu haşmetli çatı… bunların hepsi bana çevremi sarmış iğrenç ve hastalıklı dumanlar gibi geliyor yalnızca. Nasıl bir şaheser şu insan!
…
En güzel yaratığı dünyanın, canlıların üstün örneği! Oysa, benim için tek bir toz zerresi!"[197]

Babasının intikamını almak için eyleme geçemediğinden dolayı ayrıca kendine kızmaktadır:

"Oysa ben, uyuşuk, miskin bir sefil,
Hayalcinin biriyim.
Haklı gerekçem bile kımıldatamıyor beni;
Hiçbir söz çıkmıyor ağzımdan,
Malı, canı, her şeyi alınan, haince yok edilen
Bir kral için bile. Korkak mıyım ben?
Hani, bana alçak diyen yok mu?
Yok mu kafamı kıracak?"[198]

Eylemsizliğini, hayaletin sözlerini kanıtlayacak bir olayın ortadan kaldırabileceğini düşünür Hamlet. Bu amaçla, saraya temsil vermeye gelen tiyatro oyuncularından yararlanmayı planlar. Oyunculara, babasının ölümünü tasvir eden, betimleyen bir oyun hazırlatır. Temsili izleyen Kral'ın oyun sırasında heyecanlanması, etkilenmesi, Hamlet'in bütün kuşkularını ortadan kaldırır. Babasının katilini bulmuştur, harekete geçmesi gerekmektedir. Hamlet yine eyleme geçemez; yaşamla, ölüm arasındaki tezat üzerinde düşünmeye başlar. Hayatın dertlerine katlanmanın mı, ölmenin mi daha iyi olduğunu kendine sorar. "Hamlet" tragedyasının en çok bilinen bu tiradı (uzun soluklu konuşması) şöyledir:

[196] A.g.e., s.89,91
[197] A.g.e., s.98-99
[198] A.g.e., s.109

"Var olmak mı, yok olmak mı, bütün sorun bu!
Düşüncemizin katlanması mı güzel,
Zalim kaderin yumruklarına, oklarına,
Yoksa diretip bela denizlerine karşı
Dur, yeter! Demesi mi?
Ölmek, uyumak sadece! Düşünün ki uyumakla yalnız
Bitebilir bütün acıları yüreğin,
Çektiği bütün kahırlar insanoğlunun,
Uyumak, ama düş görürsün uykuda, o kötü!
Çünkü o ölüm uykularında,
Sıyrıldığımız zaman yaşamak kaygısından,
Ne düşler görebilir insan, düşünmeli bunu.
Bu düşüncedir uzun yaşamayı cehennem eden.
Kim dayanabilir zamanın kırbacına?
Zorbanın kahrına, gururunun çiğnenmesine,
Sevgisinin kepaze edilmesine,
Kanunların bu kadar yavaş
Yüzsüzlüğün bu kadar çabuk yürümesine.
Kötülere kul olmasına iyi insanın
Bir bıçak saplayıp göğsüne kurtulmak varken?
Kim ister bütün bunlara katlanmak
Ağır bir hayatın altında inleyip terlemek,
Ölümden sonraki bir şeyden korkmasa,
O, kimsenin gidip de dönmediği bilinmez dünya
Ürkütmese yüreğini?
Bilmediğimiz belalara atılmaktansa
Çektiklerine razı etmese insanı?
Bilinç böyle korkak ediyor hepimizi…"[199]

Burada Hamlet, var olmak (yaşamak) ya da olmamak (ölmek) ikilemini tartışırken, yaşamda var olmanın kendi içindeki "direnmek - teslim olmak" ikileminin üzerinde durmaz. Hamlet'in yanlışı burada başlar. Hamlet'in düşünce düzeyindeki en büyük güçsüzlüğü budur. Zorbanın kahrına, iyi insanın kötülere kul olmasına katlanmamak için, "bir bıçak saplayıp göğsüne kurtulmak" gerekmez. Hamlet kurtuluşu ölümde arayan adamdır.

Hamlet intihar etmiyorsa, ölümden sonra ne olacağını bilmediği için intihara girişmiyor; ölümden sonra başına gelecekleri bilmemesi onu korkak yapıyor. Ayrıca, Tanrı'nın "insanın intihar hakkını" yasakladığına inandığından dolayı, kendini öldürerek günaha girmek istemiyor. Ne var ki yaşamını devam ettirdiğindeyse, yine korkakça davranıyor, eyleme geçemiyor. İşte Hamlet'in iç çelişkisi!

Hamlet, "Bilinç, insanı korkak ediyor," derken de yanılır. Hamlet kendi eylemsizliğini, korkaklığını genelleştiriyor: Bilincin, herkesi korkak yaptığı sonucuna varıyor, korkaklığın tüm insanlığa ait olduğunu düşünüyor.

Hamlet'in kararsızlığında, aldığı önemli kararları yaşama geçirememesinde, yeni fikirlerin doğduğu gün kadar gücünü koruyamamasının etkisi de vardır. Saraya gelen oyuncuların sunduğu tiyatroda kral rolünü oynayan oyuncunun söylediği aşağıdaki sözler, kraliçeyi oynayan oyuncuya karşı söylenmiştir. Ancak bu sözler Hamlet'in kararsız tutumuna da uygundur.

[199] W.Shakespeare, *Hamlet*, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1974, s.73-74

"Ama kesin görünen düşünceler değişebilir zamanla.
Belleğin kölesidir ileriye dönük kararlar;
Heyecanla doğar, ama sonra zayıflarlar.
Ham meyve gibi dalına yapışır görünürler;
Olgunlaşınca, ağaç sallanmadan düşüverirler.
Borçlu da biz, alacaklı da biz olunca,
Kolay olmaz sadık kalmak borcuna.
Kendimize heyecanla verdiğimiz sözler,
Heyecanımız dindiğinde anlamını yitirirler."[200]

Yukardaki dizelerde doğru bir yan vardır. İnsan aldığı kararı, "doğru bir bilinçle" ve yeterli biçimde ölçüp-biçip almamışsa, heyecanla doğan düşünceler ilk alındığı andaki gücünü koruyamaz; karar ertelendikçe yavaş yavaş önemini yitirir; araya "ama"lar, "fakat"lar girer; insan kararsızlaşır, büyük arzuyla alınmış karar eriyip gider.

* * *

Kraliçe, Hamlet ile konuşmak istemektedir. Hamlet bu konuşmaya giderken kendi kendine, "Ona söylediklerim birer hançer gibi olacak; ama hançer kullanmayacağım," der. Hamlet konuşmada gerçekten hançer gibi sözler kullanır, annesini suçlar:

"Aşk diyemezsin buna.
Çünkü senin yaşında kanın kaynaması durulmuştur,
Uslanmıştır kanın, aklın sesine kulak verir.
Ama akıl neresinde burdan buraya geçmenin?
Duyuların vardır elbet; hareket edemezdin yoksa.
Ama o duyular felç oldu herhalde.
Çünkü insan çıldırsa bile böyle yanılmaz,
Ne de, duyular böylesine köle olabilir deliliğe;
Bir parça da olsa seçebilme yetisi kalır mutlaka;
Şu farkı görebilecek kadar hiç değilse.
Hangi şeytan bu körebe oyununa kandırdı seni?
Duygu olmadan gözler, görme olmadan duygular,
Eller ya da gözler olmadan kulaklar, ya da,
Başka hiçbir duyu olmadan,
Hiçbir şey olmadan yalnız koku,
Ya da, doğru dürüst tek bir duyunun
Hastalıklı bir parçası bile olsa,
Böylesine şaşkınlığa düşmezdi insan."[201]

Hamlet ile annesi konuşurken, Kraliçe'nin izniyle Ophelia'nın babası örtünün arkasına gizlenmiştir. Hamlet onu sonradan fark eder, Kral sanarak öldürür. Ayrıca bu konuşmada Hamlet, annesine kendisinin deli olmadığını söyler. Annesi, Hamlet'i ele vermeyecek, onu koruyacak; ama Kral ile ortak yaşamını sürdürecek, ondan ayrılmayacaktır.

Kral, Ophelia'nın babasının öldürülmesini bahane ederek Hamlet'i İngiltere'ye gitmeye zorlar. Hamlet kendisine tuzak hazırlandığını bilmesine rağmen, İngiltere'ye gönderilmeyi kabul eder;

[200] W.Shakespeare, *Hamlet*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.128
[201] A.g.e., s.145-146

gidişi kabul etmek, amaçladığı eylemden kaçmak demektir. Hamlet kaçışın farkındadır, bu nedenle kendi kendine şöyle konuşur:

"Olan biten her şey nasıl da gösteriyor yanılgımı
Ve mahmuzluyor uyuşuk intikam duygularımı!
Olan vaktinde yapabildiği en iyi ve yararlı iş
Yalnızca yiyip içip uyumaksa eğer,
İnsan mıdır ki insan? Bir hayvandır ancak.
Bize böylesine engin bir kavrayış gücü,
Geçmişe bakıp geleceği kestirme yetisi veren
O varlık, bu beceriyi ve ilahi aklı
Kullanılmadan küflensin diye vermedi.
Yani, adı ne olursa olsun, ister hayvansı unutkanlık,
İster sonuç üzerinde çok ince düşünmekten gelen
Ödlekçe bir kuruntu… öyle bir duygu ki,
Dörde bölünse, bir parçası bilgelik,
Öteki üçü korkaklık olurdu - olsun,
Düşünüyorum da, bilemiyorum bir türlü.
'Bu işi yapacaksın' diye diye nasıl yaşıyorum hâlâ.
Oysa ne gerekçem eksik, ne iradem, gücüm ya da imkânım.
…
Babası öldürülen, anası lekelenen ben?
Yeterli değil mi bunlar, beynimi ve kanımı uyarmaya?
Rahat uyumalarına nasıl izin veriyorum insanların.
…
Oh, şu andan itibaren ya kanlı olacak düşüncelerim
Ya da tümüyle değersiz."[202]

Hamlet kendi kendisini yargılarken haklı sayılır. Hamlet'in bilinci yanlış bir bilinçtir. Hamlet düşünme süresini uzattıkça eylemden kaçar; o, eylemi imgeleyip, planlayıp harekete geçemez, rastlantılar onu sürükleyerek zorunlu eyleme sokar. Son an hariç Hamlet'in sadece düşünceleri kanlı olacaktır, eylemi değil!

Hamlet, İngiltere'ye, Kralın adamı olan eski iki okul arkadaşının gözetiminde gönderilir. Kralın bu iki adamı, İngiltere Kralı'na verilmek üzere yanlarında mühürlü bir mektup taşımaktadır, ancak mektubun içinde ne yazıldığını bilmemektedirler. Mektupta, İngiltere Kralı'ndan, Hamlet'in öldürülmesi istenmektedir. Hamlet tesadüflerin yardımıyla kendisine hazırlanan komployu yolculuk sırasında öğrenir, bu adamların ellerinden kurtulur, Danimarka'ya geri döner. Hamlet, kendisini ölümden kurtaran gücün Tanrı olduğuna inanır. Yaşadığı olayları arkadaşına anlatırken: "Ne kadar gelişigüzel belirlesek de amaçlarımızı, onlara biçim veren bir ilahi güç var…" der ve ekler: "Burada bile Tanrı yönetiyor her şeyi".

* * *

Ophelia'nın kardeşi Laertes, babasının cenazesi için Danimarka'ya geri gelmiştir. Bu arada Ophelia delirmiş ve sonra da ırmakta boğulmuştur, ya da intihar etmiştir. Laertes, Hamlet'ten intikam almak istemektedir. O, Hamlet gibi kararsız, eyleme geçmek için türlü bahaneler yaratan birisi değildir. Kral bilinçli olarak Laertes'i, Hamlet'ten babasının intikamını alma

[202] A.g.e., s.163,164

konusunda kışkırtır. Hamlet ne kadar kararsızsa, Kral o kadar kararlıdır. Kral, Laertes'i daha fazla etkilemek amacıyla der ki:

"Babanı sevmediğini sandığımdan değil.
Ama bilirim ki, sevgi zamanın şartlarından doğar
Ve gördüğüm örneklerden anladığım kadarıyla,
Zamanla, sevginin kıvılcımı ve ateşi solar;
Sevgiyi söndüren kendi alevinin içinde yaşayan fitildir.
Hiçbir şey hep aynı iyilikte kalmaz.
Çünkü iyilik de büyüyüp azar
Ve kendi aşırılığında ölür.
Yapmak istediğimiz şeyi
Yapmak istediğimiz anda yapmalıyız.
Çünkü bu 'istemek' değişebilir;
Gönülsüzlük, gecikmeler girer işin içine,
İnsanın dili, eli girer, durumlar değişir.
'Yapmalıyız' a gelince,
İç çekişte ölçüyü kaçırmaya benzer,
Rahatlatışı rahatsızlığa dönüşebilir."[203]

Gerçekte bu sözler, Hamlet'in babasının hayaletinin, Hamlet'e söylemesi gerekli sözlerdir. Shakespeare sanki Hamlet'in yapamadığı şeyi, Laertes'e yaptırmak ister; Hamlet'in kararsızlığını, uyuşukluğunu, eylemsizliğini, Laertes ile tersine çevirmeyi hedefler.

Kral'ın planı hazırdır: Hamlet ile Laertes arasında eğlence olsun diye eskrim gösterisi düzenlenecektir; karşılaşmada Laertes zehirli kılıç kullanacaktır. Kral, Hamlet'in ölümünü şansa bırakmamak için bir kupa da zehirli içki hazırlatır. Dövüş sırasında Hamlet içecek bir şey istediğinde, kupa ona sunulacaktır.

Eskrim gösterisi başlar; Laertes, Hamlet'i zehirli kılıçla yaralar. Bu sırada Kraliçe yanlışlıkla zehirli içkiyi içer ve ölür. Ölürken de içtiği içkinin zehirli olduğu konusunda Hamlet'i uyarır. Hamlet son anda zehirli kılıcı ele geçirip Laertes'i yaralar. Laertes ölürken pişmanlığını dile getirir, Kral'ı suçlar. Hamlet o hınçla Kral'ı öldürür. Fakat zehirli kılıçla yaralanmış olan Hamlet de yaşama elveda eder.

Nihayet Hamlet yaşamının son anında rastlantıların yardımıyla harekete geçmiş, babasının intikamını almış, annesinin üzerindeki "lekeyi" temizlemiştir. Ancak sonuca varırken, kanlı düşüncelerini kanlı eyleme çevirirken, iradesinin-bilincinin gücünü daha önceden karar vererek kullanamamıştır. Çünkü Hamlet'in eylemsizliğinin bahaneleri dış çevreden değil, kendi iç benliğinden gelir. Ruhsal yapıdan gelen bu engeller bahane de sayılmaz. Hamlet melankoli hastalığına yakalanmıştır, hayatı anlamsız bulduğu için sürekli olarak ölümü düşünmektedir. İradesi böylesine kırılganlığa uğramış insanın kararlarını eyleme dönüştürmesi olanaksızdır. Bir prens olmasına rağmen, iktidar hırsına sahip olmayacak kadar kendi sınıfsal yerinden, hayatından bezmiş olan Hamlet, iktidar kavgasını kendi haklı konumuyla birleştirebilmekten uzaktır.

Siyaset boşluk tanımaz. Artık iyice çürüdüğü anlaşılan Danimarka devleti, Norveç Prensi Fortinbras'ın kollarına düşer. Hamlet'in oturması gereken yerde o oturur. Krallık, eyleme geçen ve gücünü kabul ettirenindir.

[203] A.g.e., s.181-182

Bu tragedya bittiğinde, insanın aklında hayat konusunda sadece felsefe yapan, dünyayı yorumlayan, uzun süre düşündükçe bir türlü harekete geçemeyen Hamlet kalır. Böyle olsa da Hamlet'i sevmemiz için birçok neden vardır: Hamlet haksızlığa uğrayan taraftır, hain yürekli değildir, kötülüğe düşünsel düzeyde karşıdır, düşünemeyen insanların bulunduğu ortamda düşünen insandır.

Hamlet'in yanlışı babasının intikamını bir an önce almaması değildir; yaşamdaki direnme yolu yerine, ölümü tercih etmesidir, mutluluğu ölümde aramasıdır, kaderci olmasıdır. Bireysel öcünü başlangıçta almış olsaydı da Hamlet, Hamlet olarak kalırdı. Çünkü, ta başından annesinin evliliği onu psikolojik olarak yıkmış, onun tüm yaşam gücünü elinden almıştır. Hamlet'in iç yaşamı daha o zamandan beri çürümeye başlamıştır. Hamlet'e kızmak gerekmez, acımayla karışmış bir duyguyla onu sevmek gerekir.

WİNDSOR'UN ŞEN KADINLARI

**"Aşk bir gölgedir, peşine düşersin kaçar,
kaçarsın kovalar."**

**Ford, "Windsor'un Şen Kadınları"
W.Shakespeare**

1597-1602 yılları arasında yazıldığı düşünülüyor. Shakespeare'in bu komediyi Kraliçe Elizabeth'in isteği üzerine 1-2 haftada yazdığı söylenir. Belki bundan dolayı, oyundaki karakterlerin bir kısmı iyi çizilememiş, "olmasa da olur" hale gelmiştir.

Komedinin en önemli karakteri şişko, gülünç Falstaff olarak gözükür. Shakespeare bu karakteri *IV. Henry* adlı tarihsel oyununda da kullanmıştır. Ne var ki *IV. Henry* oyunundaki Falstaff ile bu oyundaki Falstaff arasında ilişki yoktur. *IV. Henry*'deki Falstaff herkesi aldatan bir karakter iken, burada herkes tarafından aldatılan bir karakterdir. Birincisinde zeki, ikincisinde aptaldır.

Komedi çok basit biçimde yazılmıştır; oyun ilginç olmayan, ama yaşamın gerçekliğinden parçalar taşıyan bir konu üzerinde kurulmuştur. Bu güldürünün bizler açısından en önemli yanı, Shakespeare'in kendi çağının, yani Elizabeth döneminin, orta sınıftan olan insanlarının yaşamlarından kesitler sunmuş olmasıdır. Burada lordlar, dükler, kontlar, kontesler yoktur. Kabul etmeliyiz ki, Shakespeare'in diğer eserlerindeki derinliği *Windsor'un Şen Kadınları*'nda fazla bulamayız, oyunun şiirsel havasını hissedemeyiz.

* * *

Sir John Falstaff, Windsor'da bir handa kalmaktadır. Ford ile Page ailesi, Windsor'un zengin orta sınıftan yurttaşları arasındadır. Para ve kadın düşkünü Falstaff, gönlünü eğlendirmek, para sızdırmak için Ford ile Page'in karılarının peşine düşer, onları ayartmaya çalışır. Falstaff, Ford ve Page'in karılarına aynı aşk mektubunu isimlerine uygun biçimde yazıp gönderir. Saçma bir mektuptur bu. Mektubun bir bölümü şöyle:

"Sizi seviyorum; nedenini sormayın; akıl, mantık, Aşk'a kılavuz olsa da, sırdaş olamamıştır asla. Ne siz genç sayılırsınız, ne de ben. Bakın, nasıl uyuşuyoruz!

Siz de keyiflisiniz, ben de. Hah ha! Bakın daha da çok uyuştuk. Siz şarap seversiniz, ben de. Bundan âlâ uyum mu olur?
…
Ben ki,
Sizin sadık şövalyeniz,
Gece gündüz, bendeniz,
Hangi ışıkta dilerseniz,
Yeter tek bir emriniz,
Ölürüm öl derseniz."[204]

[204] W.Shakespeare, *Windsor'un Şen Kadınları*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2000, s.45

Bayan Ford gelen mektubu, Bayan Page'e gösterir. İkisine de aynı mektubun yazıldığı ortaya çıkar. İki kadın Falstaff'dan intikam almak, onu rezil etmek amacıyla kendi aralarında anlaşırlar. Ona yüz verir görünerek Falstaff'ı kandıracaklar, onu tuzağa düşüreceklerdir.

Bay Ford korkunç derecede kıskanç bir kocadır, karısının kendisini aldatabileceğinden şüphelenmektedir. Bay Page ise umursamaz bir kocadır, karısının hiçbir adamla anlaşamayacağını düşünmektedir. Bay Ford'un ve Bay Page'in, Falstaff'ın niyetini öğrendiklerinde gösterdikleri tepki onları bize tanıtır. Page der ki:

"Eğer benim karıma doğru bir sefer yapmaya niyetlenirse, hiç bakmam karımı üstüne salıveririm. Karımda sivri laf dışında bir şey bulursa, ben de bir çift boynuz edinme pahasına, iyi bir ders almış olurum."[205]

Ford ise şöyle konuşur:

"Karımdan şüphelendiğimden değil, ama onları bir arada görmek de hoşuma gitmez. İnsan o kadar güvenmemeli kendine. Kafamdan da bir şeyler çıkmasını istemem doğrusu. Bu benim işime gelmez."[206]

Ford, arkadaşı Page'in kendinden emin tutumuna kızar. Bu olayı araştıracak, gerçeği açığa çıkaracaktır. Karısı namuslu çıkarsa, emeği boşa gitmemiş olacak; namussuz çıkarsa karısını tanımış olacak, onunla ilişkisini kesecektir.

* * *

Ford'un hanımı Falstaff'a haber göndererek onu evine davet eder. Bu arada Bay Ford, Falstaff'ın kaldığı hanın sorumlusunu ikna ederek, Falstaff'a kendisini Bay Brook olarak tanıttırır. Ford'un amacı Falstaff'dan bilgi almaktır. Bay Brook, Falstaff'ın para düşkünlüğünü bildiğinden dolayı, önce ona paralı bir adam olduğunu gösterir. Ford (Bay Brook), "**Ne demişler, para öne düşmüşse, tüm yollar açılır**" diyerek, konuşmaya başlar. Falstaff da, "**Para iyi askerdir, geride kalmaz**," diye yanıtlar.

Para konusunda anlaşmışlardır, ama Falstaff paranın ne için kendisine ödeneceğini henüz anlamamıştır. Ford (Bay Brook), Bayan Ford'a âşık olduğunu, ama kadının gölge gibi kendisinden kaçtığını anlatır; Falstaff'ın bu kadına Bay Brook adına kur yapmasını ister. Falstaff: "Sonunda sizin olacak birini benim ayartmam biraz aykırı kaçmaz mı?" diye, haklı olarak sorar. Bay Brook'un, yani Ford'un cevabı ilginçtir:

"Ah, lütfen beni anlayın. O kadın, iffetinin mükemmelliğine öylesine güvenle yaslanmış ki, uçarı ruhum bir türlü huzuruna erişemiyor. Ona bakarken gözleri kamaşıyor insanın. Tabii, biraz yaklaşabilecek olsam, arzularım kendilerini ona her yönden tanıtır, her türlü kanıt ve savı sunarlardı. Ama yaklaşamıyorum, çünkü bir kaleye kapanmış ve etrafını da surlarla çevirmiş; iffet, şöhret, evlilik yemini filan gibi surlarla. Kalesinden çıkarmak için küçük bir yardıma ihtiyacım var. O zaman saldırıya geçebilirim. Tamam mı, Sir John? Ne diyorsunuz?"[207]

Demek istenen şudur: Eğer bir kadın kendisinin "kutsal" kabul ettiği şeyleri bir kez yıkarsa, burada duramaz, yıkma işini tekrar etmekten çekinmez. Birinci deneydeki korku, çekingenlik;

[205] A.g.e., s.52
[206] A.g.e., s.52
[207] A.g.e., s.64

ikinci deneyde rahatlığa dönüşür. Daha sonraki deneylerde de alışkanlık kazanır, bir hayat tarzı ortaya çıkar.

Falstaff, Bay Brook'un (Ford'un) önerisini kabul eder ve zaten Bayan Ford'la buluşacaklarını, kadının onu eve çağırdığını açıklar. Buluşma saatini söyler. Ford bu haberi duyunca kuşkularından emin olur. Kendi kendine der ki:

"Hadi bakalım, yersiz kıskançlık mı şimdi benimki? Bizim karı aracı göndermiş, buluşma saati kararlaştırılmış, eşler anlaşmış, ooh! Kimin aklına gelirdi bu? Karın ahlaksızsa hayatın cehennem olur."[208]

* * *

Falstaff, Ford'un karısıyla buluşmaya gider. Buluşma saatini bilen Ford evi basar. Kadınlar Falstaff'ı kirli çamaşır sepetine koyup saklarlar, sepetin evden kaçırılarak Thames nehrine atılmasını sağlarlar. Falstaff birinci dersi böylece almış olur.

Falstaff hikâyeyi Bay Brook'a, yani Ford'a anlatır. Ford, karısının kendisini aldattığından iyice emin olur. Falstaff yeni buluşma saatini Ford'a bildirir. Yine Falstaff, Ford'un evindeyken Ford evi bir kez daha basar. Bu sefer Falstaff ihtiyar bir kadın kılığında evi terk etmek zorunda kalır. İkinci ders de bu şekilde verilmiş olur.

Üçüncü dersten önce Bayan Ford ile Bayan Page olayların gerçek yönünü kocalarına anlatmaya karar verirler ve anlatırlar. Ford, karısından kuşkulanmakla hata yaptığını anlayarak pişman olur, şöyle konuşur:

"Affet beni karıcığım.
Bundan böyle canın ne isterse yap.
Bir daha, güneş soğudu deseler inanırım da,
Senin hoppalık edeceğine inanmam.
İmana gelmiş dinsiz gibiyim artık;
Sarsılmaz oldu güvenim iffetine."[209]

Hep birlikte Falstaff'a son kez oyun oynamaya, onun aklını başına getirmeye karar verirler. Falstaff'ı gece yarısı Windsor Ormanı'na buluşmaya çağırırlar. Bayan Page, Falstaff'a hazırladıkları tuzağı şu sözlerle açıklar:

"Evet, bunu da düşündük; işte planımız:
Kızım Nan Page'le benim küçük oğlanı
Ve yaşıtlarından birkaçını, yeşil beyaz giydirip,
Kafalarında mumlarla donatılmış taçlar
Ve ellerinde takır takır kaynana zırıltılarıyla
Cin, peri, öcü filan kılığına sokacağız.
Bayan Ford'la ben, Falstaff'la buluştuğumuz anda,
Bunların hepsi, çığlık çığlığa şarkılarla,
Ordaki bir hendekten fırlayıp
Üstümüze koşuşturacaklar. Onları görünce,
Biz ikimiz dehşete kapılıp hemen kaçacağız.

[208] A.g.e., s.65
[209] A.g.e., s.122

Çocuklar Falstaff'ın etrafında halka olacaklar.
Hepsi birden hayâsız şövalyeyi çimdikleyip,
Ecinni şenliklerinin tam ortasında,
Bu münasebetsiz kılıkta, kutsal alanlarına
Ne cüretle ayak bastığını soracaklar.
…
Gerçek anlaşılınca biz de ortaya çıkacağız;
İblisin boynuzlarını çıkarıp
Dönüşte onu Windsor'a kadar kepaze edeceğiz."[210]

Bu plan uygulanır. Falstaff hem korkar, hem rezil kepaze olur. Böylece Falstaff para ve şehvet düşkünlüğünün cezasını öder.

* * *

Windsor'un Şen Kadınları komedyasının içinde başka bir konu daha yer alır. Page ailesinin evlenme çağında Anne Page isimli kızının üç isteklisi vardır: Bay Narin, Bay Dr.Caius ve Bay Fenton. Bay Narin zengindir, salak bir tiptir. Akrabaları evlenmesini istediği için talipler arasına katılmıştır. O şöyle der:

"Madem istiyorsun, tamam, evleneyim gitsin. Başlangıçta büyük aşk olmasa da, evlenip birbirimizi tanıdıkça, Tanrı'nın yardımıyla, yavaş yavaş her şey kendiliğinden çözülür. Umarım muhabbetin ardından ayrılık gecikmez."[211]

Fenton'un maddi durumu iyi değildir. Bay Page, Fenton'un mirasa konmak için Anne Page ile evlenmek istediğini düşünmektedir. Bu nedenle kızının Fenton'la evlenmesine karşı çıkmaktadır. Fenton tutumunu Anne Page'e şöyle açıklar:

"Asla! Eğer öyleyse, Tanrı bana iyi gün göstermesin!
Evet, başlangıçta sana kur yapmamın ilk nedeni
Babanın servetiydi; bunu itiraf ediyorum.
Ama seni yakından tanıyınca, gördüm ki sen,
Üstü kabartmalı altınlardan
Mühürlü torbalar dolusu paradan daha değerlisin.
Onun için, şimdi hedefim, senin iç servetin."[212]

Anne, Fenton'un içten davranışını beğenir, onu sever. Babası, Fenton'u kabul etmese bile onunla evleneceğini söyler. Oyunun sonunda Anne, Fenton'a kaçar. Fenton, Page ailesine durumu şöyle açıklar:

"Siz onu sevmediği kişilerle evlendirmek istiyordunuz.
Çok utanç verici bir şeydi bu.
Oysa, biz uzun süredir nişanlıydık;
Şimdi de bağlandık ve bizi artık hiçbir şey ayıramaz.
Anne bir kusur işlediyse bile, kutsal bir kusur bu;
Ne ikiyüzlülük denir bence buna,
Ne itaatsizlik, ne de kendini bilmezlik.

[210] A.g.e., s.124,125
[211] A.g.e., s.28
[212] A.g.e., s.94

Çünkü bunu yapmakla,
Zorlama bir evliliğin getireceği
Binlerce saatlik eziyet ve kahırdan
Kaçınmış ve kurtulmuş olacak."[213]

Page ailesi için yapacak şey kalmamıştır; "bükemedikleri eli sıkmaya" karar verirler, evliliği onaylarlar. Aşkta rol oynayan, insanların arzu ve tutkularıdır. Ford, Page ailesine ders olsun diye "doğaüstü kaderden" güç alarak konuşur ve der ki:

"Çok şaşırdınız ama bu iş böyledir.
Aşkta her şeyi ilahi güçler yönetir.
Mal mülk parayla alınır, ama eşleri Felek satar."[214]

[213] A.g.e., s.148
[214] A.g.e., s.148

YETER Kİ SONU İYİ BİTSİN
(İYİ BİTEN HER ŞEY İYİDİR)

"Yaşamımızın dokusu karmakarışık bir masal, iyiyle kötü yanyana, eğer yanlışlarımız onları kırbaçlamasaydı erdemlerimiz gurur duyardı; ve eğer erdemlerimiz onları bağrına basmasaydı suçlarımız umutsuzluğa kapılırdı."

İkinci Soylu, "Yeter ki Sonu İyi Bitsin"
W.Shakespeare

Oyunun yazılış tarihi üzerine net bilgi yok. 1602-1604 yılları arasında yazılmış olabileceği düşünülüyor. Shakespeare olaylara kaynak olarak Boccaccio'nun bir masalını kullanmış ve bu öyküyü William Painter'in "Zevk Sarayı" adlı kitabında bulmuş. Oyun güldürücü öğesi eksik bir komedyadır.

Yeter ki Sonu İyi Bitsin komedyasının konusu, soylu aileden gelen Bertram'ın, soylu aileden gelmeyen, fakat Bertram'ı seven Helena ile evlenmek istememesidir. Bertram, soylu sınıf kanına güvenen, kibirli, şehvet düşkünü, aşktan anlamayan bir tiptir. Helena ise, kendisini sevmeyen erkeğe kendini zorla kabul ettirmeye çalışan, bu uğurda her türlü yolu deneyen bir kadındır.

* * *

Öykü Fransa'da geçer. Fransız Helena, Narbon adlı ünlü hekimin kızıdır, babası ölmüştür. Helena, Rossillion Kontu genç Bertram ve annesi dul Kontes'in yanında yaşamaktadır. Helena üzgündür, ağlamaktadır. Kontes, Helena'nın, babasının ölümünden dolayı üzgün olduğunu düşünerek, Helena'yı teselli etmektedir:

"Ağlamayı bırak Helena, hadi yavrum, üzgün olmaktan çok, üzgün görünmek istediğini sanmalarını istemiyorum, sil gözyaşlarını.
…
Yaşayanlar kederin düşmanıysa, aşırılık yaşayanları öldürür."[215]

Kontes'in demek istediği şey şudur: Yaşayanlar kederle savaşmak zorundadır, yoksa keder onları öldürür. Helena hüzün maskesi takarak üzgünlük rolü oynamadığını belirtir, gerçekten üzgün olduğu için üzgün görünmek istediğini söyler.

Helena'nın üzgünlük nedeni babasının ölümü değildir. Kont Bertram, Fransa Kralı'nın isteği üzerine evini bırakıp saraya taşınacaktır, Kral'ın adamı olacaktır. Kont Bertram için saraya davet edilmek asalet göstergesidir, o bundan dolayı memnundur. Memnun olmayan Helena'dır, çünkü Bertram'ın haberi olmasa da onu sevmektedir ve bu sevgiyi hiç kimseye açıklayamamaktadır. Helena, Bertram'ın gidişiyle içinde hissettiği duyguları kendine şöyle itiraf eder:

[215] W.Shakespeare, *Yeter ki Sonu İyi Bitsin*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 2001, s.25,26

“Benim için her şey bitti artık.
Bertram’la birlikte hayatım da gitti.
Bu, tıpkı gökteki parlak bir yıldızı sevip
Onunla evlenmeyi düşünmek gibi.
Oysa o kadar yukarlarda ki o.
Onun dünyasına giremediğime göre,
Yetinmeliyim uzaklardan gelen parlak ışığıyla.
Kendi kendinin işkencecisi oldu sevgimin istekleri:
Bir aslanla çiftleşmek isteyen dişi geyik,
Sevgisi uğruna ölmek zorundadır.
Her an, her saat onu görmek güzeldi, ama işkenceydi…”[216]

Helena soylu bir aileye bağlı olmadığından dolayı, soylu aileye bağlı olan Bertram’a karşı duyduğu aşkı umutsuz aşk olarak görmektedir. Düşüncesinde haksız sayılmaz; çünkü sınıf farkı, engellenmemesi gereken sevgiyi engeller.

Kontes de Bertram’ın evden ayrılışına üzülmektedir. Kontes, oğlunu uğurlarken Bertram’a şu öğüdü verir:

“Herkesi sev, azına güven, haksızlık etme hiç kimseye.
Kaba güçle değil, zekânla çık düşmanın karşısına;
Kendininmiş gibi savun dostunun hayatını.
Gevezeliğin için değil, suskunluğun için kızsınlar sana.”[217]

Kontes’in, oğlu Bertram’a verdiği öğüt Hıristiyanca hoş bir dilektir. Kontes yaşadıkları toplum içinde düşmanların bulunduğunu kabul eder. “Kaba güçle değil, zekânla çık düşmanın karşısına,” sözleri bunu gösterir. “Düşmanların” olduğu toplumda ise herkes birbirini sevemez.

* * *

Bertram’ın kendisine akıl hocası olarak seçtiği Parolles isimli palavracı bir arkadaşı vardır. Parolles yaşadığı toplumun ne olduğunu bilen, bu yüzden bireysel çıkarı için herkesi kullanan bir tiptir. Daha hemen oyunun başında onun Helena ile yaptığı imalı tartışma, Parolles’in kimliğinin ilk işaretlerini verir. Ayrıca bu tartışmayla biz, feodalizmden kapitalizme geçiş toplumunun “bekâret üzerine” olan bakışını yakalarız. Helena, kişiliği dejenerasyona uğramış Parolles’e sorar: ”Erkek, bekâretin düşmanı; bekâretimizi onlara karşı nasıl korumalıyız?”[218] Parolles’in yanıtı şöyledir:

”Doğanın birliğinde bekâreti korumak politikaya uymaz. Bekâretin kaybı nüfus artışı demektir.
…
Ayrıca, bekâret, tedirgindir, kibirlidir, aylaktır ve yalnızca kendini sever; bütün bunlar da dinimizin yasakladığı günahlardır. Biriktirme onu, çünkü bir şey eline geçmediği gibi, sen kaybedersin. Onu faize ver, on yıl içinde sana bire on versin; bu da iyi birikim olur. Ayrıca, sermayesine de pek bir şey olmaz.
…

[216] A.g.e., s.27-28
[217] A.g.e., s.26
[218] A.g.e., s.29

Bir mal iş yapmadan yatarsa cilasını kaybeder: Ne zaman uzun saklanırsa değeri de o kadar düşer. Henüz müşterisi varken elden çıkarmaya bakmalı. Talep varken pazarlamak gereklidir."[219]

Kontes'in, soytarı Lavatch'la yaptığı diyalog espri yönünden ilginç olduğu kadar, anlamlıdır da. Lavatch'ın hiç dostu yoktur, bu nedenle evlenmek istemektedir. Karısına dost olarak ihtiyacı olduğu için değil, onun sayesinde yeni "dostlar" (sizler karısının metresleri olarak okuyabilirsiniz) bulacağı için! Aslında soytarı Lavatch olayı bize tersinden göstererek yaşanan somut durumu gözler önüne sermek ister. Diyalog şöyle:

"*Lavatch*: Hiç dostum yok, madam; karım sayesinde dostlar edineceğimi umuyorum.

Kontes: Böyleleri senin düşmanındır, efendi.

Lavatch: Büyük dostluklar konusunda biraz üstünkörü düşünüyorsunuz, madam; çünkü ben yorulduğumda, onlar gelip benim işimi yapacaklar. Kötü mü? Tarlamı süren benim takımlarımı dinlendirmiş olacak, ben de ürünü toplamaya fırsat bulacağım. Ben onun boynuzlusu olacaksam, o da benim ırgatım olacak. Karımı rahatlatan varisimi ortaya çıkaracak, varisimi ortaya çıkaran, varisimi sevecek, varisimi seven de elbet dostumdur. Öyleyse, karımı öpen benim dostumdur. Eğer erkekler ne olduklarını kabul etselerdi, evlenmekten korkmazlardı. Genç puritan et yiyenlerle, yaşlı katolik balık yiyenler, her ne kadar din konusunda değişik düşünseler de, boynuz tokuşturmakta tıpatıp birbirine benzerler."[220]

* * *

Fransa Kralı ölümcül bir hastalığa yakalanmıştır. Hiçbir doktor Kral'ın derdine çare bulamamaktadır. Helena'ya, babası doktor Narbon ölmeden önce, "kutsal göklerin yardımıyla yapılmış" bir ilaç bırakmıştır. Helena bu ilaç yardımıyla Kral'ı iyileştirmeyi ve bunun karşılığında Kral'dan kendisini Bertram'la evlendirmesini istemeyi düşünmektedir. Helena elindeki "büyülü ilacı" şöyle tanıtır:

"Bu ilaçta babamın becerisinden daha fazla bir şey var,
Bu da onun yeteneğinin en büyük yanıydı,
Babam bu ilacı bana bıraktığında,
Bu ilaç göklerin en talihli yıldızlarınca kutsandı."[221]

Helena, Tanrı'nın yardımıyla hastasını iyi edecektir. Helena, Kral'ın karşına çıkar, ilacın büyüklüğünü açıklar, Kral'ı ölümden kurtaracağını söyler. Kral, Helena'nın bunu başarabileceğine inanmaz. Helena, Kral'a der ki:

"Tanrı vergisi bu şey de, böylece reddediliyor bir sözle
Oysa bu, görünüşe göre düşünen bizlere estiği gibi değil,
O her şeyi bilen yüce Tanrı içindir;
Ama en korkuncu, kutsal göğün yardımını
İnsan işi sanan haddini bilmeyiş duygusu.
Aziz efendim, bir fırsat tanıyın bana;

[219] A.g.e., s.30,31
[220] A.g.e., s.43-44
[221] A.g.e., s.53

Beni değil, kutsal göğün buyruğunu deneyin."[222]

Bu sözler Helena'nın dindarlığını, Tanrı'nın egemenliğini, Tanrı'nın her şeye karar verdiğini vurgular. Ayrıca Helena, Kral'a yapacağı iyiliği karşılıksız yapacağını söyler:

"Acizane yalvarırım yüce kişiliğinize,
İyi niyet ve görev duygusundan başka bir şey olmayan amacım için…"[223]

Bu şekilde dindar Helena, hem kendine, hem inandığı Tanrı'ya, hem de Kral'a yalan söylemiş olur. Gerçekte Tanrı'nın yardımıyla yapacağı iyiliğin karşılığını baştan bilmektedir, "istemenin" zamanını beklemektedir. Sonuçta Helena, Kral'ı ikna eder ve ardından hemen ekler:

"Beceremezsem eğer belirttiğim zaman içinde,
Yerine getiremezsen söz verdiğimi,
Acımadan öldürsünler beni,
Bunu hak ettim demektir; yardım istemem, ölümdür bedelim.
Ama ya başarırsam, ne verirsiniz bana?"[224]

Helena baklayı ağzından çıkarmıştır. "İyi niyet", "görev duygusu" gibi daha önceden söylediği lafların anlamı kalmamıştır. Kral, Helena'nın ne istediğini sorar. Helena, "Emrinizde olan, seçeceğim kişinin kocam olmasında yardımcı olmanızı istiyorum," der ve pazarlık bağlanmış olur. Helena, Kral'ın ölümcül hastalığını iyi eder, mucizeyi gerçekleştirir. Artık sıra Kral'ın sözünü tutmasına gelmiştir. Kral sözünde durur, Helena'ya der ki:

"Güzel kız, bak şunlara.
Şu soylu, genç, bekâr delikanlılar,
Benden ihsan almak için buradalar,
Hem krallık yetkim, hem babanın sesiyle
Yöneleceğim onlara. Yap seçimini çekinmeden.
Senin seçme gücün var,
Ama onların hiçbir gücü yok hayır demek için."[225]

Burada Kral'ın tartışılmaz otoritesini buluyoruz. Tanrı'nın yeryüzü temsilcisi olan Kral kullarının geleceklerine karar veriyor. Helena kendisine sunulan bekâr delikanlılar arasından Bertram'ı seçer. Fakat Bertram kabul etmez, itiraz eder. Kral, Bertram'a, "Sen de biliyorsun ki, o beni hasta yatağımdan ayağa kaldırdı," der. Bertram'ın yanıtı şöyledir:

"Bağışlayın efendim,
Sizin ayağa kalkmanız beni yerlere mi düşürmeli?
Onu çok iyi tanırım, babamın malikânesinde yetişti.
Şimdi karım mı olacak yoksul bir doktorun kızı?
Böyle küçülmektense, yaşadığım sürece,
Kralımın gözünden düşeyim daha iyi!"[226]

---

[222] A.g.e., s.63
[223] A.g.e., s.62
[224] A.g.e., s.65
[225] A.g.e., s.74
[226] A.g.e., s.78

Bertram'ın kendisinin sevmediği kızla evlendirilmek istenmesine karşı aldığı tutum onurlu görünür. Ama Helena'yı sevmemesine gösterdiği kanıt onun gerçek kişiliğini ele verir. Helena yoksul doktorun kızı olmasa, Bertram evliliği kabul edecektir. Kral, Bertram'ın "unvan hastalığını" fark etmiştir; Bertram'ı uyaran şu önemli konuşmayı yapar:

"Onda küçümsediğin unvandan başka bir şey değil,
O unvanı da ben verebilirim.
Asıl önemli olan şu: Kanlarımız renk, yoğunluk ve ısı açısından
Birbirinin aynıdır; bunlar karıştırılınca ne soy kalır, ne unvan.
Ama yine aralarında bir uzaklık vardır.
Eğer o çok erdemli bir kızsa -
Yoksul bir doktorun kızı diye ondan hoşlanmaman dışında -
Unvanı yok diye sevmemezlik etme!
…
Erdem yoksa eğer, unvanlarla şişindiğimiz yerde
Sabun köpüğüdür onur dediğimiz şey de.
İyi olan için unvana gerek yoktur;
Nitelik unvanla gelmez, ama kötülük gelebilir.
…
Unvanı olanların çelişkili küçümseyişi,
Soylu bir kandan geldiğini savunup soylu davranmamaktır.
Soyluluk, atalarımızdan geçmez bize, davranışlarımızdadır.
Soyluluk, hemen her mezar taşına yazılan,
Bizleri tutsak eden, akıl çelen bir sözcüktür sadece,
Aldatıcı, ölü bir ganimettir…"[227]

Kral aristokratik miras olan "soyluluk unvanı" ile karakterimizde olan soyluluğu (ki bu insanın bilincine bağlıdır) ayırır. Aristokratik miras babadan oğula geçer, miras hakkı soyluluk unvanının devamını sağlar. Bu unvanı Kral da verebilir, çünkü o bütün kulların üzerinde merkezdedir. Karakterimizdeki soyluluksa (erdem, iyilik vb.) babadan oğula geçmez. Şüphesiz ki, karakterimizdeki soyluluk nötr (yansız) bir kavram değildir. Bu nokta kişisel, toplumsal çıkarlara uygun olarak anlam kazanır.

Kral, aristokratik soyluluk unvanına karşı çıkamaz; çünkü kendisi onun parçasıdır. Krallık babadan oğula miras hakkıyla geçer. Bu nedenle Kral yukarıda aktardığımız sözleriyle insanın karakterindeki soyluluğa vurgu yapar. Kral, aristokratik soyluluk unvanının otomatik olarak erdeme yol açmayacağını söylemektedir; erdemin olmadığı yerde soyluluğun işe yaramayacağını belirtmektedir; soyluluk unvanı ile "erdemin" üst üste düşmesini istemektedir. Kral'ın haklı olarak eleştirdiği "unvan hastalığının" bugünkü çağdaki adı "kariyer hastalığıdır".

* * *

Bertram, Helena'yı reddetmek tutumunda direnemez. Kral'ın, "Himayemden atacağım seni sonsuza kadar," demesiyle tavır değiştirir. Helena'nın doğuştan soylu olduğunu söyler, onunla evlenmeyi kabul eder. Rahibin önünde evlilik yemini eder, fakat onunla yatmaz. Helena'yı karısı olarak annesi Kontes'in yanına gönderir, yanına Parolles'i alarak Floransa Savaşı'na katılmak üzere yola çıkar. Bu Helena'dan kaçıştır. Helena'nın Kral'la yaptığı pazarlık boş çıkmıştır; aşka, alışveriş karşılığı kavuşacağını sanan Helena yanılmıştır.

[227] A.g.e., s.78,79

Kontes, oğlunun Helena'yı bırakarak savaşa gitmesine üzülür, oğlunun yanlış yaptığını düşünür. Ayrıca Kontes, Helena'yı kızı gibi sevmekte, ona karşı kötü niyet beslememektedir. Helena için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Kontes'in üzgün olduğunu duyduğunda, iyi niyetten yoksun olarak Kontes'in iki şeye üzüldüğünü söyler:

"Birincisi, cennette değil; acaba Tanrı beni oraya gönderir mi, diye üzülüyor. İkincisi, henüz dünyada olduğu için, acaba Tanrı onu hemen öbür dünyaya postalar mı diye korkuyor."[228]

Bu sözler Helena'nın, Kontes'i sevmeyen bir insan olduğunu düşündürür. Floransa'ya gitmiş olan Bertram oradan Helena'ya bir mektup gönderir. Mektupta şöyle yazmaktadır:

"Parmağımdaki hiç çıkmayacak yüzüğü çıkarabilirseniz
Ve babası ben olan bir çocuk doğurabilirseniz,
O zaman bana 'kocam' diyebilirsiniz;
Ama böyle bir şeyin olmasına ben 'asla' derim."[229]

Söz konusu edilen yüzük, Bertram'ın soyluluk simgesi, ailede babadan oğula geçen yüzüktür. Helena'yı bu mektup bir kez daha yıkmıştır. Helena yüreğindeki acıyı şu sözlerle dile getirir:

"Zavallı lordum,
Ben miyim seni ülkenden kovalayan?
Ve sonuçta senin o nazik bedenini
Esirgemez savaşın önüne atan?
…
Lorduma sakın dokunmayın!
Ben yerleştirmiş oluyorum onu vuranı,
Onu öldürmek için göğsüne saldırana
Ben oluyorum onun elini kolunu bağlayıp sunan.
Ölümüne neden olabilirim, ben öldürmediğim halde.
Keskin açlığıyla kükreyen yırtıcı aslanın karşısına
Ben çıkaydım keşke;
Keşke hemen benim olaydı doğanın bütün felaketleri."[230]

* * *

Helena, Bertram'ı zorlamakla, onun sevgisini zorla kazanmak istemekle günah işlediğini düşünmektedir. Helena karar vermiştir, o da Fransa'yı terk edecek, dindar bir insan olarak günah çıkarmak için "Ermiş Jacques'in mezarına" gidecektir.

Helena yola çıkar, Floransa'ya Bertram'ın askerlik yaptığı bölgeye gelir. Bertram'ın, Diana isimli genç bir kızı baştan çıkarmak için uğraştığını öğrenir. Bertram, Diana'nın bedenini istemektedir. Helena, Diana ve annesiyle tanışır. Onlara kendi durumunu anlatır, Bertram'a tuzak kurmak için onlardan para karşılığı yardım ister. Helena, Diana'ya ve annesine planını anlatır: Diana, Kont Bertram'ın isteğini kabul eder görünecektir; onunla yatmak için Bertram'ın babadan oğula geçen değerli yüzüğünü isteyecektir. Gece buluşmasına Diana yerine Helena gidecek, onunla yatacaktır.

[228] A.g.e., s.88
[229] A.g.e., s.101
[230] A.g.e., s.104-105

Plan uygulamaya konulur; Diana, Bertram ile yatmak için pazarlığa girişir. Bertram önce bu pazarlığı kabul etmek istemez, yüzüğü veremeyeceğini söyler. Diana ile Helena bilmektedir ki, Bertram'ın niyeti bir gecelik zevktir, erkeklerin çoğunluğu ona erişmek için çok şeyini verir. Diana, Bertram'a, erkekegemen toplumun bu davranış biçimini şu sözlerle hatırlatır:

"Demek biz de size hizmet ettiğimiz sürece,
Siz de hizmet edeceksiniz bize;
Ama güllerimizi bir kez topladınız mı,
Bize batsın diye dikenlerimiz kalacak yalnızca
Ve kayıtsızca alay edeceksiniz çorak çıplaklığımızla."[231]

Soyluluk budalası Bertram bir gecelik şehvete teslim olarak Diana'nın yaptığı pazarlığı sonunda kabul eder; Diana diye Helena ile yatar, onu hamile bıraktığının farkında olmaz. Helena, Bertram'ın yüzüğünü alır, onun yerine Kral'ın bir zamanlar ona hediye ettiği yüzüğü verir. Helena daha sonradan Bertram'ın şehvet konusunda Diana'ya gösterdiği zayıflığı değerlendirerek, bütün erkekler üzerine toplam bir sonuca gider:

"Şu erkekler çok garip!
Havaice kapılıp şehvetin aldatıcılığına,
Kara geceyi daha da karartabiliyorlar;
Kendileri için tatlı olacak bir şeyi,
Nasıl da nefret ettikleri bir şey yapabiliyorlar!
Şehvet, ancak onun yerini alan
Nefretle oynuyor demek ki."[232]

* * *

Helena şimdi planının son parçasını uygulamaya sokacaktır. Kral, Bertram, Kontes, Helena'nın ölmüş olduğunu sanmaktadır. Helena, Diana'yı ve onun annesini yanına alıp Fransa'ya doğru yola çıkar. Amacı, olayı Kral'ın huzurunda çözmektir; "yeter ki sonu iyi bitsin"i gerçekleştirmektir.

Bu arada Bertram evine dönmüş, Kral onu affetmiştir. Bertram, Kral'ın uygun gördüğü bir kızla, bu sefer kendisi de isteyerek evlenmeyi kabul etmiştir. Bertram, evleneceği kız ve öldüğünü sandığı Helena üzerine Kral'a şöyle bir açıklama yapar:

"Yüreğim, dilimi cüretli bir elçi yapmadan önce,
Seçimimi yapmıştım onu ilk gördüğümde;
Onu zihnime yerleştirdiğimden beri,
Gözlerim, aşağılayıcı, alaycı kahkaha aynalarıyla
Başladı bakmaya: Tüm öteki yüzleri çirkin kıldı…
…
Sonra birden her erkeğin övdüğü
Ve benim de kaybettikten sonra sevdiğim
Helena ortaya çıktı;
O durumda, Helena, gözüme kaçan bir toz parçasıydı."[233]

---

[231] A.g.e., s.130
[232] A.g.e., s.151
[233] A.g.e., s.166

Demek ki: Bertram şimdi evlenecek olduğu kızı çok önceden beğenmiştir, bu nedenle diğer kadınları (Helena dahil) istememiştir. Helena "göze kaçan toz parçası" gibi olumsuz işlev görmüştür. Sonradan Helena'nın sevgisinin değerini anlamıştır. Bertram'ın bu değerlendirmesine Kral'ın verdiği yanıt anlamlıdır:

"İyi bir özür buldun;
Onu sevdiğin için birkaç kötü notu düşebiliriz hesabından.
Ama çok geç gelen sevgi,
Yavaş yavaş taşınan pişmanlık gibi,
Sevilen için çok acı bir şeydir,
'Giden iyidir', diye ağlamayı gerektirir.
Önemsiz bir fiyat biçeriz sahip olduğumuz ciddi şeylere,
Onları tamamen kaybetmeden anlayamayız değerlerini.
Gönül kırmak daha çok kendimize haksızlıktır,
Önce sevdiklerimizi yok eder, sonra da ağlatır bizi
Küllerinin ardından."[234]

Gerçekten de kaybettiğimiz insanı daha sonradan sevdiğimizi anladığımızda, pişmanlığımızı yüreğimizde taşırız. Geç gelen sevgi, pişmanlığı da yanında getirir. Fakat pişman olmanın anlamı nedir? Eğer kaybedilen kişiyi yeniden mutlu etme olanağı yoksa, kaybedilenin değerinin sonradan anlaşılması sadece boş bir tesellidir.

* * *

Kral, Bertram'la konuşurken onun elindeki yüzüğe gözü takılır. Kral bu yüzüğün Helena'ya hediye olarak verdiği kendi yüzüğü olduğunu anlar. Bu demektir ki Bertram, Helena'yı öldürüp yüzüğü ondan almıştır. Kral hemen Bertram'ın tutuklanmasını ister. Bu arada Diana ile Helena Fransa'ya gelmiştir. Diana, Kral'ın huzuruna çıkar ve Bertram'ı kendi bekâretini bozmakla suçlar. Bertram'ın kendini savunması şöyledir:

"Delikanlılık ateşiyle yaklaştım ona.
Uzak durdu benden ve çengel attı,
Karşı koyarak bana isteğimi artırdı -
Aşkın izini sürerken önümüze konan engeller
Daha erotik hayallerin nedeni olduğu için,
Sonunda onun vahşi güzelliği
Ve bir de sonsuz kurnazlığı
Kabul etmeye zorladı beni
Onun ileri sürdüğü koşulları.
Yüzüğü aldı; herkesin herhangi bir yerden satın alabileceği
Şu adi yüzük de bana kaldı."[235]

Kral olayı çözmeye çalışırken Helena ortaya çıkar, bilinmeyen düğümü çözer, her şey açıklığa kavuşur, Bertram'a dönerek der ki:

"Ah, kocam, efendim benim,
Bu kızın odasındayken, çok nazik buldum sizi.
İşte yüzüğünüz ve bu da bana mektubunuz:

[234] A.g.e., s.166-167
[235] A.g.e., s.175-176

Şöyle diyorsunuz bu mektupta:
‘Parmağımdaki hiç çıkmayacak yüzüğü çıkarabilirseniz
Ve babası ben olan bir çocuk doğurabilirseniz…’
Yerine geldi bunların ikisi de.
Benim olacak mısınız, şimdi?”[236]

Bertram’ın yanıtı olumludur:

“Efendimiz, o bana açıkça şunu öğretti:
Onu yürekten seviyorum - her zaman da seveceğim.”[237]

Oyun böylece sonlanır. Bertram’ın, Helena’yı “her zaman seveceğine” söz vermesi yalnızca geleceğe adanmış bir umuttur. Çünkü aşk-sevgi hiç bitmeyecekmiş, hep sürecekmiş gibi başlar; ama her zaman da bitme potansiyelini içinde taşır. Korunamayan, büyütülemeyen, zenginleştirilemeyen sevgi, eninde sonunda ölür. Üstelik Bertram’ın Helena’ya duyduğu hiç de inandırıcı olmayan sevgisinin garantisi ne olabilir?

[236] A.g.e., s.182
[237] A.g.e., s.183

KISASA KISAS
(ÖLÇÜYE ÖLÇÜ)

”Bir günahı affettirmek için aynı günahı işletmek mi gerekirdi? Günaha ortak olunca günahkâra duyulan merhamet nasıl da artıyor!”

Dük, ”Kısasa Kısas”
W.Shakespeare

Oyunun 1604 yılında kaleme alınmış olabileceği tahmin ediliyor. Sarayda gösterilmiş bir oyundur. *Kısasa Kısas*, tragedya ve komedya karışımıdır. Oyunun konusunu Shakespeare kendisi bulmamış, yine yabancı (İtalyan) bir kaynaktan almıştır.

Shakespeare, İncil’deki ”ölçüye-ölçüt” anlayışına dayanmak istemiştir. Bunun anlamı şudur: Siz hangi yargıyı kullanırsanız, karşınızdaki de aynı yargıyı kullanır! Bu oyun Hıristiyanlığın merhametine sığınan bir oyundur; katı bir adaletin Hıristiyanlıkla bağdaşmayacağını göstermek ister.

* * *

Öykü, Viyana Dükü Vincentio’nun, Lord Angelo’yu yanına çağırtıp konuşmasıyla başlar. Dük önce Angelo’yu över. Ona, insan ruhunun her zaman ince dokunmamış olduğunu, doğanın insana cömert davranmadığını; ancak eli bol bir Tanrıça gibi zenginliğinden ödünç vermesini bildiğini anlatır. Bu sözler Angelo’ya ödül olarak bir şeyler verileceğinin habercisidir. Dük geçici olarak Viyana’dan gidecektir, yerine Angelo’yu bırakacaktır. Dükün yokluğunda varlığını Angelo yaşatacaktır. Dük, Angelo’ya bütün yönetsel yetkisini bıraktığını, yasaları uygulaması gerektiğini özellikle belirtir. Dük, Angelo ile böyle konuşur; ama asıl niyeti başkadır. Angelo’dan ayrıldıktan sonra manastır’a gider ve Rahip Thomas’a gerçek amacını açıklar Dük:

”Şimdi ise Viyana’daki tüm kudretimi Lord Angelo’ya devrettim. Yine bilirsiniz ki, kendini zora sokmaya heveslidir, üstelik kabızın tekidir! Polonya’ya gittiğimi söyledim ona, herkes de öyle sanıyor. Şimdi, kutsal efendim… Bunu niye yaptığımı soracaksınız değil mi?
…
Tüm yasaları da kuralları da on dört yıldır uykuya yatırmıştık. İninde yatıp avlanamayan ihtiyar bir arslan gibi. Hani babalar çocuklarını korkutmak için kızılcık sopasını göz önüne bırakırlar ya… Niyetleri dövmek değil, dövecek gibi yapmaktır. Kısacası kurallarımız cezalandırma gücünü yitirmişti. Özgürlük, adaletin burnuna kancayı takmıştı.
…
Halkıma bir hedef gösterdim; o hedefe gidiyorlar diye despotluk yapmak istemedim. Ama hoşgörümüzü gevşeklik sanıp gemi azıya aldı habisler! Cezalandırılmalarının zamanı gelmişti. Bu yüzden, işi Lord Angelo’ya devrettim. **Adımı kötüye çıkartmadan uygulasın yasalarımızı.**”[238]

[238] W.Shakespeare, *Toplu Oyunları 1*, Çeviri: Zeynep Avcı, MitosBOYUT Yayınları, 1996, s.15-16

Bu sözlerden sonra, Rahip kılığına girmek istediğini, Angelo'nun yapacaklarını gizlice gözleyeceğini belirtir.

Dük, Angelo'ya karşı ikiyüzlüdür. Onu sözde över, gerçekte ise ona güvenmez. Amaç açıktır: Angelo sayesinde kendini halka despot olarak göstermeden, halk üzerinde zorba bir yönetim kurmak istemektedir. Bir benzetmeyle diyebiliriz ki, kestaneleri ateş içinden Angelo alacak, Dük de bunları soğutarak midesine indirecektir.

* * *

Lord Angelo da temiz bir insan değildir; hırslı, katı, kıskanç, bedeni zevklerine düşkündür. Dük, Angelo'nun zayıflıklarını bilir, bildiği için Angelo'yu kendi yerine en uygun adam olarak seçmiştir.

Angelo ilk iş olarak, evlenmeden nişanlısını gebe bırakmış Claudio'yu tutuklatarak ölüme mahkûm eder. Oysaki Claudio ile nişanlısı bu işi isteyerek birlikte yapmıştır, nişanlısının şikayeti yoktur.

Claudio'yu şimdi kim kurtaracaktır? Claudio'ya yardım edebilecek tek kişi rahibe adayı kardeşi İsabel'dir. Claudio arkadaşı vasıtasıyla İsabel'e haber gönderip, ondan yardım ister. Claudio'nun arkadaşı, Angelo'nun kadın düşkünlüğünü bildiği için İsabel'e imalı biçimde der ki:

"Şüphe kalleştir, cesaretimizi kırar, yapacaklarımıza engel olur, elimizi kolumuzu bağlar. Lord Angelo'ya gidin. Gösterin ona şeyi….gününü; bir genç kızın karşısında erkeğin eli ayağı kesilir, Tanrılar gibi bağışlayıcı olur, cömertçe verir, neyi var neyi yoksa."[239]

İsabel bu imalı sözlerden kadınlığını kullanması gerektiğini anlamasa da, Angelo'dan ağabeyisi için acınma dilenmeye gider. Ne var ki, İsabel de kardeşi Claudio'yu Tanrı ve yasalar önünde suçlu görmektedir. O da: "Merhametten maraz doğacağına, işlenmiş bir günahı bağışlayayım derken, işlenmemiş günahların besleneceğine inanmaktadır". Tıpkı Angelo'nun yardımcısı Escalus gibi…

İsabel kıskaca girmiştir. İnançlarıyla, istekleri çarpışır. İnançları ortada suç olduğunu, istekleriyse Claudio için af dilenmesi gerektiğini söylemektedir. İşte İsabel karışık duygular altında Angelo'ya şöyle der:

"Ağabeyim ölüme mahkûm oldu. Size yalvarıyorum; suçunu cezalandırın ama onu cezalandırmayın."[240]

İsabel, Angelo'dan ne istediğinin bilincindedir; fakat İsabel'in bulduğu formül tutarsızdır. Ayrıca onun saflığı, karşılığında bir şey vermeden karşısındakinden bir şey istemesidir. Halbuki çıkarcı toplumda bir şey verdiğin sürece bir şey alırsın. Merhamet, acıma, adalet gibi şeyler, alma-verme duvarları arasında sıkışıp kalmıştır.

Angelo soylu sınıfın bireyi olarak bu kuralı iyi bilir. Claudio'nun hayatına karşılık, İsabel'den kadınlığını ister. Eğer İsabel, Lord Angelo ile bir kez yatmayı kabul ederse, Claudio'nun hayatı

[239] A.g.e., s.18
[240] A.g.e., s.28

bağışlanacaktır. İsabel alışverişi kabul etmez ve Angelo'ya kadınlar üzerine bir değerlendirme yapar. Der ki:

"Kendilerini hayranlıkla seyrettikleri aynalar kadar kolay kırılır onlar. Ah! Kadınlar! Nasıl da yararlanır erkekler onların zaaflarından. Tabii ki bizim zayıf yanlarımız erkeklerden fazladır; çünkü biz yumuşak huylu, yumuşak başlı yaratılmışız."[241]

Erkeklerin, kadınların "zaaflarından" yararlandıkları açıktır. Ama bu "zaaflar" doğuştan gelmez; erkekegemen toplumun kimliğiyle ilgilidir.

* * *

İsabel kendi kendine, "Ağabeyimden önemlidir şerefli yaşamak. Yine de Angelo'nun teklifini anlatacağım ona. Ruhu huzura kavuşur, akla yatar ölmesi gerektiğine" diyerek, hapishaneye gider. Bu arada rahip kılığındaki Dük, ölümü bekleyen Claudio'nun yanına gelmiştir, onu ölüme hazırlamaya çalışacaktır. İsabel, ağabeyi ile konuşurken rahip onları gizlice dinler. İsabel ağabeyine durumu anlatır. Claudio kendi özgürlüğünün, kız kardeşinin bekâretine bağlı olduğunu duyduğunda önce irkilir, fakat ölümün korkunçluğu karşısında İsabel'den, Angelo'nun teklifine boyun eğmesini ister. İsabel bunu kabul etmez, "şerefsiz yaşamanın ölümden daha beter" olduğunu söyler. Claudio'nun yanıtı şudur:

"Ya ölmek? Meçhule gitmek…kara toprağa girmek… çürümek… solucanların tükürükleriyle yoğrulmak… ruhun azgın sellere kapılıp savrulur… belki de buzlara gömülür kalır; ne olacaktır, bilemezsin. Belki de karanlık rüzgârlar üfürür onu. Belki de dünyanın etrafında bitmek bilmeyen bir geziye mahkûm edilmiştir huzursuz ruhun; ebediyete kadar döner durursun… Kim bilir? En fecisi nedir biliyor musun, bu başıbozuk, dizginlenemez düşüncelerin? Ölürken inlemek, böğürmek, hatta ulumak… Feci! Korkunç! **Şu dünyadaki en aşağılık yaşam bile…açlık, sefalet, hastalık, yaşlılık, hapis…ne olursa olsun, ölüm korkusundan beter olamaz!**"[242]

İnsanın doğayla birleşmesidir ölüm. Ama ölümün insan açısından korkunçluğu, ölümden sonra bedenin ne olacağı değildir. Korkunç olan şey, bedenin bir daha dirilmemesidir, geriye dönüş umudunun kalmamasıdır. Ölüm korkusu, insanın sahip olduğu her şeyi bir daha geri gelmeyecek biçimde kaybedeceğinin korkusudur.

Claudio, ölümle hayatı kıyaslarken doğru düşünür. En kötü yaşam ölümden iyidir. Mutsuz yaşam bile, ölümün yanında mutlu görünür. İnsanoğlunun en büyük acıları, dertleri, ölüm düşünüldüğünde asıl değerini koruyamaz, küçülür. Bundan dolayı Claudio'nun yanlışı, yaşamı ölümden üstün tutması değildir. Claudio, yanlışı, ölümle her ne pahasına olursa olsun yaşamak arasında yapınca yanılır. Claudio onursuz yaşamla, onurlu ölüm arasındaki tercihte onurlu ölüme yönelemez.

Kadının onuru da İsabel'in sandığı gibi bekâretinde gizli değildir. İsabel bekâretini, onurlu yaşamla eşitleyerek doğru yapmaz; fakat bedenini, Claudio'nun canına karşılık satmadığında, böyle düşünebildiğinde doğru yapar. İsabel, Claudio'yla kıyaslandığında onurlu görünür. Angelo ise kadının bedenini mal gibi satın almak isteği için zaten tümüyle erdemsizdir.

* * *

[241] A.g.e., s.37
[242] A.g.e., s.43-44

İsabel ile Claudio'nun konuşmalarını gizlice dinlemiş olan rahip kılığındaki Dük, İsabel'i kenara çekip ona bir plan önerir: İsabel, Angelo'nun önerisini kabul etmiş gibi görünecektir; Angelo'nun kucağına İsabel'in yerine Angelo'nun daha önceleri bırakmış olduğu eski nişanlısı Mariana gönderilecektir. Böylece Claudio'nun aslında "suç olmayan suçunu" Angelo da bilmeyerek işleyecektir. Kısasa kısas budur. Planın uygulanması için gerekli hazırlıkları Dük yapar. Dük'ün "kısasa kısas" görüşü şöyledir:

"Tanrı'nın kılıcını taşıyan kişi,
kutsal olmalı, hem de acımasız.
Yolunu tanımalı ve bilmeli,
kudreti tutmayı elinde, erdemi istemeyi.
Kendi günahını tartabilmeli,
başkalarının günahlarıyla aynı terazide.
İşleyeceği günah yüzünden,
başkasını cezalandırmak ayıp değil mi?
Çift katlı ayıp Angelo'nunki.
Kusurlara tırpan atmak,
kendininkiler serpilirken ortada.
Dışı melek içi şeytan olmayı
nasıl da beceriyor insan…
Sahtekârlık suçtan suça yayılıyor,
suçlara tüm zamanlar kurban ediliyor.
Sinsi örümceğin ağına takılan,
çaresizce çırpınan yaratıklar gibi.
Angelo bu gece habersiz yatacak,
eski nişanlısının koynunda.
Kılık değiştirip onu aldatacak.
Hain ihanetle buluşacak."[243]

Dük kendini ya da vekili Angelo'yu Tanrı'nın kılıcını taşıyan kişi olarak görür. "Kısasa kısası" uyguluyacak merkezi güç budur. Dük'ün planı hayata geçer. Angelo karanlıkta İsabel'le buluştuğunu sanarak Mariana ile yatar. Angelo amacına erdikten sonra sözünden cayarak Claudio'nun öldürülmesi için emir verir; Claudio'nun kellesinin kendisine gönderilmesini ister. Angelo, eğer Claudio yaşarsa kendisinden intikam alabileceğinden korkmaktadır. Dük, Angelo'nun kararını öğrenir. Bu işi yapacak kişiyi ikna ederek, zindanda ağır hastalıktan ölen bir suçlunun kellesini Angelo'ya göndertir. Angelo, Claudio'nun öldüğünü sanarak rahatlamıştır.

* * *

Rahip kılığındaki Dük gerçek kimliğine dönüp sorunları çözmeye karar verir. Çünkü Angelo'nun yaptığı yanlışlar Angelo'nun olarak kalmayıp, devletin, otoritenin suçları olarak görünmektedir artık. Dük ilk baştaki "kendi ellerini kirletmeden despotik yasaları uygulama amacına" erişemeyeceğini anlamıştır. Ortaya çıkmalı işleri tatlıya bağlamalıdır.

Angelo önce suçunu inkâr eder. Dük her şeyi ortaya koyduktan sonra suçunu kabul etmekten başka çaresi kalmaz. Angelo'nun yattığı eski nişanlısı, Angelo'nun hayatının bağışlanmasını ister. Bu bağışlanma dileğine İsabel de katılır ve Angelo'yu şöyle savunur:

[243] A.g.e., s.54

”Ağabeyim işlediği günah yüzünden adalet tarafından cezalandırıldı. Ama Angelo o günahı işlemedi ki, sadece işlediğini düşündü. Niyeti kötüydü yalnızca; o kötü niyeti geçmişe gömelim. **Yasalarımız düşünce suçlarını cezalandırmıyor, değil mi?**”[244]

Mariana da bu düşünceyi destekler:

”**Evet! Düşünmek suç değildir yüce efendim.**”[245]

Aslında Angelo da Claudio’nun işlediği ”suç olmayan suçu” işlemiştir. Ortada düşünce değil, eylem vardır. Dük yasaları uygulamak istese, Angelo’nun cezası ölümdür. Ama Dük onu affeder. Burada ”kısasa kısas” işlemez.

Bu arada not edilmesi gereken önemli görüş şudur: Shakespeare 400 yıl önce yaşamış olmasına rağmen, ”düşünmenin suç olmadığını” düşünebilmiştir; bu onun ileri görüşlülüğünü gösterir.

Dük, Angelo’yu bağışlayarak onu mutlu ederken, kendisi de mutluluktan pay almak ister. İsabel’i kendine ayırır, onunla evlenmek istediğini söyler. İsabel’in elinden tutarak saraylarına doğru giderler. İsabel’in ortada hiçbir aşk-sevgi yokken bir anda bu evliliği kabul etmesini inandırıcı bulmayız. Oyun böylece biter. Dünya yine yerindedir, statüko (varolan sistem) yine bozulmamıştır. Dük’ün başka bir amaçla tanımladığı dünya varlığını sürdürmektedir:

”Değişen bir şey yok. İyilik öylesine kızgın alevlerle karşılaşıyor ki, ancak her şey hepten çökerse, dünya düzelecek gibi. Sadece yeni olan talep ediliyor; eskiyen her şey tehlikeye düşüyor. Herhangi bir şeyde sebat etmek cesaret ister oldu. Toplumların güvencesini sağlayan gerçekler zorla ayakta kalabiliyor; oysa, **dostlukları yerle bir eden bencillik almış başını gidiyor**. Ne yazık ki dünyanın düzeni bu kargaşanın üstüne kurulu gibi. Yeni bir şey yok anlayacağınız; her yeni gün böyle başlıyor.”[246]

[244] A.g.e., s.81
[245] A.g.e., s.81-82
[246] A.g.e., s.53

OTHELLO

"Ne var ki, eğer sahip olmak, kaybedebilmek demekse o zaman bütün mülkiyet bir endişe kaynağı haline gelir. Bu durum Othello'nun ancak karısının kendisine sadık olmadığından şüphelenmeye başlamasından sonra onu şiddetli bir biçimde arzulaması gerçeğinde apaçıktır."

Terry Eagleton

Othello tragedyası ilk kez 1604 yılında sarayda sunulmuş. O dönemde İngiltere Kralı olmuş James, Venedik'le, Osmanlılar arasındaki kavgayla ilgileniyormuş. Bu olaya değinen oyun, Kral'a iltifat niteliği taşıyor. Bilindiği gibi Osmanlı II. Selim 1570'te Kıbrıs'ı, Venediklilerin elinden almak için savaşıyordu. Shakespeare oyunun konusunu Giovanni Battista Giraldi'nin bir öyküsünden almış. Tragedyanın ilk bölümü Venedik'te, dört bölümü Kıbrıs'ta geçer.

* * *

Othello (Mağripli) soylu aileden gelen, bolca tehlikeli serüven yaşamış zenci bir komutandır. Cesurdur, açık yüreklidir. Biraz da saftır; insanları göründüğü gibi dürüst sanır, yüzlerdeki maskeleri göremez. Ayrıca Othello zenci olduğu için başka açıdan da ilginç bir tiplemedir. Çünkü bugün olduğu gibi o gün de, "beyazların" zencilere karşı oluşmuş kötü bir önyargısı vardır.

Shakespeare, Othello tiplemesinin karşısına onun tam tersi olan İago karakterini koyar. İago, çıkarcı, fırsatçı, para düşkünü bir insandır; her durumu kendi amaçlarına alet etmesini bilir, ondan nasıl yararlanacağını düşünür. Egoist çıkarları için "sevdiklerini" bile satmaya hazırdır. İago, Shakespeare'in çok seyrek olarak yarattığı, karakteri yüzde yüz kötü olan bir tiptir. (Kral Lear'in iki büyük kızı ve III. Richard gibi.) İago hayata, rekabetçi toplumun çıkarcı mantığını, kurallarını dikkate alarak bakar. Düşüncelerini şu sözlerle anlatır:

"**Ne hepimiz efendi olabilir,**
Ne de her efendi kendine bağlı birini bulabilir.
Nice görev delisi, diz kıran salak görürsünüz,
Sürtünüp kölelik etmekten vazgeçmez hiçbir zaman,
Boğaz tokluğuna ömrünü tüketir sahibinin eşeği gibi;
Bir kocamıya görsün kolundan tutup atıverirler,
Bence bu erdemli salakların hepsini kırbaçtan geçirmeli.
Bir de bunların başka cinsi vardır,
İlk bakışta işinin tam adamı gibi görünürler,
Oysa hep kendi çıkarlarını düşünürler;
Hizmet gösterilerinde bulunup efendilerine,
Kendi kazançlarını gözetip ceplerini doldururlar;
Sonra da efendilerini bırakıp kendilerinin efendisi olurlar.
İşte akıllı diye ben bunlara derim;

Ben de bunlardan biri olduğumu itiraf etmeliyim…"[247]

İago'nun dediği gibi, köleliğini içine sindirmiş birçok insan, erki elinde tutana yaranmak amacıyla "erdemli salak" rolüne girer. Efendisinin gözüne girmek için hayatlarını tüketirler. İago onlar gibi olmak istemez, kendisi "efendi" olmak ister. Dürüstlük maskesini kullanıp kendi cebini doldurmayı hedefler. İago bize iki alternatif sunar: Ya "erdemli salak" olmayı, ya da efendilerin seviyesine erişmek için her türlü adi yoldan yararlanmayı! Herkesin kendisinin efendisi olacağı, "efendisiz bir dünyayı" düşlemek İago'nun aklının ucuna bile gelmez. İago kendini tanıtmaya şu sözlerle devam eder:

"Öyle görünüp çıkarıma bakacağım sadece;
Yoksa düşündüklerim, niyetlerim
Görünüşüme, davranışıma yansısaydı eğer,
Çok geçmez herkesin diline düşer, kargalar gagalardı beni,
Çünkü göründüğüm gibi değilim ben."[248]

İago kötü niyetlerini sinsice gizlemeyi bilen, göründüğü gibi olmayan, amacına varmak için her şeyi meşru gören bir tiptir. Bu nedenle Shakespeare'in İago tiplemesi bize bugün de hiç yabancı gelmez.

* * *

İago, Othello'nun "emir subayı" olmayı istemektedir. Fakat Othello kendisine birçok yönden benzeyen dürüst Cassio'yu emir subayı olarak seçer. Bu nedenle İago, Othello'ya düşman olur, ona kin besler, onun kuyusunu kazmak için sinsice planlar yapar.

İago zengin olmak ve Othello'dan intikamını almak için her insanı kullanır. İago'nun kandırdığı Roderigo ile kendi karısı Emilia buna örnek oluşturur. Roderigo ileride Othello'nun karısı olacak Desdemona'ya delice âşıktır. Desdemona evden kaçıp Othello'ya sığınmış, onunla evlenmiştir. Roderigo, Desdemona'nın aşkını kazanmak için İago'dan yardım ister. İago para karşılığında Roderigo'ya destek olacağına söz verir. Böylece Othello'dan intikamını alacak ve Roderigo'nun parasına el koyacaktır.

Desdemona, sevecen, anaç, ürkek, mahçup, yumuşak karakterli bir kadındır. Othello'ya hayrandır, onu sevmektedir. Othello, Venedik Dükü'nün emriyle Osmanlı donanmasına karşı savaşmak üzere Kıbrıs'a komutan olarak gönderilir. Karısı Desdemona onunla gitmek için Dük'ten izin alır. İago, Othello'nun çavuşu olarak Desdemona'ya eşlik edecek, onu Kıbrıs'a götürecektir. İago da Roderigo'yu yanına alarak (tabii ki para karşılığında) Kıbrıs'a doğru yola çıkarlar, Kıbrıs'a ulaşırlar.

İago'nun planı şudur: Othello'nun (Mağripli'nin) emir subayı olan Cassio ile Desdemona arasında cinsel bir ilişki varmış gibi hava yaratacak, Othello'yu şüpheye düşürecek, kıskançlık yılanına Othello'yu sokturacaktır. İago amacını şu sözlerle açıklar:

"Eveet… Bir süre sonra
Cassio karısıyla sıkı fıkı, diye çıtlatırım Othello'ya.
Zaten Cassio kuşku uyandıracak kadar yakışıklı,
Tam kadınların gönlüne göre.

[247] W.Shakespeare, *Othello*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 2002, s.27
[248] A.g.e., s.27

Mağripli ise mert ve açık yürekli,
Dürüst sanır budala, dürüst görünenleri de,
Burnuna halkayı geçirdin mi
Götürürsün istediğin yere.
Tamam! Her şey tasarlandı.
Cehennemle gecenin karanlığı
Doğuracak dünyanın aydınlığına bu canavar yaratığı."[249]

İago'nun, Othello'dan nefret etmesinin başka bir nedeni daha vardır; karısı Emilia'nın, Othello ile yatmış olabileceğini düşünmektedir. Bu kuşku onun içini kemirmektedir. Kıskançlık zehrini Othello'nun da almasını, acı içinde kıvranmasını istemektedir. İago ufak bir plan daha yapar: Emir subayı Cassio'ya içki içirip, onu sarhoş eder, sonra onu kavga edebileceği bir ortama sokar. Cassio dövüşmek zorunda kalır. Bu kötü olayı duyan Othello onu emir subaylığından ayırır. İago amacının bir parçasını böylece gerçekleştirmiş olur. Cassio yaptığı yanlışın farkına varmıştır. Othello'nun verdiği cezaya üzülmektedir, kendinden tiksinmektedir.

İago, Cassio'ya, Desdemona'yla konuşmasını önerir: Desdemona, Othello'nun tutumunu yumuşatabilir, Cassio'nun yeniden göreve gelmesini sağlayabilir. Cassio öneriye dört elle sarılır, Desdemona ile konuşmaya gider. İago şöyle düşünür:

"Bu saf alık şimdi kalkıp Desdemona'ya gidecek,
Kendisi için ısrarla ondan Mağripli'ye yalvarmasını isteyecek.
Ben de o sırada Mağripli'nin kulağına zehrimi akıtırım:
Karısının Cassio'ya cinsel bir çekim duyduğunu,
Cassio'ya yaranmak için böyle yalvardığını anlatırım.
Böylece karısının erdemlerine olan inancını
Mağripli'nin gözünden silerim…"[250]

Desdemona iyi yürekli Cassio'nun derdini dinler, ona yeniden kocasının emir subayı olması için yardım edeceğine söz verir. Bu amaçla Othello'ya defalarca Cassio'dan söz eder, onu affetmesini ister.

* * *

İago, Othello'nun yüreğinde kışkançlık tohumları ekmek için ince bir taktik geliştirir: Cassio'nun özel yaşamı hakkında gizli şeyler bildiğini Othello'ya hissettirir; ama Cassio'yu koruyor gibi yaparak, konuşmak istemez, suskunlaşır. Othello, İago'nun suskunluğunu şöyle yorumlar:

"Onun için daha çok korkutuyor beni bu susuşların;
Çünkü bu türde hareketler sadakatsiz düzenbazlarda
Alışkanlık haline gelmiş numaralardır;
Ama bunlar dürüst bir adamda
Yürekten gelen, içinde tutamadığı gizli duygulardır."[251]

Othello, İago'nun bir şeyler bildiğini, ancak bildiklerini Othello'yu üzmemek için söylemediğini sanmaktadır. İago namus ve kıskançlık üzerine konuşur; kıskançlığın, "etiyle

[249] A.g.e., s.56
[250] A.g.e., s.90-91
[251] A.g.e., s.106

beslendiği avla oynayan bir canavar" olduğunu söyler. Othello'nun bu canavardan uzak durmasını tavsiye eder:

"Ah efendim, sakının kıskançlıktan!
Kıskançlık, etiyle beslendiği avla oynayan
Yeşil gözlü bir canavardır.
Eğer aldatılan koca, karısını sevmiyorsa,
Boynuzlandığını bilse bile, mutludur bir bakıma;
Oysa karısını seven erkek, kuşkularla kıvrandı mı
İşkence olur hayatının her anı."[252]

İago'nun sözlerinde yanlış olan nokta şudur: Erkekegemen toplumun egemen erkeği, sahip olduğu şeye (kendi malı gibi gördüğü kadına) başkasının el uzatmasını kabul etmez; meta sahibi, metasının ihanetini mutlulukla karşılayamaz. Karısını sevmese bile…

İago bu arada doğru bir düşünceyi dile getirir: "**Zenginliği sınırsız olduğu halde, her an yoksul düşme korkusuyla yaşayanın, bir kış kadar yoksul hayatı vardır**," der. Gerçekten de gelecekte başına gelecek felaketin korkusuyla yaşayan insan, yaşamını kaygılarla doldurur, şimdiki zamanı yaşayamaz. Othello gibi aldatıldığını sanma korkusuyla yaşayan insanın da durumu aynıdır. Kıskançlık paranoyasına yakalanan insan, bütün dünyayı karşı cinsin bedeni gibi görür ve kaybedeceğini sandığı bu cinsel bedenin huzursuzluğuyla yaşar.

Othello'nun yüreğine bir kez korku girmiştir; o artık Desdemona'ya hep şüpheyle bakacak, onun her davranışını kendi korkusuna uygun yorumlayacaktır. O, bir kez kuşkuya fırsat vermiştir, hemen kesin karara da varacaktır. Çünkü kıskanan insan, en basit gözüken şeyleri, güçlükle ortaya çıkarılmış büyük kanıtlar olarak algılar. Othello kuşkusunun esiri olmaya başlamıştır. Ama yine de İago'ya şöyle der:

"En ufak bir korkum, bir kuşkum yok
Karım aldatır diye beni noksanlarım yüzünden.
Gözleri görüyordu beni seçerken.
Hayır, İago, kuşkulanmam için gözlerimle görmem gerek;
Kuşkulanırsam kanıtlanması gerek;
Kanıtlanırsa eğer, yapılacak tek şey var:
Aşkı da, kıskançlığı da o anda yok etmek."[253]

İago artık kıskançlık kapısının Othello'nun yüreğinde açıldığını anlamıştır: "**Vicdanların en büyük kaygısı, günah işlemek değil, saklamaktır günahlarını**" diyerek, bu açık kapıdan içeri girer İago.

Desdemona'nın, Othello'yu aldatabileceğine dair birçok varsayım ileri sürer. Othello'nun kafası iyice karışır, kuşkuları artar, kıskançlık canavarının pençeleri altında acı çekmeye başlar. Othello'nun kıskançlığı, kendi bireysel (erkeksel) çıkarını düşünen bir korku üzerine oturmuştur. Othello şöyle konuşur:

"Aldatıldım; ancak ondan nefret ederek avunabilirim.
Ah, evliliğin lâneti!
Bu ince yaratıklara bizim diyebiliyoruz da,

[252] A.g.e., s.108
[253] A.g.e., s.109

Sahip değiliz onların doyumsuz isteklerine!
Kurbağa olup bir zindanın pis havasında çürüyeyim,
Yeter ki, sevdiğim şeyi paylaşmayayım başkalarıyla.
Ama bu lânet bütün büyük adamların başında,
Aşağıdakiler bu yönden daha şanslı yukardakilerden;
Bizim için bu kaçınılmaz bir gidiş, ölüm gibi.
Daha doğarken takarız biz bu boynuz lânetini."[254]

Desdemona, Othello'yu aldatmamıştır; fakat Othello kuşkularını gerçek gibi görmeye başlamıştır; kuşku ile gerçekliği ayrıştırma becerisinden yoksunlaşmıştır. İago'nun sözleriyle söylersek:

"**Kuşku uyandıran bir düşünce tatsız gelmez önce.**
Ama aslında zehirlidir; insanın kanına bir girdi mi
Yanıp tutuşur kükürt ocağı gibi."[255]

* * *

Desdemona bir zamanlar Othello'nun kendisine hediye olarak verdiği mendili kaybeder. Mendili İago'nun karısı bulur, kötü bir niyet düşünmeksizin kocasına verir. İago mendili Cassio'nun evine gizlice koyar. Cassio mendili bulur, ancak mendilin Desdemona'ya ait olduğunu bilmez. İago'nun amacı, mendili, kendisinin uydurduğu Desdemona-Cassio ilişkisi için delil olarak kullanmaktır.

Othello acılar içinde yanmaktadır. Desdemona'yı cezalandırmak istemektedir. İçindeki son umudu yok etmek için, Desdemona'nın onu aldattığına dair kanıt aramaktadır. Bir yandan da kendisini kıskançlık kuşkularına düşürdüğünden dolayı İago'ya kızmaktadır. Othello o kadar acı çekmektedir ki, Desdemona onu aldatmış olsa bile, gerçeği bilmemeyi tercih eder. İago'ya der ki:

"**Yemin ederim, bilmeden üst üste aldatılmak,**
Aldatıldığından kuşkulanmaktan çok daha iyi.
…
Soyulan insan, ne çalındığını farketmemişse,
Kimse de ona söylememişse, soyulmamış demektir.
…
Bütün ordugâh, en küçük ırgatına kadar hepsi
Tatmış olsaydı onun güzel bedenini,
Ve tek ben bilmeseydim bunu mutlu kalırdım hiç olmazsa.
Ah, bundan sonra elveda gönül rahatlığına!
Elveda rahat! Elveda huzur!"[256]

Othello şu konuda haklıdır: İnsan bilmediği bir gerçekten dolayı huzursuzluk duymaz. En acı gerçek bilinmediği zaman acıtmaz. İnsan yüreğini yaralayan olaylar ancak bildiği gerçekler kadardır.

[254] A.g.e., s.114
[255] A.g.e., s.117
[256] A.g.e., s.118

Othello kendisini kıskançlık kuyusuna iten İago'dan kanıt istemektedir, eğer kanıtı bulamazsa onu öldüreceğini söyler. İago'nun delili hazırdır; Othello'nun, Desdemona'ya verdiği mendili Cassio'nun elinde gördüğünü söyler. Othello mendilin Cassio'da olduğunu kendi gözleriyle görür, Desdemona'nın onu aldattığından emin olur. İago'ya üç gün içinde Cassio'nun öldürülmesini emreder. Desdemona'yı da kendi elleriyle öldüreceğini söyler. Karısına karşı duyduğu nefreti şu sözlerle dile getirir:

"Nasıl Karadeniz'in buzlu, durmayan akıntısı
Geri dönüşü olmayan bir yolda dosdoğru boylarsa Boğaz'dan
Marmara'ya,
Benim kanlı düşüncelerim de öyle ilerleyecek,
Asla dönmeden geriye, güçten kesilip alçalarak
Asla aşka doğru dönmeyecek:
Büyük ve müthiş bir intikam hepsini yutuncaya kadar."[257]

* * *

Desdemona başına geleceklerden habersiz olarak Othello'ya (Mağripli'ye) duyduğu aşkını sürdürmektedir, sevgilisinin kıskanç olabileceğini düşünmemektedir. Yardımcısı Emilia'ya der ki:

"Temiz yüreklidir benim soylu Mağripli'm,
Kıskanç değildir aşağılık yaratıklar gibi…"[258]

Desdemona bu toplumun, "kıskançlık canavarını" sürekli olarak beslediğini bilmemektedir. İago'nun karısı Emilia yaşadıkları toplumu Desdemona'dan daha doğru değerlendirir:

"**Öyle bir iki yıl yetmez tanımak için bir erkeği.**
Onlar yalnız mide, bizse yalnız yemeğiz;
Karınları açken tıka basa yerler bizi,
Ama bir de doydular mı kusup atarlar."[259]

Emilia'nın aşağıdaki görüşlerine de genel olarak hak vermek gerekir:

"Ama bence kadınlar yanlış yola sapıyorlarsa kabahat kocalarındadır. Kocalık görevlerinde üşengeç davranırlar, bizim hazinelerimizi yabancı kucaklara dökerler. Ya da çocukça kıskançlıklara kapılır, bizi baskı altına tutarlar ya da ne bileyim, döverler. O da olmadı mı, sırf inattan verdikleri cep harçlığını azaltmaya kalkarlar - Ee, bizim de tepemiz atar; ince filanızdır, ama kindar bir tarafımız vardır. Kocaların da akılda tutmaları gereken şey, kadınların da onlar gibi beş duyusu olduğudur. Kadınlar da onlar gibi görür, koku alır, onlar gibi tatlıyı ekşiyi ayıracak damak zevki vardır. Bizi başkalarına değiştirdikleri zaman yaptıkları nedir? Eğlenmek mi? Öyle galiba. Bundan zevk duyuyorlar mı? Elbette duyuyorlar. Öyleyse, yanıltan zaafları mı? Evet. Ya bizim erkekler gibi zevk alma duygumuz, eğlence isteğimiz, zaafımız yok mu? **Bize iyi davransınlar öyleyse; yoksa bilsinler ki bize yanlış yolu gösteren kendi yaptıkları yanlışlardır.**"[260]

[257] A.g.e., s.124
[258] A.g.e., s.127
[259] A.g.e., s.133
[260] A.g.e., s.179

* * *

Bu sırada İago kurduğu haince planların onu hedefine yaklaştırdığını düşünmektedir. Cassio'yu öldürmesi için Desdemona'ya âşık olan Roderigo'yu ikna eder. Kandırıldığının farkında olmayan Roderigo, Cassio'yu yaralar, ama öldürmeyi beceremez. İago, Roderigo'nun konuşup gerçekleri açıklayacağını düşünerek onu öldürür.

Othello, Desdemona'nın odasına gider, onu öldüreceğini söyler. Desdemona suçsuz olduğunu anlatmaya çalışsa da, onu dinlemez. Önce onu öper, sonra yastıkla boğar. Emilia olayın üzerine gelir, Othello'ya karşı Desdemona'nın suçsuzluğunu savunur. Othello "mendil hikâyesinin" komplo olduğunu anlar, ancak her şeye yeniden başlamak için geçtir artık. İago ise gerçekleri açıklayan karısını öldürür ve kaçar. Othello için tek yol kalmıştır. Şöyle konuşur:

"Nasılsam öyle söz edin benden.
Hiçbir şeyi hafifletmeyin, ama hiçbirini de
Anlatmayın kötü niyetle.
Benim için, akılsızca, ama çok seven biri, deyin;
Kolayca kıskanmayan, ama bir kez de kıskandı mı
Kendini kaybeden biri diye söz edin benden."[261]

Othello kendini hançerler. Desdemona'nın ölü olarak yattığı yatağın üzerine düşer, son nefesini şu sözlere harcar:

"Öpmüştüm seni öldürmeden önce.
Öyle olacak yine -
Öldürüyorum kendimi can vermek için öpüşünde."[262]

Bu sözler gösteriyor ki: Othello, öldürdüğü karısı Desdemona'yı hâlâ sevmektedir. Tıpkı Othello'nun elleriyle can veren Desdemona'nın, Othello'yu sevdiği gibi…

Tragedya, Cassio'nun, Othello'nun yerini almasıyla, hain İago'nun korkunç işkencelerle öldürülmesiyle biter. İago oyunun sonunda cezasını alır. Fakat İago'nun soyunu devam ettirenler; kurnazlıklarını, ihanetlerini koruyup, yaşamayı bugüne kadar sürdürürler.

[261] A.g.e., s.215
[262] A.g.e., s.216

KRAL LEAR

”Kral Lear, artık yararlı olmayan, ’içleri boşaltılmış’ olan ayinler ve inançlar anlayışı tarafından sık sık ziyaret edilir. Karakterler tekrar tekrar putperest Tanrılarına yalvarırlar, ama Tanrılar tamamen sessiz kalırlar. İnsanların sorularına insan seslerinden başka hiçbir şey yanıt vermez…”

Stephen Greenblatt

1605-1607 yılları arasında yazılmış, 1607 yılında sarayda sergilenmiş. Shakespeare tragedyanın ana kaynağını Holinshed’den, Britonların mitologyasına dayanarak almış, oyunun başkahramanını ve sonuçlarını değiştirmiş, konuyu güncelleştiren o günkü dönemle ilgili eklemeler yapmıştır. *Kral Lear* oyununun bir özelliği de ”mutlu son” ile bitmemesi, mutsuz son olan ölümün, Kral’a ve çevresine hediye edilmesidir. Buna rağmen *Kral Lear* tragedyasında, umutsuzluğun, karamsarlığın propagandasının yapıldığını, kötülerin kazandığını söyleyemeyiz; çünkü kazanan kötüler birbirlerini yok ederler.

Kral Lear’in tragedyası: Bir zamanlar zevkli, görkemli bir ömür sürdüren Kral Lear’in, kendi yanlış kararları gereği kendi iki kızı tarafından ihanete uğraması, diğer yanlış yaptığı üçüncü kızı tarafından affedilip kurtarılmaya çalışılması üzerine kuruludur. Zengin yaşamdan fakir yaşama geçiş yapan Kral’ın, eskiden anlamadığı fakir insanları anlaması bu tragedyanın başka bir özelliğidir. Shakespeare’in *Atinali Timon* adlı oyunu ile *Kral Lear* tragedyasının ortak olduğu noktalar çoktur. Bu iki tragedyanın ”nankörlüğe karşı” yazılmış olmaları onları birleştirir.

* * *

Tragedya, Lear’in üç kızıyla konuşması ile başlar. Kral Lear yaşlanmıştır, topraklarını üç kızı arasında paylaştıracaktır; en çok sevdiği küçük kızı Cordelia’ya en büyük toprakları vermeyi düşünmektedir. Üç kızına, ”Hanginiz beni en çok seviyor?” diye soracak ve verilen yanıtlara uygun olarak topraklarını, yetkilerini dağıtacaktır. Güzel konuşma yarışmasında en iyi sözleri bulan kazanacaktır. Lear’in ilk saflığı bu noktada ortaya çıkar; pratikte gösterilen davranışlara değil, çıkarlara göre söylenmiş sözlere bakarak karar vermek yanlışa yol almanın ilk adımıdır. Shakespeare bize burada içtenliğin sözlerde değil, eylemde olduğunu göstermek ister.

Lear’in büyük kızları Goneril ve Regan yalan söyleme sanatında, içlerinde duymasalar da karşısındakinin hoşuna gidecek biçimde konuşmada ustalaşmışlardır. Babasını çok sevmesine rağmen, sevgiyi sözlerde aramayan, gerçek yaşamda arayan Cordelia yarışmada yenilecektir şüphesiz. Ama Cordelia kendi kişiliğine duyduğu saygıyı kanıtlayacak, yaşlı babasından daha olgun olduğunu gösterecektir.

Goneril ile Regan duygusuzluklarını güzel birer duygusal maske ve sözlerle gizleyerek, Kral Lear’i sevgilerine inandırırlar. Zavallı Cordelia kendi kendine, ”**Sevgim, bütün sözlerden daha gerçek, daha zengin değil mi?**” diye sorar. Sözlerle babasını kandırmak istemez. ”Yüreğimdekileri söze dökemiyorum. Efendimizi sevmem gerektiği kadar seviyorum. Ne daha

çok ne daha az," der Cordelia. Kardeşlerinin yalnızca babalarını sevdiklerinin yalan olduğunu, kendisinin sevgisinin bütününü babasına veremeyeceğini söyler:

"Saygıdeğer efendimiz,
Bana can verdiniz, büyüttünüz, sevdiniz beni;
Buna karşılık ben de yerine getiriyorum bütün görevlerimi,
Sözünüzü dinliyor, sizi seviyor ve herkesten çok size saygı
duyuyorum.
Kardeşlerim yalnızca sizi sevdiklerini iddia ediyorlarsa,
Niçin kocaları var? Bir gün evlenirsem eğer
Sevgimin de, görevlerimin de, bağlılığımın da yarısı
Yeminle bağlanacağım kocamın olacaktır.
Ben, hiçbir zaman kardeşlerim gibi
Bütün sevgimi babama vererek evlenecek değilim."[263]

Kral Lear küçük kızı Cordelia'nin gösterdiği dürüstlüğü anlamaz. Yalan, ama güzel söz söyleyen iki kızı arasında topraklarını, iktidarını paylaştırır. Cordelia'ya da, "Tüm babalık haklarını, aile ve kan bağını yok sayıyorum," der.

Cordelia'nın iki talibi vardır: Birincisi, Burgonya Dükü'dür; o, Cordelia'ya miras kalmadığı, mal-mülkü olmadığı için Cordelia ile evlenmekten vazgeçer. Cordelia ona, "**Sevgisi mal mülk olanın karısı olamam ben**" diyerek, Burgonya Dükü'nü kendisi de istemez. İkinci talip Fransa Kralı'dır ve Cordelia'nın sevgi konusunda aldığı tutumu beğenir. Fransa Kralı der ki:

"**Özüne yabancı kalan düşüncelerle karıştırıldı mı**
Sevgi sevgi olmaktan çıkar. -
…
Güzel Cordelia, bu yoksulluğunla daha zenginsin,
Terkedilmişliğinle daha değerli, hor görülmüşlüğünle sevimlisin…"[264]

Bu sözler üzerine Cordelia, Fransa Kralı'yla evlenmeyi kabul eder. Sahne, Cordelia'nın bugün de geçerli olan sözleriyle kapanır:

"Zaman, ikiyüzlülüğün gizlediğini
Nasıl olsa bir gün ortaya çıkarır.
Kusurlarını örtenin sonu nasıl olsa utançtır."[265]

* * *

Fazla zaman geçmez, Kral Lear'in topraklarını ve iktidarını verdiği kızları gerçek yüzlerini, niyetlerini açığa vururlar. Kral'ı evlerinden kovarlar; korkunç fırtınalı bir gecede Kral ile onun Soytarısı ayazda bulurlar kendilerini. Gidecek yerleri yoktur.

Bu tragedyanın en bilge kişilerinden biri, ismi bile olmayan "Soytarı"dır. Soytarı, "Talih, o usta orospu, almaz yatağına yoksulu," diye konuşabilen bir tiptir. Soytarı sadece bizleri güldürmez; sözleriyle hem duygulandırır, hem düşündürür. Kral Lear'in düştüğü acınacak durumu şu hoş sözlerle ifade eder Soytarı:

[263] W.Shakespeare, *Kral Lear*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1998, s.36
[264] A.g.e., s.43,44
[265] A.g.e., s.46

”Görünüşte arkandan gelen,
Çıkarı için hizmet eden
Toz olur gökyüzü kararınca
Seni bırakır ayazda.
Ama bak ben burdayım: kalır kaçıklar,
Bırak tüyüp gitsin akıllılar.
Kirişi kıran alçağa kaçık denilebilir,
Ama benim gibi kaçıklar asla alçak değildir.”[266]

Kral Lear bir anda yoksul hayata sürüklenmiştir. O da Atinalı Timon gibi bedduaya başlar:

”Uğuldayın rüzgârlar, uğuldayın!
Çatlayıncaya kadar şişirin yanaklarınızı!
Kudurun! Uçurun dünyayı!
Seller, kasırgalar, tepemize boşanın,
Sulara gömün kuleleri rüzgâr horozlarına kadar!
Düşünce hızıyla çakıp sönen kükürtlü alevler,
Bir vuruşta meşeleri ikiye bölen yıldırımın öncüleri,
Şu ak saçlı başımı alazlayın!
Ve siz, ey evreni sarsan gök gürültüleri,
Yamyassı edin şu semiz dünyayı o korkunç kükremenizle
Paramparça edin doğanın insan döken kalıplarını,
Yok edin hemen nankör insan üreten tohumlarını!”[267]

Kral Lear, ”**Ne garip bir değişimi var muhtaç olmanın; değersiz şeylere değer kazandırıyor**,” diye düşünmeye başlar. Sarayda lüks içinde yaşarken bunları düşünmeyi aklına getirmeyen Kral, yoksulların çektiği zorlukları kendisi yaşayarak öğrenmeye başlamıştır. Gerçek böyledir: ”İnsan sarayda başka, kulübede başka düşünür.” Düşünceyi belirleyenin yaşam olduğu bir kez daha doğrulanmış olur. Kral Lear yaşamını yoksulluklarla tüketenlere acır; çünkü artık kendine acımaktadır.

”Çırılçıplak biçareler, her kimseniz,
Bu acımasız fırtınanın sellerine göğüs gerenler,
Başlarınızı sokacak bir damınız olmadan,
Bir deri bir kemik kalmış bedenlerinizle,
Lime lime olmuş paçavra giysilerinizle,
Nasıl koruyabiliyorsunuz kendinizi böyle havalardan?
Garip, ben bunları hiç düşünmemiştim şimdiye kadar!
Ey dünyanın yüce ve kudretli kişileri,
İşte size kayıtsız yüreklerinizi iyileştirmenin ilacı:
Bu zavallıların çektiklerini siz de çekin ki,
İhtiyacınızdan fazlasını onlara verip
Tanrıların şimdikinden daha âdil olduğunu gösterebilesiniz.”[268]

Zavallı Lear yoksulluğun ne olduğunu kavramıştır. Fakat yoksulluğu, zenginlerin fazla mallarını dağıtarak ortadan kaldırabileceğini sanır. Böyle yapılırsa, Tanrıların adaletine

[266] A.g.e., s.106-107
[267] A.g.e., s.125
[268] A.g.e., s.133

insanların daha çok inanacağını düşünerek saf bir dindar olduğunu gösterir. Tanrıların adaletine sığınarak eşitlik sağlanabileceği görüşünü tragedyanın başka bir karakteri olan Gloucester de dile getirir:

”Ey gökler, aynını yapın sizler de!
Şehvete doymuşlara, başkalarını düşünmeden bollukta yüzenlere,
Vurdumduymaz, kayıtsız yaşamlarıyla,
Siz Tanrıların ilkelerini hiçe sayıp köle edenlere
Gösterin gücünüzü vakit geçirmeden,
Ortadan kalksın bu dengesizlik,
Herkes ihtiyacı kadar edinsin artık.”[269]

O çağdaki dinsel inanışa göre: Tanrılar, insanları zenginler ve yoksullar olarak yaratmışlardır; ancak Tanrıların ilkesi olarak, zenginlerin yoksullara yardım etmesini şart koşmuşlardır. Ne çare ki zenginler, Tanrıları duymazlar. Dört yüz yıl önce Gloucester’in tüm insanlar için istediği şey unutulmaz bir paroladır: ”**Herkese ihtiyacı kadar!**”

* * *

İki kızının yaptığı haksızlık ve nankörlük Lear’de geçici olarak hafıza kaybına yol açar. Bellek kaybı onu değişik biçimlerde konuşturur. Arada saçma sapan şeyler söylese de çoğunlukla gerçekleri dile getirir. Geçmişteki sert tavırlarının bedelini, ”affedici bir insan olarak” ödemek ister. Kral Lear’in gözünün önünde hayali sahneler canlanır ve o yine Kral olarak, ama eskisinden farklı kararlar verir:

”Dünyanın durumu gözsüz de görülebilir. Kulaklarınla seyret. Bak, şuradaki yargıç, şu zavallı hırsıza nasıl sövüp sayıyor. Gel, kulağına söyleyeyim! Şimdi şu ikisinin yerlerini değiştir; duma duma dum! Kim yargıç, kim hırsız?
…
Hey sen, alçak kolcu, çek şu kanlı elini! **Ne kırbaçlayıp duruyorsun o zavallı orospuyu? Kırbaçlayacaksan, kendi sırtını kırbaçla! Onu kırbaçlamana neden olan şeyi, sen onunla yapmak için yanıp tutuşmuyor musun?**”[270]

Kral Lear’in bellek kaybı, toplumdaki ”şehvet duygusunu” görmesini engellemez. ”Namus maskesiyle” dolaşan, şehvetin esiri oldukları halde şehvetten kaçıyormuş gibi yapan kadınların yapmacık tavırlarını şu sözlerle anlatır Lear:

”Şu nazlı nazlı gülümseyen kadına bakın hele,
Bacak arasındaki yüzü buz kesmiş sanki,
Yapmacık tavırlarıyla bürünmüş erdemin utangaçlığına,
Güya irkiliyor zevk sözünü bile işitince.
Oysa sansar ya da aygır bile
Onun kadar iştahla koşamaz bu zevke.”[271]

Tabii ki bu sözler sadece kadınlar için söylenirse doğru olmaz. Ayrıca Kral Lear cinsel konulardan, kadınlardan tiksintiyle söz etmekle yanlış yapar. O der ki:

---

[269] A.g.e., s.164
[270] A.g.e., s.189-190
[271] A.g.e., s.187-188

”Bunların üstü kadın, alt tarafları hayvandır.
Bellerinden yukarısı Tanrılarındır,
Ama aşağısı şeytanın malıdır.
Hep oradadır cehennem, karanlık, kükürt kuyuları, kaynar sular,
Ateşler, pis kokular, bulaşıcı hastalıklar.”[272]

Lear, kadının cinselliğini şeytana ait bir iş olarak görür. Halbuki cinsellik insan yaşamının doğal bir parçası değil midir?

* * *

Shakespeare’in ”Kral Lear” oyununda Gloucester isimli başka bir babanın trajedisi de vardır. Sanki Shakespeare, ”Nankörlüğü sadece kız çocuklar değil, erkek çocuklar da yapar,” der gibidir. Gloucester de Kral Lear gibi çocuklarını yanlış değerlendirmenin, sadece sözlere inanmanın kurbanı olur.

Edmund, Gloucester’in evlilik dışı doğmuş oğludur, Gloucester’in diğer oğlu Edgar’ı mirastan yoksun bırakmak için yalanlar söyleyerek babasını kandırır. Edmund, ”Eğer doğumla sağlayamıyorsam istediğim serveti, her türlü yol mübahtır elde etmek için isteklerimi” diyen, kendi amaçlarına herkesi oyuncak yapan bir adamdır. Ne var ki Edmund’un kötülüğü, Kral Lear’in iki büyük kızının kötülüğü gibi katışıksız kötülük değildir; Edmund’un tragedyanın sonunda göstereceği pişmanlık bunun işaretidir.

Gloucester, iyi niyetli Edgar’ı düşman, kötülüğün simgesi olan Edmund’u dost gibi görür. Edgar, babasının evinden kaçmak zorunda kalır. Oysaki o, Cordelia’nın izdüşümüdür; sevecendir, babasına bağlıdır. Edgar uğradığı haksızlığın verdiği acıyı, Kral Lear’in başına gelenleri düşünerek dindirmeye çalışır ve şöyle konuşur:

”Bizden büyüklerin aynı acıları çektiklerini gördükçe,
Düşünemiyor insan kendi sefaletini, acılarını.
Kendi başına acı çeken, ruhunda acıyı daha fazla duyar,
Çünkü geridedir her türlü tasasız şeyler,
Geçmişte kalmıştır mutlu bakışlar.
Ancak acının ortağı, dayanmanın dostu varsa,
Ruhun da çilesi hafifler.
Benim belimi büken şeyin Kral’a boyun eğdirdiğini izleyince,
Çektiklerim hafifliyor, artıyor dayanma gücüm.
Ona kızları yaptı yapacağını, babam da bana.”[273]

Edgar, Tanrıların adaletine güvenir. Ona göre Tanrılar, günah işleyen insanların günahlarının ürününü kullanarak insanları cezalandırır. Bu görüş şu sözlerle somutlanır:

”Tanrılar âdildir; bizi cezalandırmak için
Zevk yolunda işlediğimiz günahların ürününü alet ederler.”[274]

* * *

[272] A.g.e., s.188
[273] A.g.e., s.151
[274] A.g.e., s.224

Kral Lear'in düştüğü acıklı durumu, kızı Cordelia ve Fransa Kral'ı haber almıştır. Fransa Kral'ı, Lear'i felaketten kurtarmak amacıyla ordusunu İngiltere üzerine gönderir. Kral Lear, Fransa'dan bir orduyla dönen kızı Cordelia ile karşılaşır. Bu karşılaşmada Lear, kızına karşı yaptığı hatayı kabul eder. Der ki:

"Ne o, yaş mı var gözünde? Evet ya.
Yalvarırım ağlama.
Benim için zehrin varsa, ver içeyim.
Biliyorum beni sevmediğini;
Anımsadığıma göre, kardeşlerin haksızlık ettiler bana.
Senin geçerli nedenlerin var, onların yok oysa."[275]

Cordelia da savaşa katılır, Fransa ordusu yenilir. Cordelia ile babası Lear'e hapis cezası verilir. Kral Lear hapis kararını öğrendiğinde, kızı Cordelia'yı teselli etmek ister. Lear'in idealist sözlerini kenara koyarsak, çocuksu güzellikte konuşur. Haksızlığa uğramış ihtiyar Lear'i kral olarak değil, insan olarak severiz o zaman.

"Gel, biz hapse gidelim.
İkimiz baş başa kalır, şarkı söyleriz kafesteki kuşlar gibi.
Sen hayır duamı istediğinde,
Ben dize gelir, bağışlanmamı dilerim senden.
Böylece yaşar gideriz işte: dua eder, şarkı söyleriz,
Eski günlerin kral masallarını anlatır, güleriz yaldızlı
kelebeklere.
Zavallı yoksulların birbirlerine verdikleri
Saray haberlerini dinler, onlarla dertleşiriz de -
Kim yitirmiş, kim kazanmış, kim yükselmiş, kim düşmüş,
öğreniriz -
Her şeyi bilme gücüyle donanmış Tanrı'nın melekleri gibi,
İnsan ilişkilerinin en bilinmez gizlerini çözümleriz.
Hapishane duvarları ardından,
O büyük kişilerin çevirdiği dolapların, fesatlıkların,
Ayın değişkenliği altında nasıl büyüyüp
Sonra da nasıl darmadağın olduğunu seyrederiz."[276]

Bu arada Cordelia'ya ölüm fermanı çıkmıştır. Hapishaneye gizlice yollanmış bir subay tarafından Cordelia'nın öldürülmesi planlanmıştır. Subay görevini yapar, Cordelia dünyaya veda eder. Kral Lear de subayı öldürür ve şöyle konuşur:

"Tanrı belanızı versin, katiller, hainler sizi!
Onu kurtarabilirdim ben;
Ama şimdi yitirdim onu sonsuzlara kadar!
Cordelia! Cordelia! Dur, bekle biraz.
Ne? Bir şey mi dedin?
Ne tatlı sesin vardı senin: yumuşaktı, okşardı, hafifti -
Bir kadın için çok güzel, cana değen bir şey.
Geberttim ben, seni asan o köleyi."[277]

[275] A.g.e., s.202
[276] A.g.e., s.213
[277] A.g.e., s.230

Cordelia’nın acısına Lear’in yüreği dayanacak gibi değildir; Lear de onun arkasından gider. Artık Kral Lear’e hiçbir kimse acı veremez. Ölüm, acıları bütünüyle yok eder.

MACBETH

”Shakespeare’in kötü karakterlerinin çoğu gibi Lady Macbeth de bir burjuva bireycisidir ve geleneksel mevki ve akrabalık bağları onun kişisel kimliğinin kurucu öğesi olmaktan ziyade, şahsi amaçlarının peşinde koşarken aşılması gereken engellerdir yalnızca.”

Terry Eagleton

1605-1606 yıllarında yazıldığı sanılıyor. Oyun, İskoçya tarihinden bir kesiti doğaüstü güçlere dayanarak ele alıyor. 1603 yılında İngiltere Kralı olan I. James’e (Kraliçe Elizabeth 1603’te ölünce, İskoçya Kralı VI. James, I. James olarak İngiltere tacını almıştı) iltifat olsun diye yazılmış olması ihtimalı büyük. Çünkü James hem İskoçya kökenli, hem de doğaüstü güçlere, büyücülüğe ilgi duyan bir kral. Ayrıca Shakespeare, I. James’in gönlünü almak için, kralların olağanüstü güçlerinin olabileceğini gösteren bir olayı (IV. Perde, III. Sahne’de, kralın hastalıkları iyileştirme bölümünü) oyuna eklemiştir.

Ortaçağ düşünce sisteminin bir parçasını oluşturan ”cadılar”, toplumsal düzeni ve istikrarı bozan, insanı yanlış yöne sürükleyen, kötülüğü simgeleyen doğaüstü unsurlar olarak ele alınır. *Macbeth* Shakespeare’in en kısa tragedyasıdır; ihtirasının, güce erişmek için yapılan kötülüklerin fantezisi üzerine kurulmuştur. Bu yanıyla, bireysel ve toplumsal olarak egemen olma kavgasının gerçekliğini yansıtmaktadır. Özellikle ortaçağda egemen sınıf arasındaki iktidar kavgası ”cinayetsiz, ihanetsiz” yürüyemez. Ama tarih sadece ”cinayet-ihanet” üzerinde de kurulamaz.

Shakespeare oyunu kaleme alırken ana kaynak olarak Holinshed’in tarih yazımından yararlanmış; ancak Holinshed’e bağlı kalmamış, Kral James’in hoşuna gidecek biçimde değişiklikler yapmış. Şöyle ki: Holinshed, I. James’in İskoç soyundan gelen Banquo’yu, Macbeth’in işlediği cinayetin suç ortağı olarak gösterir. Oysaki Shakespeare, Kral I. James’i kırmamak, onun tepkisini çekmemek için, Banquo’yu suçsuz bir insan olarak sunar.

* * *

İskoçya Kralı Duncan’ın akrabası olan Macbeth yanında Banquo adlı komutanla birlikte, Norveç’e karşı kazanılan savaştan dönmektedir. Karşılarına üç cadı çıkar ve Macbeth’e gelecekte kral olacağını, Banquo’nun da soyundan krallar geleceğini söylerler. Ayrıca daha şimdiden Macbeth’in Cawdor Beyi olmakla ödüllendirildiğini iletirler. Cadıların ilk kehaneti doğru çıkar; İskoçya Kralı Duncan, Macbeth’i Cawdor Beyi yapar. Macbeth’in, cadıların kehanetlerinin doğru çıkacağına, kendisinin bir gün kral olacağına dair umutları artar. Banquo, cadıların kehanetine güvenmenin yanlış olacağı konusunda Macbeth’i uyarır:

”Ama bazen, karanlığın temsilcileri,
Aklımızı çelip bizi kötülüğe yöneltmek için,
Baştan bir iki şeyi doğru söyler,
Güvenimizi kazandıktan sonra,

İş can alıcı noktaya geldiğinde,
Oyuna getiriverirler bizi."[278]

Macbeth'in bu uyarıyı dinleyecek hali yoktur, içindeki kral olma tutkusu ayağa kalkmıştır bir kez. Macbeth'in kral olabilmesinin en kestirme yolu Duncan'ın öldürülmesidir. Macbeth kendi kendine konuşur:

"Niye korkunç düşünceler geçiyor kafamdan;
Tüylerim diken diken oluyor,
Kalbim hiç olmadık şekilde,
Güm güm kaburgalarıma vuruyor?
Hayalimizdeki korkular,
Gerçek korkulardan daha kötü.
Cinayet, henüz kafamda bir hayal olduğu halde,
Öylesine sarsıyor ki benliğimi, bütünlüğümü,
Daha düşünürken bile,
Elim kolum tutmaz oluyor.
Ve sanki bana, sadece var olmayan
Gerçekmiş gibi geliyor."[279]

Macbeth hayalindeki cinayet korkusunu, gerçek korku haline getirmeye başlamıştır. Korku korkudur; insanın eyleme geçmesini engeller. Macbeth bir an korkusuna yenilir, kaderciliğe sığınır:

"Eğer kader, kral olacaksın diyorsa,
Aynı kader, ben bir şey yapmadan,
Taç da giydirebilir bana."[280]

Macbeth şimdilik kötülüğe uzanan amacını "kaderin gücüyle" gerçekleştirmek istemektedir. Yaşamın olağan rüzgârının önünde sürüklenmek, "kaderin" kollarına kendini bırakmaktır. İradi eylem olmadan ne iyi, ne kötü umutlar gerçekleşir. Macbeth bu gerçeği anlayabilecek midir?

* * *

İskoçya Kralı Duncan'ın, Malcolm ile Donalbain isimli iki oğlu vardır ve gelecekte Duncan, krallığını Malcolm'a bırakmak istemektedir. Duncan ilk iş olarak Malcolm'u, Cumberland Prensi olarak ilan eder. Haberi duyan Macbeth, cadıların kehanetinin önüne engel çıktığını düşünerek kendi kendine söylenir:

"Cumberland Prensi ha!
Önüme çıkan bu engeli
Ya aşarım, ya takılır düşerim.
Ey yıldızlar, gizleyin ateşinizi;
Karanlık ve derin arzularımı görmesin ışığınız;
Gözüm fark etmesin elimin yaptığını.
Ama, göz görmeye korksa da,

[278] W.Shakespeare, *Macbeth*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.31
[279] A.g.e., s.31
[280] A.g.e., s.32

Yapılması gereken yapılacak sonunda."[281]

Macbeth'in gözü cinayetten korksa da eli cinayeti işlemek istemektedir. Ele işaret verense Macbeth'in beynidir, onun tutuşturulmuş kötü tutkularıdır. Macbeth'in kararlılığını yükseltecek bir güce ihtiyacı vardır. Bu güç, karısı Lady Macbeth'ten gelir.

Macbeth durumu karısına mektupla bildirir. Lady Macbeth böyle bir erke kocasının erişebilmesi için her türlü kötülüğün kullanılabileceğini düşünen bir kadındır. O kararlıdır, cinayetten korkmaz, "kaderi" kendisi yaratmak ister. Lady Macbeth kocasını tanımaktadır; onun kararsızlığını, cinayet korkusunu, yufka yürekliliğini bilmektedir. Lady Macbeth mektubu okuduktan sonra, kocasının "zayıf yanlarını" düşünür, kendi kendine konuşur:

"Geleceksin dedikleri yere de geleceksin.
Ama senin yapın beni korkutuyor:
O kadar yufka yüreklisin ki,
Kestirmeden gitmeye yanaşmazsın.
Gözün yüksekte, hırslı olmaya hırslısın,
Hırsına yoldaşlık edecek gaddarlık sende yok.
Yükselmek istiyorsun, ama doğru yoldan sapmadan.
Dolap çevirmek istemiyorsun ama,
Haksız kazanca diyeceğin yok.
…
Gerekeni yapmak zorundasın.
İş olup bitsin istiyorsun,
Ama kendin yapmaktan korkuyorsun."[282]

Lady Macbeth bu sözleriyle kocasının kişiliğini güzelce anlatmıştır. Cinayet ile yufka yüreklilik uyuşmaz. Hırsla, zalimlik birleşmeden Macbeth amacına erişemez. Hem kral olmak istemek, hem de komplo yapmaktan korkmak Macbeth'in iç çelişkisidir.

* * *

İskoçya Kralı Duncan dinlenmek amacıyla Macbeth'in şatosuna geleceğini bildirir. Lady Macbeth bu haber üzerine fırsatın kendi ayaklarına geldiğini düşünür:

"Ey düşüncelere eşlik eden cinler, gelin hadi,
Çekin alın kadınlığımı benden; baştan ayağa,
En haince gaddarlıkla doldurun içimi;
Kanımı koyulaştırın,
Vicdana giden yolları, geçitleri tıkayın,
Azap, merhamet duyguları yol bulup geçmesin,
Amansız planımdan caydıramasın beni,
Hedefimle benim arama dikilemesin."[283]

Lady Macbeth kocasına da bir tavsiyede bulunur:

"Lordum, yüzün tıpkı bir kitap gibi.

[281] A.g.e., s.35
[282] A.g.e., s.36,37
[283] A.g.e., s.37-38

Tuhaf şeyler bulabilir o yüzü okuyanlar.
İnsanları aldatmak istiyorsan,
İfadeni duruma uydur; gözlerinde,
Ellerinde, dilinde hoş geldin olsun;
Masum çiçek gibi görün,
Ama dibinde yatan yılan ol."[284]

Lady Macbeth'in, kocasına önerdiği şey ikiyüzlülük maskesidir. Kral Duncan'a güler yüz gösterilecek, arkasından kuyusu kazılacaktır.

Macbeth karısı kadar kararlı değildir, cinayet düşüncesi beyninde gidip gelmektedir. Kral Duncan'ı öldürdükten sonra kendisinin kral olacağı garanti değildir. Aslında Macbeth bu dünyada kral olabilmek için, inandığı öteki dünyayı (cenneti) tehlikeye atmaya hazırdır. Onu korkutan "cinayeti başaramama" korkusudur. Cinayet başarısız olursa cezasını bu dünyada da çekmek zorunda kalacaktır. Döktüğü kan kendi kanının dökülmesine yol açacaktır. Böyle düşündüğünden dolayı Macbeth der ki:

"Bilsek ki, bu cinayetin sonu başarı getirecek;
Onun ölümü bizim yolumuzu açacak;
Tek bir darbeyle iş bitip son bulacak…
Bunu bilebilsek, sonsuzluğun bu anında,
Hemen harekete geçer, çekinmeden
Öteki dünyayı tehlikeye atardık.
Ama, yaptığımızın cezasını
Bu dünyada da çekmek var:
Kan dökme sanatını insanlara öğretince,
Verdiğimiz ders bize karşı kullanılıyor;
Tarafsız adalet, zehirli kadehi
Bu defa bizim dudaklarımıza sunuyor.
…
İçimde büyük bir yükselme, sıçrama hissi var;
Ama aklımdan geçenleri dürtmeye yarayacak
Mahmuzlarım olmayınca, engeli aşayım derken,
Öbür tarafa tepetakla düşebilirim."[285]

Ayrıca Macbeth, Kral Duncan tarafından yeni ödüllendirilmiştir, bu ödülün olanaklarını henüz kullanmamıştır. Cinayet başarısız olursa elindekini tehlikeye atmış olacaktır. Macbeth, Kral Duncan'ı öldürme planından vazgeçtiğini karısına söyler. Bu vazgeçiş vicdani değil, bireysel çıkarını daha büyük bireysel çıkar için tehlikeye atmaktan korktuğu içindir. Cinayetten vazgeçişin kökü yine Macbeth'in bencilliğine dayanmaktadır.

Lady Macbeth kocasının bu kararından memnun olmaz; onu korkaklıkla, ödleklikle suçlar. Macbeth'ten aşkını sakınacağını ima eder. Macbeth karısını seviyorsa cinayeti işlemek zorundadır. Lady Macbeth kocasına şöyle der:

"Peki daha önce sana karar verdiren umut, sarhoş muydu?
O andan beri hep uyukluyordu herhalde;
Şimdi ayıldı ve yemyeşil, soluk bir suratla,

[284] A.g.e., s.38-39
[285] A.g.e., s.41-42

Sarhoşken yaptığına bakıyor, öyle mi?
Aşkının değerini anladım artık.
Arzularınla eylemlerini ve cesaretini
Denkleştirmeye korkuyor musun yoksa?
Hem, yaşamın en değerli süsü
Dediğin şeyi istiyorsun,
Hem de korkaklığı kabul ediyorsun ha?
Ünlü sözdeki zavallı kedi gibi,
'Çok istiyorum, ama alamıyorum,' diyorsun."[286]

Lady Macbeth kocasını en zayıf yerinden vurmuştur. Macbeth krallığı istemektedir, ama korkaklığını yenip gereken cesareti gösterememektedir. Lady Macbeth'in dayandığı ünlü söz şudur: Kedi balığa bayılır, fakat ayaklarını ıslatamaz. Macbeth, hamama girmek isteyen, terlemeyi kabul etmeyen insan gibidir. Terlemeyi göze alamayansa, hamama girmek istese bile giremez. Lady Macbeth tartışmayı kazanmıştır. Kocasının ikircimini yenmiş, onu cinayet işleyecek noktaya yeniden getirmiştir. Macbeth son kararını açıklar:

"Tamam o zaman, kararımı verdim.
Tüm varlığımı bu korkunç işe adıyorum artık.
Hadi şimdi gidelim, içimizdekini kimse görmesin;
Hain yüreğin bildiğini, hain surat gizlesin."[287]

* * *

Lady Macbeth cinayet planını hazırlar. Kral Duncan'ın kapısında bekleyen nöbetçiler sarhoş edilecek, onların hançerleriyle Macbeth, Duncan'ı öldürecektir. Böylece cinayet suçu nöbetçilerin üzerine yüklenecektir.

Bu gerilimli tragedyanın dozunu azaltarak seyirciyi biraz rahatlatmak isteyen Shakespeare, içkiyi seven zamparalara, Macbeth'in şatosunun kapı bekçisinin ağzından bir nasihat verir. Kapı bekçisi içkinin üç şeye yol açtığını söyler:

"Ne olacak efendim; burun kızartır, uyutur, işetir. Şehveti, efendim, hem harekete getirir, hem hareketten alıkoyar. İnsanda istek uyandırır, ama iş becerecek güç bırakmaz. Onun için içki zamparaya ikiyüzlülük eder denebilir. Onu öyle eden de odur, öyle olmaktan çıkaran da; ona: 'Haydi!' der, sonra da durdurur. Onu hem kandırır, hem de cesaretini kırar; hem davrandırır, hem de davrandıramaz. Sözün kısası, uykuda onunla iki anlamlı laf eder, sonra sızdırıp bırakır."[288]

* * *

Sonuçta cinayet planı uygulamaya konulur. Lady Macbeth nöbetçileri sarhoş eder, Macbeth de Kral Duncan'ı uykudayken öldürür. Macbeth işlediği cinayeti karısına anlatırken, kendisinde başlamış olan suçluluk duygusunu, Tanrı korkusunu ifade eder:

"'Tanrı bizi korusun,' diye bağırdı biri;
Öteki de, 'Amin,' dedi.

[286] A.g.e., s.43
[287] A.g.e., s.45
[288] W.Shakespeare, *Macbeth*, Cumhuriyet Yayınları, s.44

Bu cellat ellerimle beni görmüşlerdi sanki.
O kadar korkmuşlardı ki, o korkuyla
'Tanrı bizi korusun,' dediklerinde,
'Amin,' diyemedim.
…
Ama niye 'Amin,' diyemedim?
Tanrı'nın inayetine en çok benim ihtiyacım varken,
'Amin,' boğazıma takıldı kaldı.
…
Sanki bir ses duymuşum gibi geldi;
'Uyku yok artık!' diye bağırıyordu,
'Macbeth uykuyu katletti!' O masum uykuyu,
Dolaşık dertler yumağını çözen uykuyu…"[289]

Sabah olduğu zaman Kral Duncan yatağında ölü bulunur. Nöbetçiler içkinin etkisiyle hâlâ uyumaktadır. Macbeth herkesin gözünün önünde son cinayet delilini ortadan kaldırmak için nöbetçileri öldürür. İskoç Beylerinden biri olan Macduff, Macbeth'e nöbetçileri niye öldürdüğünü sorar. Macbeth'in yanıtı sahtekârcadır; ama ilginçtir:

"Kim, aynı anda hem şaşkın, hem aklı başında;
Hem öfkeden gözü dönmüş, hem sakin;
Hem sadık, hem soğukkanlı olabilmiş? Kimse.
Şiddetli sevgimin verdiği heyecanla
Aklım başımdan gitti. Duncan şurada yatıyordu;
Sanki gümüş rengi teni,
Altın gibi kanıyla bezenmişti. Derin yaraları,
Acımasız ölüm gelsin girsin diye açılmıştı sanki.
Katillerse, zanaatlarının rengine bulanmış,
Orada duruyorlardı. Hançerleri de,
İğrenç biçimde, silme kanla kaplıydı;
Sanki kandan pantolon giymişti hançerler.
İnsan yürekten seviyorsa ve o yürekte
Sevgisinin kanıtı cesaret de varsa,
Nasıl tutabilir kendini bu durumda?"[290]

* * *

Duncan'ın oğlu Malcolm, babasının öldürüldüğünü duyduktan sonra, "Acımanın kalmadığı yerden sıvışmak uygundur" diyerek, İngiltere'ye kaçar ve İngiltere Kralı'na sığınır. Duncan'ın diğer oğlu da İrlanda'ya gider. Macbeth kolayca cinayeti Duncan'ın oğullarının üzerine yükler. Macbeth'in kendisi kral olur; ama cadılarının sözünü hatırlayarak, kendi soyunun krallığı devam ettiremeyeceğini düşünür.

"Cadılar bana krallık yakıştırdığında,
Banquo onları paylamış,
Kendisiyle de konuşsunlar istemişti.
Cadılar da ona, 'soyundan krallar çıkacak,'
Diye kehanette bulunmuşlardı. Meğer,

[289] W.Shakespeare, *Macbeth*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.52-53
[290] A.g.e., s.61-62

İşe yaramaz bir taç kondurmuşlar başıma,
Elime de anlamsız bir asa tutuşturmuşlar;
Benden oğluma geçsin diye değil,
Yabancının biri çekip alsın diye kendine.
Eğer gerçekten böyle olacaksa, o zaman
Banquo'nun soyu için kirletmişim kafamın içini;
Aziz Duncan'ı onlar için katletmişim;
Sırf onlar için bozmuşum huzurumu;
Ebedi mücevherimi
İnsanoğlunun baş düşmanına bırakmışım;
Banquo'nun soyundan gelenler kral olsun diye!
Hayır, olamaz bu! Öleceğimi bilsem de,
Kaderle teke tek çarpışırım daha iyi."[291]

O halde Macbeth'e göre: İkinci komutan Banquo öldürülmeli, onun soyundan geleceklerin kral olması engellenmelidir. Macbeth hainliğe başlamıştır, artık duramaz. Macbeth, "**Kötülükle başlayan şeyler ancak kötülükle güçlenir**," düşüncesindedir. Lady Macbeth de aynı görüştedir:

"**İstediklerimize eriştiğimizde gönül rahatlığıyla bir sevinç duyamıyorsak, hiçbir şey kazanılmamış, her şey yitirilmiş demektir. Yıkıp yok ederek yaşamaya çalışmaktansa, yok ettiğimiz şey olmak daha rahat olurdu.**"[292]

Macbeth karısının haberi olmadan tuttuğu kiralık katilleri aracılığıyla Banquo'yu öldürtür; fakat Banquo'nun oğlu Fleance kaçıp kurtulmayı başarır. Macbeth, Banquo'nun ölümüne tam sevinemez, çünkü kendi krallığı için Fleance bir tehlikedir. Macbeth huzursuzluğunu şöyle açıklar:

"O zaman benim illetim de geri geldi;
Yoksa mükemmel olacaktım;
Mermer gibi kusursuz, kaya gibi sağlam,
Bizi saran hava gibi özgür ve serbest.
Ama şimdi hücreye atılmış, sandığa tıkılmış,
Kafese konmuş, hapsedilmiş gibiyim;
Baş belası kuşkularla korkuların tutsağıyım."[293]

* * *

Macbeth işlediği cinayetlerin sonucunda, suçluluk bunalımının kıskacına yakalanır. Banquo'nun hayaleti onu sürekli rahatsız eder. Lady Macbeth uyurgezer olur, sayıklamalar onun peşini bırakmaz.

Macbeth cadılarla konuşmaya karar verir, cadılarla buluşur. Korkularını cadıların yeni kehanetleriyle gidermeye çalışır Macbeth. Cadılar, hayaletler aracılığıyla onun korkusunu dindirecek iki haber verirler. Macbeth'in korkmamasını söylerler. Çünkü birincisi, kadından doğma hiçbir kimse Macbeth'e zarar veremez; ikincisi, Birnam Ormanı kalkıp yürümediği sürece Macbeth'i kimse öldüremez.

---

[291] A.g.e., s.70
[292] W.Shakespeare, *Macbeth*, Cumhuriyet Yayınları, s.61
[293] W.Shakespeare, *Macbeth*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.81

Macbeth'in içi rahatlar, kendine güveni gelir. Demek ki Macbeth doğal ömrünün sonuna kadar yaşayacak, eceli geldiğinde ölecektir. Fakat Macbeth, cadılara, Banquo'nun soyunun geleceğini sormadan edemez. İşte o zaman Banquo'ya benzeyen sekiz kralın hayaletlerinin geçit töreni başlar. Bu demektir ki Banquo'nun soyu kral olacaktır. Macbeth yeniden acılara gömülür, cadılar da ortadan kaybolur.

* * *

İskoç Beylerinden Macduff, karısını ve çocuğunu geride bırakarak, İngiltere'ye daha önce sığınmış olan Kral Duncan'ın oğlu Malcolm'u görmeye gider. Macduff'un amacı, Malcolm'u ikna ederek İskoçya'ya geri getirip Macbeth'in yerine onu kral yapmaktır. İngiltere'deki ilk buluşmada Malcolm, Macduff'un güvenirlilik derecesini test etmek ister. Bundan dolayı Malcolm kendisinin olumsuz özellikleri varmış gibi konuşur. Önce şehvet düşkünü olduğunu söyler:

"Karılarınız, kızlarınız; evli, bekâr kadınlarınız,
Hepsi gelse yetmez benim açlığımı gidermeye.
Üstelik, gözüm döndü mü, karşımda engel tanımam.
Yani, benim gibi biri geleceğine,
Macbeth'in başta kalması yeğdir."[294]

Macduff'un yanıtı hem olumsuza parmak basan, hem de oportünistçe olan bir yanıttır:

"Sınırsız cinsel azgınlık da, tıpkı bir zorba gibi
Baskı altına alır insanı. Pek çok hükümdar
Tacını tahtını bu huyu yüzünden kaybetmiştir.
Ama, senin olan şeyi almaktan çekinme.
İstersen her türlü zevki gizlice tadabilir,
Dışarıya karşı da masum görünebilirsin;
Kimse bir şey anlamaz. Merak etme,
Bu işe hevesli yeterince kadın bulursun etrafta."[295]

Malcolm, mal-mülk hırsının olduğunu, eğer kral olursa soyluların topraklarına el koyacağını söyler. Macduff'un cevabı şudur:

"Bu harislik denen şeyin sonu yoktur;
Şehvet zamanla geçer,
Ama bunun kökleri daha derindedir.
Çoğu kralımızın sonu bu yüzden gelmiştir.
Ama, yine de merak etme,
İskoçya'nın serveti öyle büyüktür ki,
Kral olarak sana düşecek mal mülk,
Seni doyurmaya fazlasıyla yeter."[296]

Malcolm, kendisinde erdemin, krallara yaraşır niteliklerin (adalet, doğruluk, istikrar, merhamet, tevazu, iman, sabır, cesaret) olmadığını belirtir. Artık Macduff bunları kabul edemez; böyle bir

[294] A.g.e., s.113
[295] A.g.e., s.113
[296] A.g.e., s.114

insanın kral olmak bir yana, yaşamasının bile doğru olmadığını açıklar. Malcolm kendi anlayışına uygun olarak Macduff'a güvenebileceğini anlamıştır. Saydığı bu kötü özelliklerin kendinde olmadığını söyler Macduff'a. Birlikte Macbeth'i iktidardan nasıl indireceklerini konuşmaya başlarlar.

Sonuçta, İngiltere Kralı'ndan yardım istemeye karar verirler. İngiltere Kralı masal kahramanı gibi, bilimin iyi edemediği hastaları iyi edebilen, geleceği haber veren bir kraldır. Malcolm mucize yaratan İngiltere Kral'ını şöyle tanıtır:

"Bu iyi hükümdarın en büyük bir mucizesi: Buraya geldiğimden beri birçok kez bu mucizesine tanık oldum. Tanrı'ya ne türlü yalvarıyor, kendi bilir: Ama hastalığa tutulmuş, şiş ve yara içinde, bakmaya insan yüreği dayanmayan, hekimlerin umut kestiği insanları iyi ediyor. Dua okuyarak boyunlarına üstü damgalı bir altın asıyor. Dediklerine göre bu şifalı soluğu kendisinden sonra soyuna da geçermiş. Bu işitilmedik gücünden başka geleceği haber vermek de onda Tanrı vergisi. Tahtının çevresine Tanrı rahmet yağdırmış. Bunlar onun Tanrı'nın ne kadar sevgili bir kulu olduğunu gösteriyor."[297]

İşte, bu "iyiliksever", mucizeler yaratan Kral, on bin savaşçısını Macbeth'i cezalandırmak, Malcolm'u İskoçya Kralı yapmak için seferber eder. Malcolm'un ordusu Birnam Ormanı yakınlarına kadar gelir. Malcolm ordunun sayısını gizlemek için, her askerin kendine bir dal kesmesini, o dalı önüne tutarak yürümesini ister. Böylece Birnam Ormanı yürüyor gibi olur. Cadıların, Macbeth'e verdikleri bir haber olumsuzundan doğrulanmıştır. Macbeth, "Birnam Ormanı'nın yürüdüğü" haberini almadan önce, Lady Macbeth'in ölüm haberini alır ve der ki:

"Bir gün ölecekti nasıl olsa;
Bu haber bir gün gelecekti.
Yarın… Yine yarın… Yine yarın…
Sürüklenip gidiyor böyle bu boş yaşam,
Kayıtlı zamanın son hecesine kadar.
Dünlerimiz ise, onca budalaya ışık tutup,
Toprak altına giden yolu gösterdi, o kadar.
Sön artık, hadi sön, ömrü kısa kandil!
Yaşam dediğin yürüyen bir gölge,
Bir garip oyuncu;
Bir hışım sahnede dolanıp boy gösteriyor;
Sonra haber çıkmıyor zavallıdan.
Yaşam bir masal; kaçığın birinin anlattığı.
Şamata ve öfke dolu baştan başa;
Hiçbir anlamı yok."[298]

Macbeth ölüme de korkuya da duyarsızlaşmıştır. Korkunun tadını unutmuş, dehşete doymuştur. Korkunç şeyler, onun canice düşünce ve eylemleri karşısında önemsizleşmiştir. Hayat anlamını yitirmiş, yaşam bir boşluğa dönüşmüştür.

"Birnam Ormanı'nın yürüdüğü" haberini aldığında ise ölümün bir adım daha yaklaştığını hisseder Macbeth. Fakat öldürülebileceğine yine de inanmak istemez. Kendi kendine, "Kadından doğmamış bir adam nasıl biri olabilir?" diye sorar. Macbeth'in aklına göre bu olabilir şey değildir.

---

[297] W.Shakespeare, *Macbeth*, Cumhuriyet Yayınları, s.91
[298] W.Shakespeare, *Macbeth*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.134-135

Macbeth savaş alanında Macduff ile karşı karşıya gelir, Macduff'un ana rahminden günü gelmeden alınmış olduğunu öğrenir. Unuttuğu korkunun tadını anında duyar, Macduff'la dövüşmek istemez, ama artık geçtir. Macduff, Macbeth'i öldürür.

Cadılar kalleşlik yapıp "sezaryen ihtimalini" Macbeth'e söylememişler, böyle birisi tarafından öldürülebileceğini bildirmemişlerdir. Cadılara inanmanın bedelini Macbeth canıyla öder. Macbeth ölmeden önce cadılara inanmanın yanlış olduğunu anlamıştır. Macbeth'in son sözleri tragedyanın vermek istediği mesajı özetler: Toplumsal düzeni bozan, istikrarı yok eden, kötülüğe yol açan cadılara inanmayın!

"Sözlerle oynayan o ifritlere de
İnanmasın bir daha kimse:
Çift anlamlı konuşup bizimle eğleniyorlar.
Önce vaadlerle umutlandırıyor,
Sonra paramparça ediyorlar umutlarımızı."[299]

[299] A.g.e., s.141

PERICLES

”Bana içinden bile alçak diyene -kral değilse eğer- yalanını iade ederim.”

Pericles, ”Pericles”
W.Shakespeare

1608-1609 yıllarında yazılmış olabileceği tahmin ediliyor. Shakespeare’in, oyunun ilk iki perdesini başka bir yazardan (belki George Wilkins’ten) almış olduğu sanılıyor. Açıktır ki böyle olsa da Shakespeare bütün oyunu gözden geçirmiş, oyunun diğer bölümlerini kendisi yazmıştır.

Pericles, Shakespeare’in son dönemini simgeleyen dört oyunundan biridir. Diğerlerinin *Cymbeline*, *Kış Masalı* ve *Fırtına* olduğu biliniyor. Bu yapıtların hepsinin ortak özelliği, doğaüstü kurgulara fazlaca yer vermesidir.

Pericles’in konusu ilginçtir. Kişilerin içsel çatışmaları, yaptıkları yanlışlar dikkatimizi çekmez; yalnızca öykü üzerinde yoğunlaşırız. Oyunun en hoş yanı, on dördüncü yüzyıl şairi John Gower’i öykünün anlatıcısı olarak koro biçiminde sahneye getirmesi, canlandırmasıdır.

* * *

Oyunun başlangıcında Gower sahneye çıkar, öyküyü anlatmaya başlar. Antakya şehrinin kurucu ve Kral’ı Antiochus kendine bir eş alır. Kadın doğum yaparken ölür, geriye bir kız çocuğu bırakır. Kız büyür, güzelleşir ve Antiochus kendi kızıyla cinsel ilişki kurmaya başlar. Yani baba ile kızı arasında ”ensest” ilişki ortaya çıkmış olur. Antiochus, kızıyla yaşadıkları ensestin duyulmasını istemez, sır olarak gizler.

Antiochus kızını kendisinin şehvet aracı olarak elinde tutmak için, kızına talip olan prenslere zor bir şart dayatır: Kızıyla evlenmek isteyenlere bir bilmece soracak, bilen kişi kızı alabilecek, bilmeyen kişinin kellesi koparılacaktır. Birçok prens şansını dener, bilmeceyi çözemeyerek ölüme mahkûm edilir. Öykünün anlatıcısı Gower hikâyeyi şöyle özetler:

”Burası Antakya, Büyük Antiochus kurdu
Bu şehri, baş mekanı olsun diye,
Tüm Suriye’nin en güzel şehri-
Yazarların yalancısıyım.
Bu kral bir eş aldı kendine,
Ölüp ona dişi bir varis bırakan,
Öyle şen, şakrak ve güzel yüzlü ki
Sanki gökler tüm lütfunu ona vermiş;
Babası ondan hoşlanıyordu,
Ve onu enseste ayarttı.
Çocuk beter, baba daha beter, hiç kendi çocuğunu
Kötülüğe kışkırtmak olur mu.
Gelgelelim başlattıkları şey adet oldu,
Zaman geçtikçe günah sayılmadı.
Bu günahkâr hanımın güzelliği

Birçok prensi kendine çekti,
İsteyip onu yatak arkadaşı olsun diye,
Evlilik hazlarında oyun arkadaşı olsun diye;
Kral bunu önlemek için bir yasa çıkardı,
Kızı yerinde, adamları korku içinde tutmak için;
Kim ki çıkıp onu karılığa istedi,
Bilmeceyi çözemeyip hayatını yitirdi."[300]

İşte şimdi Antiochus'un kızını isteyen Sur (kenti) Prensi Pericles'tir. Pericles, kızı görür, ona âşık olur. Antiochus diğer prenslerin kellelerini göstererek, Pericles'i kararından vazgeçirmeye çalışır. Pericles ölüme hazır olduğunu söyleyerek, Kral Antiochus'un bilmeceyi sormasını ister. Bilmece şudur:

"Ben yılan değilim, ama annemin
Etiyle beslenirim bana can veren.
Bir koca aradım, ararken de
O ilgiyi bir babada buldum.
O kibar baba, oğul ve koca;
Ben anne, karı, hem de kızı olunca:
Nasıl ikisi birlikte yaşanır,
Bunu çözmek size kalır."[301]

Pericles bilmecenin "ensest" olayını anlattığını fark eder. Antiochus'a açıkça, "Sen kızınla cinsel ilişki kuruyorsun," diyemez. Onun yerine, bilmeceyi çözdüğünü ima eden şu sözleri söyler:

"Büyük Kral,
Pek az insan sever işlediği günahı işitmeyi;
Size hakaret olur söylemem bu kadar yakındayken.
Kim ki hükümdarların tüm yaptıklarının kitabına sahiptir,
Kapalı tutması, göstermesinden daha emin olur;
Çünkü konuşulan kötülük gezgin rüzgâr gibidir,
Başkalarının gözüne toz estirir, kendini yaymak için…
…
Krallar yeryüzünün Tanrılarıdır; kötülükte,
yasaları iradeleridir;
Zeus yoldan çıkarsa, kim cesaret edebilir Zeus'a
hata yaptığını söylemeye?
Yeterli, biliyorsunuz; eğer bir şey
Daha çok bilinmekle daha kötü oluyorsa, onu
boğmak uygundur.
Herkes sever ilk beslendiği rahmi,
Öyleyse izin verin dilime, öyle sevsin kellemi."[302]

Bu satırlar, Pericles'in hem bilmeceyi çözdüğünü, hem de kralların yeryüzünün Tanrıları olduğunu onayladığını gösterir. Yeryüzünün Tanrısına başkaldırmanın cezasıysa ölümdür, Pericles bunu bilir.

[300] W.Shakespeare, *Pericles*, Çeviri: Hamdi Koç, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s.12
[301] A.g.e., s.16
[302] A.g.e., s.17,18

Antiochus, Pericles'in bilmeceyi çözdüğünü anlamıştır; ancak sahtekârca Pericles'e bilmeceyi çözemediğini söyler. Pericles'e acıdığı için ona kırk gün daha mühlet verdiğini, bu süre içinde bilmeceyi doğru yanıtlayamazsa öldürüleceğini söyler. O zamana kadar da Pericles, Kral'ın misafiri olacaktır. Pericles, Antiochus'un ikiyüzlü tutumunu, onun kendisini öldüreceğini anlamıştır. Kendi kendine der ki:

"Nezaket nasıl da saklıyor görünür günahı,
Yapılan şey ikiyüzlülüğe benzediği zaman,
Sadece dış görünüşte iyi olan!
Yanlış yorumladığım doğruysa,
O zaman açık ki iğrenç ensestle
Ruhunu eğlendirecek kadar kötü değildin;
Şimdi hem baba hem de oğul olduğun yerde,
Çocuğunu usulsüz kucaklamaların yoluyla,
Babaya değil, kocaya uyan hazlar;
Kız, annesinin etinin yiyicisi,
Ama babasının yatağını kirletmek yoluyla;
İkisi de yılanlar gibi, en tatlı
Çiçeklerle beslenseler de, zehirle ürüyorlar.
Antakya, elveda! çünkü akıl görüyor,
Geceden daha karanlık işlerinden kızarmayan bu adamlar,
Onları ışıktan saklayacak hiçbir yoldan sakınmazlar.
Biliyorum, bir günah bir diğerini kışkırtır;
Ateş dumana nasılsa, cinayet de şehvete öyle yakındır."[303]

Pericles kaçmaya karar vermiştir. Antiochus da onu öldürmeye. Antiochus, Pericles'i öldürmesi için bir adamını görevlendirir. Pericles, Antiochus'un sarayından, Antakya'dan kaçıp, kendi egemenliğindeki Sur kentine gelir. Pericles bilmektedir ki: "**Zorbalar öpüyor görününce korkmak zamanıdır**"[304]. Antiochus ondan intikam almak isteyecektir. Gerekirse Sur kentine saldıracaktır.

Pericles endişelidir. Sur kentini ve halkını korumak için uzun bir yolculuğa çıkmaya, yerine Lord Helicanus'u bırakmaya karar verir. Helicanus, Pericles'e bağlı, güvenilir bir adamdır. Şu sözler Helicanus'un krallık iktidarına saygılı olduğunu, ancak dalkavuk olmak istemediğini gösterir:

"Krala dalkavukluk edenler onu sıkarlar,
Çünkü dalkavukluk günahı şişiren körüktür;
Dalkavukluk edilen şey yalnızca bir kıvılcımdır,
Bu rüzgâr ona ısı ve daha güçlü parıltı verir;
Oysa azarlama yarar krallara,
İtaatkâr ve adaplı olunca, çünkü onlar da
insandır, hata yapabilirler.
Dalkavuk Bey burada barış ilan ettiği zaman,
Size dalkavukluk yapar, hayatınız üstüne savaşır."[305]

[303] A.g.e., s.18-19
[304] A.g.e., s.26
[305] A.g.e., s.24

Buradaki en önemli düşünce, kralların da insan olduğunun ve hata yapabileceğinin vurgulanmasıdır. Yeryüzü Tanrılarının yanlış yapabileceğini söylemek, o dönemin egemen ideolojisinde açılmış olumlu bir deliktir. Ayrıca bu konuşma krallara akıl verme amacı taşır; krallar dalkavukları tanımalı, onlardan uzak durmalıdır.

* * *

Pericles Sur kentini terk eder, gemiyle Tarsus'a doğru yola çıkar. O çağda Tarsus kenti sefalet, açlık içindedir. Tarsus Valisi Cleon yaşanan kötü durumu şu sözlerle anlatır:

"Şimdi ekmekten mutlu olurlar ve dilenirler onu;
Bu analar ki, bebeklerini büyütmek için
Hiçbir şeyi imkânsız saymadılar, hazırlar şimdi
Sevdikleri şu küçük sevgilileri yemeye.
Öyle keskin açlığın dişleri, karı koca
Kura çekiyor ilk kim ölsün de hayatı uzatsın diye.
Burada bir lord duruyor, orada bir leydi ağlıyor;
Burada çok kişi batıyor, ama düşenleri görenlerin
Onları gömecek gücü kalmamış.
Doğru değil mi?"[306]

Cleon'un karısı Dionyza da bu görüşlere katılır, onu destekler. Tarsus'un durumu umutsuzdur. İşte böyle bir dönemde Pericles adamlarıyla Tarsus'a gelir, onlara yardım eder. Cleon ile Dionyza çok memnun olurlar; Pericles'e karşı minnet duygularını ifade ederler.

Bir zaman sonra Pericles, Helicanus'tan bir mektup alır. Mektupta, Pericles'in Tarsus'ta daha fazla kalmasının tehlikeli olabileceği söylenmektedir. Pericles mektubu Cleon'a gösterir, onlarla vedalaşıp yeniden denize açılır. Gemi fırtınaya yakalanır. Deniz kazasından kurtulan tek insan Pericles olur. Canını zor kurtaran ve Pentapolis kıyısına çıkan Pericles, "göklerin kızgın yıldızlarına" seslenir:

"**Artık kesin öfkenizi, ey göklerin kızgın yıldızları!**
Rüzgâr, yağmur ve fırtına, hatırlayın, yerdeki insan
Yalnızca bir maddedir size boyun eğmesi gereken;
Ve ben, doğama da yakıştığı üzere, size itaat ediyorum."[307]

Pericles doğanın güçlerine teslim olduğunu kabul eder, onlara boyun eğer. Doğa-insan ikileminde gücü insandan yana çevirmek, doğayı gizemli güç olmaktan çıkarmak gerekir. Ama Pericles doğa güçlerinin üstünlüğünü kabul ettiğinden dolayı böyle düşünemez.

Pericles deniz kıyısında kendi aralarında konuşan balıkçıları görür, onların konuşmalarını dinler. Balıkçılardan biri, diğerine, "Usta, balıkların denizde nasıl yaşadıklarına hayret ediyorum," der. Diğer balıkçının yanıtı ilginçtir:

"Niye, insanlar karada nasıl yaşıyorsa öyle: büyükler küçükleri yutuyor. Bizim zengin cimrileri en uygun tarafından bir balinaya benzetebilirim: oynar, zıplar, önündeki zavallı sürüyü kovalar, sonunda hepsini bir hamlede mideye indirir."[308]

[306] A.g.e., s.34
[307] A.g.e., s.42
[308] A.g.e., s.43

Konuşmayı dinleyen Pericles kendi kendine, ”İyi bir ahlak dersi,” der. Yine balıkçılardan biri, eğer elinde güç olsa memleketi asalaklardan, arıdan bal çalanlardan temizleyeceğini söyler. Pericles bu sözleri duyduğunda şu yorumu yapar:

”Bu balıkçılar denizin balıklı konularından
İnsanın zayıflıklarını nasıl da anlatıyorlar;
Nasıl da topluyorlar su imparatorluklarından
İnsanın onaylayabileceği ya da saptayabileceği her şeyi!”[309]

* * *

Pericles balıkçılardan yardım ister. Onlar da Pericles’e yardım ellerini uzatırlar. Balıkçılar, Pericles’e şu anda Pentapolis topraklarında bulunduğunu, bu toprakların kralının ”iyi yürekli” Simonides olduğunu, Kral’ın Thaisa isimli güzel kızının yakında doğum gününün kutlanacağını, dünyanın her yanından gelen prenslerin, şövalyelerin, doğum gününde Thaisa’nın aşkı için mızrak dövüşü yapacaklarını anlatırlar.

Pericles bu turnuvaya katılmaya karar verir. Pentapolis’te yarışma yerine gelir, Simonides ile kızı Thaisa’nın huzuruna çıkar, kendini tanıtır. Simonides kızıyla konuşmaktadır. Kızına prenslerin önemini anlatmaktadır:

”Prensler
Bir modeldirler göğün kendisine benzer yaptığı:
Nasıl mücevherler kaybederlerse utkularını
İhmal edildikleri zaman,
Prensler de şanlarını, saygı duyulmadıkları zaman.
…
Prensler, burada, yukarıdaki Tanrılar gibi yaşamalı,
Onları onurlandırmaya gelmiş herkese cömertçe veren…”[310]

Simonides kendisindeki dahil olduğu iktidar gücünün büyüklüğünü betimlemektedir. Simonides’in prens övgüsü aslında kendi krallığının övgüsüdür; varolan toplumsal yapıyı yüceltmesidir.

Thaisa, Pericles’i görür görmez ona vurulmuştur. Thaisa’nın artık kendisi için dövüşücek şövalyelerin aşkına ihtiyacı yoktur; babasına, yabancı şövalye olan Pericles ile evlenmek istediğini mektupla bildirir. Simonides mektubu okur:

”Burada bana diyor ki, yabancı şövalyeyle evlenecekmiş,
Yoksa ne günü ne de ışığı görmek istermiş.
Âlâ, hanfendi; seçimin benimkiyle uyuşuyor;
Bu hoşuma gitti: ama, bu konuda ne kadar da kararlı,
Benim isteyip istemediğime bile aldırmıyor!
Evet, seçimini onaylıyorum…”[311]

[309] A.g.e., s.44
[310] A.g.e., s.51,57
[311] A.g.e., s.64

Böylece Pericles ile Thaisa evlenirler. Thaisa hamile kalır. Bu sırada Pericles, Sur kentinde yerine bıraktığı Helicanus'tan, Antiochus'un öldüğünü bildiren mektubu alır. Helicanus onu geri çağırmaktadır. Pericles çocuk bekleyen karısıyla birlikte Sur'a doğru yola çıkar. Gemi yine fırtınaya yakalanır. Pericles fırtınanın ortasında Deniz Tanrısı ile konuşarak ondan yardım ister:

"Bu koca enginin Tanrısı, sindir şu dalgaları,
Hem cenneti hem cehennemi yıkayan; sen ki
Rüzgârlara kumanda edersin, mağaralarına sok
Derinlerden çağırdığın şu dalgaları!"[312]

Tanrı, Pericles'i duyar, fırtınayı dindirir; bunun karşılığında Pericles'e başka bir acıyı bağışlar. Thaisa gemide doğum yapar, bir kız çocuğu dünyaya getirir, kendisi ölür. Pericles karısının ölüm haberini duyunca üzüntüden yıkılır ve Tanrılara, "Ah siz Tanrılar! Niçin güzel insanlarınızı bize sevdiriyorsunuz da, sonra hemen koparıp alıyorsunuz onları" diyerek, sitem eder. Thaisa'nın cesedi bir sandığa konularak gemiden denize atılır. Pericles, ölmüş karısına veda ederken ona şöyle seslenir:

"Korkunç bir doğum yatağın oldu, sevgilim;
Işık yok, ateş yok: düşmanca elementler
Seni tümden unutturdular; ne de benim zamanım var
Seni mezarına kutsanmış verecek; hemen
Atmalıyız seni, tabuta bile koymadan, bataklığa;
Orada, kemiklerinin üzerinde bir anıt
Ve hep yanan lambalar yerine, su püskürten balina
Ve mırıldayan su boğacak cesedini…"[313]

Pericles, "uymaktan başkası gelmez elimizden yukarımızdaki güçlere," der ve Tanrı'nın onun için çizdiği "kaderi" kabul eder. Pericles idealist felsefeye sahip olduğundan dolayı, Tanrıların verdiği acılara boyun eğmesini bilir.

Gemi Tarsus yakınlarına gelmiştir. Pericles bir zamanlar yardım etmiş olduğu Tarsus Valisi Cleon'u ve karısını ziyaret etmeye karar verir. Bebeğin Sur kentine kadar dayanamayacağını düşünen Pericles, çocuğunu onların bakımına bırakmayı düşünmektedir. Marina adını verdiği kızını, Cleon ve karısı Dionyza'ya bırakarak Sur kentine doğru yeniden yola çıkar. Nihayet Sur'a varır, iktidarı üzerine alır.

* * *

Thaisa'nın cesedinin içinde olduğu sandık Efes kıyılarına sürüklenir. Sandığı iki uşak bulup, Lord Cerimon'un evine getirir. Lord Cerimon tıpla uğraşan ve şöyle düşünen biridir:

"Hep şuna inanmışımdır,
Erdem ve kurnazlık daha büyük ihsanlardır,
Soyluluk ve zenginlikten;
Dikkatsiz mirasçılar
Son ikisini karartıp tüketebilirler,
Ama ölümsüzlük ilk ikisine bağlıdır,

[312] A.g.e., s.72
[313] A.g.e., s.75

Ve Tanrı yapar insanı."[314]

Henüz kendini bulamamış insan Tanrı'yı hayalinde yaratarak kendi özünü Tanrı'da bulur ve baş aşağı gelmiş ters bir dünyanın bilinci olarak Tanrı insanı doğurur. Lord Cerimon da Pericles gibi idealistçe düşünmektedir. Cerimon sandığı açar, Thaisa'nın cesedini görür, onu müzikle diriltir. Thaisa kendine geldikten sonra rahibe olmaya karar verir, Diana tapınağına taşınır.

* * *

Pericles'in ve Thaisa'nın kızı Marina, Tarsus'ta büyümektedir. Cleon'un bir öz kızı vardır, çirkindir. Cleon'un karısı Dionyza, Marina'nın kendi kızından daha güzel olmasını çekemez, Marina'yı öldürtmeye karar verir. Cinayeti işleyecek adamını çağırır, ona der ki:

"Tek bir darbe, asla bilinmeyecek.
Dünyada bu kadar çabuk hiçbir şey yapamazsın,
Sana bu kadar çok kâr getirecek.
Vicdanın,
Ki sopsoğuk, ya da ateşli aşk,
Yüreğini köle etmesin; ne de acıma, ki
Kadınlar bile defetmiştir onu, eritsin seni,
Sadece nefer ol amacın yolunda."[315]

Daha sonra Dionyza, kocası Cleon'a da şöyle diyecektir:

"O benim çocuğumu soldurdu, kısmetlerinin
Önünü kesti. Hiç kimse ona bakmıyordu,
Gözlerini Marina'nın yüzüne dikiyorlardı,
Oysa bizimkiyle alay ediliyor, sürtük yerine konuyordu
Selam vermeye bile değmeyen.
İçime işledi bu;
Ve sen tuttuğum yola kabul edilmez desen de-
Çünkü sen çocuğunu sevmiyorsun- bence bu
Bir sevgi hareketi olarak onurlandırıyor beni,
Biricik kızının uğruna yapılmış."[316]

Marina kendisini öldürecek adama yalvarıp kurtulmak isterken korsanlar tarafından kaçırılır. Korsanlar Marina'yı Midilli'ye götürür, geneleve satarlar. Marina, "Kadın namuslu değilse, kadın değildir," diye düşünenlerdendir. Marina dinine bağlı kızdır, şeytanı bile doğru yola getirecek dili vardır. Genelevinin müşterileri, onun bu özelliği sayesinde Marina'ya dokunmaya kıyamazlar, böylece Marina bekâretini korumuş olur. Marina genelevden kaçar, "namuslu" bir eve sığınır.

* * *

Pericles kızını görmek için Sur'dan Tarsus'a doğru yola çıkar, Tarsus'a geldiğinde kızının öldüğünü öğrenir, karısının kaybından sonra ikinci kez yıkılmış olur. Tarsus'tan ayrılıp yeniden

[314] A.g.e., s.78
[315] A.g.e., s.91
[316] A.g.e., s.104-105

denize açılır. Yüzünü hiç yıkamamaya, saçlarını kesmemeye, çul giymeye yemin eder. Üzgündür, hiç kimseyle konuşmamaktadır.

Pericles'in gemisi Midilli açıklarına gelir. Midilli Valisi gemiyi ziyaret eder, Pericles'in durumunu öğrenir. Midilli'de artık diliyle meşhur olmuş bir kızın onu konuşturacağını söyler. Marina'yı alıp gemiye getirirler. Marina, Pericles'i konuşturur, konuşma sırasında Marina'nın Pericles'in kızı olduğu ortaya çıkar. Pericles'in bir acısı kaybolmuş, bir sevinç kaynağı doğmuştur.

Birdenbire Pericles gaipten sesler duyar. Hiç kimsenin duymadığı, sadece Pericles'in duyduğu bir müzik çalmaktadır. Pericles'in gözleri kapanır, uykuya dalar. Tanrıça Diana'yı düşünde görür. Diana ona şöyle demektedir:

"Tapınağım Efes'te durur. Hemen oraya git,
Ve kurban kes sunağımda.
Orada, rahibelerim bir araya geldikleri zaman,
Tüm insanların önünde,
Nasıl denizde karını kaybettiğini açıkla.
Bahtsızlığına ağla, kızınınkiyle beraber,
Yüksek sesle tekrar hayat ver onlara.
Ya dileğimi yerine getirirsin ya da keder içinde yaşarsın;
Bunu yap, ve mutlu ol, yemin, gümüş yayım üstüne!
Uyan ve düşünü anlat."[317]

Tanrılar, bu oyunu "mutlu sona" bağlamak için Pericles'in yardımına yetişmiştir. Pericles, Marina, Midilli Valisi, Helicanus, hep birlikte Diana tapınağına giderler, orada Thaisa'yı bulurlar. Pericles böylece ikinci acısından da kurtulmuş olur. Kızı Marina'yı Midilli Valisi'yle evlendirerek mutluluğuna yeni bir mutluluk daha katar.

[317] A.g.e., s.135

CYMBELİNE

”Oyunun odak noktasında muazzam bir kadın düşmanlığı teması vardır ve bu düşmanlık, yazarın bilerek kendi kendini alaya alması olarak kabul edilemeyecek kadar karanlık ve acayiptir.”

Park Honan

1608-1610 yılları arasında yazılmış olabileceği tahmin ediliyor. Cymbeline, M.Ö. 33 yılında Britanya’da iktidara gelmiş ve 35 yıl egemenliğini sürdürmüş bir kraldır. Sanıldığı üzere Britanya’dan haraç isteyen Roma’ya karşı iktidar kavgası bu kral zamanında başlamıştır.

Shakespeare anonim bir oyundan ve tarihten (Holinshed’in vakayinamesinden) yararlanarak, kendi fantezisini de işin içine katarak *Cymbeline*’i yaratmıştır. Shakespeare, Cymbeline’i, Britanya’nın Roma’ya karşı ilk direnişçi kahramanı olarak göstermek isterken, oyunun başında onu bize kararsız, kafası fazla çalışmayan bir kral olarak tanıtır.

Oyunun temel örgüsünde erkekegemenliğini simgeler biçimde korkunç bir kadın düşmanlığı vardır. Ayrıca, kadının dürüstlüğünü, onun cinselliğiyle eşitleyen yanlış anlayışı da oyunda bulmak mümkündür.

Cymbeline oyununun kurgusu epeyce karışıktır. Ama Shakespeare doğaüstü güçlerin müdahalesini oyuna karıştırarak olayları birbirine başarılı biçimde bağlar.

* * *

Cymbeline dul bir kadınla evlenerek onu Kraliçe yapar. Cymbeline, önceki karısından olma kızı İmogen’i, Kraliçe’nin Cloten adlı oğluyla evlendirmek ister. Fakat İmogen zaten Posthumus isimli adamla Cymbeline’in onayı olmadan evlenmiştir.

Cymbeline kızının tutumuna karşı kızgındır, Posthumus’a sürgün cezası verir. Cymbeline’in beklentisi, İmogen’in bu ayrılık acısına dayanamayarak Posthumus’u unutması, Kraliçe’nin oğlu Cloten’le evlenmesidir. Kraliçe ikiyüzlü biçimde İmogen’i teselli eder. İmogen, Kraliçe’nin kötü bir kadın olduğunu bilmektedir; Kraliçe’nin tutumunu, ”ikiyüzlü kibarlık” olarak görür.

Posthumus sürgün yeri olarak Roma’ya gidecektir. İki sevgili ayrılırken birbirlerine bağlılık yemini ederler. İmogen kocasına kendisini hatırlaması için elmas bir yüzük verir, Posthumus da onun bileğine bir bilezik takar.

Posthumus, Roma’ya vardıktan sonra Jachimo isimli Romalıyla tanışır. Jachimo kendine fazlaca güvenen, her kadını baştan çıkarabileceğine inanan bir insandır. Jachimo, ”Kadınların etinin gramını milyona bile alsanız onu kirlenmekten koruyamazsınız,” der. Ayrıca Posthumus’a onun karısını da elde edebileceğini söyler. Böylece ortaya bir bahis çıkar. Jachimo bahsi kazanacak olursa, Posthumus, İmogen’in armağan olarak verdiği elmas yüzüğü ona

verecektir; eğer Jachimo bahsi kaybedecek olursa, Posthumus'a on bin altın borçlanacaktır. Jachimo, Britanya'ya giderken elmas yüzüğü ödünç olarak yanına almayı şart koşar, Posthumus bu şartı kabul eder.

Cymbeline'in iki oğlu daha vardır; bu çocuklar çok küçükken kaçırılmıştır; nerede oldukları bilinmemektedir. Cymbeline iki oğlunun acısını unutmamıştır. Şimdi bu acıya kızı İmogen'in "varlığında yokluğu acısı" eklenmiştir. İmogen babasının yanındadır, ancak ondan uzaktadır, mutsuzdur. Babasını zalim, üvey annesi Kraliçe'yi de ikiyüzlü olarak görmektedir. İmogen içinde duyduğu acıyı şu sözlerle dile getirir:

"İki ağabeyim gibi küçükken çalınmış olsaydım daha mutlu olurdum. Yükseklerdeki insanların tatmin bulmayan kederi ne kadar derinmiş. Ne kadar fakir olurlarsa olsunlar kolay şeyler peşinde koşup huzur bulanlar Tanrı'nın sevgili kullarıdırlar."[318]

* * *

Jachimo, Britanya'ya ulaşır, İmogen'in karşısına Posthumus'tan selam getiren bir arkadaşı olarak çıkar. Posthumus'un sokak kadınlarıyla gönül eğlendirdiğini, şehvet düşkünlüğünü orospularla tatmin ettiğini söylerek İmogen'i ayartmaya çalışır ve der ki:

"Durmadan yeni tatmin yolları arayan şehvet, karnı hem tıkabasa dolu hem aç olan bu dipsiz arzu, delik olduğu için bir türlü dolmayan ve daima akan bir tekne gibi önce güzelliği ve hemen sonra çöplüğü özler."[319]

Jachimo'nun kendisi de şehvetin kölesidir, kadınları sadece şehvetin tatmin edici araçları olarak görür. İmogen, Jachimo'nun yalanından etkilenir, içini şüphe ve korku kaplar. İmogen'in kendi sözleriyle söylersek:

"**Şüphe ve korku içinde bulunmak çok defa bunlardan emin olmaktan daha fazla acı verir.** İnsan emin olunca ya zaten çare kalmamıştır, ya da vaktinde farkına varınca belki bir çare bulunur."[320]

Jachimo, İmogen'i karar aşamasına getirebilmek amacıyla bir adım daha atar; Posthumus'tan intikam alması için kendisiyle yatmasını önerir. İmogen, Jachimo'nun bu fütursuz tutumuyla durumu anlar, ona sert tepki gösterir. Jachimo durumu kurtarmak için hemen çark edip, İmogen'in dürüstlüğünü ve kocasına bağlılığını ölçmek amacıyla böyle davrandığını söyler. İmogen bu sözlere inanır; Jachimo'ya yeniden dostluk gösterir.

Jachimo'nun başka bir planı daha vardır: Jachimo, içinde hediyeler bulunan sandığının İmogen tarafından saklanmasını ister. İmogen bu ricayı kabul eder. Jachimo sandığı sonradan göndereceğini söyleyerek İmogen'in yanından ayrılır; sandığı, yardımcısı vasıtasıyla gönderir. Sandığın içinde hediyeler yerine kendisi vardır. İmogen, sandığı kendi yatak odasına taşıtır. Gece olup İmogen uykuya daldığında Jachimo sandıktan çıkar, odayı dikkatle inceleyerek odanın ayrıntılı görünüşünü kaydeder. İmogen'in kolundan bir zamanlar Posthumus'un verdiği bileziği çıkarıp alır. Tekrar sandığa girer. Ertesi sabah Jachimo'nun yardımcısı sandığı geri alır.

[318] W.Shakespeare, *Cymbeline*, Çeviri: Engin Uzmen, İmge Kitabevi Yayınları, 1992, s.20
[319] A.g.e., s.21
[320] A.g.e., s.23

Jachimo Roma'ya geri döner, Posthumus'un yanına gider, İmogen ile yattığını söyler. Kanıt olarak bileziği gösterir, İmogen'in yatak odasını güzelce tarif eder. Posthumus anlatılanlara inanır, İmogen'i öldürmek isteyecek kadar kinlenir. Posthumus artık bütün kadınlardan nefret etmektedir. Kadın düşmanlığının derecesini anlamamız için Posthumus'un şu sözlerine bakmamız yeterlidir:

"**Eminim ki bir erkekte kötülüğe eğilim varsa kadından gelmiştir.** Evet, yalan ondandır, yaltaklanma ondan, kandırma ondan, şehvet, hayvani içgüdüleri ondan, garez, kin ondan, hırs, arsızlık, çeşitli şımarıklıklar, başkalarını küçümseme, kılı kırk yaran hoppa arzular, iftiralar, değişkenlikler, adı olan, cehennemin tanıdığı bütün suçlar ondan, ya bir kısmı ya hepsi; hayır hepsi ondan. Çünkü onlar kötülüklerine bile sadık olamazlar, daima değişirler. Bir dakika için tattıkları kötülüğü bir yenisiyle değiştirirler. Onların aleyhine atıp tutacağım; onlardan nefret edeceğim, onları lanetleyeceğim."[321]

Bir kadına karşı duyulan nefretin, kadın cinsine duyulan nefret ile eşitlenmesinin yanlışlığı bir yana, erkekte görülen kötülüğün kadın cinsinden geldiğini düşünülmesi anlaşılmaz bir noktadır. İnsanlar kötü eğilimlerini, en iğrenç yanlarını, şüphesiz ki birbirine bulaştırırlar.

* * *

Posthumus Britanya'dan sürgüne gitmeden önce Pisanio isimli sadık bir uşağa sahiptir. Posthumus, uşağı Pisanio'ya mektup yazıp, İmogen'i öldürmesi için emir verir. Pisanio, İmogen'in ihanet ettiğine inanmamaktadır. Pisanio, İmogen'i saraydan uzaklaştırır, onu erkek uşak kılığına sokar, Posthumus'un niyetini (ölüm emrini) açıklar.

İmogen, Posthumus'la yüzyüze karşılaşmak için Roma yollarına düşer. Posthumus ise verdiği buyruk gereği İmogen'in öldürüldüğünü sanmaktadır. Erkek kılığına girmiş İmogen yolunu kaybederek Belarius ile iki oğluyla (Guiderius ve Arvigarus) karşılaşır. Aralarında dostça bir ilişki kurulur. İnsan üzerine bir sohbete başlarlar. İmogen, "Bütün insanlar kardeş olmalı ama toprağın özü aynı olduğu halde kalitesi insandan insana değişiyor," der.

Sohbetin bitiminde İmogen'in uykusu gelir. Ayrıca hastadır. Daha önceden Pisanio'nun kendisine verdiği ilacı (ki bu ilaç Cymbeline'in karısı olan Kraliçe tarafından Pisanio'ya hastalıkları iyileştiren bir ilaç olarak verilmiştir, oysa bu ilaç insanı ölü gibi uyutur) içer.

Bu arada Kraliçe'nin oğlu Cloten, İmogen'i bulmak, ona tecavüz etmek amacıyla saraydan ayrılmıştır ve üzerinde Posthumus'un bir zamanlar giydiği elbiseleri vardır. Öykü bu ya, Cloten yolda Guiderius ile karşılaşır. Dövüşürler. Cloten yenilir, Guiderius onun başını keser.

Bu olay olurken İmogen ölü gibi uyumaktadır. Arvigarus onu ölmüş sanır, İmogen'in öldüğü haberini babası Belarius'a ve kardeşi Guiderius'a iletir. Başı kesilmiş Cloten ile İmogen için ortak cenaze töreni yapılacaktır. Cloten'in ölüsüne gösterilen saygının nedeni onun yüksek sınıfa ait bir prens olmasıdır. Belarius'un diliyle bu tutum oğullarına şöyle açıklanır:

"Yüksektekiler, alçaktakiler mezarında birlikte çürürken tozları birbirinin aynıdır. **Fakat dünyaya semadan gönderilen saygı adlı o melek, yüksek ve alçak mevkilerdekiler arasında bir ayırım yapar.** Düşmanımız bir prensti. Onu bir düşman olarak öldürdünüz ama bir prens gibi gömün."[322]

[321] A.g.e., s.44-45
[322] A.g.e., s.84

Dünyaya Tanrı tarafından gönderilen ”saygı adlı meleğin” bu ayrımı niçin yaptığı belli değildir. Demek ki Tanrı, egemenlerin ölülerine saygı gösterilmesini istemektedir. Ama doğa, zenginlerin ve fakirlerin cesetleri üzerinde ayrım yapmaz, eşit biçimde çürürler. Artık Belarius gerçeği kabul edebilir. Guiderius ve Arvigarus'un okuduğu cenaze şarkısının bir bölümü bu kabul edişi gösterir:

”Korkma artık güneşin sıcağından,
Korkma hışmından azgın kışın;
Dünyadaki işini bitirdin sen çoktan,
Evine döndün ve hakkını aldın.
Pırıl pırıl gençler ve kızlar da sonunda,
Bacacılar gibi, toz toprağa karışmak zorunda.

Korkma artık büyüklerin çatık kaşından,
Zorbanın zulmü dokunmaz sana bundan böyle;
Yiyecek giyecek derdini at gitsin kafandan,
Farketmez senin için, ha ot olmuş ha meşe.
Mevki, bilgi, sağlık, hepsi sonunda,
Aynı yola düşmek, toprağa dönmek zorunda.”[323]

Bu cenaze töreninden sonra Belarius ile oğulları oradan ayrılır. İmogen'in içtiği ilacın etkisi geçer ve uyanır. Yanında yatan başı kesilmiş Cloten'in cesedini görür. Cloten'in üzerinde kocası Posthumus'un elbiseleri olduğu için, kocasının Pisanio tarafından tuzağa düşürülerek öldürüldüğünü sanır. İmogen kendine geldikten sonra üzerindeki uşak kılığındaki elbiseleriyle yoluna devam eder. Romalı Komutan Lucius'la karşılaşır, onun yanına uşak olarak girer.

* * *

Belarius'un hayatında kimseye söylemediği gizli bir sırrı vardır. Oğullarım dediği Guiderius ve Arvigarus kendi öz çocukları değil, Kral Cymbeline'in bir zamanlar kaçırılmış çocuklarıdır.

Bu arada Roma'ya vergisini ödemeyen Britanya ile Roma arasında savaş başlamıştır. Cymbeline, Britanya ordusunun başındadır. Posthumus Romalıların arasındadır; ancak savaş sırasında ”vatansever duygular” ve öldürttüğünü sandığı İmogen'in aşkı adına, Britanyalıların saflarına katılmaya karar verir. Der ki:

”Britanya, senin istikbaldeki kraliçeni öldürdüğüm yetsin, yetsin. Seni daha fazla incitmeyeceğim. Merhametli Tanrılar, sabredin, ne yapacağımı anlatayım size. Bu İtalyan elbiselerimi çıkarıp Britanyalı bir köylü gibi giyineceğim ve beraber geldiğim orduya karşı savaşacağım. Böylece senin uğruna öleceğim, İmogen. Seni hatırladıkça aldığım her nefes benim için bir ölüm oluyor. Böylece, bilinmeyen, ne acınan ne de nefret edilen biri olarak kendimi ölüm tehlikesine adıyacağım.”[324]

Shakespeare bu savaşta açıkça Britanya'nın yanında saf tutar. ”Vatan savunusunu”, ”kahraman Britanya” övgüsüyle birleştirir. Savaş sırasında Britanyalı Posthumus'la dövüşen ve yenilen Romalı Jachimo'yu bile şöyle konuşturur:

---

[323] W.Shakespeare, *Cymbeline*, Aktaran: Bülent Bozkurt, *Güneş Çarkında Gölgeler*, Dost Kitabevi, 2003, s.45
[324] W.Shakespeare, *Cymbeline*, Çeviri: Engin Uzmen, İmge Kitabevi Yayınları, 1992, s.96

”Britanya, eğer senin soyluların, beni yenen ve bizim kumandanlarımızdan güçlü olduğunu gösteren bu soytarıdan daha iyi ise, anlaşılıyor ki biz erkek bile değiliz, senin adamların ise Tanrıların gücüne sahip.”[325]

Savaşın başlangıcında Cymbeline, Romalılar tarafından esir alınır. Savaşa katılan Belarius ile oğulları savaşın kaderini değiştirirler, Cymbeline’i kurtarırlar, Roma ordusunu dağıtırlar. Bu olağanüstü olay şu sözlerle ifade edilir:

”Bu üç kişide ancak üç bin kişide bulunabilen bir güven ve cesaret vardı ve bir o kadar kişinin işini başardılar. Zaten diğerleri eli boş dururken bütün bir ordunun görevini onlar sırtlarına almışlardı.”[326]

Britanya savaşı kazandıktan sonra Posthumus tekrar Romalı kimliğine girer, kendini ölümle cezalandırsınlar diye, yardım ettiği Britanya ordusuna teslim olur. İmogen’i öldürme emrini verdiği için suçluluk duyan Posthumus kendi kendini mazoşistçe cezalandırmaktadır. Posthumus zindana atılır. Şimdi Posthumus’a kim yardım edecektir? Tabii ki doğaüstü güçler: Babasının, annesinin ve kardeşlerinin hayaletleri!

Hayaletler; Tanrı Jüpiter’e, Posthumus’a yardım etmesi, Posthumus’un acılarını, kederlerini alması için yalvarırlar. Eğer Jüpiter, Posthumus’a yardım etmezse, onu adaletsizlikle suçlayacaklarını bildirirler. Tanrı Jüpiter, hayaletlere kızar ve dinsel görüşlere uygun olarak şöyle konuşur:

”Aşağı bölgelerin önemsiz ruhları, susun, kulaklarımı rahatsız etmeyin artık. Ne cesaretle göklerde gürleyen beni ithama kalkışıyorsunuz? Bilmiyor musunuz ki benim gökyüzünden topladığım yıldırımlar aşağıdaki bütün asilerin başına yağar? (…) Haydi, gidin buradan ve solmak bilmeyen çiçeklerle örtülü yamaçlarınızda istirahat edin. Ölümlerle ilgili konular sizi üzmesin. Bu sizin işiniz değildir, bizim işimizdir, biliyorsunuz. **Ben sadece en çok sevdiklerimin yoluna engeller çıkarırım. Daha çok haz versin diye nimetlerimi geciktiririm. İçiniz rahat olsun. Şimdi aşağı bir mevkide olan oğlunuzu bizim Tanrısal gücümüz yükseltecek.**”[327]

* * *

Romalılar yenilmiştir. Jachimo, Romalı Komutan Lucius, onun yanında uşak kılığındaki İmogen, Britanyalılara esir düşmüştür. Kral Cymbeline’in önünde kurulan mahkemede Jachimo, Posthumus’u nasıl aldattığını açıklar. Belarius da yıllardır sakladığı sırrını ortaya döker. Cymbeline hem kızına, hem iki oğluna kavuşmuş olur. İmogen de kocası Posthumus’a. Cymbeline, Romalıları affederek büyüklüğünü gösterir, Roma ile barış yapılır. Böylece Britanyalıların üstünlüğü ve kahramanlığı bu oyunla onaylanmıştır.

[325] A.g.e., s.97
[326] A.g.e., s.99
[327] A.g.e., s.105-106

KIŞ MASALI

”Karıları ihanet edenlerin hepsi umutsuzluğa kapılsaydı insanlığın onda biri asardı kendini.”

Leontes, ”Kış Masalı”
W.Shakespeare

1610-1611 yılları arasında kaleme alındığı düşünülüyor. Oyunun ana kaynağı Robert Green’in ”Pandosto” adlı öyküsüdür. Shakespeare öyküyü birkaç yönden değiştirip, eklemeler yapmıştır. *Kış Masalı* derli toplu, fazlaca karışık olmayan, bizi masal dünyasına sokan basit bir oyundur. Yan bir amaç olarak Shakespeare bu oyunda, cinsel kıskançlığın insanı hangi uçurumlara sürüklediğini de göstermek ister.

* * *

Sicilya Kralı Leontes’le, Bohemya Kralı Polixenes çok iyi dosttur, Polixenes arkadaşını görmek için Sicilya’ya konuk olarak gelmiştir. Leontes, Hermione ile evlidir, bir çocukları vardır. Ayrıca Hermione hamiledir. Kraliçe Hermione saraylarında misafir olan ve kocasının çocukluk arkadaşı olan Polixenes’e doğal olarak dostça sıcak ilgi gösterir. Leontes kuşkucu adamdır; en yakın arkadaşı olan Polixenes’in, karısıyla ilişkisi olduğunu düşünmeye başlar. Leontes’in kuşkuculuğunun kökeninde kadınlara karşı duyduğu güvensizlik yatmaktadır. Kadınların, ”boyanmış kumaşlar kadar sahte” olduğunu düşünür Leontes. Hermione, Polixenes’le sarayın bahçesinde dostça gezinirken Leontes onları gözler, kendi kendine der ki:

”Ruhların böyle kaynaşması, vücutların kaynaşmasıdır.
Çarpıntı var bende; yüreğim hopluyor
ama sevinçten değil, sevinçten değil.
Bu candan ağırlayış, kabul ediyorum,
apaçık bir görünüşe bürünebilir;
içtenlikten, cömertlikten, gönül zenginliğinden
alabilir serbestliğini; ağırlayana da yakışabilir bu.
Ama böyle avuçları birbirine yapıştırmak,
bu parmak sıkıştırmalar, aynaya bakar gibi
anlamlı gülümseyişler; sonra da
sanki teslim olduğunu bildiren göğüs geçirmeler…
Ah, ne gönlüm hoşlanıyor bu ağırlayıştan
ne de alnım.”[328]

Leontes’in genelde kadınlara karşı duyduğu güvensizlik, karısına karşı güvensizliğe dönüşmüştür. Kıskançlık yılanı Leontes’in içinde başkaldırmıştır. Kıskançlığın özü rekabete dayanır. Leontes dostu Polixenes’i rakibi olarak görmeye başlar, ona düşmanlık duyar. Kıskançlığın arkadaşı şüphedir. Kıskanan insan olayları ”şüphe gözlüğünü takarak” görür; gerçekleri çarpıtır, sonra da şüphelerine kendisi içten inanır. Leontes kendi kuruntularını

[328] W.Shakespeare, *Kış Masalı*, Çeviri: A. Turan Oflazoğlu, İz Yayıncılık, 2001, s.13

Hermione'a doğrulatmak istercesine, onu daha fazla Polixenes'e iter, konuk dostuyla yakından ilgilenmesini ister. Kendi kendine de şöyle konuşur:

"Ben şu anda oltayı atıyorum, oysa
ipi nasıl koyverdiğimin farkında değilsin sen.
Hadi, hadi!
Adama doğru nasıl uzatıyor ağzını!
Ve kırk yıllık kocasıymış gibi
ne kadar rahat giriyor koluna!
…
Daha önce de
deyyuslar gelmiştir yeryüzüne
(ya da ben hayli yanılmaktayım);
nice erkek de var ki (şu anda bile,
ben bunları söylerken) karısını koluna takmakta;
kendisi yokken onun baştan çıkarıldığını
ve kapı komşusu Bay Güleryüz'ün
kendi havuzundan balık tuttuğunu
aklına bile getirmemekte."[329]

Leontes aldatma olayına tek yanlı bakmaktadır; aldatmayı, kadının erkeğe ihaneti olarak görmektedir. Leontes, "Şehvet engel tanımaz" derken, haklıdır. Ancak şehvet sadece kadında değil, erkekte de vardır ve egemen olan erkek büyük güçle şehvetin peşinde koşar.

* * *

Kral Leontes sırdaşı ve yardımcısı Camillo'yu yanına çağırıp Kraliçe hakkında duyduğu kuşkuları anlatır, karısının kendisini aldattığını söyler. Camillo, Kral'ın paranoid şüphelerini silmeye çalışır, hastalıklı düşüncelerden kurtulması gerektiğini söyler. Leontes onu dinlemez. Kral, Camillo'dan, Polixenes'i zehirlemesini ister. Camillo ne Kraliçenin ne de Polixenes'in suçlu olduğuna inanmaktadır. Fakat görevi kabul etmekten başka çaresi yoktur. Kral'a der ki:

"Öyleyse gidin efendimiz; ve dostluk,
şölenlerde nasıl bir yüzle görünürse,
öyle açık bir yüzle görünün
Bohemya Kralı'na da, Kraliçenize de,
kadehi ben sunacağım Kral'a.
Elimden şifalı bir içki alacak olursa,
hizmetkârınız saymayın beni."[330]

Camillo, Kral Leontes'e ikiyüzlülük maskesini takmasını öğütlemektedir. Leontes kendi kendini yenemez, bu maskeyi takamaz, Polixenes'e soğuk davranır. Camillo görevi kabul etmiştir; ancak bu işi yapamayacağına karar verir. O bilmektedir ki Kral'ın içi altüst olmuştur; kıskançlığın doğurduğu öfkenin, nefretin önünde durmak imkânsızdır. Bu nefret en sonunda Camillo'ya da yönelecektir.

[329] A.g.e., s.16
[330] A.g.e., s.22

Bohemya Kralı'nı öldürmek istemediğine göre Camillo'nun önünde tek yol vardır: Gidip Polixenes'le açıkça konuşur, ona birlikte saraydan gizlice kaçmayı önerir. Polixenes öneriyi kabul eder, birlikte Bohemya'ya kaçarlar ve Camillo, Polixenes'in yardımcısı olur.

Leontes kaçış haberini duyduğu zaman kuşkularında haklı olduğunu düşünür. Leontes komploya kurban gittiğine, bile bile elindeki suçluyu kaçırdığına hayıflanır, kendine kızar, şöyle konuşur:

"İçinde örümcek eritilmiş bir kadehi
kafaya dikip gidersin de, zehirlenmezsin yine de
(çünkü zihnine bulaşmamıştır); ama
o iğrenç şey gözlerinin önüne konursa,
onu nasıl içtiğini öğrenirsen, kıvrana kıvrana
patlarcasına çıkarırsın yuttuğunu.
Ben hem içtim, hem de örümceği gördüm."[331]

Shakespeare burada insanın düşünce sistematiğinde olan bir gerçeği yakalamıştır. İnsanın bilincinde olmadığı şey onu kıramaz. Bilinmeyen en kötü olay insanı incitemez. İnsan kendisine ihanet eden dostunun ihanetini bilmediği sürece kalbi yaralanmaz. Kocasının kendisini aldattığını bilmeyen kadın hiçbir rahatsızlık duymaz. Ama Leontes karısının ihanetini zihninde kurgulamıştır, buna inanmıştır, yani gerçek bu olmasa da yanlış kurgularını gerçeğe dönüştürmüştür. Leontes kıskançlık yılanına kendi eliyle kapıyı açmış, onun kendisini sokmasına izin vermiştir.

* * *

Bohemya Kralı Polixenes ile Camillo kaçıp kurtulmuştur, geriye Hermione kalmıştır. Leontes bütün intikamını ondan alacaktır. Hermione hamile olmasına rağmen zindana atılır. Hermione uğradığı haksızlığı, duyduğu acıyı sözlere döker:

"Soylu beylerim,
hemcinslerimde sık sık rastlandığı gibi
ağlamaya yatkın değilim ben;
o boş yere dökülen yaşları bende görmemek
merhamet kaynaklarınızı kurutacak belki;
ama burama yerleşmiş öyle bir acı var ki
onun yakması, gözyaşlarının boğmasından beter."[332]

Hermione doğumunu zindanda yapar, Leontes doğan kız çocuğunun kendinden olduğunu kabul etmez, çocuğun ülke dışında ıssız bir yere bırakılması için buyruk verir. Çocuğun geleceği rastlantının eline bırakılmıştır. Rastlantı dilerse çocuğu yaşatacak, dilerse öldürecektir. Bir Sicilya Beyi bu görevi yerine getirmek için bebeği yanına alarak gemiyle Bohemya'ya doğru yola çıkar. (Not edelim ki, Shakespeare Bohemya'ya deniz yoluyla gidilemeyeceğini bilmediğinden dolayı böyle yazmıştır.)

Hermione'u yargılamak üzere mahkeme kurulur. Hermione suçlamaları reddeder ve kehanete başvurularak kendisinin yargılanmasını ister. Oyunun burasında idealizm başlar. Yüce Apollon rahibinin (kâhininin) elinden alınmış "mühürlü kehanet mektubu" mahkemeye gelir ve açılır.

[331] A.g.e., s.29
[332] A.g.e., s.31

Kehanete göre: ”Hermione temiz, Polixenes suçsuz, Camillo tam bir uyruk. Leontes kuşkulu bir zorba, masum bebekse öz çocuğudur; ve kaybolan bulunmazsa, Kral varissiz kalacaktır.”[333]

Bu arada Leontes’in oğlunun (ilk çocuklarının) yaşanan olayların üzüntüsüne dayanamayarak öldüğü haberi gelir, Hermione bayılır. Leontes yanlış yaptığını anlamıştır. Pişmanlığını dile getiren sözler etmeye başlar.

”Kıskançlıklarım beni kanlı düşüncelere
ve öç almaya sürüklediğinden,
dostum Polixenes’i zehirlemek için
Camillo’yu seçtim. Onun soylu ruhu
benim acele verilmiş buyruğumu geciktirmeseydi
gerçekleşmişti bu. Oysa onu korkutmuş,
bu işi yapmazsan kendini ölmüş bil,
yaparsan karşılığını görürsün demiştim.
Çok insanca, tepeden tırnağa şerefli davrandı o,
konuğum olan krala açtı niyetimi.
Burdaki servetini gözden çıkardı
(çok serveti olduğunu bilirsiniz) ve
şerefinden başka hiçbir şey almadan yanına
kendini bütün bilinmezliklerin tehlikesine saldı.
Benim pasımın yanında nasıl ışıldıyor o!
Onun doğruluğu yanında
benim yaptıklarım nasıl kararıyor daha da!”[334]

Bir süre sonra Kraliçe Hermione, yaşadığı kötü olayların acısına katlanamayarak ölür. Leontes iyice perişan olmuştur. Artık her şey için geçtir. Leontes kendi elleriyle ölüme gönderdiği öz bebeğinin başına ne geldiğini de bilmemektedir. Bebeğin yanındaki Sicilyalı Bey, çocuğu Bohemya’daki deniz kıyısına bıraktıktan sonra fırtınaya yakalanır, boğulur. Çocuğu bir çoban bulur, kurtarır. Çoban bebeğe Perdita adını koyar.

* * *

Shakespeare *Kış Masalı*’na devam etmeden önce, ”zaman” kavramını ele alır ve ”zamanı” şöyle konuşturur:

”Kimini hoş tutan ama herkesi sınayanım ben, benim iyiye de kötüye de sevinç ve korku veren; hatayı işleyen de açıklayan da ben.
…
Çünkü öyle bir güç var ki ben de, inanın, kendimden doğma bir tek saat içinde yeni âdetler yaratıp hesabını görürüm eskilerin de. İyisi mi, aldırmayıp dünün bugünün düzenine öylece geçip gideyim yine.

Madem eski düzenleri koyan çağlara tanıklık ettim, bugün hüküm süren taptaze şeyleri de görmek niyetim.”[335]

[333] A.g.e., s.51
[334] A.g.e., s.52-53
[335] A.g.e., s.61

”Zaman” hatayı açıklayabilir. Zaman geçtikçe hatalar daha açık olarak kendini belli eder. Ama zamanın kendisi eylem yapmaz. Hatayı işleyen de zaman değildir, zamanı şu ya da bu yöne doğru kullanan insanoğludur.

Masalımızdaki Perdita 16 yıllık zamanını doldurur, güzel bir genç kız olur. Perdita'nın zamanı nasıl doldurduğunu bilmiyoruz. Fakat çoban kızı olarak günlerini geçirdiğini biliyoruz.

Bir de Bohemya Kralının oğlu Prens Florizel vardır. O da zamanını sarayda zengin yaşam sürdürerek geçirmiştir. Zaman onun lehine çalışmıştır. Florizel bir şekilde Perdita'yla karşılaşır, birbirlerine âşık olurlar. Prens Florizel ile çoban kızı Perdita arasındakı sınıf farkı ortak yaşam kurmayı zorlaştıran unsurdur. Florizel'in babası Kral Polixenes bu aşkı öğrenmiştir. Kızı tanımak için yardımcısı Camillo ile birlikte kılık değiştirerek çobanın evine giderler. Perdita'yı tanıyıp, beğenirler. Kral başlangıçta bu aşkı onaylayacak gibidir. Çünkü oğlu Florizel'in şu içten duyguları onu etkilemiştir:

”İnsanlar, yerler gökler, ne varsa tanık olsun ki,
en güçlü imparator tacını giyseydim,
en layık kişi de ben olsaydım buna;
gözünü dünyaya açmış en güzel genç ben olsaydım,
kimselere nasip olmayan güç ve bilgi bende bulunsaydı;
onun sevgisi olmadıktan sonra
değer vermezdim hiçbirine.
Onun buyruğuna sokardım hepsini,
hepsini onun hizmetine koşar
ya da kendi yıkımlarına salardım.”[336]

Çoban, prens olduğunu bilmediği Florizel ile kızını nişanlamak isteyince sorun ortaya çıkar. Florizel nişanlanma işini babasından gizlemek istediğini söyler. Orada kılık değiştirmiş olarak bulunan Kral buna çok kızar. Kendi gerçek kimliğini açıklayarak nişanı bozar, çobanı ölümle tehdit eder, kızla da oğlunun görüşmesini yasaklar. Florizel kararlıdır, Perdita'yı bırakmayacaktır. Duygularını Camillo'ya şu sözlerle açıklar Florizel:

”Ne Bohemya, ne de ondan sağlanacak ihtişam;
ne güneşin gördüğü, ne toprağın karnında sakladığı
ne de engin denizlerin
bilinmez derinliklerde gizlediği şeyler… Hiçbiri
şu güzel sevgilime verdiğim sözden
döndüremez beni.”[337]

Florizel, Perdita ile Bohemya'dan kaçmaya karar verdiğini söyler Camillo'ya. Camillo kendi ülkesi Sicilya'yı özlemiştir. Eğer Florizel-Perdita çiftini Sicilya'ya gönderebilirse ve onların gittiği yeri Kral Polixenes'e bildirirse, belki Sicilya'yı yeniden görebilecektir. Bu umutla, Florizel'i Sicilya'ya kaçmaya ikna etmeye çalışır. Kral Leontes'in huzuruna çıkarlarsa rahat bir hayat kurmalarının mümkün olduğunu söyler onlara. Bilinmez başka yerlere giderlerse, büyük felâketlerle karşılaşma ihtimallerinin olduğunu da ekler. Sözlerini şöyle bağlar Camillo:

”**Ayrıca, siz de bilirsiniz ki**
rahatlık sevgi bağının tâ kendisidir;

[336] A.g.e., s.81
[337] A.g.e., s.85

sevginin körpe yüzünü de, gönlünü de
değiştirir felâket.”[338]

Gerçekten de sevgi ile rahatlık arasında diyalektik bir ilişki vardır. Rahatsızlık, felâket, kötü yaşam koşulları, sevgiyi olumsuz yönde etkiler. Ne çare ki, ekonomik olarak zengin bir yaşam da sevginin garantisi değildir. Zor koşullara dayanabilen bir sevgi, gerçek sevginin tohumunu içinde taşır. Felâkete dayanamayıp yüzünü değiştiren sevginin ise ne değeri olabilir?

Sonuçta, Florizel-Perdita Sicilya’ya giderler. Leontes onları iyi karşılar; Bohemya Kralı’na karşı yaptığı yanlışın acısını onlara iyi davranmakla ortadan kaldırmak ister. Olayların gelişimi (çobanın gerçekleri açıklamasıyla) Perdita’nın kimliğini ortaya çıkarır. Leontes daha büyük sevinçle kızına, damadına sarılır. Bu arada Bohemya Kralı Polixenes ile Camillo Sicilya’ya gelmiştir. Polixenes oğlunu affeder ve eski dostu Leontes’le barışır.

Leontes’in mutluluğunu tamamlayacak tek eksik Hermione’un yokluğudur. Hermione 16 yıl önce ölmüştür. Shakespeare ”büyü” yardımıyla Kral Leontes’e bir iyilik yapmak ister. Hermione’un heykelini diriltir; onu, Leontes’in kollarına canlı olarak teslim eder. Bu sahne gerçeğe uygun olmasa da etkileyicidir, seyircileri coşturur. Böylece doğaüstü güç, mutsuzluğun son ipini çözmüş, *Kış Masalı*’nı mutlu sona bağlamıştır.

[338] A.g.e., s.88

FIRTINA

"Prospero'nun öyküsü, Shakespeare'in temel, neredeyse saplantılı temalarından birine sahiptir: İyi ve kötü yöneticiye, tahtın yasal prensini tahtından ederek, tahta zorla sahip olan kişiyle ilgili olana… Bu Shakespeare'in tarihi görüşüyle, ebedi ve ezeli tarihle, onun uzayıp giden, değişmez mekanizmasıyla ilgili görüşüdür."

Jan Kott

1611 yılında yazılmış oyunun kurgusu hakkında belirgin kaynak yok. 1609 yılında İngilizler Virgina'daki sömürgeyi güçlendirmek amacıyla bir filoyu görevlendirmişlerdi; ancak Fırtına'ya yakalanan amiral filosu parçalanmış, denizciler ıssız bir adaya çıkmak zorunda kalmışlardı. Shakespeare bu somut olaydan etkilenerek *Fırtına*'yı kaleme almış olabilir.

* * *

Milano Dükü Prospero, sanatla, büyücülükle uğraşmayı sevdiğinden dolayı, yönetim yetkilerini kardeşi Antonio'ya bırakır. Antonio devlet mekanizmasını güvendiği adamlara dayanarak yeniden kurar, devlet yönetimini kendi adamlarıyla doldurur. Antonio'nun devleti yeniden düzenleme konusunda kullandığı taktiği Prospero şöyle ifade eder:

"Kimin işini yapacağı, kiminkini yapmayacağı,
Kimi terfi ettireceği, kimin dizginini kısacağı
Konusunda ustalaşınca, adamlarımı yeniden yarattı,
Değiştirdi, ya da yeniden biçim verdi onlara.
Böylelikle, hem dairelerin hem memurların
Anahtarını alınca eline, ülkedeki her insanın yüreğini,
Kendi hoşlandığı müziğe göre ayarladı. Öyle ki,
Artık, benim görkemli gövdeme dolanıp onu gizleyen
Ve benim can suyumu emen bir sarmaşık olmuştu."[339]

Antonio yönetimsel konumunu güçlendirirken, Prospero gizemli, doğaüstü işlerle zamanını geçirmektedir. Antonio zorbalıkla yetkilerini kullanarak zengin olur. Artık kendini Milano Dükü gibi görür, bu duruma kendisini inandırır. Olayı sonradan fark eden Prospero'nun sözleriyle söylersek:

"Aynı yalanı tekrar tekrar söyleyerek, belleğini
Doğruya karşı iflah olmaz bir günahkâr durumuna düşürüp
Sonunda kendi yalanlarına inanan insanlar gibi,
Benim yerine kendini koya koya
Bütün yetki ve imtiyazlarımı kullanıp
Sürekli hükümdar gibi davranarak

[339] W.Shakespeare, *Fırtına*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999, s.22

Gerçekten Dük olduğuna kendi de inandı."[340]

Antonio, Napoli Kralı Alonso ile ittifaka girer. Ona her yıl haraç vermeyi kabul ederek, kendisinin Milano Dükü olarak tanınmasını sağlar. Prospero'nun ve kızı Miranda'nın bir tekneye konularak denize salınmasına buyruk verir. Bu işi bitirmekle görevlendirilen Lord Gonzalo iyi yüreklidir; tekneye giysiler, yiyecekler, Prospero'nun önemli kitaplarını koyar.

Baba-kız uzak bir adaya çıkma şansını yakalarlar. Prospero bu rastlantıya "Tanrı yardımı" der. Prospero adada zamanını büyücülükle ilgili kitapları okumaya ayırır. Büyücülüğü öğrendikten sonra, ölmüş bir cadının çam ağacının yarığına hapsettiği Ariel adlı periyi kurtarır. Ayrıca cadının oğlu Caliban'ı eğitmeye uğraşır. Caliban yapılan iyiliğe kötülükle yanıt vererek Miranda'ya tecavüz etmeye yeltenince, Prospero onu günlük işlerini gördürdüğü hizmetkârı haline getirir.

* * *

Bütün bu olayların üzerinden 12 yıl geçmiştir. Napoli Kralı Alonso, onun kardeşi Sebastian, Alonso'nun oğlu Ferdinand, Prospero'nun hain kardeşi Antonio ve bir zamanlar Prospero'ya yardım etmiş olan Lord Gonzalo aynı gemide seyahat etmektedir.

Prospero büyücülük gücünü kullanarak, Ariel perisinin yardımıyla bir fırtına çıkartır. Gemi parçalanır, karaya vurur. Kader Tanrıçası "Fortuna" da parçalanmış gemiyi Prospero'nun bulunduğu adaya getirir.

Prospero, "O hayırsever Kader (Velinimetim hanımefendi), düşmanlarımı bu sahillere getirdi," der. Prospero'nun isteği üzerine peri Ariel, Napoli Kralı'nın oğlu Ferdinand'ı, Prospero'nun mağarasına ulaştırır. Prospero'nun kızı Miranda bu genci görür görmez ona âşık olur. Ferdinand da aynı duygular içindedir. Durumu gören Prospero kendi kendine şöyle der:

"İkisi de birbirine tutuldu.
Ama iş fazla hızlı gidiyor;
Araya biraz engel koyalım.
Malum, kolay kazanılan ödülü
Hafife alır insanoğlu."[341]

Prospero burada yaşadığımız hayatın önemli bir gerçeğini dile getirir. İnsanoğlu yaşadığı toplumun etkisiyle, kolay ulaşılan şeye az, zor ulaşılan şeye çok değer biçer. Zorluk artıkça ulaşılması istenilenin değeri artar.

Prospero, Ferdinand'ı denemek için ona kötü davranır, en ağır işleri görev olarak verir. Sevdiği insana babası böyle davranıyor diye Miranda'nın içi kan ağlar. Ferdinand, Miranda'yı her gün görebilmek umuduyla en kötü zindan koşullarına razıdır. Miranda'ya karşı duygularını Ferdinand şöyle dile getirir:

"Gözlerimi kamaştıran kadın çok olmuştur önce de,
Çoğu zaman da, çaresiz, tatlı dillerinin
Kölesi olmuştur işgüzar kulaklarım.
Her birinin ayrı özelliklerini sevmişimdir;

[340] A.g.e., s.23
[341] A.g.e., s.41

Ama her birinde de en soylu erdemiyle çatışan,
Ona ters düşen bir kusur görmüşümdür mutlaka.
Oysa sen, ah sen,
Öyle kusursuz ve eşsiz bir varlıksın ki,
Her insanın en iyi yönünü almış,
Seni öyle yaratmış mutlaka Tanrı."[342]

Ferdinand'ın Miranda üzerine söyledikleri aşk yanılsamasıdır. İnsan, aşkı gözünde büyütür, kusursuz kılar önce. Fakat o aşkı yaşadıkça, görünmeyen kusurlar göze batmaya başlar, hiçbir aşkın kusursuz olmadığı anlaşılır. Ancak bu öğrenilen şey çabuk unutulur. Her yeni sevilen kişiyi kusursuzlaştırma hastalığından kurtulamaz insan!

* * *

Adanın başka bir yerinde Alonso, Sebastian, Antonio, Gonzalo birliktedir. Başlarına gelen felaketi değerlendirerek dertleşmektedir. Gonzalo der ki:

"Kurtuluşumuza gelince, doğrusu mucizeydi;
Bu şans ancak milyonda bir kişiye nasip olur.
Bu nedenle, efendim, felaketimizle tesellimizi
Birer kefeye koyup değerlendirmek en iyisi."[343]

Gonzalo'nun yukarıdaki sözleri anlamlıdır. İnsan yaşadığı felaketi değerlendirirken daha büyük felaketleri düşünerek teselli arar. En kötüye bakarak kötüden teselli bulmak, toplumsal ve bireysel davranış biçimidir. Ölümden kurtulmuş insan hangi koşullarda yaşamaya zorlanırsa zorlansın, ölmediği için yaşadığına sevinir. İnsan yaşadığı hayatı her zaman en kötü hayatlarla kıyaslayabilir; ama bu sadece insanın kendi kendisini avutmasıdır.

Lord Gonzalo saf ve iyi yüreklidir. Hatta biraz komiktir. Gonzalo can sıkıntısından olacak, adanın kralı kendisi olsa neler yapabileceğini düşünmeye başlar. Bu düşlerin bir kral eliyle gerçekleştirilmesinin ironisi bir yana, Gonzalo'nun düşlerinde güzel şeyler var:

"İdeal devletimde her şeyi ters uygulardım;
Her türlü ticareti yasaklardım;
Yargıç filan olmazdı;
Okuryazarlık bilinmezdi; zengin, yoksul,
Uşaklık kalkardı; sözleşme, miras,
Arazi sınırı, çit, tarım, bağ bahçe olmazdı;
Madene, buğdaya, şaraba, yağa gerek kalmazdı;
Kimse çalışmazdı; herkes aylak olurdu,
Kadın erkek, herkes; ama saf ve temiz olurdu;
Hükümdârlık olmazdı.
…
İnsana gerekli olan her şeyi doğa üretirdi,
Tersiz, zahmetsiz. İhanet, cinayet,
Kılıç, kargı, hançer, top tüfek
Gibisine gerek olmazdı. Her şeyi doğa üretirdi,
Kendiliğinden; bol bol, istediğin kadar;

[342] A.g.e., s.75
[343] A.g.e., s.45

Her türlü yiyecek bulurdu günahsız kullarım."[344]

* * *

Gonzalo hoş hayaller kurarken, kötülükten başka bir şey düşünmeyen Antonio yeni ihanetin peşindedir. Napoli Kralı Alonso'nun kardeşi Sebastian'ı, abisini öldürüp Napoli tahtının varisi olması için kışkırtır. Sebastian ihaneti kabul eder, ama peri Ariel cinayete engel olur.

Bu arada Prospero büyücülük yeteneğini kullanarak Alonso-Sebastian-Antonio üçlüsünü korkutarak kudretini gösterir. Önce onlara güzel bir ziyafet sofrası sunar, sonra onlara bir lokma yedirtmeden sofrayı peri Ariel'in yardımıyla yok eder. Ariel'e kendi adına şu konuşmayı yaptırır Prospero:

"Değerli Prospero'yu Milano'dan süren;
Onu da, günahsız kızını da, hiç korunmasız
Denizlere salıveren sizsiniz.
Karşılığını da ödediniz denize.
Yukardaki güçler unutmadı yaptığınızı,
Yalnızca erteledi̇ler işlerini:
Ama sonunda size karşı, denizleri, sahilleri,
Tüm varlıkları ayaklandırdılar."[345]

Napoli Kralı Alonso'nun içindeki suçluluk duygusu kabarır. Prospero'nun kardeşi Antonio korkmasına rağmen bu türlü duygu duymaz, pişmanlık göstermez. Prospero düşmanlarıyla karşılaşmadan önce hayırlı bir iş yapmak ister; kızını, Napoli Kralı'nın oğlu Ferdinand'la nişanlandırır ve ardından da damadına bir uyarı yapar:

"O halde al kızımı;
O hem benim armağanım sana,
Hem de hakkınla kazandığın ödül.
Ama, kutsal törenlerin hepsi
Gereğince tamamlanmadan
Bekâret düğümünü çözmeye kalkışırsan,
Tanrı'nın inayetinden yoksun kalır birleşmeniz
Ve asla meyve vermez;
Kör nefret, umursamazlık, geçimsizlik,
Öyle çirkin tohumlar serper ki döşeğinize
İkiniz de yanına yaklaşmak istemezsiniz onun.
Dikkatli olun o halde."[346]

Ferdinand'ın yanıtı da şudur:

"Böyle bir aşk bulduktan sonra,
Huzurlu günler, güzel çocuklar
Ve uzun bir ömür bekliyorum artık.
Bu yüzden, mağaraların en karanlığı da
Olabilecek en güzel yer de;

[344] A.g.e., s.53,54
[345] A.g.e., s.89
[346] A.g.e., s.93-94

Kötü ruhlu meleğimin sunacağı fırsatların
En dayanılmazı da şerefimi şehvete döndüremez."[347]

* * *

Prospero daha sonradan affedeceği düşmanlarıyla yüz yüze gelmeden önce sıkıntılıdır, huzursuzdur. Büyücülüğü bırakacak, olağan insan olacaktır. Şimdi emrinde olan, onu güçlü kılan perileri yok olacak, peri Ariel özgürlüğüne kavuşacaktır. Prospero elindeki büyük gücü yitireceğinden dolayı hüzünlüdür. Prospero zaten dünyadaki her şeyin bir gün eriyip yok olacağını düşünerek kendini teselli eder:

"İşte tıpkı bu hayallerin elle tutulmaz dokusu gibi,
Tepesi bulut kaplı burçlar, görkemli saraylar,
Ulu mabetler, hatta şu yüce yerküre
Ve üstünde var olan ne varsa, bir gün eriyecek;
Biraz önce uçup giden şu hayali gösterir gibi,
Dumanı bile kalmayacak ardında.
Rüya dediğin şey de bizlerden olur işte.
Ve minicik ömrümüzü yine bir uyku noktalar."[348]

Prospero, peri Ariel'i yanına çağırıp, Napoli Kralı ile yanındakilerin ne durumda olduğunu sorar. Ariel cevap verir:

"Kral, kardeşi ve sizin kardeşiniz,
Üçü de perişan durumda. Ötekiler de,
Büyük acı ve üzüntü içinde onlara ağlaşıyorlar.
En çok da, sizin o Koca Lord Gonzalo dediğiniz adam
Etkilenmiş görünüyor.
Gözyaşları yanaklarından öyle bir iniyor ki,
Sazlı damın saçaklarından damlayan kış yağmuru sanki."[349]

Ayrıca Ariel, "Eğer insan olsaydım onların durumuna baktığımda yüreğim yumuşardı," diye ekler. Prospero hümanist duygularla Ariel'i yanıtlar:

"Sana bile bu kadar dokunduktan sonra halleri,
Onların türünden olan
Ve onların hissettiği her şeyi
Aynen hisseden ben,
Senden daha mı duygusuz olacağım yani?
Bana yaptıkları hainlikler içime işledi;
Ama akıl denen o soylu yetiyi kullanarak
Öfkeme karşı direniyorum.
Bağışlama, intikamdan daha yüce bir davranıştır."[350]

Prospero bireysel kinini yenerken kendi açısından "insancıl" görünür. Çünkü gerçekten kişisel kin yüce bir davranış biçimi değildir. İnsan bireysel bağışlamayı bilmelidir. Bireysel

[347] A.g.e., s.94
[348] A.g.e., s.100
[349] A.g.e., s.107-108
[350] A.g.e., s.108

bağışlamanın, affetmenin ölçütüyse, karşıdakinin pişmanlığının içtenlik derecesidir. İçten olmayan pişmanlık, yürekten bağışlanmayı hak etmez. Alonso, Prospero'ya, "Dükalığını sana iade ediyorum. Ve yaptığım haksızlıklar için beni bağışlamanı diliyorum" derken, içten görünür. Aynı içtenliği, pişmanlığı, Antonio ve Sebastian'da göremeyiz. Prospero onların tutumunun farkındadır, o da onları içten affetmez:

"Evet sen kardeşim, benim kendi kanım ve canım,
İnsanlık ve merhameti benliğinden sürüp,
Yerine ihtirası ağırlayan sen; Sebastian'la birlikte,
Ki o bu yüzden böyle azap çekiyor şimdi,
Kralınızı öldürmeye kalkışan sen!
İkinizi de bağışlıyorum, insan denemezse de size."[351]

Prospero'nun dediği gibi: "Bağışlanmak isteyen bağışlamayı bilmelidir". Aslında ne Antonio, ne de Sebastian, "bağışlamayı" bilmedikleri için bağışlanmayı hak ederler. *Fırtına*'nın sonunda Prospero büyücülüğü tekrar bırakarak iktidar tacına kavuşur. Ferdinand-Miranda çifti evlenir. Yaşam varolan durum bozulmadan mutluca yoluna devam eder. Bu şekilde, insanların büyük çoğunluğunun yaşadığı mutsuz yaşam, azınlığın yaşadığı mutlu yaşamın yanında "fırtınada" görünmez olur.

[351] A.g.e., s.110

İKİ SOYLU AKRABA

"Oyunda yer yer birbirini tutmayan yerler bulunuyor. Ancak oyun, bütün bu kusurlarına karşın yabana atılacak bir yapıt değildir. *İki Soylu Akraba*'nın düşünce duygu düzeyinde, özellikle Shakespeare'in yazdığı yerlerde derinlemesine işleyen bir felsefe vardır."

Özdemir Nutku

Bu oyun Shakespeare ile John Fletcher tarafından 1613 yılında ortak olarak yazılmış, aynı yıl içinde Kral I. James'in önünde oynanmış. *İki Soylu Akraba*'nın 1634 yılında Thomas Coates tarafından basımı yapıldığı tarihsel olarak belgelidir.

Oyunun hangi bölümlerini Shakespeare'in yazdığı tartışmalı konudur. Oyunun Birinci Perdesi'nin tümünün Shakespeare tarafından yazıldığı konusunda görüş birliği vardır. Gerçi böyle bir tartışmanın fazla önemi yoktur; çünkü bir esere imzasını koyan yazar o yapıtın sorumluluğunu yüklenmiş demektir. Zaten 1841 yılından beri *İki Soylu Akraba* Shakespeare'in eserleri arasına dahil edilmiştir.

Oyunun konusu, Chaucer'in "Şövalye'nin Masalı"ndan alınmış ve yeni eklemelerle zenginleştirilmiştir. Shakespeare'in diğer son oyunlarında olduğu gibi, doğaüstü güçlere, Tanrılara, perilere rol verilmiştir. Oyun, iki akraba centilmenin aynı kıza âşık olmaları üzerine kuruludur.

* * *

Tebai Kralı Kreon tacı eline geçirdikten sonra, kendisine karşı olanları vatan haini olarak cezalandırmış ve üç Tebai Kraliçesi'nin kocalarının cesetlerinin gömülmemesi, kurda kuşa yem edilmesinin emrini vermiştir.

Üç dul Tebai Kraliçesi, Atina Dükü Theseus'un yanına giderler, ondan Kreon'u cezalandırması, kocalarının cesetlerinin alınıp gömülmesi için yardım isterler. Atina Dükü Theseus, üç Tebai Kraliçesi tarafından yolda durdurulduğu sırada, Amazonlar Kraliçesi Hippolyta ile evlenmek üzere törene gitmektedir. Birinci Kraliçe Theseus'a şöyle der:

"Acı bize, sen, ey dünyayı temizleyen Dük!
Korkulan kılıcını sıyır kınından
Döndür dünyanın yüzünü iyiliklere;
Bahşet bize efendilerimizin kemiklerini
Ve biz de gömelim onları kutsal bir yere.
Sınırsız iyiliğine sığınarak şunu da bil ki:
Taçla süslenen başlarımız üstünde
Bir damımız bile yok;
Aslanın, ayının ve her şeyin damı olan
Gökyüzü dışında."[352]

[352] W.Shakespeare, *İki Soylu Akraba*, Çeviri: Özdemir Nutku, Alkım Yayınevi, 2004, s.36

Theseus bu sözlerden çok etkilenir. Ayrıca Birinci Kraliçe'yi daha önceden tanımaktadır. Birinci Kraliçe'nin eski güzelliği kalmamış, yıpranmıştır. Theseus hem bu kadının acısını anlar, hem de onun yaşlanmışlığı karşısında üzülüp, zamanın yıpratıcı gücüne hayıflanır:

"Ey keder, ey zaman, siz, açgözlü tüketiciler
Yiyip bitiriyorsunuz her şeyi
Göz açıp kapayıncaya kadar."[353]

İkinci Kraliçe, Hippolyta'nın önünde diz çöker, ondan Theseus'u hemen ikna etmesi için destek ister. İkinci Kraliçe, biraz sonra Theseus'un karısı olacak Hippolyta'nın kadınlık gücünün bilincindedir, bu gücü devreye sokmasını istemektedir.

Üçüncü Kraliçe, Hippolyta'nın kız kardeşi Emilia'nın önünde kederli biçimde eğilir. Emilia ona, "Kederiniz yüzünüzden okunuyor," der. Üçüncü Kraliçe'nin yanıtı anlamlıdır:

"Ah ah, yüzümden okuyamazsınız kederimi
Yanaklarımdan aşağı inen gözyaşları
Yanıltabilir sizi;
Tıpkı suyun altındaki çakıltaşları gibi,
Bozulan, kırılan, çarpık biçimleri…
Leydi, leydi, yazık,
Dünyanın hazinelerini bulmak isteyenler
Derine inmelidir biraz
Yüzeyde kalınınca hiçbir şey bulunamaz…"[354]

Üçüncü Kraliçe'ye hak vermek gerekir. Her insanın kederi, üzüntüsü, yüzünden okunamaz. Bazı insanların acısını görebilmek için, onun ruhsal derinliklerine inmek gerekir. Kendi hüzünleriyle başkalarını üzmek istemeyen insanlar da vardır bu dünyada. Bu sözler başka bir açıdan da doğrudur: Bilmek, öğrenmek, anlamak, gerçeklere ulaşmak, görüntünün ötesindedir. Aranan gerçek, görünen şeyin üstünü kazımakla, derine inmekle bulunabilir.

Theseus üç Tebai Kraliçesi'ne yardım etmeye karar vermiştir; fakat önce düğün törenini tamamlamak, Hippolyta'yla evlenmek istemektedir. Kraliçelerin ise beklemeye tahammülleri yoktur, derhal Kreon'a savaş açılmasını dilemektedirler.

Hippolyta ile kız kardeşi Emilia, üç Tebai Kraliçesi'nin hemen harekete geçilmesi isteğini onaylayıp, Theseus'u ikna ederler. Theseus düğünü yarıda bırakıp savaş hazırlıklarına girişir. Üçüncü Kraliçe, Theseus'u Tanrılarla kıyaslayarak ona minnettarlığını bildirir:

"Üstünde olmasan da Tanrılardan,
Bir ölümlü olarak hepimizin sevgisini kazandın,
Tanrılardan daha çok Tanrı gibi davrandın…"[355]

Theseus da ona der ki:

"İnsan olduğumuza göre, böyle davranmalıyız;

[353] A.g.e., s.37
[354] A.g.e., s.39-40
[355] A.g.e., s.46

Yoksa ezilirsek şehvetin egemenliği altında
Yitiririz insanlığımızı."[356]

Theseus sonuçta Tanrılardan daha merhametli davranarak insana yakışanı göstermiştir; evleneceği karısıyla bir gece yaşamak yerine, bu insanlara yardım etmeyi öne almıştır.

* * *

Theseus, Tebai Kralı Kreon'la savaşmaya gitmiştir. Theseus'un en yakın dostu ve savaş arkadaşı Pirithons savaşa katılmak amacıyla onun ardından yola çıkacaktır. Hippolyta, Pirithons'u yüreklendirmek ve kendinin de savaşçı bir kadın olduğunu göstermek amacıyla şöyle konuşur:

"Askerdik bizler de
Dostlarımız miğferlerini giydiklerinde,
Ağlayamayız.
Denize açıldıklarında ya da
Bebekleri mızrağa geçirdiklerinde
Anneler çocuklarını pişirip yediklerinde
Ve sonra da yaptıklarına pişman olduklarında
Biz yine ağlayamayız."[357]

Acımasızlık savaşın iç mantığında vardır. Ne acı ki, insanın yüreğini acımasızlığa alıştırmak, ağlamamak, "savaşçı toplumun" asker üyelerine layık görülmüş, savaşçının iyi bir özelliği olarak sayılmıştır. Yukardaki sözler bu gerçeği doğrular.

Hippolyta ile kız kardeşi Emilia önce Pirithons'u yolcu ederler, sonra kendi aralarında sohbete başlarlar. Konu dostluk ve aşk üzerindedir. Emilia, Pirithons ile Theseus arasındaki dostluktan övgüyle söz eder, "Zihinleri aynı şekilde işliyor sanki," der. Hippolyta da bu dostluğu onaylar:

"Onların birbirine olan sevgi düğümleri,
Sıkıca bağlanmış, dokunmuş, içiçe geçmiştir,
Uzun süreden beri gelen dosdoğru bir sevgidir bu,
Aynı zamanda ince ve hünerlidir.
Yıpranabilir, ama hiçbir zaman ölmez.
Sanırım Theseus hakem olamıyor kendine
İkiye bölüp vicdanını aynı davranıyor
Sevdiklerinin her ikisine de."[358]

Theseus, karısına ve dostuna eşit davranmaya çalışmaktadır. Hippolyta aşkı dostluktan daha önemli gördüğünden dolayı, Theseus'un yüreğinde ilk baş sırayı kendisinin aldığını düşünür. Emilia bunu kabul eder, ancak onun dostluğa bakışı farklıdır. Kendi görüşünü anlatmak için, çocuk yaşta arkadaş olduğu Flavina ile kendi arasındaki ilişkiyi örnek gösterir:

"Özlemle anıyorum Flavina'yı
Ama masum bir sevgiydi onunla benim aramdaki,
Önyargısız sevdik birbirimizi;

[356] A.g.e., s.47
[357] A.g.e., s.55
[358] A.g.e., s.56

Dünyaya hayat veren, nasılı, nedeni bilinmeyen
Elementler gibi, birbirimizin ruhundan anlıyorduk.
O ne severse, ben de seviyordum,
Sevmediklerini, suçluyordum. Gerek kalmıyordu söze."[359]

Saf, çocukça dostluk sevgisi kirlenmemiş sevgidir. Emilia bu sevginin olgunlaşmamış, eksik bir sevgi olduğunu bilir. Buna rağmen, iki kız arasındaki saf, dostça sevgiyi, iki ayrı cins arasındaki aşktan daha üstün tutar. Ne var ki Emilia bu iki sevgi arasında kıyaslama yaparken doğru olmayan bir sonuca varır: Bir erkeği asla sevemeyeceğini söyler. Oysaki aşk-sevgi, yaşamın bütün kirliliğine rağmen insani bir ihtiyaçtır; yaşamdan beklenilen umuttur.

* * *

Tebai kentinde yaşayan Palamon ile Arcite iyi dosttur, iki soylu akrabadır. Tebai Kralı Kreon onların amcalarıdır. İki kuzen de Kreon'u sevmemektedir. Palamon ile Arcite, Tebai kentinin ne kadar çok yozlaştığı, amcaları Kreon'un ne kadar kötü bir insan olduğu üzerine konuşmaktadır. Palamon amcası hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder:

"Sadece kendine mal ediyor başkalarının becerilerini;
Savaşta ona hizmet etmelerini emretmekle kalmıyor,
Ganimeti kendine saklayıp sahipleniyor şan ve şerefi.
Bir şey yapmıyor ondan korkanlara;
Bir nebze bile iyi olma cesareti yok onda.
Keşke ona olan kan bağı sülükler tarafından emilip
boşaltılsa!
Çatlayıncaya dek içseler kanımı da
Kurtulsam bu yozlaşmadan."[360]

İki soylu akraba yozlaşmadan kurtulmak, erdemli olmak amacıyla, Tebai kentinden ayrılmak istemektedir. Bu sırada Theseus, Kreon'a savaş ilan etmiştir. Böylesi bir durumda Tebai kentini bırakıp gitmeyi korkaklık olarak görüp; Kreon için değil, Tebai için dövüşmeye karar verirler. İki soylu akraba savaşa katılırlar. Savaşı Theseus kazanır, iki soylu akraba savaşta yaralanır, esir olarak Atina'ya getirilirler.

* * *

Palamon ve Arcite artık Atina'da zindandadır. Arcite'e göre, kader onları zindana kapatmıştır, umutlarını kendileri gibi esir almıştır. Suçlu olarak gördüğü "kadere" karşı şöyle konuşur Arcite:

"Güzel gözlü kızlar ağlayacak bizim sürgünümüze,
Kör talihi lanetleyecekler şarkılarında,
Ta ki kader bize, doğaya ve gençliğe
Yaptıklarından utanç duyuncaya dek.
Bizim dünyamız bu kadarcık işte;
Hiç kimseyi göremeyeceğiz birbirimiz dışında,
Her saat başı acılarımızı vuracak dakikalar.
Üzümler güverecek, ama biz göremeyeceğiz;

[359] A.g.e., s.57
[360] A.g.e., s.50-51

Yaz açacak tüm güzellikleriyle,
Ama biz mahkûmuz bu ölümcül kışın soğuğuna."[361]

Palamon onu destekler. O da Arcite gibi kadercidir ve kaderlerinin aynı olmasından memnundur. Kaderlerinin aynı olması büyük şanstır; iki ruh, iki soylu bedende birlikte acı duyarak büyüyecektir.

Arcite teselli olarak yaşadıkları zindanı "kutsal bir sığınak" olarak düşünmeyi önerir. İki soylu akrabanın zindanda olsa bile birlikte olmaları huzur verici bir durumdur. Bulundukları hapishane onların sarayıdır. "Kader" iki soylu akrabayı, dostu, birbirinden ayırmayarak büyüklüğünü göstermiştir. Arcite, Palamon'a der ki:

"Biz birbirimizin eşiyiz, tekrar tekrar doğuracağız sevgimizi;
Biz birbirimizin babası, dostu, arkadaşıyız;
Bir diğer açıdan birbirimizin ailesiyiz biz.
Ben senin mirasçınım, sen de benim,
Burası da bize bırakılan miras;
Hiçbir zorba alamaz burayı elimizden;
Sabırla, sevgiyle uzun bir ömür süreceğiz burada.
Bizi ayıramaz hiçbir sapma;
Burada Savaşın hoyrat eli bizi yaralayamaz,
Denizler gömemez bizi derin sularına…"[362]

Her ikisi de yaşadıkları kötü ortama karşı dostluk gücüyle, birbirine sevgiyle sarılarak direnme arzusundadır. Palamon, "Bizim birbirimize olan sevgimizden daha üstün bir sevgi var mı acaba Arcite?" diye sorar. Arcite onların dostluğunu hiçbir şeyin bozamayacağını söyleyerek onu onaylar.

Dostluk üzerine bu güzel konuşmalar devam ederken, bir ara Palamon zindanın penceresinden dışarı bakar; bahçede çiçekler arasında dolaşan Emilia'yı görür ve gördüğü anda ona vurulur. Sevgili dostu Arcite'e, Emilia'nın güzelliğine övgüler dizerek onu gösterir. Arcite de Emilia'dan hoşlanır, Palamon'a bu duygusunu söyler. Palamon daha şimdiden kıskançlık canavarına yakalanmıştır, dostu Arcite'e sert tepki gösterir. Arcite'in yanıtı iki dost arasındaki ilişkiyi daha fazla bozmaktan başka bir işe yaramaz. Arcite şöyle der:

"Senin gibi onu yüceltmiyorum hayranlıkla
Tanrısal bir şeymiş, bir Tanrıça gibi.
Onu bir kadın olarak istiyorum zevk almak için,
İkimiz de sevebiliriz bu şekilde."[363]

Arcite'in sözleri insana iğrenç gelir, iki soylu akrabanın dostluğunun gerçekliğini sorgulatır bize. Palamon da Arcite'e der ki:

"Ben önce gördüğüm için onun sahibi benim;
O güzelliği ilk bu gözler gördü
Günyüzüne daha ilk çıkışında.
Eğer sen onu seversen, zevk almak istersen ondan

[361] A.g.e., s.70
[362] A.g.e., s.72
[363] A.g.e., s.80

Benim dileklerimi tümden yok edersin,
Arcite, o zaman sen bir hainsin…”[364]

Palamon’un, Emilia’nın haberi bile olmadan onun “sahibi” olarak konuşması, Emilia’yı mal gibi gördüğünü gösterir. Arcite ise zaten Emilia’yı zevk aracı olarak gördüğünü daha önce belirterek kendini küçültmüştür. Daha önemlisi, dostluk üzerine birbirine yemin eden iki soylu akrabanın henüz hiç tanımadıkları bir kadın için dostluklarını unutmalarıdır. Oysaki gerçek dostluk, böylesi kavgaya gereksinim duymadan sorunu çözer; çözümün düğüm yeri Emilia’nın kararıdır, tercihidir. Ne var ki, ne Palamon ne Arcite bu tarz düşünür.

İki dost şimdi artık düşmandır. Birbirlerini öldürmeyi isteyecek kadar gözlerini kan bürümüştür. İki soylu akraba arasındaki ağız dalaşı devam ederken zindancı içeri girer, Arcite’i alıp götürür. Theseus’un arkadaşı Pirithons, bir daha Atina’ya ayak basmamak koşuluyla Arcite’e özgürlüğünü bağışlar.

Arcite, Emilia’yı Palamon’a bırakmak istemediğinden Atina’dan gitmemeye karar verir, tanınmamak için köylü kılığına girer. Bu sırada Atina Dükü Theseus bir güreş turnuvası düzenlemiştir. Arcite yarışa katılır, en iyi güreşçi olarak Theseus’un gözüne girer. Theseus, Arcite’in soylu sınıfa ait bir centilmen olduğunu, köylü olmadığını anladıktan sonra onu saraya davet eder. Saraya centilmen olarak yerleştirilen Arcite, Emilia’ya arkadaşlık edecek, onun emirlerini yerine getirecektir. Artık Arcite “talihinin” iyiye doğru döndüğüne karar vererek sevinecektir.

* * *

Palamon zindanda tek başına kalmıştır. Ama onun da bir isteyeni vardır. Zindancının Kızı, Palamon’a deli gibi âşık olmuştur. Bu sevgide cinsel arzu ve duygusal boyut birliktedir. Palamon’un Emilia’ya duyduğu aşk ne kadar gerçeklik zemininden kopuksa, Zindancının Kızı’nın Palamon’a duyduğu aşk o kadar gerçek hayat zeminine oturmaktadır. Zindancının Kızı, Palamon’a duyduğu aşkı kendi kendine şöyle değerlendirir:

“Neden seviyorum bu centilmeni? O beni sevmeyecek
büyük bir olasılıkla;
Bir kere soylu değilim, babam basit zindancının biri; o
bir prens oysa.
Hiçbir umut yok evlenmek için; onun orospusu
olmaksa budalaca.
…
Âşık olduğumu ona nasıl anlatsam acaba?
Onun olurdum büyük bir tutkuyla.
Ya her şeye boş verip koyversem kendimi onun kollarına?
Yasalar ne derdi buna? Yasaların canı cehenneme!”[365]

Zindancının Kızı’nın aşkı samimidir, sevdiği insan için her şeyi göze alabilen bir aşktır bu! Zindancının Kızı’nın sözlerindeki erotik vurgu, onun sevgi duygularıyla yan yanadır, sadece şehvete dayanmaz. Zindancının Kızı, Palamon’la yatmak istemektedir; ancak bunu bir gecelik zevk olarak istememektedir. Onun umudu, Palamon’un da onu seveceğini sanmasıdır. Sevmek, ötekinin de seni sevebileceğini ummaktan başka nedir ki?

[364] A.g.e., s.80-81
[365] A.g.e., s.96,97

Zindancının Kızı aşkı uğruna Palamon'u hapisten kaçırır. Bu eylem kendisinin ve babasının ölüm fermanını imzalamak gibidir; kendi çıkarını düşünen bir akıllının yapabileceği iş değildir. Fakat yapılan bu eylemde yücelik vardır. Zindancının Kızı'nın şu sözleri anlamlı ve önemlidir:

"Ben onu seviyorum aşktan da, mantıktan da ötede;
Akılmış, güvenlikmiş bana ne;
Ona açtım onulmaz aşkımı, o da biliyor şimdi.
Hiçbir şey umrumda değil, ama umutsuzum,
çaresizim.
Yasalar bulup da suçlarsa beni,
Bazı iyi yürekli kadınlar, ezgiler söylerler cenazemde
Ve soylu bir amaç uğruna öldüğümü de,
Tıpkı bir kurban gibi.
Onunla yollarımız birleşti şimdi,
Eminim beni burada bırakacak kadar
Korkak değildir herhalde?
Eğer beni burada bırakacak olursa
Hiçbir kadının güveni kalmaz erkeklere."[366]

Oysa Palamon'un, Zindancının Kızı'nı sevmek gibi bir derdi yoktur. O yalnızca özgürlüğüne kavuşmak istemektedir. Kızın aşk için yaptığı fedakârlık, onun için sadece bir iyiliktir. Palamon romantik biçimde Emilia'yı sevmektedir. Ne olduğu belli olmayan bu saplantılı sevgi, Palamon'a daha çok uygun düşmektedir.

Zindancının Kızı Palamon'u hapisten kaçırdıktan sonra onu bir koruluğa götürür. Palamon'u orada bırakarak, ona yiyecek ve kelepçelerinden kurtulması için eğe bulmaya gider. Yalnız başına kalan Palamon korulukta dolaşırken Arcite ile karşılaşır, Arcite'i öldürmek istediğini söyler. Arcite ise ona karşı yumuşaktır. İki soylu düşman akraba düello yapmaya karar verirler. Arcite silah getirmek üzere saraya döner.

Zindancının Kızı koruluğa geri döndüğünde Palamon'u bıraktığı yerde bulamaz; Palamon'un başına bir belanın gelmiş olacağını düşünerek üzülür. Vahşi hayvanların Palamon'u öldüreceğinden korkar, kendi canının tehlikede olmasından korkmaz.

"Benim söylediğim yeri bulamadı herhalde,
Gitmiş aklına estiği gibi. Sabah da olmak üzere.
Zarar yok; ya sürekli gece olsaydı,
Egemen olsaydı karanlıkların efendisi dünyaya!
Dinle, bir kurt galiba!
Korkumu öldürdü içimdeki keder
Hiçbir şeye aldırdığım yok, Palamon'dan başka.
Kurtlar beni ısırsa da aldırmam
Mutlaka bu eğeyi götürmeliyim ona…"[367]

Zindancının Kızı Palamon'u aramaktan yorulur, onu bulma umudunu yitirir. Çaresizdir. Aşk adına yaptığı eylemin sonuçlarını umutsuzca düşünmeye başlar:

[366] A.g.e., s.103-104
[367] A.g.e., s.112

"O kaçtı diye asacaklar zavallı babamı,
Hayatım değerse buna,
Yaptığım şeyi inkâr etmek için yalvarmak kalacak
bana;
Hayır düzinelerle ölüm cezası da verseler bunu
yapamam.
Şaşkınım, bilmiyorum ne yapacağımı!
İki gündür bir lokma koymadım ağzıma;
Su içtim yalnızca.
Bir an bile uyumadım, kurudu göz pınarlarım.
Yazık, sona erdi yaşamım;
Toparlayamıyorum zihnimi,
Kendimi suya atıp boğulmalı mıyım,
Bir hançerle son mu vermeliyim yaşamıma,
Yoksa asmalı mıyım kendimi?"[368]

Zindancının Kızı'nın vardığı çıkmaz sokak onu delirtecektir. Her yerde Palamon'un ismini haykırarak delice dolaşacaktır. Daha önceden kendine talip olmuş başka bir erkeği Palamon diye ona kabul ettireceklerdir. Zavallı Zindancının Kızı hayallerini gerçek gibi görerek, koynuna girdiği erkeği Palamon sanarak, sahte mutluluk oyunuyla teselli bulacaktır.

* * *

Arcite korulukta kendisini bekleyen Palamon'un yanına silah ve yiyeceklerle döner. Birbirine kızgın olsalar da yumuşak bir sohbete başlarlar. İki soylu akraba yine düello edecektir. Artık birbirlerini aşağılamadan, yukardan bakmadan bu işi yapacaklardır.

Düello başlar, avdan dönen Theseus ile yanındakiler korudan geçerken dövüşü görürler. Theseus'un izni olmadan yapılan düellonun cezası ölümdür. İki soylu akraba, Emilia'nın aşkından dolayı kavga ettiklerini ve kim olduklarını açıklarlar.

İki soylu akraba ölüm cezasını kabul ederler; ama önce düelloya devam etmek için izin istediklerini söylerler. Emilia konuşmaları dinlemektedir. Emilia, iki soylu akrabanın canlarının bağışlanarak sürgün edilmeleri için Theseus'a yalvarır. Theseus, "Hangi koşullarla?" diye sorar Emilia'ya. Emilia der ki:

"And içsinler beni tartışma konusu yapmayacaklarına,
Beni tanımamış gibi davranacaklarına;
Ülkene ayak basmayacaklarına
Ve nereye giderlerse gitsinler
Birbirlerine yabancıymış gibi hareket edeceklerine."[369]

Theseus'dan önce iki soylu akraba bu öneriye karşı çıkarlar, dünyanın neresinde olursa olsun birbirlerini öldürmeye çalışacaklarını söylerler. Theseus, Emilia'ya iki soylu akrabadan birisini seçip evlenmesini söyler. Emilia'nın reddettiği de öldürülecektir. Böylece Emilia hem sevmeden bir evliliğe zorlanmaktadır, hem de iki soylu akrabadan birinin ölüm kararını imzalamış olmaktadır.

[368] A.g.e., s.113
[369] A.g.e., s.151

Emilia ikisinden birisiyle evlenmeyi kabul etse de, tercih etmeye yanaşmaz, "Bana kalırsa, biri ötekinden üstün değil," der. Karar Theseus'a kalmıştır. Theseus; iki soylu akrabanın şimdilik ülkelerine gideceğini, bir ay içinde geri dönüp düello edeceğini, dövüşü kazananın Emilia'yla evleneceğini, yenilenin de öldürüleceğini açıklar. Emilia zorunlu olarak kararı kabul eder.

Emilia'nın iki soylu akrabadan birini sevebilecek zamanı olmamıştır. İki erkeğin kendisi için dövüşmesini, kendi aşkını ortaya çıkaran bir güç olarak yorumlar. Aslında Emilia aşktan anlamaz; kendi duygularından emin değildir, bilmediği duyguları aşk diye isimlendirir. Emilia'nın şu sözleri bunu gösterir:

"Erkek kardeşim, az önce sorsaydı bana hangisi diye,
Deli oluyorum derdim Arcite'e;
Kızkardeşim sorsaydı, Palomon'u seçerdim.
İkinizde durun şurda.
Şimdi erkek kardeşim sor bana
Keşke bilebilsem!
Sen sor şimdi kızkardeşim;
Bunun yanıtı nedir, bilemiyorum.
Aşk ne mene bir şey,
İki mücevher aynı tatlılıkta,
İkisi arasında bir seçim yapamıyorum,
Ama ağlayabilirim her ikisi için de."[370]

* * *

Palamon ve Arcite düello etmek üzere Atina'ya geri dönerler. Düello öncesi herkes kendi Tanrısına dua etme törenine katılır: Arcite, Savaş Tanrısı Ares'e; Palamon Aşk Tanrıçası Afrodit'e; Emilia Bereket Tanrıçası Artemis'e dua eder. Her üçü de Tanrılarından kendilerinin onaylandıklarını gösteren birer işaret isterler. Savaş Tanrısı; zırh sesleri, gök gürültüsüyle; Aşk Tanrıçası, müzik sesiyle; Bereket Tanrıçası da ağaç üzerinden tek gülün düşmesiyle işaret vererek onları onaylar. Bu idealist sahnelerinin oyuna mistik, gizemli hava verdiğini kabul etmek gerekir.

Düello başlar, kavgayı Arcite kazanır. Arcite, Emilia ile evlenecek, Palamon öldürülecektir. Savaşı kazanan Arcite, Emilia'ya der ki:

"Emilia, sizi kazanmak için yitirdim en sevdiğimi,
Ama sonsuza dek mutlu edeceğim sizi,
Sizin değeriniz yanında, yetersiz kalır yitirdiğim sevgi."[371]

Burada yeniden aşkın dostluktan üstün olduğu görüşüyle karşı karşıya geliriz. Emilia, Arcite'ten daha fazla dostluğun gerçek değerini bilmektedir. Çünkü Emilia'nın şu sözleri idealizmden temizlendiğinde, insan olmak isteyene daha çok uyar:

"Bu kazanmak mı şimdi?
Ey cennetteki siz Tanrılar, nerde kaldı merhametiniz?
Ama madem buymuş kararınız, olması gerekli,
Bari yakın dostunu yitiren bu şövalyeyle mutlu edin

[370] A.g.e., s.171-172
[371] A.g.e., s.209

beni,
Bütün kadınlardan daha değerli olan varlığını yitiren
Bu kederli prensin yanında ölmek istiyorum."[372]

Palamon öldürülecektir. Cellat, Palamon'un canını almaya hazırlandığı sırada bir haberci içeri girer, ölüm kararının kaldırıldığını açıklar. Nedeni de şudur: Arcite, Emilia'nın armağan ettiği attan düşmüş, ölümcül derecede sakatlanmıştır. Arcite son nefesini vermeden önce Palamon'u görmek istemektedir. Palamon can çekişmekte olan Arcite'in yanına gelir, Emilia da ordadır. Arcite'in son sözleri şu olur:

"Sana emanet Emilia,
Onunla dünyanın tüm nimetlerini yaşa;
Ver elini bana. Elveda; son saatim geldi.
Yanlış yaptım, ama ihanet etmedim asla;
Kuzenim, bağışla beni.
Bir öpücük güzel Emilia'dan -
(*Emilia onu öper*.)
Emilia senin, Palamon; ben ölüyorum.
(*Ölür*.)"[373]

Arcite şimdi dostluğun değerini bilerek, yanlış yaptığını kabul ederek ölmektedir. Oyunun en güzel sözünü Palamon söyleyerek noktayı koyar:

"**Sevenlerin sevgisini, sevginin yitirilmesinden başka**
Hiçbir şey satın alamaz!"[374]

[372] A.g.e., s.210-211
[373] A.g.e., s.217
[374] A.g.e., s.218

KAYNAKÇA

Bozkurt, Bülent, *Güneş Çarkında Gölgeler*, Dost Kitabevi, 2003

Brina, Adrian - York, Michael, *Shakespeare Oyunculuğu*, Çeviri: Ali H. Neyzi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002

Çalışlar, Aziz, *Shakespeare Sözlüğü*, MitosBOYUT Yayınları, 1994

Demir, Gökçe, *Shakespeare*, Kastaş Yayınları, 2001

Eagleton, Terry, *William Shakespeare*, Çeviri: A. Cüneyt Yalaz, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1998

Ekerwald, Carl-Göran, *Shakespeare, Liv och Tankesätt*, Norstedts Förlag, 1998

Ellis, Valter, *Shakespeare Efsanesi*, Çeviri: Sacit Polater, X Yayınları, 1999

Freden, Gustaf, *William Shakespeare*, Bokförlaget Natur och Kultur, 1958

French, Marilyn, *Manligt och Kvinnligt i Shakespeares Diktning*, Askild & Kärnekull Förlag AB, 1982

Frykman, Erik, *Shakespeare*, Norstedts Förlag, 1986

Greenblatt, Stephen, *Shakespeare ve Kültür Birikimi*, Çeviri: Nilgün Pelit, Dost Kitabevi Yayınları, 1998

Holland, Norman N., *Psikanaliz ve Shakespeare*, Çeviri: Özgür Karaçam, Gendaş Kültür, 2002

Honan, Park, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Yapı Kredi Yayınları, 2001

Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Dünya Edebiyatçılar Sözlüğü*, İnkilâp ve AKA Kitabevi, 1979

Kott, Jan, *Çağdaşımız Shakespeare*, Çeviri: Teoman Güney, MitosBOYUT Yayınları, 1999

Kudret, Cevdet, *Batı Edebiyatından Seçme Parçalar*, İnkilâp ve AKA Kitabevi, 1977

Lamb, Charles - Lamb, Mary, *Shakespeare*, Çeviri: Elif Uras, Alkım Yayınları, 2001

Lings, Martin, *Shakespeare'in Kutsal Sanatı*, Çeviri: İhsan Durdu, Ayışığı Kitapları, 2001

Oflazoğlu, Turan, *Shakespeare*, Cem Yayınevi, 1999

Rohnström, J.O., *Vem Var Shakespeare?*, Rydahls Boktryckeri, 1944

Shakespeare, Willam, *Tüm Soneler*, Çeviri: Talât Sait Halman, Cem Yayınevi, 2000

Shakespeare, Willam, *Yanlışlıklar Komedyası*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999

Shakespeare, Willam, *Titus Andronicus*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT Yayınları, 1995

Shakespeare, Willam, *Huysuz Kız*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2000

Shakespeare, Willam, *Veronalı İki Centilmen*, Çeviri: Avni Givda, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1944

Shakespeare, Willam, *Aşkın Çabası Boşuna*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT Yayınları, 2002

Shakespeare, Willam, *Romeo ve Juliet*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 2002

Shakespeare, Willam, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999

Shakespeare, Willam, *Venedik Taciri*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002

Shakespeare, Willam, *Yok Yere Yaygara*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1998

Shakespeare, Willam, *Size Nasıl Geliyorsa*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999

Shakespeare, Willam, *Onikinci Gece*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1998

Shakespeare, Willam, *Hamlet*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002

Shakespeare, Willam, *Windsor'un Şen Kadınları*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2000

Shakespeare, Willam, *Yeter ki Sonu İyi Bitsin*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 2001

Shakespeare, Willam, *Toplu Oyunları 1*, Çeviri: Zeynep Avcı, MitosBOYUT Yayınları, 1996

Shakespeare, Willam, *Othello*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 2002

Shakespeare, Willam, *Kral Lear*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1998

Shakespeare, Willam, *Macbeth*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002

Shakespeare, Willam, *Pericles*, Çeviri: Hamdi Koç, Yapı Kredi Yayınları, 1992

Shakespeare, Willam, *Cymbeline*, Çeviri: Engin Uzmen, İmge Kitabevi, 1992

Shakespeare, Willam, *Kış Masalı*, Çeviri: A. Turan Oflazoğlu, İz Yayıncılık, 2001

Shakespeare, Willam, *Fırtına*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1999

Shakespeare, Willam, *İki Soylu Akraba*, Çeviri: Özdemir Nutku, Alkım Yayınevi, 2004

Sjögren, Gunnar, *Shakespeares Värld*, Bokförlaget Natur och Kultur, 1962

Sjögren, Gunnar, *Shakespeare: Dramatiker, Människa och Myt*, W&W S. Hollandspostens Boktryckeri, 1967

Urgan, Mîna, *Shakespeare ve Hamlet*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984

Whitney, J.O. - Packer, T., *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Çeviri: Sıla Okur, Alfa Yayınları, 2001

ARKA KAPAK

Bugünkü toplumda yaşayan insanların kişisel çıkar kavgalarını, ihanetlerini, ikiyüzlülüklerini, maskelerini ve bu durumun onların ruhsal dünyalarında yarattığı karşıtlıkları düşündüğüm zaman aklıma hep Shakespeare gelir. Onun eserlerinde dört yüz yıl önce çizilen karakterleri güncel yaşamda hemen bulurum; onları ihtiraslarından, kıskançlıklarından, gülünç, trajik yanlarından tanırım. Çünkü insanları birbirine bağlayan rekabetçi-çıkarcı ilişkiler, sevgiler, dostluklar, aldatmalar, korkular, güçsüzlükler; bu ilişkilerin kişiler arasında yarattığı sevinçler, gerginlikler, sıkıntılar, kavgalar, öz olarak hiç değişmemiştir. Değişen şey biçimdir, aynalardır, insanın kendini sunduğu vitrinlerdir.

Shakespeare'i entelektüellerin alanının dışına taşıyarak, sıradan insanın onu anlamasını, sevmesini sağlamak gerekiyor. Bu çalışma, Shakespeare'i eleştirici bir gözle tanıtmayı, ondaki olumlu-olumsuz unsurları ortaya çıkarmayı, ondan öğrenebileceklerimizin bugünkü gözle neler olması gerektiğini söylemeyi amaçlıyor. Hem Shakespeare'i daha önce tanıyanlara, hem de ilk kez Shakespeare'le tanışmak isteyenlere sesleniyor.